

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1996

1997

1998

1999

2000

84
Q-75
1900

839

ms. 20

84

2h-75

Հոնո. Գ

Սրբա

Edmond

Ady

ԷՏՄՈՆ ԱՊՈԻ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՔ ՓԱՐԻԶԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՑ Ի ՁԲԱՆՍԵՐԻՆԷ

Կ. Ս. ԻԹԻՒՃԵԱՆ

معارف نظارتك رخصتيد طبع اولنفسدر

۲۳ مایس سنه ۹۹ نومرو ۲۰۲

Կ. ՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱԼԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՑ

1875-1876

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1875-1876

10094-572 ✓

1875-1876

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՔ ՓԱՐԻԶԻ

ՄԱՐԳՐՈՒՀԻՈՅՆ ՄԱՅՐԸ

1

Հին պատմութիւն մ'է այս, գրեթէ տասն տարւ
ուան :

1846 ապրիլ 15 ին, փարիզի բոլոր մեծ լրագրաց
մէջ հետեւեալ ծանուցումն հրատարակուած էր :

«Պատուաւոր ընտանիքէ երիտասարդ մը, կառաւ
վարական վարժարանէ մ'ելած, և տասն տարի հան
քարանութիւն, դարձնութիւն, հաշուակալութիւն և
անասուահատութեան շահագործում ուսած, կը փա
վաքի պատուաբեր պաշտօն մը դանել իւր մասնագի
տութեան մէջ : Ուզողը պէտք է գրէ առ Պ. Լ. Մ. Տ.
Յ. ի փարիզ, թղթատարութեան նամակատուն »

Արլանժի գեղեցիկ դարձնողներուն աէրը, Տիկին
Պընուա, փարիզ էր այն ժամանակ, իւր Սէն-Տովինիք
փողոցի վոքը ապարանը : Բայց երբէք լրագիր չէր
կարդար : Եւ ինչ՞ու կարդար, քանի որ իւր դարձնո
ցին համար պաշտօնեայ չէր փնտռեր, այլ միայն ա
մուսին մը իւր աղջկան համար :

Տիկին Պընուա, որոյ ընաւորութիւնն ու գէմքը
տասն տարիէ ի վեր շատ փոխուած էին, այս միջոցիս
կատարելապէս սիրուն անձ մ'էր : Սխրալի կերպիւ կը
վայելէր այն երկրորդ մանկամարդութիւնը, զոր բը
նութիւնն ամեն կանանց չչնորհեր, և որ քառսունէն
յիսուն տարիներուն մէջ տեղի կ'ունենայ միշտ : Իւր
մեծալայելուչ գիրութիւնը կատարելապէս բացուած
ձաղկի մ'երեւոյթ կուտար իրեն : Բայց զինքը տես

նողը չէր կրնար մտքէն անցունել թէ թարչամեալ ծաղիկ մ'էր : Իւր մանր աչերը քսան տարեկանի պէս հրացայտ էին . մագերը ճերմկած չէին , ազաւներն երկնցած չէին , այտերն ու ծնօաները կորովի թարմութիւն մ'ունէին փայլուն և առանց այն աղուամագին՝ որ երկրորդ մանկամարդութիւնն առաջինէն կը զանազանէ : Թեւերն և ուսերը բազմութիւ գեռատի կանանց նախանձը կրնային գրգռել : Ոտները քիչ մը ճնշուած էին մարմնոյն ծանրութեան ներքեւ , բայց իւր վարդագոյն փափկիկ ձեռները տակաւին կը փայլէին մատնիներուն ու ապարանջաններուն մէջ տեղ ի բրել . դոհար ի մէջ դոհարաց :

Այսպիսի կատարեալ անձի մը ներքինն ալ ճշդիւ կը պատասխանէր արտաքինին : Տիկին Պընուայի միտքն աշուրներուն չափ վաւճառն էր : Բնաւորութիւնն ալ դէմքին չափ զուարթ : Ծիծաղն երբէք չէր ցաւքեր անոր սիրուն շթանց վրայ : Իւր գեղեցիկ ձեռները միշտ բաց էին տալու համար : Իւր հոգին զըւարթմարարոյութենէ ու բարեյոժարութենէ կազմուած կը թուէր : Անոնց որ կը սքանչանային իւր անյեզլի զըւարթութեան և անխտիր բարեսիրութեան վրայ , կը պատասխանէր Տիկին Պընուա . « Ի՞նչ ընեմ , երջանիկ ծնած եմ : Իմ անցեալս հաճոյականէ զատ ուրիշ բան չպարունակեր , ի բաց առեալ քանի մը մոռցուած ժամեր , ներկայս անամոզ երկնքի մը պէս է . իսկ ապագայիս վրայ անկասկած եմ , ձեռքիս մէջն է : Կը տեսնէք ահա որ խենդ պէտք է լինիմ , որպէս զի վիճակէս գանգատիմ՝ կամ մարդկային ազգին սրգողիմ : »

Եւ որովհետեւ աշխարհի մէջ կատարեալ բան չը կայ , Տիկին Պընուա պակասութիւն մ'ունէր . բայց անմեղ պակասութիւն մը , որ իրմէ զատ ուրիշի վնաս չէր ըրած երբէք : Թէեւ փառասիրութիւնը ազեղ սեռին առանձնաշնորհութիւնը կը թուի , Տիկին Պընուա

սաստիկ փառասէր էր: Կը ցաւիմ որ ուրիշ անուն մը չը կրցի գտնել իւր միակ թերութիւնը նշանակելու համար, փասն զի, ճշմարիտն ըսելով, Տիկին Պընուայի փառամոլութիւնն ուրիշ մարդոց փառամոլութեան չէր նմաներ բնու: Ոչ հարստութեան կը տենչար, ոչ պատիւներու: Արլանժի դարբնոցները կանոնաւորապէս հարիւր յիսուն հազար ֆրանք տարեկան հասոյթ կը բերէին: Մնացեալին դալով Տիկին Պընուա 1846 ի կառավարութենէն բան մ'ընդունելու փափաքող կին չէր: Ինչ բանի վրայ էր ուրեմն իւր փառամոլութիւնը, խիտա փոքր բանի մը վրայ, այնչափ փոքր, որ չը պիտի կրնար հասկնալ զիս եթէ չպատմեմ նախ քանի մը սողով Տիկին Պընուայի մանկութիւնը:

Կապրիէլ-Օկիւսթ-Լյիան Լորինոյ (Տիկին Պընուայի մանկական անունն է) ծնած էր Փարիզի Զոպուր Սէն-ժերմէն թաղին մէջ, Տիւ-Պաք փողոցին այն գերերջանիկ առուին եղերաց վրայ, զոր Տիկին Սթալ էր սոցիոյ ամեն գետերէն նախամեծար կը համարէր: Իւր ծնողքըն, որ յստից մինչեւ ի ծնօտ քաղաքացի էին, նորածնութեանց վերաբերեալ նիւթեր կը վաճառէին՝ Պ. Ս. Լ. նշանակն ունենալով իրենց վաճառատան ճակատն, և առանց ձայնի մեծափարթամ հարըստութիւն կը դիզէին: Իրենց հանրածանօթ սիրդբունքը, միապետութեան նկատմամբ ունեցած եռանդագին համակրութիւնն և ազնուականութեան նրկատմամբ ցոյց տուած խորին մեծարանքն, արուարձանին բոլոր ազնուական բնակիչներն յաճախորդ ըրած էին իրենց: Հայրը, Պ. Լորինոյ, գործը գիացող խանութպան, իրմէ աւնուած ապրանքներուն հաշուեցուցակն երբէք չէր զրկել մինչեւ որ շինդբուէր: Երբէք լսուած չէր որ իրեն պարտք ունեցող ու վճարել չուզող անձի մը դէմ դատ բացած լինէր, ուստի Խաչակրաց թոռներն յաճախ անանկութիւն ըրին Պան

Մէն Լուիի . բայց անոնք որ կը վճարեն , ուրիշներուն համար ալ կը վճարեն : Պատուական խանութպանն , հոյակապ անձերէ շրջապատեալ , որոց մի քանին զինքը կը կողոպտէին , և միւսներն ալ իրմէ կը կողոպտուէին , կամաց կամաց սկսաւ հուսաւորացէս արհամարհել իւր ազնուական յաճախորդները : Խանութին մէջ ամենախանարհ և ամենահնազանդ ծառայ էր . բայց տանը դռնէն ներս մտնելուն պէս , կարծես թէ դսպանակով մը դլուխը կ'ուղղուէր , և իւր կիներն ու աղջիկը կը զարմացնէր իւր ազատ դատողութեամբք և յանդուգն սկզբունքներով : Մազ կը մնար որ Տիկին Լորինոյ երկիւղածութեամբ երեսը խաչակնքէր երբոր այրը քանի մը դուրսէ խմելէ յետոյ կ'ըսէր . « Շատ կը սիրեմ մարքիզները , որովհետեւ բարեգործ մարդիկ կը թուին ինձ , բայց մարքիզ փեսայ ունենալ չեմ ուզեր երբէք : »

Այս խօսքը կարգիւթ-Օկիւսթ-Էլիան օրիորդին հաշուին չէր գար : Նա շատ աղէկ կընար յարմարակցիլ մարքիզի մը հետ , և որովհետեւ ամեն մարդ իւր դեռը պարտի կատարել այս աշխարհի մէջ , օրիորդն ալ մարքիզի դերը կ'ընարէր , վարժուած լինելով միշտ ազնուականաց կառքերուն անցնիլը տեսնելու , ինչպէս գիւղացուց տղայքը ծիծեռնիկներուն թռչիլը կը տեսնեն . « Խորզը մշանջինաւոր շացման մէջ ապրած էր , Ամեն դեռառ ո՞ր աղջկանց պէս օրիորդ Էլիան ալ հիացման հակամէտ լինելով , սքանչացեր էր իւր շուրջը դրանուած բաներուն վրայ , այն է ազարմաներուն , ձիերուն , գեղեցիկ հագուստներուն և համազգեստեալ սպասաւորաց վրայ : Տասներկու տարեկան եղած ժամանակ , մեծ անունները թոխսկան ազգեցութիւնն և կ'ընէին իւր ախանջաց : Տասնուհինգ տարեկան եղած ժամանակ , խորին ակն սծութիւն կ'զգար Քուպուր Մէն-Ջէրմէնի թաղին նկատմամբ , այսինքն այն

աննման աղնուակածութեան վրայ, որ ինքզինք յովանդակ մարդկային աղգէն գերազայն կը կարծէ ծնընդեան իրաւամբ: Երբոր ամուսնանալու տարիքին հասաւ, միտքն եկած առաջին գաղափարն այս եղաւ թէ բողբի հարուած մը կրնար զինքը մայրնել այն ապարաններուն մէջ՝ որոց կառանցիկ դուռը կը գխտէր, զինքը նստուցնել այն պայծառագէ՛մ մեծ տիկնանց քով, որոց երեսը նայելու չէր համարձակեր, զինքը խառնել այն խօսակցութեանց, զորս ամենէն ընտիր գիրքերէ աւելի խնամատալից և ամենէն ընտիր վէպերէ աւելի հետաքրքրաշարժ կը կարծէր: «Վերջապէս, կ'ըսէր ինքնիրեն, մեծ հրաշք մը պէտք չէ ինձ այդ անանցանկէի պատուարն առջեւ խոնարհեցնելու համար, բաւական է որ դէմքս կամ օտիաս կոմսի մը, դուքսի մը կամ մարքիզի մը սիրտը գրաւէ:» Իւր փառասիրութիւնը գլխաւորապէս մարքիզութեան վրայ էր, և այս ալ առանց պատճառի չէր: Վերջին ժամանակներս ստեղծուած դուքսեր ու կոմսեր կան, որք Մէն-ժէրմէնի արուարձանին մէջ չեն ընդօժնուիր, մինչդեռ մարքիզներն՝ առանց բացառութեան՝ հին աղնուական տոհմերէ են, փասն զի Մոլիէաի ժամանակէն ի վեր մարքիզ չ'ստեղծուիր:

Ըստ իմ կարծեաց, օրիորդն, եթէ ինքն իրեն թողուէր, կրնար առանց լապտերի գտնել իրեն ամուսին ընելու փափաքած մարդը: Բայց մօրը թեւին տակ կ'ապրէր, խորին առանձնութեան մէջ, սոր Պ. Լորինոյ մերթ ընդ մերթ կուգար փաստարան մը, նօտար մը կամ փոխանակութեան միջնորդ մը ամուսնութեան կ'առաջարկէր իրեն: Այս ամեն առաջարկներն արհամարհանօք մերժեց մինչեւ 1829, Բայց առաւօտ մը նշմարեց որ քսան և հինգ տարու եղած էր, և յանկարծակի ամուսնութեան առաւ Պ. Մօրել անուն անձ մը: Արլանտի մէջ գարննոցատէր, որ հասարակ բայց պատ-

ուական մարդ մ'էր, և զոր կապրիէլ-Օկիւսթ-Էլիան մարքիզի մը պէս պիտի սիրէր եթէ ժամանակ ունենար: Բայց Պ. Մօրէլ 1830 յուլիս 31ին մեռաւ, իւր աղջկան ծնանելէն վեց ամիս յետոյ: Պեղեցիկ այրին ա՛յնչպիսի դայրացաւ յուլիսի յեղափոխութեան դէմ, որ իւր էրկանը սուզը գրեթէ մոռցաւ: Ժառանգութեան դրանդումներն և դարբնոցներուն հոգերը զինքն Արղանժի մէջ վար դրին մինչեւ 1832ի քոլէրային ժամանակ, որ քանի մ'աւուր մէջ իւր հայրն ու մայրն յամիշտակեց տարաւ: Այն ժամանակ Փարիզ վերադառնալով Պէ-Մէ-Է-Էն վաճառեց և Մէն-Տովինիք փողոցին ապարանը գնեց, Բուէօ կոմսին և Լէնս մարէշալուհւոյն ապարաններուն մէջ տեղն: Իւր աղջկան հետ զետեղեցաւ իւր նոր տան մէջ, ի սրտէ ուրախանալով որ ազնուական երեւոյթ ունեցող ապարանի մէջ կը բնակէր կոմսի մ'ու մարէշալուհւոյ մը մէջ տեղը: Իւր կարասիները դրանցիներուն կարասիներէն աւելի շքեղ էին. իւր ջերմանոցն աւելի մեծ, իւր ձիերն աւելի ընտիր տեսակէ էին, և իւր կառքերն աւելի վայելչապէս կախուած: Մակայն, յօժար սրտիկուտար ջերմանոց, կարասի, ձիեր ու կառքեր, որպէս զի իրաւունք ունենար իւր դրացի ազնուականաց հետ յաճախ այցելութիւն փոխանակելու: Իւր պարտիզին պատերը չորս մէթրոյէն աւելի բարձրութիւն չունէին, և ամառուան հանգարտ իրիկունները կոմսին կամ մարէշալուհւոյն տան մէջ եղած խօսակցութիւնները կը լսէր, բայց՝ դժբաղդարար՝ չէր կրնար այն խօսակցութեան մասնակցիլ: Առաւօտ մը, իւր պարտիզպանը ցցունաւ որ ձեր պատկայ մը բերաւ իրեն, զոր ծառի մը վրայ թռնած էր: Բերկրութենէն կարմրեցաւ՝ տեսնելով որ մարքիզուհւոյն թութակն էր: Չուզեց որ այն դեղեցիկ թռչունն իւր տիրոջ յանձնելու հաճոյքն ուրիշի մը թողու, և թռչունին կտու-

ցի հարուածներէն ձեռներուն ցտիլն աչքն առնելով ,
անձամբ տարաւ զայն : Բայց դրանք մէջ մեծփոր մա-
տակարար մը դէմն ելնելով՝ թուրթակը ձեռքէն ա-
ռաւ և շնորհակալութիւն ընելով ներս տարաւ :

Քանի մ'որ ետքն ալ Բրէօ կոմսին որդւոց նոր օ-
ղադունտն իւր պարտիզին մէջ ինկաւ : Վախնարով որ
դարձեալ մատակարար մ'իւր դէմն ելնելով զինքը չը
ճանբէ , օղադունտն իւր ծառայներէն միոյն ձե-
ռօք կոմսուհւոյն զրկեց , խիստ հանճարիմաստ և ազ-
նուապետական նամակով մը : Այս անգամ ալ , վար-
ժապետը , գձուձ իմաստակ մը , պատասխանեց իրեն ,
և սիրուն այրին , որ այն ժամանակ իւր գեղեցկու-
թեան լիալուսնին մէջ էր , դարձեալ չկրցաւ հասնել
իւր փափաքին : Երբեմն իրիկունը տանը դռնէն ներս
մտած ժամանակ կ'ըսէր . « Բազդը շատ ծաղրելի է .
37 թիւ տունն ուղածիս չափ կրնամ մտնել , բայց 33
կամ 39 թիւերը ներելի չէ ինձ մտնել » : Իւր միակ
ժանօթներն էին արուարձանին մէջ՝ իւր հօրը պար-
տականներէն մի քանին , որոցմէ ստակ չէր ուղեր :
Այդ մեծապատիւ անձինք ալ , ի վարձատրութիւն
Տիկին Մօրէլի այս քաղաքավարութեան , երբեմն կէս
օրէն առաջ կ'ընդունէին զայն , այնպէս որ , կէս օրին
իւր բոլոր այցելութիւններն աւարտած լինելով կրնար
իւր զգեստներն հանել :

Դարբնոցին վերակացուն յանկարծ կորզեց զայն
այս անտանելի վիճակէն՝ իւր դործերուն գլուխը կո-
չելով զայն : Երբոր Արլանժ դնաց , բովանդակ փարի-
զի մէջ ի զուր փնտուածն հոն գտաւ , այն է Զոպուր
Սէն-ժէրմէնի բանալին : Իւր գլուղաբնակ դրացիներէն
միոյն հիւր եղած էր երեք ամսէ ի վեր Քէրբրիի մար-
քիզն , հարիւրապետ Տրակոն կոչուած հեծելազօրաց
2րդ գունդին : Մալքիզը քառսուն տարու մարդ մ'էր ,
յոռի սպայ , բայց զեղիս կեանք վարող , միշտ առողջ ,

ժերութեան դէմ ապահովեալ, հռչակաւոր իւր պարտ-
քերով մենամարտութեամբ ք ցոխութեամբք և հա-
րուստ խւր թողակով, այսինքն յետին աստիճան աղ-
քատ «Մարքիզութիւնս դաւ» ըսաւ ինքնիրեն Տիկին
Մօրէլ : Տեսակցեցաւ մարքիզին հետ, նա ալ առանց
գծուարութեան ընդունեց զինքն : Երկու ամիս յետոյ
մարքիզն հրաժարական զրկեց պատերազմական նա-
խարարութեան, և Եկեղեցի տարաւ Պ. Մօրէլի սյրին
Օրինաց համեմատ, ամուսնութիւնն ազգագրերով
հրատարակեցաւ Արլանժի դիւզախու մըին, փարիզի 10
րդ թաղապետական շրջանակին, և հարիւրապետին
վերջին անգամ կեցած զօրանոցին մէջ : Մարքիզին
ծննդեան վկայագիրը Ֆրանսայի առաջին հանրապե-
տութեան սարսափելի օրերուն մէջ գրուած լինելով,
հասարակ Պընուա անունը միայն կը կրէր, բայց հան-
րած անօթութեան պաշտօնագիր մ'ալ աւելցուցին ա-
նոր վրայ՝ վկայող թէ Պ. Պընուա վաղուց ի վեր Քէրը-
րի մարքիզ անուամբ ճանչուած էր :

Նոր մարքիզուհին սկսաւ բանալ իւր գահլիճները
մօտակայ Ֆուլուր Սէն-ժէրմէնի մէջ. վասն զի այդ
թաղ մինչեւ Ֆրանսայի սահմանադրութենէն կը տա-
րածի :

Շրջակայ գեղջուկ ազնուականներն իւր պերճու-
թեամբ շլացնելէ յետոյ, ուղեց փարիզ երթալ իւր
վրէժն անցեալէն առելու, և իւր այս գիտաւորու-
թիւնն յայտնեց ամուսնոյն : Հարիւրապետն յօնքերը
պոստեց և բացորոշապէս յայտնեց թէ ինք շատ հան-
գիստ էր Արլանժի մէջ : Գինիին շտեմարանը լի էր,
կերակուրն իւր ճաշակին յարմար, որքը պատուական,
ուրիշ ի նշ բանի կրնար փափաքիլ : Ֆուլուր Սէն-ժէր-
մէնի թաղն իրեն համար Ամերիկայի չափ նոր երկիր
մ'էր, ոչ ազգական ունէր հոն, ոչ բարեկամ, ոչ ծա-
նօթ :

« Տէ՛ր Աստուած , դոչեց խեղճ էլիան , պէ՞տք էր որ այս միակ մարբիղը դէմն ելնէր , որ Ֆոպուր Սէն-ժէրմէնի ծանօթութիւն բնաւ չունի » :

Բայց իւր յուսավրէպութիւնն այս միայն չէր : Շատ չանցած տեսաւ որ իւր ամուսինն օրը չորս անգամ ապսէնթ կը խմէր , առանց հաշուելու վերանօթ կոչուած ուրիշ ըմպելի մը , զոր փարթզէն յատկապէս բերել տուած էր իրեն համար : Մարբիղին բանավարութիւնն երբեմն չէր գիտանար այս յոճախ կրկնեալ արբեցմանց , և երբոր իւր օղջմտութենէն դուրս կ'ելնէր , շատ անգամ կատաղի բարկութիւն մը կուգար վրան , և մարդ չէր խնայեր , մինչև իսկ էլիան , որ վերջապէս զղջաց մարբիղու հի վնեղուն վրայ : Այս գէտլքն յուսացուածէն շուտ հասաւ :

Օր մը հարկւրապեան հիւանդ էր՝ առջի իրիկունը չափազանցութիւն ըրած վնեղուն պատճառաւ : Գլուխը ծանր էր և աչուքները չէին կրնար բացուիլ : Գահլըճին ամենամեծ թիկնաթուփն մէջ նստած , իւր երկայն շեկ ընչացքը կը յարդարէր տխրադէմ : Կինը , սամավարի մը քով կանգնած , ետեւէ ետեւ թէյ կը լցնէր կուտար իրեն մեծ գաւաթներով : Ծառայ մը ծանոյց թէ ֆէրբրիի կոմսն եկած է տեսակցելու : Հարիւրապետն , սրչափ և հիւանդ էր , մէկէն օտքի վըրայ ելաւ :

— Դուք չըսի՞ք ինձ թէ ազգական չունիք , հարցուց էլիան զպսմանօք :

— Չէի ճանչեր , պատասխանեց հարիւրապետը , և սատանան տունի զիս եթէ . . . բայց տեսնենք : Թող հրամէ :

Հարիւրապետն արհամարհոտ դէմքով մը ժպտեցաւ երբոր քսան տարեկան և դրեթէ մանկական դեղով երիտասարդ մը ներս մտաւ : Հասակը պատշաճ էր , բայց այնչափ բարակ և փափուկ , որ տեսնողը

կրնար կարծել թէ տակաւին մեծնալ կ'ուզէր : Իւր երկայն կապոյտ աչերը չորս կողմ կը նայէին տեսակ մը վայրագ երկչտուտ թեամբ : Երբոր գեղեցիկ էջիանը տեսաւ, երեսը ծառի վրայ կախուած գեղձի մը նման կարմրեցաւ : Չայնին հնչիւնը քաղցր, թարմ և յստակ էր, գրեթէ կնոջ ձայնի նման : Առանց իւր թուխ ընչացքին, որ նրբապէս կը նկարուէր իւր շրթան վրայ, կրնար ծպտեալ աղջիկ մը կարծուիլ :

— Պարո՛ն, ըսաւ հարիւրապետին, կէս մը դէպ էլիան դառնալով, թէ և ձեզ ծանօթ լինելու պատիւը չունիմ, ընտանեկան գործի մը վրայ խօսելու եկած եմ : Մեր խօսակցութիւնն, որ երկար պիտի լինի, անչուչ տաղակալի պարտոյններ պիտի ունենայ, և կը վախնամ որ աիկինը ձանձրանայ :

— Իրաւունք չունիք վախնալու, Պարո՛ն, ըսաւ էլիան սիգալով, քէրրբի մարքիղուհին կ'ուզէ և պարտի գիտնալ ամեն ընտանեկան գործերն, և որովհետեւ դուք ամուսնոյս ազգական էք . . .

— Այդ չեմ գիտեր տակաւին, աիկի՛ն, քայց հիմա կ'որոշենք ձեր առջեւ, քանի որ դուք կը վառիաքիք և Պարոնն այ հաւանութիւն տալու երեւոյթ ունի :

Հարիւրապետն ապուշ գէմքով մտիկ կ'ընէր առանց ըստ հասկնալու : Գեռահասակ կոմսն անոր դառնալով .

— Պարո՛ն, ըսաւ, ես անդրանիկ որդին եմ քէրրբի մարքիղին, որ ծանօթ է բովանդակ Ֆոյտուր Սէն-ժէրմէնի մէջ, և որուն ապարանն է Սէն-Տովինիքի փողոցն :

— Ի՛նչ բարեբաղդութիւն, դուչեց էլիան անխորհրդարար :

Երբտասարդ կոմսը պաղ և արարողական ողջունով մը պատասխանեց այս ձայնարկութեան, և շարունակեց .

— Որովհետեւ իմ հայրս, հաւս և անոր հայրը միակ արու որդիք էին, և մեր ազգատոհմին մէջ երկու ճիւղ գտնուած չէ երբէք, կարծեմ իրաւունք կուտար մեզ երբոր ըսեմ ձեզ թէ մեծ եղաւ մեր զարմանքն այն օրն ուր Քէրբրիի մարքիղի մ'ամուսնու թիւնը կարգացինք լրագրաց մէջ :

— Իթի իրաւունք չունէի՞ ամուսնանալու, հարցուց հարիւրագեանն աչերը շփելով :

— Այդ չէ բաժնս, պարո՛ն : Եւր մեր տան մէջ պահած ունինք՝ մեր տոհմին ազգաբանական ծառէն դատ՝ այն ամեն փաւերական թուղթերն՝ որք Քէրբրի անունը կրելու իրաւունքնիս կը հաստատեն : Եթէ դուք մեր ազգականն էք, ինչպէս որ կը փափաքեմ, անտարակոյս դուք ալ տոհմային թուղթերը ունիք ձեր քով :

— Ի՞նչ հարկ, թուղթի կտորները բան մը չեն ապացուցաներ, աշխարհ գիտէ իմ ով լինելս :

— Իրաւունք ունիք, պարո՛ն, բազում մագաղաթներու պէտք չկայ հաստատուն ապացոյց մ'երեւան հանելու համար, բաւական է ծննդեան վկայագիր մը, հանդերձ . . .

— Պարո՛ն, իմ ծննդեան վկայագրիս մէջ անունս Պընուա է, և 1794 թուականը կրէ, կը հասկնա՞ք :

— Կատարելապէս, պարոն, և այդ պարագային հակառակ՝ ես կը սիրեմ յուսայ որ ձեր ազգականն եմ : Դուք Քէրբրիի մէջ կամ շրջակաները ծնած էք :

— Քէրբրի՞ . . . Քէրբրի՞ . . . ո՞ր կողմն է Քէրբրի :

— Ուր որ եղած է միշտ, Տիփոնէն երեք փարսախ հեռի, փարիղի ճանքուն վրայ :

— Է՛հ, պարո՛ն, ինչո՞ւս պէտք, քանի որ Ռոպէսրիէր վաճառեց մեր տոհմին սեփականութիւնները :

— Դուք սխալ տեղեկութիւն առած էք, պարո՛ն, ճշմարիտ է որ մեր հողերն ու դղեակն ի վաճառ հան-

ուեցան իբրև գողթելոց գոյք, բայց դնոյ չգտան),
և վեհ. Լուի ժ. թագաւորն հաճեցաւ հօրս վերա-
դարձնել զանոնք :

Հարիւրապետն անգգալապէս թափած էր իւր
թմբութիւնն. այս վերջին նեար բարբառիս արթնցուց
զայն : Բուռները փակած՝ իւր նրբաւարմին հակառա-
կորդին մօտեցաւ և գոչեց երեսն ի վեր .

— փոքրիկ պարոնս, քառասուն տարի է ես թէրբ-
րիի Մարքիզ եմ, և ով որ իմ անունս կորզէ, շատ
ուժեղ դատակ պիտի ունենայ :

Կոմսը դժգունեցաւ բարկութենէն, բայց Էլիանի
ներկայութիւնն յիշելով, որ դող երած տարածուեր
էր երկայն ասթոսի մը վրայ, ինքզինք զսպեց, և ան-
խըռով ձայնիւ պատասխանեց .

— Ի՞մ մեծ պարոնս, թէ և Աստուծոյ դատաստա-
նին նորաձեւութիւնն անցած է, բայց և այնպէս յօ-
ժարակամ կ'ընդունէի ձեր առաջարկած հաշտու-
թեան միջոցն, եթէ ես միայն շահ ունեւ այի գոր-
ծին մէջ, Բայց ես հոս կը փոխանորդեմ իմ հայրս,
եղբայրներս և ամբողջ ընտանիք մը, որ իրաւունք կ'ու-
նենայ դանգատելու՝ եթէ ես իւր շահերը վտանգի մէջ
ձգեմ : Ուրեմն ներեցէք ինձ որ փարիզ վերադառնամ
Դատարանները կրնան վճռել թէ ո՞վ որո՞ւ անունը կը
յախիտօղէ :

Չայս ըսելէ յետոյ, երիտասարդ կոմսը չրջադարձ
մ'ըրաւ, խորին յարգանօք սղջունեց կարծեցեալ
մարքիզուհին և շտապով դուրս ելաւ իւր կառքը դը-
նաց՝ առանց ժամանակ թողլու հարիւրապետին որ
զինքը պահ մ'ալ վար դնէ :

Սամափարն ոչ եւս կ'եւար, բայց այն ժամանակ
թէյի խնդիր չկար հարիւրապետին և իւր կնոջ միջեւ,
Էլիան կ'ուզէր գիտնալ թէ իւր այդ թէրբրիի մար-
քիզ էր թէ ոչ, Պընուա, իւր համբերութեան մեա-

ցորդն սպառած լինելով, այն աստիճան փերդինք մտ-
ցաւ, որ գաւառին ամենէն գեղեցիկ կիւր ծեծեց :
Ահա այս պարագայն կ'ակնարկէր Տիկին Պրնուա՝ եր-
բոր երկար ժամանակէ ի վեր մոռցուած քանի մ'ան-
հաճոյ ժամերու խօսք կ'ընէր :

Քէրրիի դէմ Քէրրիի դատը չուշացաւ : Պ. Պը-
նուա ի կուր պնդեց իւր փաստաբանին բերնով թէ
ինք ամեն ժամանակ Քէրրիի մարքից կոչուած է :
Պարզապէս Պրնուա կոչուելու և դատին ծախքը վճա-
րելու դատապարտեցաւ : Այն օրն ուր այս լուրն ստա-
ցաւ, հայհոյալից նամակ մը գրեց երիտասարդ կոմ-
սին, Պրնուա ստորագրութեամբ :

Հետեւեալ կիրակին, առաւօտեան ժամ ութին
միջոցները (կէս օրէն չորս ժամու չափ առաջ) Պ. Պը-
նուա իւր ասնը բերուեցաւ պատգարակով, տասն
հարիւրսրդամեթր երկաթ մարմնոյն մէջ : Մենամար-
տեր էր, և երիտասարդ կոմսին սուրը կտարեր էր
վէրքին մէջ :

Էլիան, որ դեռ կը քնանար, հազիւ հասաւ իւր
ամուսնոյն վերջին ողջոյնն և խնդրած ներումը լսելու :

Եթէ այս դէպք սարսափելի գայթակղութիւն չը
յարուցանէր, գաւառը դառաւ չէր լիներ : Մերձակոյ
գեղջուկ աղնուակրանները սաստիկ կատեցան : Եթէ
հնար լինէր, սուտ մարքիզուհւոյն տուած այցելու-
թիւննին ետ պիտի առնուին :

Էլիան, լալու զբաղած, չսեց իւր շուրջն ելած աղ-
մուկը : Ոչ թէ Պ. Պրնուայի մահը կ'ողբար, որոյ մեծ
ու փոքր պակասութիւններն իսպառ զղուեցուցեր էին
զինքն ամուսնութենէն, այլ կ'ողբար իւր վատահու-
թեան խաբուիլը, յոյսերուն կորնչիլը, իւր հորիզոնին
նեղնալը, իւր փառամոլութեան յանդօրութիւն դատա-
պարտուիլը : Եթէ կ'ուզէր խեղճ կնոջ հոգւոյն ինձակը
նկարագրել, երեւակայեցէք Պաքիր մը, որուն կ'աղ-

գարարուի թէ յաւիտեան չպիտի տեսնէ վիշնու : Իւր առանձնարանին մէջէն, Տիկին Պընուա, գրախտէն վանաուած Եւայի հայեացքը կ'արձակէր Գոպուր Սէն-ժէրմէնի վրայ :

Առաւօտ մը, երբոր կլիմատիտներու (ժաղիկ) սար-փինային ներքեւ նստած կուլար (1834ի ամբան մէջ), աղջիկը վազելով քովէն անցաւ : Տիկին Պընուա բըռնեց զայն շրջազգեստէն և հինգ վեց անգամ համբուրեց, մեղազբերելով ինքզինք թէ իւր զաւկէն աւելի իւր կակիճները կը խորհէր : Զայն լաւ մը համբուրելէ յետոյ, ուշադրութեամբ երեսը նայեցաւ և գոհ եղաւ զննութենէն : Զորս ու կէս տարեկան հասակէն լիւսիկ (աղջկան անունն էր) քնքուշ և աղնուապետական գեղեցկութիւն մը կ'աւետէր : Իւր դէմքին գծադրութիւնն հրապուրիչ էր, ձեռուքներուն ու տանեքուն յօգերն զմայրելի : Էլիան ի զուր խուզարկեց իւր յիշողութեան մէջ, չկրցաւ միտքը բերել Թիւլլրիի պարտէզին մէջ խաղցող ոչ մէկ տղայ, որ իւր աղջրկան պէս նշանաւոր տիպ մ'ունենար : Վերջին համբոյր մ'ալ տուաւ անոր և թողուց որ վազելը շարունակեց : Յետոյ իւր աչերը սրբեց, և այնուհետեւ ոչ եւս լացաւ :

— Բայց ո՞ւր էր խելքս, միմեաց իւր ամենէն զըւարթ ժպիտը նորէն սկսելով : Ամեն բան կորսուած չէ. ամեն բան կրնայ կարգադրիլ. ամեն բան կարգին է : Կը մտնեմ, պիտի մտնեմ. համբերութիւն պէտք է. ժամանակի խնդիր մ'է : Այդ ամբարհաւած գրուները պիտի բացուին ինձ : Մարքիզուհի չպիտի լինիմ, ո՛չ արդէն բաւական ամուսնացոյց, մէկ մ'ալ չեմ բռնուիր : Մարքիզուհին, ահա կը ցատկրտէ երակներուն մէջ : Ես իրեն համար մարքիզ մը կ'ընտրեմ, լաւ մարքիզ մը. իմ փորձաւորութիւնս անօգուտ պէտք չէ լինի : Ճշմարիտ մարքիզուհոյ մը ճշմարիտ մայրը պի-

տի լինիմ : Ամեն տեղ պիտի ընդունուի նա , ես ալ պիտի ընդունուիմ , ամեն տեղ մեծարանք պիտի դըրտնէ , ես ալ պիտի դռնեմ . դուքսերու հետ պիտի պարէ , ես ալ պիտի պարեմ : Անոր պարելը պիտի տեսնեմ , եթէ 1830ի պարոնները՝ պարողաց մայրերն հանդերձարանը թողու օրէնք մը չդնեն :

Այս վայրկենէն սկսեալ իւր միակ հոգածութիւնն եղաւ իւր աղջիկը մարքիդուհիութեան պատրաստել : Պաճուճապատանքի մը պէս հաղուեցուց զայն , սովրեցուց անոր այն ամեն կապիկութիւններն յորոց կը բաղկանան ազնուականաց քաղաքավարական ձեւերն ու շարժումները , կտարաուիլները , ողջունելու համար ձեքձեքումները , մինչդեռ դաստիարակուհին ալ այրուբն կ'ուսուցանէր անոր : Քժբազդաբար լիւսիլ օրիորդիկը Ռիւ տիւ Պաք փողոցին մէջ ծնած չէր , թռչնոց դայբայիկներէն կ'արթննար . և ոչ ազնուականաց կառքերուն չօինդէն , և առաւել կապոյտ բաճկոնակով գիւղացիներ կը տեսնէր , քան թէ նշանազգեստով ծառայներ : Մօրը տուած ազնուապետական դասերուն ա՛յնչափ ականջ կը կախէր , ո՛րչափ իւր մայրն ականջ կախած էր մարքիզներուն դէմ . Պ. Լորինոյի ըրած կժու քննադատութեանց :

Տղայոց միտքը զիրենք չընապատող բաներով կը կրթուի . ականջնին հարիւր դաստիարակի միանգամայն բաց է . դաշտէն ու փողոցէն եկած ձայներն առաւել բարձր կը խօսին անոնց՝ քան ամենէն խիտ մանկավարժը կամ ամենէն գէղ հայրը : Տիկին Պընուաի դուր կը խրատէր . դեռատի մարքիդուհոյն առաջին զուարճութիւնքն եղան գիւղին աղջկանց հետ ձեժկուիլ , նոր չըջազգեստով աւազին մէջ թաւալիլ , հանոցին մէջէն տաք հակիթները գողնալ , և Սկովտացի հսկայ դամբախն պոչէն քաշելով ինքզինք քաշքշել տալ :

Պարտիզին մէջ խաղալը տեսնող ուշադիր անձ մը

կրնար իսկոյն գուշակել բարեմիտ Պ. Պօրէլի և հայր
Լորենտի արխան Մայրը կը դանդաւակէր թէ ոչ հպար-
տութիւն ունէր, ոչ անապատութիւն, ոչ ալ պարտա-
բութեան ամենապարզ զգացում: Տենդա անհամ-
բերութեամբ կը փափաքէր տեսնել որ Միսիլ մէկն
արհամարհէր. բայց նա իւր սիրան ու թեւերը կը
բանար զինքը շրջապատող ամեն հասարակ մարդոց,
կովարած Մարկոյէն սկսեալ մինչեւ դարբնոցին ամե-
նէն մրտա գործաւորներուն: Երբոր քիչ մը մեծցաւ՝
իւր ճաշակները քիչ մը փոխուեցան, բայց ոչ իւր մօրը
փափաքած կերպով: Սէր ձգեց պարտէզին, դարաստին,
ոչխարներուն, հաւերուն, գործարանին, անապարտ-
թեան, և՛ ինչո՞ւ չըսենք՝ մինչեւ իսկ խոհարարու-
թեան. աչքը պտղաբեր ծառերուն վրայ էր. անուշ-
ներ եփելու արհեստը սովբեցաւ. խմորեղէն շինելու
համար սիրտ մաշեցնել սկսաւ:

Տարօրինակ բան: Տալը մարդիկը, փոխանակ
գժամնելու անոր հսկողութենէն, ընդհակառակն՝ շատ
գոհ էին: Տիկին Պրնուայէն աւելի կը հասկնային թէ
որչափ գեղեցիկ բան էր որ կին մը պղտիկուց սովբեր
բարեկարգութիւն, խնամք, խմաստուն և առատա-
սիրտ անաւտութիւն, և այն համեստ տաղանդն որ
ստան մը հրապոյթն ևն և հոն ընդունելութիւն գանոց
հիւրերուն ուրախութիւն:

Տիկին Պրնուայի դասերը տարօրէն պտուղներ բե-
րած էին: Սակայն բոլորովին չկորսուեցան: Տիկին
Պրնուա խնամ էր, ի սէր իւր սղջկան, անհամբեր ի
սէր մարքիզութեան, և բնաւորութեամբ ցասկոտ:
Այնչափ յաճախ համբերութիւնը կը կորսնչնէր, որ
Միսիլ վախնալ սկսաւ իւր մօրմէն: Խեղճ աղջիկն ա-
մեն օր սա խօսքերը կը լսէր. «գտն բան մը չես գի-
տեր, բան մը չես հասկնար, շատ երջանիկ ես որ ես
կամ» * Աղջիկը սարգմաարար համոզուեցաւ թէ շատ

երջանիկ էր որ Տիկին Պընուայի պէս մայր մ'ունէր :
 Ինքզինք անկեղծաբար տգէտ և ասլիկար համարեց ,
 և փոխանակ ցաւ զգալու , իւր բոլոր ճաշակը դո՛հ ը-
 րաւ , իւր ամեն հակամտութեանց անձնատուր եղաւ ,
 երջանիկ սիրուն և հրապուրիչ եղաւ :

Տիկին Պընուա այնչափ անհամբեր էր Զոպուր Սէն-
 ժէրմէնի կեանքը վայելելու , որ եթէ ձեռքէն դար ,
 աղջիկը տասնեւհինգ տարու հարս կ'ընէր : Բայց Լիւ-
 սիլ , տասնեւհինգ տարու եղած ժամանակ դեռ փոք-
 րիկ աղջիկ մ'էր : Աղաչնորհ հասակը սովորական սահ-
 մաններէն աւելի երկարեցաւ անոր համար : Նշանա-
 կութեան արժանի է որ գիւղացի տղայք քաղաքացի
 տղոցմէ նուազ կանխահաս են , և անշուշտ այս է
 պատճառն որ դաշտերու ծաղիկները պարտէզներու
 ծաղիկներէն ուշ կը բացուին : Տասն և վեց տարեկան
 էր , Լիւսիլ սկսաւ չափահասի դէմք տանուլ : Տակա-
 ւին քիչ մը նիհար , քիչ մը կարմրուկ , քիչ մը անատակ
 էր , բայց իւր անատակութիւնը , նիհարութիւնն ու
 կարմիր թեւերը՝ սէրը խրտուցանող խրտուիլակներ
 չէին . կը նմանէր այն համեստ արձաններուն , զորս
 վերածնութեան ժամանակի Գերմանացի անդրիա-
 գործները կը քանդակէին Մայր եկեղեցեաց բարե-
 բուն վրայ , բայց Յունական արուեստին մոլեռանդնե-
 րէն ոչ մին չէր արհամարհեր Պիգմալիոնի դեր խա-
 զալ անոնց քով :

Մայրն առաւօտ մը հինգ վեց անտուկ փակելով ը-
 սաւ անոր .

— Ես փարիզ կ'երթամ մարքիզ մը գտնելու , որ-
 պէս զի ամուսնութեան առնուս :

— Այո՛ , մայրիկ , պատասխանեց աղջիկն առանց
 առարկութեան : Տարիներէ ի վեր գիտէր որ մարքիզ
 մը պիտի առնուր : Մտահոգութիւն մը միայն ունէր ,
 զոր երբէք չէր համարձակած մէկու մը յայտնել : Իւր

1009457

մօր քարեկամուհիներէն մէկուն՝ Տիկին Մէլիէի դահ-
լճին մէջ՝ կերպարանաց տեսարակ (աղպով) մը թղթա-
տած ժամանակ մարքիղի մը դռնուօր պատկերը տե-
սած էր . մարքիկ ծերուկ մը լուի յի. ի դարուն
կերպարանքով . կարծ վարտիք , սակի աղոյցներով կո-
շիկ , պողպատէ երանակալով սուր , փեարաւօր փե-
ղոյր . և սակեճամուկ զգեստ : Այս պատկերն այնչափ
լու տպաւորուեր էր աղջկան յիշողութեան դարակ-
ներուն միայն մէջ , որ մարքիղ անունը լսելուն պէս կը
ներկայանար , և խեղճ աղան շէր կրնար համոզուիլ թէ
ուրիշ մարքիղներ ալ կային աշխարհիս վրայ : Ամեն
պնայն պատկերին վրայ նկարուած կը կարծէր , և
սարսափմամբ կը հարցնէր ինքնիրեն թէ ինչպէս իւր
ծիժազը պիտի բռնէր երբօր ձեռքն իւր ամուսնոյն
տար :

Մինչդեռ աղջիկն այս անմեղ սարսափներուն մէջ
էր , Տիկին Պընուա մարքիղ մը կը փնտռէր : Շատ չան-
ցաւ դտաւ : Իւր հօր պարտապաններուն մէջ , որոց
հետ յարաբերութիւն պահած էր , ամենէն բարեբա-
րուն էր ծերունի Սիւպրըսօք Պարոնն : Այլ միայն բա-
րեկամ էր իրեն , այլ և մինչեւ անգամ՝ կուգար իրեն
հետ առանձնակի ճաշելու պատիւ կ'ընէր իրեն : Եօ-
թանասուն և հինգ տարեկան ծերունոյ մ' այս ընտա-
նութենէն վախնալու բան մը չկար : Սր մը , շէշ մը թո-
քէյի վերջին գաւաթը խմած ժամանակնին , հարցուց
անոր .

— Արդեօք երբեմն ամուսնութեան գործերու կ'ըզ-
բաղի՞ր :

— Երբէք , սիրուն աիկին , քանի որ տուներ կան
ազօր համար :

Պարոնն հարաբար շէշն կը կոչէր զայն :

— Բայց , բտաւ Տիկին Պընուա առանց չփոթելու ,
եթէ ծառայութիւն մ'ընել պէտք լինի ձեր երկու
բարեկամաց :

— Եթէ այն երկուքէն մին գուք լինիք, աիկի ն, ձեր ամեն յանձնարարութիւնը կը կատարեմ :

— Խնդրոյն սրտին մէջն էք : Տասնեւփեց տարու աղջիկ մը կը ճանչեմ, գեղեցիկ, բարեկիրթ, որ երբէք գիշերօթիկ վարժարան գնացած չէ, կատարեալ հրեշտակ մը : Քոյց ինչօր պահեմ ձեզնէ : Իմ աղջիկս է : Իրեն օժիտ ունի նախ այս ապարանը : ասոնք յիշողութեան համար կ'ըսեմ : Երկրորդ՝ չորս հարիւր էքթառ ընդարձակութեամբ անտառ մը : Երրորդ՝ գարբնոց մը, որ ինքնին կը բանի և ամենէն գէշ տարին հարիւր յիսուն հազար ֆրանք կը բերէ : Ասոնցմէ յիսուն հազար ֆրանք հասոյթ պիտի տայ ինձ, որ իմ ունեցած մանր մունր հասոյթներուս հետ կը բաւէ իմ ապրուստիս : Ըսել է, ապարան մը, անտառ մը, և հարիւր հազար ֆրանք հասոյթ :

— Շատ ազուր օժիտ :

— Սպասեցէք : Յոյժ փափուկ պատճառներով, զորս ներելի չէ ինձ յայտներ, պէտք է որ աղջիկն մարքիզ մ'առնու . ստակ չենք փնտուեր . տարիքին, խելքին, դէմքին և արտաքին կատարելութեանց մասին խստապահանջ չենք . մեր ուզածը, ճշմարիտ մարքիզ մ'է, ազնուական ասհմէ, ազնուական աղգականներ ունեցող, Ֆոպուր Սէն-Յէրմէնի մէջ հանրաժանօթ, որ կարենայ սիդապանձ ներկայանալ ամեն տեղ իւր կնոջ և ընտանեաց հետ : Չեզ սիրելի մարքիզ մը կը ճանչէք, որուն գեղեցիկ կիս մ'և հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ արժանի տեսնէք :

— Ճշմարիտ ըսելով, սիրուն աիկի'ն, երկու հատ չեմ կրնար գտնել . բայց մէկ հատ մը կը ճանչեմ : Եթէ ձեր աղջիկն ընդունի, այնպիսի մարդու հետ պիտի ամուսնանայ, զոր զաւկիս պէս կը սիրեմ : Բայց ես ձեր ուզածէն շատ անելի շատազոյնը կ'աւտամ ձեզ :

— Իրա՛ւ :

- Նախ երիտասարդ է, քսան և ութ տարեկան :
- Մանրամասնութիւն մ'է այդ, անցնինք :
- Շատ գեղեցիկ է :
- Մնադիւրութիւն սնամասնութեանց :
- Բայց ձեր աղջիկն այդպէս չպիտի ըսէ :
- Տնավարութեան մէջ անօգուտ նպար մը :
- Լուրջ կրթութիւն, վարեմի աշակերտ բազմա-
ուեստեան վարժարանին :
- Լա :
- Արոնցմէ զատ մասնադիտական հմտութիւնը, որը
չեն . . . :
- Բայց բուն պէտք եղածը :
- Ա՛, բուն պէտք եղածին դալով, ձեր հիմնա-
գրքին ճշգիւ կը պատասխանէ : Կատարելապէս անար-
ժատ : Վարժարանէն երաժժամանակ հրաժարական
տուաւ . որովհետեւ . . .
- Կը ներեմ զայդ իրեն :
- Վերջին անգամ զիս տեսնելու եկած ժամանակ՝
խեղճ ազան պաշտօն մը գտնել կը խորհէր :
- Իւր պաշտօնը պատրաստ է : բայց ըսէք ինձ,
սիրելի Պարոն, ստուգիւ ազնուակա՞ն է :
- Մեծն կարողութի պէս : Այս չէ՞ «բուն պէտք ե-
ղածը» կոչածնիդ :
- Անշուշտ :
- Իւր նախնիքներէն մին քիչ մնաց Անտոքի թա-
ղաւոր պիտի լինէր 1098 ին :
- Ազգականներ ունի՞ :
- Բոլոր Ծոպուրը :
- Շքանօթ անո՞նն :
- Հենրիկոս Գ. ի պէս : Ութըրլի մարքիզ : Պէտք
է ճանչէք այս անուն . . . :
- Կը կարծեմ : Ութըրլի՛ . . . աղւոր անուն է :
Մարմարէ տախտակ մը դնել կուտանք մեր կառանցիկ

դրան վրայ՝ Ա.Պ.Ս.Ս.Ն, Ռեթիբորովի արձանագրով : Բայց պիտի ուզէ՞ իմ ազգիկս, նուստատոհմի մը հետ ամուսնութիւն :

— Էհ, սիրուն, այրերուն համար չէ այդ : Կը հասկնամ որ Օրիորդ Նուայլ կամ Շուպուէօլ կոչուող ազգիկ մը դժկամակի իւր անունը փոխել Տիկին Մինեղէ կոչուելու համար : Բայց այր մ'իւր անունը կը պահէ, ուստի բան մը չկորսնցնէր : Մնաց որ, կասթոն իւր դասուն նախապաշարմունքը չունի : Ես հիմա ասկէջ դուրս ելած ժամանակս կը տեսնեմ՝ զայն, և մինչեւ վաղը պատասխանը կը գրեմ՝ ձեզ :

— Աւելի լաւ ըրէք, ազնիւ Պարոնս, եթէ տրամադրութիւն ցուցնէ, ի միասին եկէք վաղն առանց ակնածութեան և ճաշը մեզ հետ ըրէք : Ազնուականութիւնը հաստատող թուղթեր, ճիւղադրութիւն ունի՞ :

— Անշուշտ :

— Զանաչէք ուրեմն որ հետ բերէք :

— Կը կարծէք, սիրուն : Ես կուզամ քանի մ'օրէն և այս բոլոր ժածկագրութիւնը կը մեկնեմ՝ ձեզ : Ի կրկին տեսութիւն :

Պարոնը ծանրաբայլ Սէն-Պընուա փողոցին 34 թիւը գնաց, միջնակարգ քաղաքացւոյ մը տուն, որայ դիտար վարձակալը քանի մը սենեակ կահաւորած էր ուսանողներ բնակեցնելու համար : Երկրորդ դըստիկոնն էլաւ, և թուահամար սենեցող փոքրիկ դուռ մը վարկաւ : Մարքիզն, աշխատութեան զգեստով, եկաւ դուռը բացաւ : Արդարեւ գեղեցիկ երիտասարդ մ'էր և յոյժ փախարեցի ամուսին մը : Քիչ մը բարձրահասակ էր : բայց անշափ վաղելուչ, որ քանի մը հարիւրորդամեթր աւելի ունենալուն համար ոչ սք կրնար մեղադրել : Զեռներն ու ոտները կը վկայէին որ

խոր նախնիքը քանի դարերէ ի վեր առանց բան մ'ը նեյու ապրած էին : Գլուխը շատ աղւոր էր . բարձր ճակատ մը սեւ մազերով պակեալ , որք ինքնին ետին կ'իյնային : Կապոյտ բայց յոյժ բազցր աչեր , թաւ յօնքերու ներքեւ . աղեղնաձեւ խոտաւ քիթ մը , որոյ նուրբ թեւերն ամենափոքր սրտայուզութենէ կը դող դոջէին . քիչ մը լայն բերան մը գեղեցիկ ակռաներով , սեւ ընչացք մը թաւ և փայուն , որ կարմրափայլ շուրթերով չրջանակեալ էր՝ առանց դանձր ծածկելու : Իրեան գոյնը թխորակ և միանգամայն վարդադոյն , որ աշխատութեան ու քաջաւորութեան գոյնն է :

Պարոնն արագ նայուածքով մ'այս հայտն ըրաւ . կասեմնի ձեռքը սեղմած միջոցին , և ինքնիտեն միմբնջեց . « Աղծիկը գոհ չիմի՞ր . երբոր այսպիսի ընծայ մը տամ իրեն . . . » :

Երիտասարդ մարտիգին գէմբը բաց էր , բայց ոչ զուարթ : Երբոր ուշադրութեամբ զննուէր , շարժուն և անհանգիստ բան մը կը տեսնուէր , անյագուրդ բաղձանաց շարունակեալ յուզում , տիրող դազափարի մը բռնակայութիւն : Գուցէ իսկ , առաւել յառաջ մը զելով զննութիւնը , նախատահմանութեան կնիքը կը նշմարուէր , որ ամեն հնարիչներու գէմբին վրայ կը գրոշմուի : Կասեմն՝ դուռը բանալու համար իւր աշխատութիւնը թողած էր : Ուրուագծի մեծ տախտակ մը չինական թանաքով գունաւորելու գրադած էր : Ուրուագծին տակը կը կարգապուէր . յարմարէ՛ք , հարմարէ՛ք և բարձրութիւն ինչպէսն է՛ք է՛քն ըլ : Սեղանին վրայ լրցուած էին շատ մը տրուագծութիւններ և յիշատակագրեր , որոց անուններն ու մակագրութիւններն , իրարու ներքեւ ծածկուած , ամենէն անտարբեր մարդուն հետաքրքրութիւնը կը շարժէին : Հետեւեալ արձանագրութիւնները կը տեսնուէին կամ մանաւանդ կը գուշակուէին . — Նոր գողութիւն , սեւէ սեւ-բոյն : Նոր

բրտնիւն մէջ գոտորս (*) : — Հնեաց մեջ յաճութիւնէ դարս-
 հոյք արկածք և անոց առաջն առնլա միջոց : — . . . է անի-
 ները մեկ կտորէ յաւելլա միջոց : — վառելիաց բանասոր գործա-
 ծոնիւնն երկնի յաւելլա . . . : — Նոր շտէշարթ քիտոց Կորթնաց-
 ներս հասոր . . . : Երբոր մէկն աչքը սեղանին վրայ ձը-
 գէր , անկէ ուրիշ բան չէր տեսներ սենեակին մէջ :
 Ուսանողի փոքրիկ անկողինը , բուրդէ կերպասով պա-
 տած վեց աթոռներն , Ութըէխթի թաւիչով թիկնա-
 թոսը , գիրքերով լի փոքրիկ մատենագարանը , չրա-
 նող ժամացոյցը , սուա ծաղիկներու երկու անօթներն
 իրենց գունդերով , լաճիայէթի և զօրազար Գուայի շըր-
 շանակեալ պատկերները , դեղին գարգերով կարմիր
 վարագոյրներն , ասոնք ամենն ալ աներկւոյթ կը լի-
 նէին աշխատութեանց և յուսոց այս յեղջակուտին
 առջեւ :

— Որդեակ , ըսաւ Պարոնը Մարքիզին , ութ մեծ
 օր է որ ձեզ չեմ տեսած . ի՞նչ վիճակի մէջ են ձեր
 գործեր :

— Բարի լուր , Պարոն , գործ մը դտայ : Քանի
 մ'օր առաջ ծանուցում մը հրատարակել տուի լրագ-
 րաց մէջ : Վարժարանի վաղեմի ընկերներէս մին , որ
 Խիլիսթէր դաւառին մէջ Բուլուանի հանքերուն տնօ-
 րէնն է , անունս սկզբնատառերէն դուշակելով խօսեր
 է ինձ համար հանքին վարչութեան գլուխներուն , և
 3,000 ֆրանք տարեկան թոշակով պաշտօն մը կ'ա-
 ռաջարկուի ինձ յառաջիկայ մայիս 1 էն : Այս առա-
 շարկը խիստ յարմար ժամանակ հառաւ , վասն զի իմ
 վերջին հարիւրոց տոմսակս ծախսել սկսած էի Հինգ
 օրէն պիտի երթամ : Բուլուան տխուր երկիր մ'է , ուր
 ատրուոյն տասն ամիսը կ'անձրեւէ . գիտեք թէ ո՛րչափ

(*) Հանքէ ելած երկաթն հալեցնելու սահմանեալ փու-
 ակեր :

կը սիրեմ՝ արեւը, Բայց կրնամ ուսումնքս շարունակել, իմ տեսութիւններէս մեքանիկ գործադրել և ընդարձակ կերպով փորձեր ընել. — կատարեալ սպազայ մ'է ինձ համար:

— Տեսէք ի՛նչպէս գէշ կ'իյնամ: Ես ձեզ տրիշ բան տուածարկել կուզայի:

— Կրնաք դարձեալ ըսել, դեռ պատասխան տրուած չեմ:

— Ամուսնանալ կուզէ՞ք:

Մարքիզն երեսը գոհամակ կերպիւ ծամածռելով.

— Շատ բարեկիրա էք որ իմ վրայ կը մտածէք, ըսաւ ծերունայն երկու ձեռքը սեղմելով. բայց ես երբէք խորհած չեմ այդ բաներուն վրայ. վասն զի ժամանակ չունիմ, միլիոն մը բաներ ունիմ գտնելիք, գիտութիւնը նախանձ է:

— Թա՛, թա՛, թա՛, ըսաւ Պարօնը ծիծաղելով. ի՛նչքան և ութ տարեկան էք, հոս ճգնաւորի մը կեանք կը վարէք. ես կուզամ ձեզ խելացի, գեղեցիկ, բարեկիրթ ազջիկ մը, տասն և վեց տարեկան հրեշտակ մը կ'առաջարկեմ, և այդպէս կ'ընդունիք զիս:

Երիտասարդութեան վայրակ մը վառեցաւ կասթոնի գեղեցիկ աչերուն մէջ, բայց վայրկենի մը գործեցաւ:

— Շնորհակալ եմ, պատասխանեց, բայց ժամանակ չունիմ, Ամուսնութիւնն իմ ճաշակներուս հակառակ պարտականութիւններ, անտանելի զբաղմունքներ կը գնէ իմ վրայ:

— Ամենէին բան մը չգնեք. ձեր ապագայ աները տասն և հինգ տարիէ ի վեր մեռած է. ընտանիքը, բոլոր ընտանիքը մայր մ'ու ազջիկ մ'են. մայրը, ձեր ապագայ դրսնչը, պատուական կլին մ'է, իւր պահանջումներով հանդերձ, Անոր բնաւորութեան վրայ գաղափար մը տալու համար, կը ծանուցանեմ ձեզ թէ

խնդրեց ինձմէ որ վազը ձեզ իւր տունը ճաշի տանիմ,
եթէ այս ամուսնութիւնն անհաճոյ չլինի ձեզ : Կը
տեսնէք որ արարողութիւններ չկան :

— Շնորհակալ եմ, բայց Բուլուանն օւնիմ գլխոյս
մէջ :

— Ինչ մարդ էք . պայմանադրով ձեզ կ'ապահովի
Սէն-Տովինիք փողոցին մէջ ապարանի մը սեփականու-
թիւնը , Լոռէնի մէջ չորս հարիւր էքթար ընդարձա-
կութեամբ անտառ մը , և հարիւր հազար ֆրանք ե-
կամուտ . Բուլուանի մէջ կա՞ն ասոնք :

— Բայց ես հոն իմ տարրիս մէջ պիտի լինիմ ,
կրնա՞ք ձուկի մը հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ ա-
ռաջարկել ջուրէն դուրս ապրելու համար :

— Ուրեմն ալ խօսքը չընենք : Ես կ'ուզէի անցս-
գակի ըսել ձեզ զայս : Հիմա քանի մ'այցելութիւններ
օւնիմ ընելու : Ի վերահետութիւն : Անշուշտ ինձ մեաս
բարեւալ չըսած չէք երթար :

Պարօնը մինչեւ դուռը գնաց խորամանկ ժպտով
դուրս ելած միջոցին՝ կասթոնի դառնալով ըսաւ :

— Չմտնամ ըսելու , հարիւր հազար ֆրանք եկա-
մուտը պատուական դարբնոցի մը հասոյթն է :

Կասթոնն արգիլեց զայն դրանը մէջ . «Դարբնոց ,
ուրեմն կ'ամուսնանամ : Կը ներէ՞ք ինձ որ վազը դամ
ձեզ առնուի , որպէս զի ճաշելու երթանք զրբանչիս
ասանք » :

— Ա՛յ , ո՛չ , Բուլուանի հետ ամուսնացէք :

— Վաղեմի՛ բարեկամ :

— Ի՛Տ շատ լաւ , առ վաղիւ :

Պարոնին երթալէն յետոյ, կասթոն ա՛ Ռեթըրվիլ թիկնաթուղին մէջ ինկաւ : գլուխն երկու ձեռներուն մէջ առաւ, և այնչափ երկար խորհրդածեց, որ իւր Չինական թանաքը ժամանակ ունեցաւ չորնալու : «ի՛նչ պատճառաւ միջին դասու քաղաքացուհի մ'իւր ազջիկն և հարիւր հազար ֆրանք եկամեա կ'ստաջարկէ ինձ» ըսաւ ինքնիրեն :

Ուրիշ երիտասարդներ այսչափ չէին մտածեր. իսկոյն սիրապէս մը կը յօրինէին դորժին գաղտնիքը մեկնելու համար : Բայց կասթոն ծանծաղամիտ չէր. ինչպէս որ լիւսիլ ալ պնդատէր չէր : Միտքն եկած միակ դաղափարն այս եղաւ. թէ Տիկին Պընուա, լաւ կրթութիւն առած երկաթագործ մը փեսայ ունենալ կ'ուզէր : «Ո՞նչուչա իմ՛խօսքս եղեր է իւր առջեւ, կըսէր մտքէն, ուսումնական և արուեստական խաղարկութեանց ու գիւտերուս վրայ բան մ'ըսուեր է, որովհետեւ Գոպուրին մէջ բաւական ծանօթ էի այն ժամանակներն ուր դեռ չէի գիտեր աշխարհի յարարելու թեանց ունայնութիւնն ու անկտութիւնը : Տարակոյս չկայ որ այդ դարբնոցը մարդու մը պէտք ունի. մայր մ'ե աղջիկ մը, երկուքը մէկէն գարբնոցի վարպետ մը չեն կազմեր : Ո՞վ գիտէ, թերեւս աշխատութիւնք լաւ վիճակի մէջ չեն. թերեւս գործը վտանգի մէջ է : Ուստի, կ'երթամք կ'աղատենք, Յօզնութիւն Ռեթըրվիլ, ինչպէս կ'ըսէին մեր նախահարք, այն քաջարի արուեստագէտք, որք իրենց սուրերն իրենք կը դարբնէին : »

Այս խորհրդածութենէն յետոյ նորէն Չինական թանաք պատրաստելով դունաւորեց իւր շինած ուրուագիծը :

Հետեւեալ առաւօտուն գնաց լիւքսամուրկի պար-

տիպին մէջ ճեմեց մինչեւ նախաճաշին ժամանակ, և էս օրէն յետոյ ընթերցարան մը գնաց, այն առաջ լրագրերն և նոյն ամսոյն բոլոր պարբերական հրատարակութիւններն ետեւէ ետեւ թղթատեց: Երկար ժամանակէ ի վեր այսպիսի զեղխութիւն մ'ըրած չէր: «Ազէկ որ մարդ յաճախ չամուսնանար, կ'ըսէր ինքնիրեն, վասն զի այն ժամանակ շատ չ'աշխատիր»: Ժամհինգին (կէս օրէն յետոյ) հագուել սկսաւ, որ բաւական երկար տեւեց: Կը կարծէր որ իւր ապագայ կնոջը հետ պիտի ճաչէր: Ժամը վեցուկէս կը դարնէր երբոր Պարոնին տունը գնաց: Կը յուսար իմանայ իւր ծերունի բարեկամէն թէ ի'նչպէս եղեր էր որ Տիկին Պընտա զինքը փեռայ ընտրելու էր, Բայց Պարոնը պատգամի պէս անհասկանալի եղաւ: Իւր դռնոցութիւնը չէր թողուր ճշմարտութիւնը պատմել անոր: Երբոր Աէն-Տովինը փողոցին փոքր ապարանն հասան, երկու գործաւոր տեսան, որ երկու սանդուղի վրայ դարած՝ բան մը կը չափէին կառանցիկ դրան վրայ:

— Գուշակեցէ՛ք նայիմ, ըսաւ Պարոնն, ի'նչ կ'ընեն սա մարդիկը: Մարմարեայ տախտակի մը չափը կ'աւնտն, որոյ վրայ «Օթէկ ա' Ռէթըլլիլ» պիտի գրուի:

— Գէշ կատակ չէ, պատասխանեց կասթոն դռնէն ներս մտնելով:

— Չէ՛ք հաւատար ինձ: Քիչ մ'այս կողմ եկէք: Է՛, Պ. Ռընտոյ, դուք չէ՛ք որ կը տեսնեմ:

— Այո՛, տէր Պարոն, ըսաւ կճաղործն, խկոյն վար իջնելով:

— Ո՛րչափ ժամանակէն կը յուսաք մարմարեայ տախտակը գիտեղել:

— Ամիսէ մ'առաջ կարելի չէ, տէր Պարոն, որովհետեւ վրան զինանշաններ պիտի քանդակուին:

— Ի'նչ կ'ըսէք, միթէ դուք չէ՛ի՛ք որ տասնհինգ

որ ժամանակ խնդրեցիր Քրուա-Մօկար մարքիզին զինանշանը շինելու համար :

— Ա՛յ, տէ՛ր Պարոն, Ութըրվիլի զինանշանն առաւել կնճռաս է :

— Իրաւ այդպէս է : Մնար բարեաւ Պ. Ռընտոյ : է.յ, տեսա՞ք հիմա, սկեպտիկեան :

— Բայց, ծերունի՛ բարեկամս, զիս գիւթական վէպերու մէջ՝ կը պտըտցնէք, ի՞նչ կ'ընէք, չեմ հասկընար :

— Կըչկո՞ւր կոտորին մասն է, որովհետեւ մարքիզ կայ մէջը :

— Շատ շնորհակալ եմ :

— Կամ Արտուր Տը Նը Քեյնին, որովհետեւ ապագայ մարքիզուհին, որ ձեզ տեսած չէ երբէք, իւր երկու ականջին վրայ անմեղուկ կը ննջէ՝ ձեր Արլան-ժի անտառին մէջ, սպասելով որ թագաւորին որդին գայ զինքն արթնցնէ :

— Ի՛նչ, հոս չէ՞ :

— Կ'իմացնենք իրեն թէ հոս չգտնուելուն վրայ ցաւեցար :

Տիկին Պընուա թեւարաց ընդունեց իւր հիւրերը : Ժամանակին իմանալով գործին յաջողութիւնն, արքեպիսկոպոսական ճաշ մը պատրաստել տուած էր : Չիրար ներկայելու համար քիչ ժամանակ կորուսին : Մանօթութիւնը աւելի լաւ կը կատարուին սեղանի վրայ : Խօսակցութիւնը բաւական զուարճալի կերպիւ բացուեցաւ ընդ մէջ զօրանչին ու փեսային : Կասթոն Արլան-ժի վրայ կը խօսէր . Տիկին Պընուա Ծոպուր կը պատասխանէր, և ազնուականութեան խնդիրներու մէջ կը նետուէր : Իսկ փեսայն պտոյտ մ'ընելով դարձնողները կը վերադառնար, իւրաքանչիւրն յամառութեամբ իւր սիրելի գաղափարին հետեւելով : Այս պայքարը չկրցին հասկնալ, Պարոնն իսկ չկրցաւ նըշ-

մարել, որ իւր տարիքին միակ հաճոյիցն անձնատուր լինելով, առաւել ճաշին պատիւ կ'ընէր քան թէ խօսակցութեան ։

Տիկին Պընուա չկրցաւ դուշակել իւր փեսին փափաքը . կասթան ալ չկրցաւ իւր զօրանչին մեծամեղութիւնն հասկնալ ։ «Երկուքէն մէկն է, կ'ըսէր ինքնիրեն, կամ Տիկին Պընուա՝ բնորոշացուհոյ սնափառութեամբ՝ կ'զգուշանայ իւր ամենէն կարեւոր խնդրոյն վրայ խօսելէ, կամ կը վախնայ Պարոնը ձանձրացնելէ, որ ականջ չզներ մեր խօսակցութեան» ։ Տիկին Պընուա ալ նոյն միջոցին այսպէս կը մտածէր . «Ինչո՞ւ տղան քաղաքավարութիւն ընել կը կարծէ իմ գիտցած բաներուս վրայ խօսելով, չգիտեր որ ես Գոպուրն ալ իրեն չափ լաւ կը ճանչիմ» ։ Վերջապէս կասթան, յողնելով, թողուց երկաթի և մետաղադործութեան վերաբերեալ խօսքերն, և այն ժամանակ Տիկին Պընուա կրցաւ իւր սիրելի նիւթին վրայ հարցումներ ընել աւնոր ։ Իւր հօր փաճառատան մեծ տումարը բերնուց գիտէր . այն ոսկեմատեանն, որ փարիզի ազնուականութեան անունները կը պարունակէր ։ Հասկնալու համար թէ կասթան պիտի կրնա՞ր զինքն ամեն տեղ տանիլ, անզգալի կերպիւ հարցաքննութեան մ'ենթարկեց զայն . յորմէ երիտասարդ մարքիզը՝ պարզմտաբար՝ բայց յաջողապէս դուրս ելաւ ։ Տիկին Պընուայի փառասիրութիւնը մեծապէս ուրախ եղաւ իմանալով թէ իւր փեսան այս անուն դուքսին ապարանը ճաշած, այն անուն կոմսին ապարանը պարած էր թէ այն ինչ ազնուական տան մէջ եղակի դէմքով կը խօսին իրեն հետ . այն ինչին տունն ալ զինքը կը յանդիմանեն ։ Թէ տասն տարեկան եղած ժամանակ այս ինչ դուքսին հետ խաղացած էր, քսան տարեկան եղած ժամանակ այն ինչ իշխանին հետ ձիարշաւ ըրած էր ։ Իւր փեսին բոլոր մերձաւոր կամ հեռաւոր ազ-

գականութիւններն արձանագրեց իւր յիշողութեան մէջ քարեղէն ու պղնձեղէն տախտակներու վրայ : Եթէ անոնցմէ մին մտնար , իւր բուն ընտանեաց դէմ պակասութիւն գործած պիտի լինէր :

Սուրճէն յետոյ պտոյտ մ'ըրին պարտիզին մէջ : Գիշերը շատ գեղեցիկ էր , և երկինքը լուսազարդ : Տիկին Պընուա դրացի տաները ցոյց տուաւ մարքիզին :

— Հոս Ռէօ կոմսը դրացի ունինք , ըսաւ , կը ճանչէք զինքը :

— Հօրեղբայրս է Պրըթայնի ձեռով :

— Տիկին Պընուա փառաւորուելով արձանագրեց այս անակնկալ ազգականը :

— Այս կոպնս ալ լէնս մարեշալուհին կը բնակի , ըսաւ , յիրաւի հետաքրքրուշարժ հանգիպում մը կը լինի եթէ նա ալ ազգական էլնէ ձեզ :

— Այ , տիկին , բայց իմ մեռած եղբորս կնքամայրն է :

— Լաւ , ըսաւ ինքնիրեն Տիկին Պընուա : Եթէ մեծփոր մատակարարը դեռ սգջ է , գոյն վաճակ կուտանք : Այսպիսի փեսայ մը գանձ մ'է :

Եթէ կասեմն ելնէր ըսեր թէ «ցատկենք պատին վրայէն և երթանք կոխենք մարեշալուհին» , Տիկին Պընուա խկոյն կը ցատկէր :

Բայց Պարսնն , որ ճաշէն յետոյ կամովին կը ննջէր , հրածեշտի զանգակը զարկաւ , և կասեմն պարտաւորեցաւ անոր հետեւի : Գեղեցիկ կառք մը , Տիկին Պընուայի անուան սկզբնատառերով , կ'սպասէր դրան առջեւ :

— Սիրելի՛ որդեակ , ըսաւ Պարսնը դռնէն դուրս ելնելէ յետոյ , այս իրիկուն խիստ շատ կերայ : Խակ դո՞ք : Բայց ձեր տարիքին մէջ չեն ճաշեր , լինշպէս կը դանէք ձեր զբօնը :

— Ուզածիս պէս : Մնաստ և նանրամիտ կին մը ,

որ գարբնոցին գործերուն չպիտի խառնուի և իմ փոր-
ձերուս արդելք չպիտի լինի :

— Աւելի լաւ եթէ ձեզ հաճոյ եղած է : Դուք ալ
անոր հաճոյ եղած էք . ինք նշանացի հասկցուց ինձ
զայս՝ իւր ձեռքը համբուրած ժիջոցիս : Կը կարծեմ որ
կրնանք ամուսնութեան առաջարկ ընել :

— Արդէ՞ն :

— Բայց դիւթական պատմութեանց մէջ ամուս-
նութեան գործերն այսպէս կը կատարուին . երբոր
արքայորդին արթնցուց անտառին մէջ ննջող գեղու-
հին , անմիջապէս ամուսնացաւ անոր հետ , առանց
երթալու իւր ծնողաց հրամանն ստանալու :

— Ես ոչ մէկէ մը հրաման ստանալու պէտք ու-
նիմ՝ դժբաղդարար :

— Եթէ վաղը խիստ շուտ կ'երեւի ձեզ , կ'սպա-
սենք քանի մ'օր . և երբ ուզէք՝ այն ժամանակ կը
կատարենք այդ գործ : Ես պատրաստ կը կենամ ձեր
հրամանին : Սղէկ մխոքս եկաւ , պէտք է որ ձեր ծը-
նըդեան վկայագիրն և այլ քանի մը անհրաժեշտ
թուղթեր փոխ տաք ինձ :

— Երբ ուզէք : Իմ բոլոր թուղթերս ծրարի մը
մէջ են , պէտք եղածն առէք մէջէն :

Կառքը կեցաւ Պարոնին տան առջեւ : Կասթոն ալ
վար իջաւ անոր հետ , և իւր ճանքան քալելով շարու-
նակեց , որպէս զի ապահով լինի թէ չէր երազեր :

Հետեւեալ օրը Պ. Սուպրըսօք գնաց առաւ մար-
քիզին ծննդեան վկայագիրն , և իբր թէ մտազբա-
ղութեամբ միւս բոլոր թուղթերն ալ հետ տարաւ
և Տիկին Պընուայի յանձնեց , որ չափազանց նախա-
զգուշութեամբ , հնազէտ գիւանապանի մը քննու-
թեան յանձնեց , որ այն թուղթերուն ամենուն ալ
վաւերականութիւնը ճանչեց ու հաստատեց : Պարոնն
այն ժամանակ պաշտօնապէս առաջարկութիւն ը-

բաւ Տիկին Պընուայի, որ մեծ ուրախութեամբ ընդունեց :

Տիկին Պընուա ժամանակ մը վարանեալ մնաց խորհելով թէ իւր աղջիկն արդեօք փարիզի մէջ պարտէր ամուսնացնել թէ Արլանժի փոքրիկ եկեղեցւոյն մէջ պէտք էր կատարել այս մեծ արարողութիւն : Մէկ կողմէ յոյժ շողոքորթական էր Ս. Թօմա ա' Արէնի բեմին վրայ կատարել տալ պսակի արարողութիւնն և Ծաղուրին ազնուական ընտանիքներուն կէսէն աւելին հոն երթալու հարկադրել, բայց միւս կողմէ վրէժ մ'ունէր առնելիք, որովհետեւ ֆէրրըի մարքիզութեան վերջին հետքերը ջնջել պէտք էր երկրին մէջ : Տիկին Պընուա Արլանժի մէջ ընել որոշեց, բայց շատով փարիզ վերադառնալու հառտատ առաջադրութեամբ, և հետեւեալը գրեց իւր կառադարձին.

«Պ. Պարն, մայիս 5 ին աղջիկն հարմնացնելու պիտի երթամ, որ ինչպէս դիտէք, Ութըզվիլ մարքիզին հետ կ'ամուսնանայ, երթալէս անմիջապէս յետոյ իմ բոլոր կառքերս առէք, նարդեցէք, և դռնակներուն վրայ սա զինանշանները նկարել տուէք : Ասկէ զառկ' աղաչեմ որ հնար եղածին չափ շուտով նոր կառք մը շինէք ինձ հին սճով, լայն, բարձր և կրցածնուզ չափ ազնուածեւ : կառավարն ու սպասաւորներն ճերմակ մուշիով պիտի օծուին. ըստ այսմ հոգ տարէք գոյնեբուն ներգաշնակութեան » :

Յետոյ մտածելով որ իւր աղջկան շնորհիւ պիտի կրնար յարաբերութեան մասեղ ազնուական աշխարհին հետ, այս դադափար աւելցուց իւր մտքական սէրն և Ուտաի հետեւեալ նամակը գրեց անոր.

« Սիրելի զաւակս, աղւորիկ աղջիկս, պաշտեցնալ լիւսիլս. քեզ համար փնտռած ամուսինն գտայ. Ութըզվիլ մարքիզուհի պիտի լինիս. հաղարաւորաց մէջէն ընարեցի, որպէս զի քեզ արժանաւոր լինի. երիտա-

սարգ, գեղեցիկ, խերացի, հին և փառաւոր ազնուական տոհմէ, և ազգական Ֆրանսայի ամենէն հոյակապ գերդաստաններուն: Սիրելի զաւակս, երջանկութիւնդ ապահովեալ է, ինչպէս նաև իմս, որովհետեւ ես քեզմով մեայն կ'ապրիմ: Քիչ օրէն փարիզ պիտի գաս այդ անպիտան Ալքանժէն, ուր ապրեցար ինչպէս գեղեցիկ թիթեռնիկ մը սեւ բոժոժի մը մէջ. պիտի պաշտօնաւոր ազնեմէն վեժ տուններուն մէջ, քեզ զուարճութենէ ի զուարճութիւն, յաղթանակէ ի յաղթանակ պիտի տանիս. ի՞նչ քաղցր տեսարան մօր մ'աչքին համար: »

Տիկին Պընուա թուշունի մը պէս թեթեւ էր, ոտներն ոչ եւս գետինը կը կոխէին, դէմքին առուգութիւնը տասն տարի ետ դարձած կը թուէր, կարծես թէ լոյս շրջանակած էր գլուխը: Պարելով կ'երգէր, խնդալով կուլար, անցնող դարձոյն արգիլելու և իւր ուրախութիւնն անոնց պատմելու մտրմաջ մ'ունէր: Զինանչան ունեցող կառքերու մէջ տեսած տիկնայքն ողջունել կը մտաբերէր: Մարքիզին վրայ ա՛յնչափ դուրով ունէր, ա՛յնչափ խնամք, ա՛յնչափ հոգածութիւն ցոյց կուտար անոր, որ կասթոն ճշմարիտ բարեկամութիւն մ'զգալ սկսաւ իւր զօքանչին վրայ, Քիչ անգամ կը զատուէր անկէ, ամեն տեղ կը տանէր զայն, և բնաւ չէր ձանձրանար անկէ, թէեւ Տիկին Պընուա կ'զգուշանար դարբնոցներուն վրայ խօսակցելէ: Ալքանժ երթալուն նախընթաց օրը, Տիկին Պընուա մինչեւ իրիկուն վար դրաւ զայն, նախ թահանի դորձարանը տարաւ, և անոր աչքին առջեւ վարդի փայտէ մեծ արկղ մ'ընտրեց, երկայն, լայն, տափակ, և մէջն անհաւատար խորչերու բաժնուած:

— Ի՞նչ բանի պիտի ծառայէ այդ տարօրինակ սընտուկն, հարցուց կասթոն գուրս ելած ժամանակներն:

Աղջկանս ուսման-ընեն կողմն էր պատասխանեց Տի-
կին Պրնուսն : « Դիտածոյք մտաբարս ձեռքս մայր

բայց Տիկինն ըսան մարքիզն աղբապի մը գո-
ւորութեամբ, կը թաղի թէ ինձ կըր վերաբերի :

« Ես ալ գէշ կըր թեալ ձեզ : Յիրնչի՛ մարքիզս, եր-
բար Էրեպիլի ամուսնիւր լինիր, աղամնուց չափ ընծայ

տո՛ւէք անոր : Պսակին հեռուեալ օրէն բողբոճակ ա-
ղատու թիւն պիտի ունենայ :

« Բայց մինչեւ այն ժամու-
նակ ինձ միայն կը վերաբերի : Բան մը տալ անոր : Ես

անպատեհ կըր գտնեմ այն սովորութիւն, որ աղջկան
մը նշանածին թող կուտայ յիսուն հարար փրանքի բա-

ժեղէն և գոհարեղէն տալ անոր ամուսնութենէն ա-
ռաջ : Երբոր անկաւին անոր ոչ մեկ բանն է : Բսէք,

Եթէ կ'ուզէք թէ ձիւթաղիլի նախապաշարու մեկը ու-

նիմ, բայց տարիքս առած լինելով չեմ կրնար ի բաց
թողուլ զաններ : Այսօր պիտի ընտրենք մեր հարսան-

եաց ընծայներն, ստիպե՛ մը կուգամ և ձեր ընծայնե-
լուն ընտրելու կ'օգնեմ ձեզ, եթէ լաւ թուի ձեզ :

« Այս Խորհրդածութիւն պիտաւ կրնար հերքուիլ :
բայց Տիկին Պրնուսն այն ստիպման փողոնքու չկերպի և

մայրական ձայնիւ ըրաւ, որ կասկած չկրցաւ պատաս-
խան գտնել : Երեք օրէ ի վեր բանակցութեան մտած-

էք այս կողմին հասնար վաշխով գրամ փոխ տուողի
մը հետ : Քստն խանութ պաշտեցաւ իւր զարանջին

հետ, և կերպամներ, շալեր, սաղնենկարներ և ու-
կեղէն զարդեր ընտրեց, բայց գոհարեղէն բնաւ : Տի-

կին Պրնուսն իւր գոհարեղէններն իւր աղջկան հետ կը
բաժնէր :

« Մայիս Տին Տիկին Պրնուսն հրածեշտ առաւ իւր
վեառայէն Ժամադիր լինելով մայիս Աջի համար : Դար

վրայ առաւ սասային հրատարակութիւնն ընել տալ
և կեղեցուոյն և թաղապետութեան կողմէ : մինչդեռ
կասկածն սուրն իւր դերձակին և շապկակարին կողք կը

միւսը որպէս զի շուտով լմնցնեն : Ուրեւորութեան չուն
 րակեց շիտեմութեան մէջ : Ութը ըլիլի արդգամորհմին
 բարձր թուղթեքն ալ մտապահմիւ ծրարած և հետ տա-
 րած էր :

Լիւսիլ իւր մայրը տեսնելուն պէս , ստաջին դա-
 զաւիարն այս եղաւ թէ : Բարբառիմ փոխաւած էր փա-
 րիղի մէջ : Երբէք դեղեցիկ այրին այսչափ ներողամիտ
 եղած չէր : Ինչ որ Լիւսիլ ընէր , լուս էր , ինչ որ ը-
 սէր , լուս էր : հրեշտակի մը պէս կը փարուէր և բեր-
 նէն մարգրիտ կը թափէր : Գարավալիւր մայրն երբէք
 չպիտի կրնար բաժնուիլ այսպիսի աննման զաւիէ մը :
 ամեն տեղ անոր հետ պիտի երթար : Եւ մայրն մեռած
 ժամանակ պիտի թողուր զայն : Երբէք անոր ինչպէս
 Հուսի պատմութեան մէջ : Բաւ երկիրդ իմ երկիրս
 պիտի լինի : Լիւսիլ իւր սիրտը բացաւ իւր այս նոր
 մօրն , և ջերմ գոհութեամբ իմացաւ թէ բացմտութիւ
 երիտասարդ և փայլեղադէմ մարքիզն երկային , որք
 ոսկեծամուկ զգեստ չէին հագնիր :

Տիկին Պրնուայի Արլանտ հասնելուն հետեւեալ օրն,
 իւր բարեկամուհին , Տիկին Մէլիէ , եկաւ ծանոցց թէ
 իւր Մէլին դուստրը մօտ օրէն պիտի ամուսնացնէր Պ.
 Ժորտիի հետ , որ շարար զսոց գործ արանմարէր մ'էր
 ի փարիզ : Պ. Ժորտի մեծահարուստ երիտասարդ մ'էր,
 և Տիկին Մէլիէ չէր ծածկել իւր ուրախութիւնն այս
 պիտի ընտիր մեծայ մը գաննելուն վրայ : Տիկին Պրնուա
 անմիջապէս պատասխանեց՝ ծանուցանելով թէ իւր
 ազջիկն ալ մօտ օրէն պիտի ամուսնանար Ութը ըլիլի
 մարքիզին հետ : Երկու տիկնայք փոխադարձ ինքակ-
 ցութիւն յարմնեցին իրարու և քանի մ'անցաւ պագ-
 տուեցան : Երբոր Տիկին Մէլիէ գնաց , Լիւսիլ , որ
 սղայութեանն ի վեր բարեկամութեամբ կապուած էր
 սպազայ Տիկին Ժորտիի հետ , դաչեց :

— Ինչ բարեբաղդութիւն , երբոր փարիզ երթամ :

Սէլինի մօտ պիտի լինիս՝ ան ինձ պիտի դայ : ես անոր պիտի երթամ : ամեն օր պիտի անանկնք զերարու :

— Այո՛, զաւակս, պատասխանեց Տիկին Պընուա : դու անոր տունը պիտի երթաս քու զինանշանուսը մեծ կտաքովդ : և ճերմակ փոշիով օժեռայ սպասուսը : աներովդ : բայց զայն տունը ընդունիլ : ուրիշ բան է : Մէկ մարդ մ'իւր գանուած վիճակին և ապրած ընկերութեան պարտի յարմարիլ : երբոր զքու հիմը դայ քու դահլիճդ : պէտք չէ որ շարար զատի մը կընոջ հանդիպի հոն . . . : Ասոր համար քիթ բերան ծաւմած սերու հարկ չկայ : Սէլինը կէս օրէն առայ՝ կ'ընդունիս, կը լիննայ կ'երթայ :

— Տէր Աստուած, ի՞նչ խենդ երկիր է այդ փարիզն : Աւելի կը սիրեմ խեղճ Արրանտիս մէջ մնալ, ուր մարդ օրուան ամեն ժամերուն մէջ կրնայ անանկ իւր բարեկամները :

Տիկին Պընուա վճարար պատասխանեց :

— Կինն իւր էրկանն ետեւէն պարտի երթալ :

Արրանտի մէջ պատրաստուելու վրայ եղող մեծ դէպքը շուտով իմացուեցաւ բոլոր շրջակաները : Տիկին Մէլիէ այցելութեան կը պտըտէր : և իւր ազգական ամուսնութիւնը ծանուցանելու աւթիւ : Տիկին Պընուայի ազգական ամուսնութիւնն ալ կը ծանուցանէր : Այցերո՛ժ ամեն ատենբուն մէջ սա խօսքը կը կրկնէր : զոր Տիկին Պընուայի տունէն դուրս ելած միջոցին պատշաճաւ էր :

— Տիկին, մեր ընտանեաց վրայ ձեր ունեցած սէրը քոյ գիտնալով, ուզեցի ես անձամբ դալ ծանուցանել սիրելի Սէլինիս՝ ամուսնութիւնն : Առածը մարքիզ չէ օրիորդ : Լիւսիլ Պընուայի առածին պէս, այլ բարի և զեղեցիկ արուեստագետ մը, Պ. Ժորձի : որ երաններէք տարու է, փարիզի ամենէն հարուստ զաւիչներէն մին :

Տիկին Մէլիէ լու ձիեր ունէր : իւր կառքն և տա-

րած լուրերը՝ գիշեր չեղած՝ տասն փարսախ տեղ պը-
տըտեցան : Գեղջուկ ազնուականաց Գալուսի Սէն Ժէր-
մէնն սկստ մեղքննալ խեղճ Լիւսիլն և խստիւ պար-
տաւել Տիկին Պրնուա, որ իւր աղջկան համար երկ-
րորդ Քէրրիի մօրքիկ մը գտեր էր :

Տիկին Պրնուա անխառն սրտիւ իմացաւ իւր վրայ
խօսուածներն : Առաւ Ութրըվիլի ազգատոհմին թուղ-
թերն, և կառքը նստելով գնաց յոյժ բամբաստաէր և
ազդեցիկ Պարնուհի մը Տիկին Սուէրֆոթէլի տունը :

— Տիկին Պարնուհի, ըսաւ խորին յարգանք,
թէ եւ երկու կամ երեք անգամ միայն ձեզ ընդունե-
լու պատիւ ունեցայ, բայց և այնպէս լաւ կրցի գնա-
հատել ձեր անվրէպ դատողութիւնն ու խորին հմտու-
թիւնը բարձրացոյցն դատուց վերաբերեալ իրաց վրայ,
ինչպէս նաև հետապօտութեան և փորձառութեան
բարձր կատարելութիւններն որք ձեր վրայ կը գըա-
նուին : Գիտէք, Տիկին Պարնուհի, թէ ինչպէս գըթ-
բաղդութեամբ խարուեցայ ազնուականութեան գողէ
մը, որ պատուաւոր անուն մը գողցած էր չեմ գի-
տեր սերկէ : Այսօր, յոյժ փառաւոր երեւոյթ ունե-
ցող ամուսին մը կ'ելիէ կը ներկայանայ աղջկանս հա-
մար, այն է Ութրըվիլ մարքիզն : Անոր ազգարանական
ծառն և ազգատոհմին հնուց ի վեր ունեցած բոլոր
մաքաղաթները ձեռքս են, բայց ես խեղճ քաղաքա-
ցուհի մ'եմ, և այդ տեսակ բաներու խելքս չհաս-
նիր : Արդէն դառն փորձը կրած լինելով, ոչ եւս կը
համարձակիմ զատահիլ իմ դատողութեան : կը ներէ՞ք
ինձ, Տիկին Պարնուհի, որ այն մաղաղաթներն ու
թուղթերը ձեզ ներկայեմ, որպէս զի վերջնական ան-
դառնալի վճիւը դուք տաք :

Այս համառօտ ատենարանութիւնը գէշ չէր : Պար-
նուհին անախառնութիւնը կը շողմէր և միանդա-
մայն հետաքրքրութիւնը կը գրգռէր :

Տիկին Սամբրֆոժէլ լաւ ընդունելութիւն ըրաւ իւր
զանի այրին, և յայտնի դատութեամբ ընդունեց իւր
ընն եղած կարեւոր առաջարկը : Եսն օրն ի ժողով
հրաւիրեց բոլոր շրջակայ ազնուականներն, և կաս-
թանի թուղթերը քսան-երսուն գիւղացի ազնուակա-
նաց աչքէն անցան : Այս էր Տիկին Պընուայի փառա-
քածը, Թուղթերուն պատկառելի ծրարն : յորմէ ազ-
նուականութեան ազատ հոտ կը բուրէր, խորին տը-
պաւորութիւն մ'ըրաւ սնունց ամենուն վրայ : Դարբ-
նացներու տիրուհւոյն թշնամիներն յանկարծ անոր
կողմը գարձան, գովեստից նուազահանդէս մ'սկսան,
որոյ մէջ Տիկին Սամբրֆոժէլ երաժշտապետի պաշտօն
կը կատարէր :

— Այդ խեղճ Տիկին Պընուա այժմ կրնայ մխիթար-
ուիլ, շատ ուրախ եմ, արժանաւոր կին մ'է :

— Այն Պընուան, որ այդ կինը խաբեց, անպի-
տանին մէկն էր : Թէ որ այն ժամանակ ճանչէինք,
ողջ շէինք թողուր :

— Բայց վերջապէս ի՞նչ էր յանցանքն, ազնուա-
կանութեան մէջ մտնել : Այդով կը հաստատուի թէ
միջնակարգ սնձանց աչքին ազնուակա՞նութիւնը տա-
կաւին նշանակութիւն ունի :

— Տիկին Պընուա ապուշ չէ :

— Ոչ ալ ազեղ, չեմ գիտեր ի՞նչ դատքներ գտած
է ինքզինք առուգացնելու համար :

— Աղջիկն ալ փոքրիկ հրեշտակ մ'է :

— Երկար ժամանակէ ի վեր, չեմ տեսած զայն,
1836ին կը խառտանար արգէն :

— Այստե՛հ տես, յսնասիւ կը տեսնենք զայն, ալ
մեզնէ է :

— Արդէն մեզնէ էր իւր կրթութեամբ, լաւ տեղէ
խնացած եմ թէ մայրը զայն մարքիզուհի մ'ընել ուզած
է միշտ :

— Մայրն ալ մեզնէ պիտի լինի, աղջիկ մ'առանց մօրը չերթար:

— Մարբիզը քիչ օրէն կուգայ, մեծ յաւելուած մ'է դաւառակիս ազնուականութեան համար:

— Կ'ըսուի թէ շափազանց հարուստ է:

— Լաւ տուն մը պիտի կազմեն:

— Պարահանդէսներ պիտի տան:

— Անուշաւ մեզ ալ պիտի հրաւիրեն հարսնիքի:

— Հեռեւեալ օրը, Տիկին Պընուայի դահլիճը լցուեցաւ մտերիմ բարեկամներու ամբոխով մը, զոր տպուներկու տարիէ ի վեր տեսած չէր:

Մայիս 12ին մարբիզն Արլանժ հասաւ իրիկուան հաշին ժամանակ: Հազարի չափ Ֆրանք փնտաւիչ ու գանելէ յետոյ, որք վաժման լուրի եղան իրեն, իւր սնանուկները կապեր, Պարսնին հետ պաղտուեր, և համեստաբար Նանսի կաւքը վարձեր էր, Նանսիէն Տիէօզի ճեպակառքը (տիլիժանս) նստաւ: Երբոր Տիէօզ հասաւ, հստարակ կառք մ'է սուրհանդակի ձի մը բռնելով Արլանժ գնաց, որ մէկ ժամու դարձ է՝ երբոր ճանքաները լաւ են, Գիւղին մօտեցած ժամանակ, ձախ կուշտին կողմը բան մ'ըգաց, որ բարախման կը նմանէր: Պէտք է ըսեմ յամօթ գիտունին և ի գովեստ մարդուն թէ մտածութիւնը դարբնոցին վրայ չէր, այլ Վիսիլի:

Մեծանուն Անգլիոսի մը, որ լեզուի կեղծաւորութիւններէն շատ չէր նեղուեր, Տիկին Մոնթալիս, կը զարմանար որ Պէլլէտէրի Ապոզոնն և չեմ գիտեր ո՞ր հին Աստղիկը կրնային դէմ առ դէմ կենաց թունդարանին մէջ, առանց միմեանց թեւերուն մէջ նեղուելու: Քիչ մնաց որ այս յիպըրիկ գայթակղութիւնը տեղի պիտի ունենար երբոր Վիսիլ և կառնոն սուաջին անդամ իրարու հանդիպելին, Այս մատաղաւի էակներ, որք զիրար երբէք չէին տեսած,

նոյն պահուն զգացին թէ իրարու համար ծնած էին : Առաջին անգամ զիրար տեսնելուն՝ սիրահարեցան իրարու : առաջին անգամ միմեանց հետ խօսակցելուն՝ բարեկամացան իրարու : երկու կողմէ երիտասարդութիւն ու դեղեցկութիւն իրար կը քաշէին : Մէջերնին ոչ շփոթութիւն տեղի ունեցաւ, ոչ վարանում : Գէմ առ գէմ իրարու կը նայէին, և պարզ բայց սիրալի անհամեստութեամբ իրարու երես կը դիտէին : Կասկածնի սիրաբ գրեթէ լիսիլի սրտին շափ նոր էր : Իրենց կիրքն առանց գողտնիքի ծնաւ՝ ամուսնուան դեղեցիկ արեւուն պէս, որ առանց ամպի կը ծաղի : Չեմ ու բանար մեղապարտ կրից արբեցութիւնը, զոր խղճմբտանքը կը համեմէ և վտանգը կ'աղնուացնէ : բայց աշխարհի մեջ ամենէն դեղեցիկ բանն օրինաւոր սէրն է, որ խաղաղութեամբ յառաջ կ'երթայ՝ ծաղկեալ ճանքու մը վրայ, պատիւն աջ կողմէն և ապահովութիւնը ձախ կողմէն :

Տեկին Պրնտա շատ երջանիկ և շատ ալ մտացի լի ներով չէր ուզեր արդեւ լինի կրքի մ'ընթացքին՝ որ պստալի լա կը ծառայէր իրեն : Գիւղի մ'արտօնած քաղցր ազատութիւնը թողուց երկու սիրահարներուն իրենց առաջին օրերն ուրիշ բան չեղան, բայց միայն երկար տեսակցութիւն մը : Լիսիլ իրենց տանը պարտիզին և անտառին ամեն կողմերը պտըտցուց իւր նշանածը : Նախաճաշէն ելնելէ յետոյ, ձի կը նստէին, և իրիկաներ վարժարանէն վախճող տղոց պէս ճաշեղան գակին գարնուելէն յետոյ տուն կը դառնային :

Անտառէն ետեւ կայուչն եկաւ դարբնոցին : Կասկածն քննութիւն ունեցեր էր հօն ստք չկոխելու՝ առանց Լիսիլի : Բայց երբ տեսաւ որ աշխատութիւնը չէր արհամարհեր, գործաւորներն յսկանէ յանուանէ կը ճանչէր և իւր շրջազգեստան ազոտակէ չէր վախնար, ու բախտութիւնը կրկնապատկեցաւ : Աւարտ ա-

ուանց քաշուերու իւր բնածին կրից անձնատուր եղաւ, գործերը բննեց, վարպետներն հարցաքննեց, գործարանապետերուն խրատներ տուաւ, և զմայրեցուց լիւսիլն, որ զինքն այնչափ գիտուն և ձեռնհաս տեսնելով կ'սքանչանար :

Տիկին Պընուա, ասոնց այնչափ ժողոտած և մինչեւ իսկ միտած տուն վերադառնալը տեսնելով, կ'ըսէր. «Մ'ըչափ երջանիկ են մեր տղայք, ամեն բանով կ'ըզբօնուն : »

Յողնութիւն առկու համար պարտիզին ծայրը կը նստէին շաղապատուն վարդենւոյ մը սարվինային տակ և ծրագիրներ կը շինէին : Ծրագիրք երջանկութեան, աշխատութեան, սիրոյ և առանձնութեան : Կը խոստանային իրարու որ իրենց կեանքն Արլանտի անտառներուն խորերը ծածկեն, ինչպէս որ թաշունք իրենց բոյնը թուփի մ'ամենէն թաւ կողմը կամ ծառի մ'ամենէն սաղարթախիտ ոստին վրայ կը դնեն, փարիզի վրայ բնու խօսք, ինչպէս նաեւ բնու խօսք Ֆոպուրին և աշխարհային սնափառութեանց վրայ : Լիւսիլ չէր գիտեր թէ ուրիշ զուարճութիւնք կային : Իսկ կասթան մնացած էր :

Առաւօտ մը Տիկին Պընուա մեծ լուր մը տուաւ անոնց, Այն իրիկուն ամուսնութեան պայմանագիրը պիտի ստորագրուէր : Հարսնիքն յունիս Ա ին երեքշաբթի օրը պիտի կատարուէր : Առջի օրն ամուսնութիւնը պիտի կնքուէր թագապետական պաշտօնատան մէջ : Եւ որովհետեւ առանց աշխատութեան զուարճութիւն չկայ, ամուսնական պայմանագրին կնքուելէն առաջ մեծ ճաշ մը պիտի տրուէր, որում հրաւիրեալ էին բոլոր շրջակայից ազնուականներն ու ջոջերը :

Մինչեւ կոչնականներուն գալը, կասթան և լիւսիլ ճեմեցին պարտիզին մէջ յարգէ փեղոյրով, մին ճերմակ կտաւէ զգեստ մը հագած, միւսն ալ վարդապոյն

կերտումէ չորհրդոց եւս մը : Գործարանին մեռէն ան-
 ցած ժամանակներն, անօրէնը դէմերնին ելաւ : որ մեծ
 համարով աւնէր կասթանի վրայ և յօժարակամ խոր-
 հուրդ կը հարցնէր անոր : Երեքը մէկէն գործարանը
 մտան և հոն կարելու գործողութեան մը վորձ կղաւ
 իրենց աչքին առջեւ : Երբոր գործարանին ժամացոյցը
 չորս գարկաւ, լիւսիկ ըսաւ կասթանի . «Գուք ժամա-
 նակ ունիք գործողութեան վերջը աւանելու, կ'ուզեմ
 որ հոս կենաք :» Եւ ինք վազեց տուն դնաց հագնե-
 լու : կասթան հոն մնաց և ա՛յնչափ համակրեցաւ կա-
 տարուած վորձին, որ ինքն ալ մասնակցեցաւ, աշխա-
 տութեան, և վրան գլուխը ստեղծի կերպիւ աղտո-
 տեց :

Ժամ հինգին վախտու գործարանէն թեւերը սոթ-
 տած, ձեռները մրտած, և տուն հասաւ այն միջո-
 ցին, որ խուժը մը հրաւիրեալք կը ձեռնէին պարտի-
 դին մէջ : Անոնցմէ մին զինքը ճանչելով, յանուանէ կո-
 չեց : Տիէօղի ազահա՛քերուն երկրօշտին էր, իւր վա-
 ղեմի տուն մեակիցներէն մին : Բազմոցու ետեան վար-
 ժարանը՝ Գոպուրին ազնուականներուն պէս՝ քիչ մը
 Գրանմասն է . ամեն տեղ կը գանտի : կասթան վա-
 ղեց իւր բարեկամին ճիւղը վաթթուեցաւ և երկու
 այտերն համբարեց, վեր բռնելով իւր ձեռներն, որ-
 պէս զի չաղտոտէ զայն : Հոն երեք չորս ազնուական
 աիկնայք կային, որ քիչ մը գայթակղեցան տեսնելով
 մարքիզ մը որ ծխնելոյղ մնաքիտի կը նմանէր : և աղա-
 հանքի պաշտօնատարի մ'երկու այտերը կը համբու-
 րէր : Բայց յետոյ հաշտուեցան անոր հետ՝ երբոր Եւ-
 շակոց օրա՛քին վերջին թուոյն համեմատ շինուած նոր
 զգեստով մը ներկայացաւ :

կասթան Տիկին Պրետալի և Սամբրիոսէլ պարս-
 նուհւոյն մէջ տեղը պխտի ճաշէր . բայց յօգնամեայ
 պարսնուհին, ճանբայ ելած ժամանակ գլխուն ցաւը

բռնեցաւ, չէր կրցած գար: Այս շուր եկած ժամանակ
 ճաշն անում էր: Իսկոյն վերուցին պարսնու հողին ան-
 զանի սոցան, և կանթոն իւր երկրաչափ բարեկամին
 քով գտնուեցաւ: Ամենուն աչքն անոր վրայ ուղղուած
 էր. մէն մի կոչնական, ժամուսնոյ տննականանութեան
 ներկայիչներու, քողցր նայուածք մ'է. հաճոյական խօսք
 մը կ'սպասէին անկէ, ինչպէս որ արքունական բնիւ-
 ներութեան ներկայ գտնուողը՝ ժողովուորին մէկ փոք-
 րիկ բառին կ'սպասէ:

Քայի արտթոնի երկու կիրքերն ա՛յն արտթոն զին-
 քը գրուած էին, որ իւր շուրջը ճարակող այլանորա-
 կութեանց հաւարածոյն գիտեցու ժամանակ չունէր.
 աչուքները միմիայն լիւսիյի, և ականջներն ալ միմիայն
 իւր քոյի բարեկամին նուիրած էր: Գեղջուկ այնուա-
 կանք անոր ուշագրտութիւնն հրախրեր կարծեցին կէս
 քողարկական խնայեցութիւն մը բանալով, որ հին
 նախնայաշարմանց ժողովանութիւնը կը պարզուէր
 միամտարար, խօսակցութիւն մը, որ հաստատեալ խ-
 րոց գէժ ազատութեամբ և անցեւոյն համար կսկի-
 ծով լի էր: Այս խօսակցութիւնը որոյ քողցր անտե-
 զութիւնը կրնար հին բարի ժամանակներու մարքիզ մը
 մեռելութենէ շարուցանել, կասթոնի ականջին շուր-
 ջը բզզացին անայ անոր օղեղը ժամանելու: Եւս-
 թեան վայրկենի մը մէջ լսուեցաւ որ կ'ըսէր երկրա-
 չափին:

Գուն ստորեկրեայ երկաթուղի մ'ունիւ ազա-
 հանքներուն մէջ. ի՞նչ կը լծարէք երկաթէ գիժե-
 բուն:

Յորհմասալի մէջ 1000 քիլոն 360 ֆրանք է, իսկ
 Անգրիական թանն որ 15 քիլոյ աւելի է, 11 վրա և
 10 չիլինէն 12 վրա 5 շիլին է: Նաևուն մէջ յանձնը-
 ւելու պոյմանա:

— Կը կարծեմ թէ տեսակ մը փուռեր գործածե-

լով, որոց ծրագիրը կրնամ ցուցնել քեզ, կրնաք պատուական գիծեր ձեռք բերել Անգլիական գիներէն շատ վար դնով, [Ժոնոն 200 ֆրանքի, և գուցէ աւելի պատկասի :

— Կը տեսնեմ որ միշտ նոյնն ես :

— Աւելի գէշ է իրբեմն պարանի խզում կը պատահի :

— Ի՞նչու յաճախ անցեալ ամիս չորս մարդ կորուսինք :

— Ես գեղ մը սովորեցնեմ քեզ այդ արկածներուն գէժ :

— Պարաններուն խզումն արգիլելու դադանք մը գտած ես :

— Ոչ, բայց հորերուն մէջ իյնալու վրայ եղող ծանրութիւններն առկախ բանելու համար : Այս դրութիւնն երեք տարի գործադրեցի ածխահանքի մը մէջ, զոր կը վարէի Սէնթ-Էթիէնի գաւառին մէջ, և բնաւ արկած մը չպատահեցաւ :

Գաւառակին բոլոր ազնուականներն, ականջնին տնկած մտիկ կ'ընէին, և Տիկին Պընուա հոգի կուտար որ վետին այս խօսակցութիւնը վերջացնելու հնար մը գտնէր : Պարկայթրոֆ դերակոման երկչոտաբար խօսակցութեան խառնուեցաւ :

— Պարսն մարքիչն ածխահանքէ՞ր ունի Լուառի գաւառին մէջ :

— Ո՛չ, պարոն, պատասխանեց Աասթոն. աշխատութեանց վարիչ էի :

Ասոր վրայ, տիկին Պընուա խորհելով որ բաւական պտուղ և անուշեղէն կերուած էր, սեղանէն ելաւ : Կոչնականք ճաշարանէն դահլիճը գնացած ժամանակ կը փոփայլին իրարու հետ մարքիղիւ վրայ :

— Զարմանալի ազնուական, որ դարբնոցի մը մէջ ձեռները կը մրտէ, հասարակ պաշտօնեայներ կը համ-

բուրէ, մեքենաներ կը հնարէ, աժան զնով երկաթուղւոյ անուագիծեր կը վաճառէ, և Սէնթ-Էթիէնի պարզ ածխադործի մը քով աշխատութեանց վարիչ եղած է : »

Ամենէն ներողամիտներն, որք մեծամասնութիւն չէին, որոն պաշտպանել կը փորձէին ըսելով :

— Լուի Ժ.Զ. Թագաւորը կը պանք կը շինէր :

— Լուի Ժ.Է. Լատիններէն ոտանաւոր կը յօրինէր :

— Հենրիկոս Գ. իւր պալատականները կ'ածխէր :

— Բայց, պատասխանեց խիստ քննադատ մը, ո՞վ ծակի մը խորն ածուխ կոտորուելով կը դբօսնու :

— Էհ, Պարոն, կը պատասխանէր ներողամիտ մ'ալ, իմ հայրս գաղթականութեան միջոցին Պէրլինի մէջ լուցկի ծծմբեց : »

Տիկին Պընուա կուահեց որ կասթոնի վրայ կը խօսակցէին, բայց շատ հոգ չէր ըներ :

— Խօսեցէք, բարեմիտ պարօններս, կը մըմուարքթին տակէն. ես արդէն փեսաս իբր ճշմարիտ մարքիզ ճանցուցի ձեզ. հոս եկաք խոնարհեցաք իմ առջեւս. Պընուա մոռցուեցաւ, և ես վրէժս առի : Ութ օրէն փարիզ պիտի երթամ, և երբոր անգամ մ'ալ Արլանտ գամ, ձեր ամենէն կրտսերագունին մազերը ճերմկած պիտի լինին : Գալով մեր վարպետ կասթոնին, որ արտառոց գաղափարներու կը ծառայէ, երբոր փարիզ իւր ապարանը բնակի և իւր հաւասարներուն հետ տեսակցի, շուտով կը բժշկուի այդ գաղափարներէն : »

Պայմանագրին ստորագրուելէն առաջ — ունակ — կուտէ բերին, որ բոլոր կանայքը կասթոնի կողմն անցուցուց : Խեղճ տղան ընկճեցաւ շնորհակալութիւններով, և շհամարձակեցաւ ինքզինք պաշտպանել. բայց միտքը դրաւ որ հետեւեալ առաւօտուն իմացնէ Լիսիլի թէ շնորհակալութիւնն իւր մօրը պէտք էր ուղղուիլ և ոչ իրեն :

Երբոր նաւարն խր տեարակը բայցաւ : հրախրելոյց
 ամենն ալ կը ջանային անոր մտը կենալ , ոչ թէ լիա
 սիլի օփառն խնամարտ համար , որ արդէն ձանօթ էր ,
 այլ մարքիզին հողերուն ու դղերակներուն թնուփը
 լսելու համար : Բայց հետաքրքրութիւննին խարտե-
 ցաւ : Պ. Տ'Նեթրըվիլ էր : Էր... միայն կ'ամուս-
 նանար :

Կրուներին հետեւեալ օրը լիւսիլ և կասթան վե-
 րըստին ձեռք առին իրենց զուարճութեանց թելն , և
 ամայն վերջին օրերը ժամերու պէս անցան :

Մայիս 31ին երկու սիրահարներն ամուսնացան թա-
 զապետութեան պաշտօնատան մէջ : Ե երկուքն ալ հա-
 մարձակ «այս» ըսին առանց դողողան : Կրոր թարա-
 պեան , օրինադիրքն ի ձեռին , իւր կենաց մէջ հարիւ-
 ըբերող անգամ կրկնեց թէ կինն խր էրկան եանէն
 պիտի երթայ , Տիկին Պրնուս փոքրիկ բայց յոյժ ի-
 մաստաւից ակնարկ մ'ըրաւ խր աղջկան :

Երբոր տուն դարձան , յաղթապանձ զգրանչն ըսաւ
 մարքիզին ի ներկայութեան լիւսիլի .

— Փեսայ , (որովհետեւ այժմ ըստ օրինի փեսայ
 էր) , վաղը ձեր եկամուտին առաջին վեցամսեայն պի-
 տի տամ ձեզ :

— Քիչ մը համբերութիւն , սիրուն մայրիկ , պա-
 տասխանեց կասթան . ի՞նչ պիտի ընեմ այդչափ գու-
 մար մը : Մտակն իմ հողերուս վերջինն է , աւելցոց՝
 լիւսիլի երեսը նայելով :

— Է՛հ , մի արհամարհէր այս խեղճ գրամք , ըսնի
 մ'օրէն շատ պէտք պիտի լինի ձեզ փարիզի մէջ :

— Փարիզ , ի՞նչ ըսելու պիտի երթամ հօս :

— Հոն գետեզուիլ , ձեր բարեկամներն յա աղգա-
 կաններն համախոսել և ձմրան ու կենաց համար յա
 բարեբութեանց ակումբ մը պատրաստել :

— Բայց , Տիկին , ես միտքս դրած եմ որ փարիզ

չախտի նստիմ՝ փարիզ վատառողջ քաղաք մ'է, ուր
 ամեն կանայք հիւանդ են, ուր ընտանիքներն երեք
 սերունդէ յետոյ կը շիջանին՝ առ ի չդոյէ զուսկաց ։
 Գիտէք որ փարիզ հարիւր տարուան մէջ անտղատ կը
 դառնայր եթէ քառասները զայն լցնելու կանազու
 թիւնը չանենային ։

— Ահա մեք ալ այդ պատճառաւ սրտչած ենք փա-
 րիզ երթալ շուտով ։

— Դուք այս բանը չեիք ըսած ինձ, օրիորդ ։

— Լիտիլ տաջուր նայեցաւ ասանց պատասխանելու ։
 Թորը ներկայութիւնը կը ճնշեր զինքը ։ Տիկին Պրնտա
 մէկէն պատասխանեց ։

— Այդ բաներն ասանց ըսուելու կը դաշակուին ։
 Աղջիկս Աւթրիզի մարքիդու հի է ։ Խըր տեղը Գոպուր
 Սէն-Քերմէն է ։ Ճշմարիտ չէ՞, Լիտիլ ։

— Աղջիկը շրթուերին ծայրովն անշնամարելի «այո՞» մը
 պատասխանեց ։ Թագազուտութեան պաշտօնատան մէջ
 այսպէս չէր որ «այո՞» ըսած էր ։

— Գոպուրը, Գոպուրը, ըսաւ կասթան ։ Գոպու-
 րը մտնելու ճեաքը բարձր էն ունիք ։

— Զախոզուածի մը պատճառաւ ։ Երոյ գաղտնիքն ոչ
 որ գիտցած է, կասթան պատիկ ասելու թիւն մ'ու-
 ներ Գոպուրին գէ՞մ ։

— Գիտէք, օրիորդ, ի՞նչ կը տեսնուի Գոպուրին
 մէջ ։ Զերմանցի մէջ հասած պառզներու պէս ան-
 համ ազդիկներ, պատճառքով և սնտխառութեամբ
 կորուսեալ դեռատի կիներ, պատաններ, որք ոչ վեր
 տանեւեթներորդ դարու պառաւ տիկնանց ահար-
 կու խոտութիւնն ունին, ոչ սց Լուի Քեյի ժամանա-
 կակիցներուն աշխոյժն ու զուարթութիւնը, ուխտէ
 (ոչ ելից ըմպելի) ապուշած ծերեր, զեղխ ու կրօնա-
 մոլ երիտասարդներ, սրբ խօսակցութեան մէջ արշալի
 ճիւրտն և քարոզիչ վարդապետաց անուններն իրարու

հեա կը շփոթենն . գործելու տարիքն ունեցող մարդոց քով քաղաքականութիւնն առանց համոզման , կեզծ կսկիծներ , հրապարակի վրայ ի տեսիլ գրուած հաւատարմութիւնք , գնող գտնելու յուսով . ահա այս է Ծապուրն , օրիորդ . դուք տեսածի պէս լաւ կը ճանչէք զայն : Ի նչ , դուք սքանչելի անտառի մը մէջ կ'ապրիք , շրջապատեալ փոքրիկ փողովրդէ մը՝ որ կը սիրէ ձեզ . իմ խօսքս չեմ ըներ , որ կը պաշտեմ ձեզ : Հարրատութիւն ունիք , որ կարող կ'ընէ ձեզ ուրիշներ երջանկացնելու . առողջութիւն ունիք , առանց որոյ ամեն բան ոչինչ է . ընտանեկան բերկրութիւններ , ամբան գրօսանքներ , ձմրան առանին զուարճութիւններ , ներկայն սիրով լուսաւորուած , ասրողայն ճերմակ ու վարդապոյն մանկիկներով բեղնաւորեալ , և այս ամենը թողուլ կ'ուզէք յիմար քաղաքավարութիւններ առանտեղի ձեքծեքումներ ընելու համար : Ես այդպիսի ֆիստաքեր փոխանակութեան մը կամակից չեմ լինիր , և եթէ դուք , օրիորդ , Ծապուրն երթաք , ես չեմ տանիր ձեզ : »

Այս բանախօսութիւնը լսած ժամանակ , Տիկին Պընուայի գէշմբը կը նմանէր տղու մը դէմքին որ տապեղուլունքէ աշտարակ մը կը շինէ , և դիզած քարերը մի առ մի կը վլվն : Հաղիւ զօրութիւն ունեցաւ ըսելու լիւսիլի .

— Պատասխան տուր : »

Լիւսիլ՝ ձեռքը կաթածնի երկնցուց , և մօրը նայելով ըսաւ .

— Կինն իւր էրկանն ետևէն պարտի երթալ : »

Այս անդամ Մարքիզը Պէլվէտէրի Ապոդոնէն նըուաղ զգուշաւոր եղաւ , լիւսիլը գրկեց և գորովանօք համբուրեց :

Տիկին Պընուա այն օրը մինչև իրիկուն գրադեցաւ

ծրագիրներ չինելու, հրամաններ տալու, և իւր փեսան փարիզ տանելու միջոցներ խորհելու :

Հեռուեալ օրը, պատկի պատարագէն յետոյ, Տիկին Պընուա մէկ կողմ առաւ փեսան ու ըսաւ .

— Ձեր վերջին խօսքն է : Ծոպուրն երթալ չէք ուզեր :

— Բայց, Տիկին, չսեցի՞ք, ինչպէ՞ս լիւսիլ սիրա-յօժար կը հրաժարէր Ծոպուրէն :

— Եւ եթէ ես չհրաժարիմ. եթէ ըսեմ ձեզ թէ երսուն տարիէ ի վեր (քառասուն երկու տարու եմ) հոն մտնելու փառասիրութեամբ կը տոչորիմ. եթէ իմացնեմ ձեզ թէ Սէն-Տոմինիք փողոցի գահլիճներուն մէջ ընդունուելու բաղձանօք սուտ մարքիզի մը հետ ամուսնացայ, եթէ աւելցնեմ վերջապէս թէ ես ձեզ ոչ ձեր գէտքին, ոչ ձեր տաղանդին համար ընտրեցի, այլ միայն ձեր անուան համար, որ Ծոպուրին բոլոր դռներն ինձ բանալու բանալի մ'է : կը կարծէք որ ձեզ հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ տան, որպէս զի ձեր ժամանակն աշխատութեամբ վառնէք :

— Ներեցէ՛ք, Տիկին, նախ ամբիժ անուններն ա՛յնչափ թանկ են, որ ես կրնամ պարծիլ թէ իմ անունս սուղ չէ երկու միլիոնի, Բայց խնդիրն ասոր վըայ չէ. վասն զի դուք բան մը սուտ չէք ինձ, դարբնոցն ու անտառը լիւսիլի ժառանգութիւնն են : Այն յիսուն հազար ֆրանքի տարեկան եկամուտն, որ պիտի տանք ձեզ, գործին մէջ ձեր բերած բոլոր դամարներուն և Սէն-Տոմինիք փողոցի ապարանին համար ձեր ծախսած երկու հարիւր հազար ֆրանքին տոկոսն է : Ըսել է որ ես ամեն բան լիւսիլէն ստացած եմ, և դիւրաւ կրնամ համաձայնիլ անոր հետ :

— Բայց լիւսիլն ինձմէ ստացած էք դուք, ինձմէ է որ նա ալ ձեզ ստացած է, գոչեց խեղճ կինն, և

ապերբախա էք եթէ կենացս երջանկութիւնը զսնաք
ինձ :

— Իրաւունք ունիք , Տիկի՛ն , ամեն ինչ ուզեցէք
ինձմէ , բայց մէկ բանէ , և ոչինչ չեմ՝ զսնար ձեզ ,
բայց երգում ըրած եմ որ Զոպուրն ոտք չկոխեմ :

— Յանուն Աստուծոյ , ինչո՞ւ չըսիք ինձ զայդ :

— Վասն զի չհարցուցիք :

Կ ասթոնէն բաժնուելուն պէս , Տիկին Պընուա երեք
խօսք իւր սենեկագանուհւոյն և երկու խօսք ալ իւր
կառաւարանին ըսաւ : Հասութից առաջին վեցամսեային
խօսքն այլ եւս չըրաւ մարքիզին :

Իրիկունը , պարահանդիսին մէջ Լիւսիլ փայլեցաւ
դեղալ և զուարթութեամբ : Ներկայ գտնուող ախ-
կիններէն ոչ մին չէին յիշեր նոր հարս մը , որ այսպէս
անկեղծապէս երջանկութիւն արտայայտէր : Ամեն ե-
րիտասարդք ըստ սովորութեան նախանձեցան կաս-
թոնի բաղդին վրայ , չեմ ներեր ինձ ըսել թէ Լիւսի-
լի բաղդին վրայ ալ նախանձող մ'եղաւ :

Կէս գիշերն երկու ժամ անցած , պարօղք և պա-
րօղուհիք մեկնեցան , հարսն ու փեսան մինակ մնա-
ցին : Տիկին Պընուա պատշաճ դատած էր , որ պարա-
հանդէան անոնք քանան , անոնք դոցեն : Գորովասիրտ
մտղոն , սրոյ ճակատը թեթալ ամպով մը քողարկուած
կը թուէր , իւր այջկան հետ քառորդի մը չափ խօսե-
լու շնորհ խնդրեց , և անաւ առազատի սենեակը
տարաւ վարի յարկը , իսկ կատթոն , պարահանդէսին
փոփնեքը թոթվելու համար վերջին անգամ մ'իւր
փոքրիկ սենեակը գնաց երկրորդ յարկը , Քառերդի
մը չափ անցնելէ յետոյ , կասթոն մեծ սանդու-
ղէն վար իջած ժամանակ՝ սրարչու հեռացող կառ-
քի մը շառաչիւն լսեց զարմանօք : Առազատի սեն-
եակը մտաւ , պարապ էր . Տիկին Պընուայի բնակա-
րանը գնաց , բոլոր գոները բաց էին և ժարդ չկար :

Մետաքսեայ կոշիկներ, երկու շրջագոգեամ պարահան-
դիսի և շատ ձև ուրիշ զգեստներ խառն խիսուռն ձրդ-
ուած էին գորգին վրայ : Զանգակը քաշեց, մարդ չե-
կա : Գաւիթն ելաւ և հոն ձիադարման փոքր ժա-
քէի բիրտ դէմքը տեսաւ : Իսկոյն բռնեց զայն բաճ-
կոնէն :

— Կառքի մը ձայն չէ՞ր լսածս :

— Այո՛, Տէ՛ր իմ, խուլ պէտք է լինի մարդ որ . . .

— Ո՞վ է որ ամենուն երթալէն ետեւ այսչափ ուշ
մնացեր է ու հիմա կ'երթայ :

— Բայց, Տէ՛ր իմ, գնացողները տիկինն ու օրիոր-
դըն են՝ մեծփոր Պետրոսին և օրիորդ Ժիւլիի հետ :

— Լաւ . բայց բան մը չըսի՞նք, բան մը չթողուցի՞նք
ինձ համար :

— Ներեցէ՛ք, Տէ՛ր իմ, որովհետեւ տիկինը նա-
մակ մը թողուց :

— Ո՞ւր է :

— Հոս է, Տէ՛ր իմ, գլխարկիս աստասին մէջ :

— Տուր նայիմ, շո՛ւտ, աւանակ :

— Վախնալով որ կը կորսնցնեմ, գլխարկիս աստա-
սին տակը խոթեցի . աւասիկ :

Կասթոն վազեց կանգեղին քով, և հետեւեալ տոմ-
սակը կարգաց .

« Միրելի՛ մարքիզս, յուսալով որ սէրն և լաւ հաս-
կըցուած շահը կարող կը լինին ձեզ կորզել այս սի-
րելի Արլանտէն, ձեր կինն ու ստակը փարիզ կը տա-
նիմ. եկէք առէք : »

Կասթոն՝ Տիկին Պընուայի տոմսակը ճմրակելով
գրպանը խոթեց : Յետոյ Ժաքէի դասնալով, որ ա-
պուշ ապուշ իրեն կը նայէր գլխարկը ձեռներուն մէջ
դարձունելով .

— Տիկին մարքիզուհին բան մը չըսաւ քեզ :
— Օրին՞րդը, ո՛չ, Տէր իմ, երեսն անգամ չնայե-
ցաւ :

— Տիէօզ երթալու համար կարուկ ճանքայ մը կա՞յ :

— Այո՛, Տէր իմ, կայ :

— Կը կարճեցնէ՞ ճանքան :

— Քառորդէ մ'աւելի :

— Շուտով Գըլէրդն և Էնդիան համեռէ : Կեցի՛ր,
ես ալ օգնեմ քեզ : Դուն ճանքան ցոյց տուր ինձ : Թէ
որ կառքէն առաջ հասնինք, լուի մը կուտամ քեզ :

Կէս ժամ յետոյ, ժաքէ բաճկոնով և մարքիզն հար-
սանեկան զգեստով Տիէօզի սուրհանդակութեան կա-
յարանին առջեւ հասան : ժաքէ աստուի սպասաւոր
մ'արթնցնելով հարցուց թէ գիշերը ձի ուզող եղա՞ծ
էր : Պատասխան արուեցաւ թէ առջի իրիկուքնէ ի վեր
բնաւ ճանապարհորդ երեւցած չէր :

— Ա՛ս սա խոտացուած քսան ֆրանքն, ըսաւ մար-
քիզը ժաքէի :

— Տէր իմ, ըսաւ փոքր ձիադարմանն երկիւղիւ,
լուիներն հիմա քսան և չորս ֆրանք չե՞ն արժեր :

— Շատուց ի վեր, ապո՛ւշ :

— Մեծ հայրս այնպէս կ'ըսէր ինձ : Անոր օրով,
երկու լուի և քառսուն սու՛ յիսուն ֆրանք կ'ընէին :

Կաս՞թոն պատասխան չտուաւ : Ականջը դէպ Ար-
լանտ գարձուցած մտիկ կ'ընէր : ժաքէ շարունակեց
ինքնիրեն խօսելով .

— Ի՛նչպէս կը լինէ որ այսպիսի գեղեցիկ ոսկինե-
րուն գինն այսպէս վար ինկեր է :

— Մտիկ ըրէ, ըսաւ մարքիզը, կառքի մը ձայն
կը լսե՞ս :

— Այ, Տէր իմ, ա՛հ, շատ ցուտալի է . . . :

— Ի՛նչ բան . . . :

— Որ ոսկի լուիներուն գինը քսան ֆրանքի իջած է :

— Ա՛ռ , անասունն , ահա մէկ հատ մ'ալ և լուէ՛ : »
Ժօքէ հնազանդելով լուեց , և բաւականացաւ թիւին
տակէն մրմուռով :

— Թէ որ լուիները տակաւին քսան և չորս ֆրանք
լինէին , այս երկու լուին և արկնոջ ինձ տուած քառ-
սուն սուն ճիշդ յիսուն ֆրանք կ'ընէին : Բայց ժամա-
նակները գէշ են , ինչպէս կ'ըսէր մեծ հայրս : »

Կասթան ամբողջ ժամ մ'սպասեց առանց ձիէն իջ-
նելու : Ի վերջոյ , սկսաւ վախնալ որ արկած մը հան-
դիպած չլինի կառքին : Ժօքէ քաջապերեց զայն :

— Տէ՛ր իմ , բաւ , շատ հնարաւոր է թերեւս որ
տիկիններն արքունական սրտոտայէն զնացած լինին
առանց Տիէօզէն անցնելու :

— Վազենք , բաւ մօրքիզը :

— Չարժեր յողնիլ , Տէ՛ր իմ , գրեթէ երկու ժամ
առաջնութիւն ունին :

— Ուրեմն , զիս նարէն տուն տար մեր եկած ճան-
քէն : »

Տունն այն վիճակին մէջ էր , ուր թողած էր կաս-
թան : Կառքն իւր տեղը չէր և ախոսին մէջ երկու ե-
րկվարք կը պակսէին : Հեռիէն շուժակներու և երգե-
րու ալիսազուր ձայներ կը լսուէին : Գործաւօրք և
գիւղացիք կը պարէին բաց տեղ մը :

Կասթան մտածեց նախ Ժօքէի լուսթիւնը գրաւե-
լով իւր գիշերային հեռամտութիւնը ծածուկ պահել :
Ասոր համար որոշեց փարիզ զրկել Ժօքէն : « Օ՛ն , շու-
տով Նանսիի ճեպակառքը նստէ , փարիզ գնա , Սէն-
Տովինիք փողոցը թիւ 37 Ութրըվիլի սպարանն , և ըսէ
Տիկին Պընուայի թէ երկու օրէն փարիզ պիտի գամ :
Ահաւասիկ կառքիդ ստակը :

— Տէ՛ր իմ , հարցուց Ժօքէ փաղաքուչ ձայնով մը .
եթէ քաղելով երթամ , այս ստակն ինձ կը մնա՞ր : »

Աքացի հարուած մ'եղաւ առած պատասխանն :

և անմիջապէս մեկնելով Արղանժէն՝ փարիզի ճանրան բռնեց :

Կասթոն, յոգնած, երկրորդ յարկն ելաւ և իւր անկողնին վրայ նետուեցաւ, ոչ թէ ննջելու, այլ այս տարօրինակ արկածին վրայ լրջաբար խորհելու համար : Լիւսիլի փախուստն այն պահուն ուր ինք ապահովապէս հաւտացած էր թէ զինքը կը սիրէր, անբացատրելի կը թուէր իրեն : Անտարակոյս կանխաւ մտածուած էր այս փախուստ, վասն զի անհնար էր քառորդի մը մէջ պատրաստել : Բայց այն ժամանակ իւր դեռուտի կնոջ ընթացքը կատարեալ սառւթիւն մ'էր : Աչերուն մէջ փայլած երջանկութիւնը, պարին փոթորկին մէջ իւր ձեռքը մեղմով սեղմելը, ժամ մ'առաջ իւր երկանն ականջն ի վար մըմնջած հեշտալի խօսքերն, ասոնք ամենն ալ խաբէութիւն, խայծ և նենգութիւն էին : Սակայն եթէ չէր սիրէր զինքը, ինչո՞ւ ամուսնացաւ իւր հետ : Միթէ դժուարի՞ն էր « այո » ըսելու տեղ « ոչ » մ'ըսել . մայրը չպիտի ըստիպէր զայն, որովհետեւ անոր փախուստը կը դիւրացնէր : Կասթոն յիշեց այն ջերմ վիճարանութիւնը զոր առաւօտանն ըրած էր Տիկին Պընուայի հետ : Առանց դժուարութեան հասկցաւ անոր ցառու մն ու վրէժխնդրութիւնը : Բայց այդ փառամոլ մայրն ի՞նչ պէս կրցեր էր մէկ օրէն պակաս ժամանակի մէջ իւր աղջկան սիրտը դարձունել : Ինչո՞ւ Լիւսիլ բացատրութեան խօսք մը չէր ըրած իւր ամուսնոյն : Այս մըտածութեամբ Տիկին Պընուայի տոմսակը դրագանէն հանեց, և վերադին կարդալով բառ մը նշմարեց, որ առաջին ընթերցման ժամանակ վրիպած էր ոչադրութենէն . « ձեր կինն և ձեր դրամը » : Դրամի խօսք : Իբր թէ դրամը բան մ'էր այնպիսի մէկու մը համար, որ իւր երջանկութեան խաղառ քանդումը կը տեսնէր : Ի՞նչ կարեւորութիւն ունէր թշուառ դուժար մ'այն

մարդուն համար՝ որ աշխարհի բոլոր գանձերով չզբա-
նուելիք բան մը կորուսած էր : « Չեր կինն ու ձեր
դրամ մը : » Այս խօսքը ճշգիւ կը նմանէր սերադաս ա-
տեաններուն այն տխուր ծաղրաբանութեան, որով
յանցապարտը մահուան և դատական ծախուց վճար-
ման կը գտտապարտեն : Կասթոն մտածեց, յանիրա-
ւի, թէ իւր զգրանչն այն խօսքը դրած էր՝ միմիայն
յիշեցնելու համար այն աղքատիկ վիճակն, յորմէ վեր
հանած էր զինք, և իւր դիւրագգած արժանապա-
ւութիւնը վիրաւորեցաւ : Նորէն կարդաց այն ձախող
տոմսակն, և համոզուեցաւ որ ամթալի նուաստու-
թիւն մը կը լինէր իրեն, փարիզ երթալ՝ առանց հաս-
կըցուելու թէ իւր կնոջն ետեւէն կ'երթար թէ դրա-
մին, և որոշեց Ալլանժ կենալ ցորչափ Լիւսիլ չգրէ
իրեն :

Այս որոշում զինքը խելք և քաղաքավարութիւն ծա-
խելու հարկին մէջ ձգեց՝ առանց բնաւ նախատեսելու :

Մարքիզուհւոյն շուելուն շուրն ելեքտրական արա-
գութեամբ ծաւալեր էր, և որովհետեւ հարօանեկան
պարահանդիսի մ'այսպէս վերջանալը լուսած բան չէր
գաւառակին մէջ, ամեն անոնք որ ճաշած կամ գարբ-
նոցին մէջ պարած էին, աճապարանօք հոն գլուցին՝
մարտողական այցելութիւն մը տալու բնական պատր-
ուակով : Մարքիզն այս հետաքրքիրներու բանակը քա-
ջութեամբ բնդունելով, ամենէն դժուարահաւատնե-
րուն իսկ ցոյց տուաւ թէ ինք աշխարհի մարդ էր՝ եր-
բայ ժամանակ ունենար : Շարաթ մը շարունակ տունը
լի էր այցելուներով, և բնաւ ձանձրոյթ չցուցուց օրին
կէօր դահլճին մէջ անցունելուն վրայ : Գայթակղու-
թեան ծարսախ այցելուներուն ամենն ալ ապշեցան
մարքիզին հանդարտ վարմունքին, բնական ձայնին,
և ժպտուն ու երջանիկ դէմքին վրայ : Գատմեց անոնց
թէ՛ տասնեհինգ-քսան օրէ ի վեր Տիկին Պընուա փա

բիզի մէջ ամենակարեւոր գործեր ունէր, որք իւր և
աղջկան ներկայութիւնը կը պահանջէին : Իբրև բարի
մայր, չէր ուզած իւր աղջկան հարսնիքն այս պատ-
ճառաւ ուշացնել, իբրև իմաստուն տնտարար, ուզեր էր
անկասկածելի մարդ մը թողուլ դարբնացին գլուխը,
իբրև շնորհալի տանտիկին, իւր հրաւիրեալներուն
նեղութիւն տալ չէր ուզած՝ իւր անյայտագ փառիզ եր-
թալու գիտաւարութիւնը ծանուցանելով : Եթէ մէկը
տրտում դէմք մ'առնուր, և այսպիսի տարածամ բա-
ժան ման մը զոհ եղողներուն վրայ ցաւակցութիւն ցոյց
տար, կասթան անմիջապէս կ'անդորրէր անոր բարի
սիրան՝ իմացնելով թէ քիչ օրէն այր կին և զօրանչ
պիտի մէկաեղուէին վերջնապէս : Հետաքրքիրներն ու
չարամիտները խարել բաւական շհամարելով, ուզեց
նաև զմայլեցնել զանոնք : Իւր բնական և ստացական
շնորհները պարզեց ի նպատակ անոնց, բոլոր կանանց
սիրան և բոլոր արանց յարգն ու համակրութիւնը գրաւ-
եց, անոնց ամեն ծաղրաշարժ խօսքերուն ու գործե-
րուն հաւնեցաւ, անոնց ամեն նախապաշարումներն
ընդունեց, և այնչափ ճարտարութեամբ ծաղրեց իւր
ունկնդիրներն, որ բոլոր գաւառակը շահեցաւ իբրև
ամենապարկեշտ մարդ : Այս կատակերգութեան ա-
ռաջին արդիւնքն եղաւ հարիւր յիսուն հատ մտերիմ
բարեկամ տալ իրեն, երկրորդ արդիւնքն եղաւ հա-
մոզել ամեն մարդ թէ իւր պատմութիւնը զուտ ճշ-
մարտութիւն էր :

Իսկ ճշմարտութիւնն, անհաւաստի : Պարահանդէ-
սէն յետայ, Լիւսիլ, անհանգիստ ու բախտութեամբ մը
սիրտը սեղմուած, մօրը սենեակը զնաց անոր հետ :
Ներս մտնելուն պէս, Տիկին Պրնուա ճերմակ չըջա-
զգեստը քաշեց հանեց, հաստ կերպասէ չըջազգեստով
մը փաթթեց և ուսերուն վրայ շալ մը ձգեց, մինչդեռ
ժիւլի ալ մետաքսեայ մուճակներն հանելով, զոյգ մը

սեւ կոշիկ հագցուց : Առանց ժամանակ թողլու որ աղ-
ջիկը զարմանար այս զգեստաւորման վրայ, Տիկին Պը-
նուա ըսաւ անոր՝ իւր շրջազգեստը միանգամայն փո-
խելով :

— Գեղանի՛ սիրելիս, կասթոն ընդունեց աղաչանքս,
հիմա ճանբայ պիտի ելնենք փարիզ երթալու համար :

— Արդէ՞ն . ինձ գեռ բան մը չըսաւ :

— Կ'ուզէ որ յանկարծ իմանաս, սիրելի՛ զաւակս,
վասն զի, անշուշտ սրտովդ քիչ մը կը ցաւէիր գեղե-
ցիկ փարիզը չտեսնելուդ վրայ :

— Ո՛չ, մայր իմ :

— Կը ցաւէիր, աղջի՛կս, ես քեզնէ աւելի լաւ կը
ճանչեմ՝ քեզ :

Կամայուկ մը դուռը զարնուեցաւ . Տիկին Պընուա
ցնցուեցաւ :

— Ո՞վ է, հարցուց :

— Տիկին՛ն, պատասխանեց Պետրոսի ձայնը, կառքը
լծուած է :

Տիկին Պընուա իւր աղջիկը քաշեց կառքին քով
տարաւ :

— Օ՛ն, փութա՛, ներս մտիր, ըսաւ, մեր մարդիկը
պարելու զբաղած են . եթէ մեր երթալն իմանան, ա-
մենն ալ կը վազեն կուգան հրածեշտ անկուս :

— Բայց կ'ուզէի մնաք բարեաւ ըսել անոնց, մըր-
մընջեց լիսիւլ : Մայրը կառքին մէջ քշեց զայն, ինքն
ալ ետեւէն նետուեցաւ :

— Կասթոնն ս՛ւր է, հարցուց աղջիկը բոլորովին
յապուշ կրթեալ այս գահավէժ շարժումներէն :

— Եկ, ազա՛ս, Պետրոս, ս՛ւր է մարքիզը :

Պետրոս, արգէն առած դասին համաձայն պա-
տասխանեց առանց շփոթելու . . .

— Տիկին՛ն, Պ. Մարքիզը սնտուկներն հին կառքին
մէջ զետեղել տալու զբաղած է, և կ'աղաչէ որ մէկ
կամ երկու վայրկեան սպասէք իրենն :

Լիսիլ՝ ծածուկ ներշնչումէ մի մղեալ՝ կառքին դըսնակը բանալու փորձ մ'ըրաւ . բայց դիպուած կամ հաջիւ , աջ կողմի գռնակը չբացուեցաւ . միւս գռնակը հասնելու համար պէտք էր իւր մօր վրայ կոխելով անցնիլ . իւր քաջասրտութիւնը մինչև հոն չհասաւ :

— Ժիւլի , ըսաւ , նայեցէք ինչ կ'ընէ Պ. Մարքիզը ? »

Ժիւլի , որ տասներեւինգ տարիէ ի վեր Տիկին Պընուայի կը ծառայէր , գնաց եկաւ և պատասխանեց .

— Տիկին , Պ. Մարքիզը կ'ազաչէ ձեզ որ չօգասէք իրեն . կառքին փոկերէն մին բրդաւ , կը նորոգեն : Պ. Մարքիզը ձեր ետեւէն պիտի հասնի մինչև ձի փոխելու կայանը :

Նոյն վայրկենին Պետրոս ձախակողմեան գռնակին մօտենալով , Տիկին Պընուա ըսաւ անոր ականջն ի վար . « Խոտորնակ ճանբան բռնէ , և առանց Տիէօզ հանդիպելու՝ շիտակ Մոյէնվէք ասար : »

Կառքը ճանբայ ելաւ սուրարչաւ : Արդարև դարմանալի հարսանեաց գիշեր մ'էր , Տիկին Պընուա մեծ ուրախութիւն կ'զգար Արլանժէն մեկնելուն և մարքիզու հետ մը հետ դէպի Ծոպուրն երթալուն վրայ : Երգնութենէ , զլիսու ցաւէ , քնհատութենէ գանդատելով , կառքին անկիւնը քաշուեցաւ , օչերը գոցած , վախնալով որ աղջկան խորհրդածութիւնները չգան վրդովեն իւր սրտին մէջ եռացող աղմկալից ուրախութիւնը : Խեղճ նոր հարսն , առանց վախնաղաւ գիշերուան զովէն , գլուխը գռնակէն դուրս կ'երկնցէր՝ հօփին փշումը մտիկ ընելով և իւր խոնաւ հայեացքը մութին մէջ մխելով , Երբոր Մոյէնվէքի կայանը հասան , Տիկին Պընուա դիմակը վար ստնելով ըսաւ իւր աղջկան .

— Աչուքներդ մի՛ բանար այրդ փնտաելու համար :

Չայն Զոպուր Սէն-Ճէրմէնի մէջ միայն պիտի տեսնես :

— Լիւսիլ գուշակեց նենդութիւնը , բայց մօրմէն վախնալուն , արասուքով միայն կրցաւ պատասխանել :

— Այրք , յարեց Տիլին Պընուա , կամակոր մ'է , որ չէր ուզեր քեզ մարդու մէջ մտնել : Քու շահուղհամար է որ զայն այսպէս նեղը լծեցի : Քսան և չորս ժամէն կը հասնի ետեւէդ՝ եթէ քեզ կը սիրէ : Այս տեղ անապատի Ագարին պէս լալու բան մը չիայ : Ես քու մայրք եմ . քեզ վայլածը քեզնէ ազէկ գիտեմ : Կ'ազատեմ Արլանժէն և փարիզ կը տանիմ :

— Ով իմ խեղճ երջանկութիւնս , գոչեց աղջիկն իւր ձեռները գալարելով :

— Ի՞նչ բանէ կը դանդաղաս : Կը սիրէիր զայն , ամուսնութեան առիթ , այժմ ամուսնացած ես , ուրիշ ի՞նչ պէտք է քեզ :

— Այդպէս , ըսաւ Լիւսիլ , ա՛յս է ուրեմն ամուսնութիւնն : Ա՛հ , աղջիկութեանս ժամանակ աւելի երջանիկ էի . նշանածս կը տեսնէի :

Արլանժէն մինչև փարիզ չգաղթեցաւ գոնակէն դուրս նայելէ : Անհնարին կը թուէր իրեն որ կասթոն իւր ետեւէն չգար : Այն ամեն կառքերուն մէջ՝ որ ճանբուն վոշին կը յարուցանէին , այն ամեն ձիերուն վրայ , որք որարչաւ իրենց կառքին ետեւէն կը վազէին , իւր այրը տեսնել կը կարծէր : Այս ուղեւորութիւն , որ զմայրն յաղթական ուրախութեամբ կը խեղդէր , խեղճ աղջկան համար յուսոյ և սպասանաց անապաւ յաջորդութիւն մ'եղաւ : Փարիզ՝ առանց կասթոնի՝ անհուն ամալութիւն մ'երեւցաւ իրեն , և Զոպուր Սէն-Ճէրմէն , բնակչաց կէսէն լքեալ , անապատի մէջ անապատ մ'եղաւ իրեն համար :

Փարիզ հասնելուն հետեւեալ օրը , պատուհանը բանալով առաջին տեսածն եղաւ Քարէի դէմքը Մանր-

երկրորդէ մը պակաս ժամանակի մէջ վար իջաւ :
կասթոն փարիզ եկած պէտք էր լինէր : Իմացաւ որ
եթէ չէր հասած, շատ չպիտի ուշանար, և ձեզ կը թու-
ղու՞մ մտածել թէ այս աւետիար բերողին ի՞նչ ընդու-
նելութիւնն քրաւ : Մինչդեռ Տիկին Պընուա երջանկաց
քունը կը ննջէր, Ժաքէ մանրամասնաբար պատմեց Պ.
մարքիզին Տիէօզ երթալը :

— Ո՞րչափ կը սիրէ զիս, ըսաւ մաքէն լիւսիլ, և
կը կարծե՞մ թէ յայտնապէս ալ ըստա :

— Պատմութիւնն լմնցնելու համար, յարեց Ժա-
քէ, Պ. մարքիզը պէտք է ութ ֆրանքնոց մը տայ ինձ :

— Աւտսիկ քսան ֆրանքնոց մը, բարի՛ Ժաքէս :

— Շնորհակալ եմ, օրի՛րդ : Ես ճշգիւ աներկբայ
չեմ ըսածիս, բայց կը կարծե՞մ թէ կը պարտի : Ես
հաշիւ ըրեր էի թէ քսան և չորս ֆրանք կը պարտէր
ինձ, քսան ֆրանք միայն տուաւ : Ըսել է չորս ֆրանք
պակաս : Ասկէ զատ, դեռ մէկ անգամ միայն քսան
ֆրանք տուաւ ինձ, ըսել է թէ չորս ֆրանք եւս կը
պարտի, և որովհետեւ չորս չորս ալ կ'ընէ ութ . . .
Սակայն կարելի է որ սխալիմ, և եթէ կ'ուզէք որ
աւելին ետ . . . :

— Պահէ՛, պահէ՛, տղա՛ս, և դնա հանգչէ : »

Լիւսիլ պարտեցը գիմելով ծաղիկներ քաղեց,
որպէս զի իւր սեննակը գեղեցկապէս զարգարուած
լինի կասթոնին եկած ժամանակ : Ժաքէ, մինակ մը-
նալով, կ'ըսէր ինքնիրեն. « Վախ՛ստն երկու ֆրանք
գէշ թիւ է, կ'ըսէր մեծ հայրս : » Եւ մատին վրայ
սկսաւ հաշուել թէ տակաւին ո՞րչափ բախտակի և եր-
կու ֆրանքնոց պէտք էր հարիւր ֆրանք ընելու համար :

Այն օրն անցաւ, հետեւեալ օրն անցաւ, բարբ
չարախն անցաւ, և մարքիզէն բնաւ լուր չեկաւ : Տի-
կին Պընուա կը ծածկէր իւր գոգոհութիւնը. Լիւսիլ
չէր համարձակեր իւր սրտատանջութիւնն ու տրամու-

Թիւնն յարանել իւր մօրն առջև . բայց երկուքն ալ
գիշերը կը փոխաբրինէին իրենց զգուշաւորութիւնը ,
մին զայրա՛ւարով , միւսն ալ լալով : Առաջօտէն մինչեւ
իրիկուն մօյրն իւր աղջիկը կը պարտոցնէր զինանշա-
նաւոր կառքով մը , առանց փոշեզօծ սպասաւորաց ,
զի ապսպրած հաշակաւոր կառքը զեռ կը շինուէր :
Շանգ-էլիզէ , Պուա-Տը Պուլոյն և այն ամեն տեղ ալ
ազնուականները կ'երթան , կը պարզնէր զայն , որպէս
զի ճաշակ տայ անոր այն սնտախաւական զուարճու-
թեանց , զորս փարիզի մէջ միայն կարելի է փայելել :
Խաղական թատրոնը փակուած լինելուն պատճառաւ
տաղտկալի երեկոյթներ անցունել կուտար անոր Ֆրան-
սական թատրոնին և Օթէրայի մէջ : Բայց լիւսիլ հա-
ճոյք չզգաց ոչ տեսնելու և ոչ տեսնուելու զուարճու-
թեանէն : Մայրն ս'ւր և զինքը տանէր , շուտով առն
վերադառնալու կը փոփաբէր , կասթոնն հոն գտնելու
յուսով :

Տիկին Պընուա իւր աղջիկնէն առաջ հասկցաւ որ
մարքիզը լրջապէս կը խեթար , և որովհետև մեծամիա-
էր , զիջում ընել չուզեց :

— Ա՛ , ըսաւ ինքնիրեն , իմ պարսն փետաս կ'անց-
նի մեզնէ . մեք ալ իրմէ անցնելու փորձ մ'ընենք :
Ի՞նչ կը պակօէր ինձ առաջ Ֆոպուրի ազնուական ըն-
տանեաց մէջ մտնելու : — Չինանչան և անուն . ուրիշ
ամեն բան ունէի : Այսօր բան մը պակաս չէ . զեղեցիկ
զինանչան մ'սեմինք մեր կառքերուն վրայ , Ռեթրը-
վիլի մարքիզուհի ենք , և ամեն տեղ պիտի մտնենք ,
բայց ուստից սկսինք , ահա խնդիրը : Լիւսիլ չկրնար
մէկէն ի մէկ երթալ ըսել զինքը չճանչող անձանց .
«Բազէ՛ք ձեր դուռն , ես Ռեթրովիլի մարքիզուհին եմ » :
Բայց ճարը կը գտնեմ : Կ'երթամ պարտապաններուս ,
իմ բարի և զրատական պարտապաններուս : Անոնք
զիս այս անգամ ուրիշ կերպ կ'ընդունին . պարզ խա-

նու թպանի մը ազգկան հետ խորխաարար կը վարուին . բայց մարքիզուհւոյ մը մերն անշուշտ ակնածութիւնցոյց կուտան : »

Ամենէն առաջ Պարոն Տը Սիւպրըսարի այցելուութիւն տուաւ : Լիւսիլը ոչ անոր տունը տարաւ , ոչ ալ իւր ուրիշ պարտապաններուն : Ի՞նչ հարկ կայ ազգկանս հատկցնելու թէ ս՛րչափ դժուարին է դուռ մը բանալ :

— Ա՛, սիրելի՛ Պարոն , ըսաւ , ներս մտնելուն պէս , այս ի՞նչ նզոված խենդի մը տուինք ազջիկս : »

Պարոնը չէր սագասեր այսպիսի յառաջարանի մը :

— Տիկին , ըսաւ բարկութեամբ , այն խենդը , որ ձեզ փետայ լինելու պատիւն ըրաւ ձեզ , իմ՝ ճանչածներուս մէջ ամենէն աղնիս սիրան է :

— Աւա՛ղ , Աստուած իմ , եթէ ըրածը գիտնայիր , սիրելի՛ Պարոն : Գեռ ութ օր չկայ ամուսնանալն , արդէն թողուց իւր կինն : » Եւ առանց բնաւ ծածկելու պատմեց վերջին անցքերը , զորս Պարոնը չէր գիտեր :

Տիկին Պընուայի խօսած ժամանակ , ժպտալ վերջաւանին երեւոյտ սկսաւ Պարոնին շրթանց վրայ , երբոր ամեն բան պատմեց , Պարոնն անոր ձեռքը բռնեց և դուարթութեամբ ըսաւ .

— Իրաւունք ունիք , սիրո՛ւն , մարքիզը մեծ յանցաւոր մ՛է , իւր կինը թողուց , ինչպէս Մենեղաոս թագաւորն իրենը :

— Սիրելի՛ Պարոն , Մենեղաոս Հեղինէի ետեւէն վաղեց գնաց , և ես կը պնդեմ թէ այր մը , որ իւր կնոջ թող կուտայ մեկնիլ առանց անոր ետեւէն դիմելու , թողած կը լինի գայն :

— Բարեբաղդաբար ձեր գործն այնչափ ծանր չէ , վասն զի փարիզէն հորիզոնը չեմ տեսներ : Գաք ձեր ազջիկին իւր էրկանը կը վերադարձնէք , այս ձեր պարտականութիւնն է : « Զոր Աստուած զուգեաց , մարդ

մի՛ մեկնեցէ : « Այդ տղայք կը պաշտեն զիրար . երջանկութիւնն՝ ուշանալուն պատճառաւ՝ աւելի քաղցր պիտի դայ իրենց . դուք ալ անոնց ուրախութիւնը տեսնելով , անոնց սիրոյն տեսարանովը պիտի դուարձանաք , և տասն ամիս շանցած լուր պիտի գրէք ինձ անոնց վրայ : »

Գեղանի այրին ձեռքն երկնցուց , և ցուցամատովն հորիզոնական փոքր շարժում մը ծրագրեց , որ « երբէք » ըսել կ'ուզէր :

— Բայց այն ժամանակ ի՞նչ ընել է ձեր միտքն , հարցուց Պարոնը :

— Կրնամ՝ յոյս դնել ձեր բարեկամութեան վրայ , Տէ՛ր Պարոն :

— Արդէն փորձով չհաստատեցի՞ , սիրո՛ւն :

— Այո՛ , և չպիտի մոռնամ՝ բոլոր կենացս մէջ : Եթէ ձեր բարեկամութիւնը չպակսի ինձ , ես կրնամ խաղառ անցնիլ Պ. Տ'Աւթրըվիլէն :

— Կը կարծէ՞ք որ մանկամարդ մարքիզուհին ալ այդպէս ըսէ :

— Հիմա խնդիրն անոր վրայ չէ : Ըստ արդարութեան , ծնողք՝ իրենց որդւոցմէն առաջ պէտք է անցնին : Ի՞նչ կը խնդրեմ ես Աստուծմէ և մարդոցմէ . Ծագուրը մտնել : Ի՞նչ պէտք է զիս հոն ընդունել տալու համար : Լիւսիլի ընդունուիլը : Արդ , Լիւսիլ ամեն երեւակայելի իրաւունքներն ունի . միայն ներկայող մը կը պակսի : Գուք յանձն չէ՞ք առնուր ներկայել զայն :

— Ամենեւին : Վասն զի , նախ՝ այդ պատիւ՝ պարտէ մ'աւելի պարտնուհւոյ մը կը վայլէ : Երկրորդ , ես չեմ ուզեր կասթոնի երջանկութեան ուշանալուն օգնել : Վերջապէս եթէ ուզեմ ալ , չեմ կրնար ձեր նորատակին ծառայել : Չեր Տիկին դուտարն ամեն տեղ մտնելու անժխակի իրաւունքն ունի : Բայց ի՞նչ արտ-

դասով . վասն զի կասթոնի կինն է . իւր այրը ճանչող-
ներուն , այսինքն մերայնոց ամենուն ալ գուները բայ
պիտի գտնէ իւր առջեւ . բայց մտածեցէք անդամ մը
թէ ի՞նչ պիտի ըսեն ինձ երբոր ես ներկայեմ զայն
ըսելով . « Տիկնայք և Տե՛ւարք , դուք կը սիրէք ու կը
յարգէք Ութրըլի մարբիզը . դուք անոր ազգական-
ներն ու բարեկամներն էք . ներեցէք ինձ որ ձեզ ներ-
կայեմ անոր կինն , որ անոր հետ ապրիլ չուզեց . »
Հաւատացէք ինձ , սիրո՛ւն , ձեզ խօսողն եօթանասուն
և հինգ տարուան փորձառութիւն մ'է . դեռատի կին
մ'առանց իւր ամուսնոյն շնորհ չունենար . և մայր մը ,
որ այսպէս միայնակ զայն իւր տունէն դուրս հանելով
կը պտըտցնէ , աշխարհի առջեւ գովելի դեր մը չխա-
ղար . Եթէ անպատճառ դքսուհիներու հետ յարաբե-
րութիւն ունենալ կ'ուզէք , պէտք է որ երթաք քաղց-
րութեամբ հաճեցնէք ձեր փեսան որ ձեզ փարիզ բերէ .
Ձեր փախուտը գժգմեցուցած է զայն , և այս պատ-
ճառաւ չդար ձեր ետեւէն : Եթէ հոս սպասէք զինքը ,
ես բաւական ճանչելով զայն , կրնամ հաւատաւել թէ
երկար ժամանակ պիտի սպասէք : Վերագարծէք Ար-
լանժ : Մարգարէէն աւելի մեծավառ մի՛ լինէք . երբոր
լեռն իւր քով չեկաւ , ինք գնաց լեռան քով . »

Պարոնին այս խօսքերը գէշ չէին , բայց Տիկին Պը-
նուայի վրայ ազդեցութիւն չբրին : Կէս օրէն յետոյ ,
իւր պարտաւարմաներէն հինգ-վեցին տունը գնաց : Ա-
մենն ալ դիտէին իւր ազջկան ամուսնութիւնը , բայց
ոչ մէկը բազձանք չյայտնեց զայն ճանչելու : Մարբի-
զին վրայ առատապէս խօսեցան , իրիկ շնորհքով մարդ-
մը նկարագրեցին , խելքը գովեցին , իրենց այցելու-
թիւն շտալուն և մարդատեսոց լինելուն վրայ ցա-
յայտնեցին . հարցուցին թէ ձմեռը փարիզ պիտի կե-
նածը : Տիկին Պընուա ի դուր ջանաց Պ. Սիւպրըսաքի
ուզգամ խնդիրը կրկնելու , բայց չկրցաւ բանալու ծայր

մը գտնել : Սակայն չյուսահատեցաւ , և միտքը դար-
որ նոր փորձ մ'ալ ընէ , մանաւանդ որ տակաւին ու-
րիշ միջոց մը , վերկութեան խարխախ մ'ալ կար , զոր
վերջի պահած էր , այն էր Մալէզի կոմսուհին , որ
ամենէն աւելի պարտք ունէր իրեն , և հետեւաբար
ամենէն աւելի անկէ կրնար սպասել : Մալէզի կոմ-
սուհին վաթմանամեայ գեղեցիկ փոքր պառաւ մ'էր ,
որ ուրիշ պակասութիւն չունէր , բայց միայն սլա-
սիրութիւն , որկրամնուութիւն , սաստիկ խաղասիրու-
թիւն և մուշեղին շաւղութիւն : Տիկին Պընուա ար-
դարեւ իրաւամբ կ'ըսէր ինքնիրեն , թէ այսչափ թե-
րութիւններով լի զրահ մ'ունեցողն անվկանդ չէր
կրնար լինիլ , և թէ այս կամ այն ճանքով կարելի էր
մինչեւ սիրտը հասնիր Այս վստահութեամբ Տիկին Պը-
նուա արդէն իսկ զուարճութիւն կ'զգար երեւակա-
յելով Պարոն Սիւսրէտսաքի զարմանքն , երբոր զինքը
ազնուական բնտանեաց մէջ տեսնէր Լիւսիլի և Տի-
կին Մալէզիի մէջ տեղը :

Մինչ Տիկին Պընուա այս ապարդիւն այցելութիւն-
ները կ'ընէր , Ռեթրըվիլի գեղանի մարքիզուհին իւր
սենեկին մէջ վաղուած , և առանց մէկու մը խորհուրդ-
հարցնելու՝ հետեւեալ նամակը կը գրէր իւր ամուսնոյն .

« Ի՞նչ կ'ընէք , կասթոն , ե՞րբ պիտի գաք : Եւ-
սակայն խոստացեր էիք գալ մեզ գտնել , ի՞նչպէս
կրցիք տասն օր առանց զիս տեսնելու անցուցնել , երբ
որ ի միասին էինք մեր սիրելի Սըլանթին մէջ , չէիք
կրնար ժամ մ'իսկ զատուիլ ինձմէ : Աստուած իմ ,
որչափ երկար են ժամերը Փարիզի մէջ : Մայրս ամեն
վայրկեան ձեզ գէմ կը խօսի ինձ , բայց ձեր անունը
միայն լսելուս , այնպիսի ազմուկ մը կ'երնէ սրտիս
մէջ , որ թող չտար ինձ անոր ըսածները լսել : Կ'ըսէ
ձեզ համար թէ թողուցիք զիս , բայց կը գուշակէք
որ ես բնաւ չեմ հաւտար : Վասն զի , վերջապէս ես

հիմն տղեղ չեմ՝ այն օրէն աւելի, ուր կը ծնրադրէիք իմ՝ առջեւ, և եթէ անկէջ ի վեր տարիքս աւելցած է, շատ բան մը չէ: Կեր մէջ ամեն բան լմնցած չէ, վերջին խօսքն ըսուած չէ, և կ'զգամ որ ես տակաւին կրնամ երջանկութիւն տալ ձեզ: Գուք այսպիսի լաւ գիրք մ'առաջին երեսէն գոցող ու մէկ կողմ՝ դնող մարդ չէք: Ես, քանի որ ձեզ հետ չեմ, բոլորովին ապուշ կտրած, կը հայիմ: Երեւակայեցէք որ երբեմն այնպէս կուգայ ինձ թէ ձեր կիներ չեմ, և թէ՛ եկեղեցւոյն մէջ կատարուած այն գեղեցիկ արարողութիւնն, և այն պարահանդէսն՝ ուր այնչափ երջանիկ էինք, վաղանցիկ երազ մ'էին: Բայց բան մը կայ որ երազ չէր, այն համբոյրը զոր տուիք ինձ: Կնանկէս ի վեր շատ համբոյրներ ընդունած էի, բայց ոչ մին այնպէս խորամուխ եղած չէր սրտիս մէջ: Պատճառն այս է անշուշտ որ վերջինը ձեզնէ կուգար: Ինչ որ ձեզ կը վերաբերի, մասնաւոր բան մ'ունի զոր չեմ գիտեր ինչպէս սահմանեմ: Թրինակի համար, ձեր ձայնն ուրիշ ամեն ձայներէ աւելի կ'ազդէ սրտիս, ոչ որ լէ-նէլ ըսած է ինձ ձեզ պէս: Ինչո՞ւ համար հոս չէք, սիրելի՛ կասթոնս: Այն համբոյրը զոր տուիք ինձ, ս'ըչափ երջանիկ պիտի լինէի փոխարինելով: Գէշ չէր լինէր, այնպէս չէ՞, որովհետեւ ձեր կիներն եմ: Չէք կրնար երբէք երեւակայել թէ ս'ըչափ կը պակսիք ինձ: Երբոր մօրս հետ դուրս կ'ելնեմ, ձեզ կը փնտռեմ՝ փողոցներուն մէջ: Չորս կողմն կը նայիմ՝ որ ձեզ տեսնեմ: Թերեւս սրբողած էք ինձ՝ յանկարծ և առանց հրաժեշտի ձեզնէ բաժնուելուս համար: Ո՛հ, եթէ դիանայի՛ք, ես չմեկնեցայ, մայրս առեւանդեց զիս: Ես կը կարծէի թէ գուք մեր հին կառքով՝ մեր ետեւէն պիտի հասնէիք, մեր սնտուկներուն հետ, մայրս այնպէս հաւտացուց ինձ, Պետրոսն ալ, Ժիւլին ալ, Ո՛րչափ լացի երբ լմնցայ որ շարամուտութեամբ խա-

բեր էին զիս : Այն ժամանակէն ի վեր , ամեն օր շա-
բունակ պիտի լայի , եթէ չբանէի զիս , նախ մօրսէս
խօսք չսեղու համար , և երկրորդ վախճարով որ աչ-
ուրներս կարմրած կը տեսնէք : Մինչև հիմա ձեզ նա-
մակ մը չգրելու համար պէտք չէ բնաւ ներգանաք ,
դուք լուր գրկած էիք մեզ թէ կուգայիք , և երբոր
մէկն սպասուի , անոր գիր չգրուիր : Բայց հիմա պիտի
գրեմ , մինչև որ տեսնեմ ձեզ : Պէտք է որ շատ ինք-
նասիրութիւն չունենամ , վասն զի կատուի ձագի պէս
կը գրեմ , և խօսքերս լաւ չեմ կրնար տողել , պատ-
ճառն այս է որ երբէք նամակ գրած չէի մարդու ,
վասն զի ոչ հօրեղբայր կամ մօրեղբայր ունիմ , ոչ հօ-
րաբոյր կամ մօրաբոյր ունիմ , ոչ ալ վարժարանի բա-
րեկամ : Կը յուսամ որ թող չէք տար ինձ որ ինք-
զինքս լեզու թափելու յոգնեցնեմ , և ձեզ կոչելուս
պէս կուգաք : Եկէ՛ք , թողէ՛ք դարբնօցը : Քանի որ
մեք բաժնուած մնանք , դորձ չկայ աշխարհի մէջ . ես
ձեզ կը հաշտեցնեմ մայրիկիս հետ , այն պայմանաւ
որ ձեր ամեն ուղածն ընէ , և անհաճոյ բան մը չը
խնդրէ ձեզնէ : Եթէ փարիզ կենայլը ձեզ ալ հաճելի
չէ , ինչպէս ինձ , անհոգ եղիք , երկար չենք կենար :
Բայց եթէ չգաք , ի՞նչ կ'ուզէք որ լինիմ : Գժուար
բան մը չէ ինձ փախչիլ ասկից երբոր մայրս առանց
ինձ դուրս ելնէ , բայց սակայն չեմ կրնար միայնակ
ուղեւորիլ : Իսկ եթէ դուք պահանջէք , կ'ընեմ , ժա-
քէի պաշտպանութեանը զիս յանձնելով : Բայց բան
մը կ'զգայնէ ինձ թէ դուք ոչ աղաչել պիտի տաք ձեզ
և ոչ սպասել . յիշեցէք միայն երկու կարմրուկ ձեռ-
ներ , որք առ ձեզ երկնցած են : »

Տիկին Պրնուս տուն դարձաւ երբոր ժաքէ այս
նամակը թղթատարութեան կը տանէր :

— Մինակ նստելով սիրտդ չնեղացա՛ւ , հարցուց
մայրն իւր աղջկանն :

— Աչ մայրի՛կ , պատասխանեց մօրբիզուհին :

Հետեւեալ երեք օրերն սպասման օրեր եղան : Լիւսիլ կասթոնը կ'սպասէր , իբր թէ արդէն կրնար ստացած լինիլ իւր նամակը : Տիկին Պընուա ալ կը յուսար որ իւր ազնուական պարտապանները փոխադարձ այցելութիւն պիտի տային իրեն : Ուստի թէ՛ մայրն և թէ՛ աղջիկը տունը կեցան , բայց ոչ ի միտսին : Մին դահլճին պատուհաններէն միայն առջեւ նստած էր , աչերը կառանցիկ դրան ուղղած , միւսը պարտիզին չազանակենիներուն տակ կը պարտէր , աչերն ապագային դարձուցած : Տիկին Պընուա՝ բարեկամներ գտնելու համար՝ իւր պերճութեան վրայ դրած էր յոյսը . առաջին դասիկոնին դեղեցիկ դահլճներն ու սենեակները ցուցնելու մտադիր էր :

— Դժբազդութիւն պիտի լինի մեզ , կ'ըսէր ինքնիրեն , եթէ մէկը դաւաթ մը թէյ չհրամցնէ մեզ . փոխարինել կրցողին յօժարակամ կ'ընծայէ մարդ : »

Դահլճն ակնապարար ծաղիկներով զարդարուած , մեծահանդէս տօնի մ'երեւայթն ունէր : Տան արկինն առաւօտէն մինչեւ իրիկուն հազուած նստած էր ուսս սպայից պէս՝ որք իրենց համազգեստն երբէք չեն հաներ : Սպասելով որ տունը կարգի մտնէր, Ժաքէ , նոր զգեստներով կերպարանափոխ եղած , դաւթին մէջ սենեկապանութեան արհեստը սովորելու կը վարժուէր :

Զգայուն սիրտերը պիտի տրտմին երբ իմանան որ այս բոլոր ծախքն ընդունայն եղաւ . ոչ մէկ պարտապան՝ Տիկին Պընուայի դուռը չբախեց : Ի՞նչ կրնանք ըսել , ծախքն եղած էր : Այդ ազնուական Պարոններն ու Տիկինները վարժուած էին ոչ դրամ , ոչ ալ քաղաքավարութիւն վճարելու , մէկ խօսքով բան մը չհատուցանելու անոր , մինչև իսկ ըրած այցելութիւնները :

Տիկին Պընուա, վարդաւրի մ'եւեւ նստած, արխու-
թեամբ կը խորհրդածէր մարդոց ապաշնորհութեան
վրայ, յանկարծ արագընթաց կառք մ'եկաւ իւր բա-
կին աւազը ներդաշնակաբար շունչեցուց : Տիկին Պը-
նուայի սիրտը վեր ցատկեց, առաջին անգամէր որ իւր
կառքէն զատուրիչ կառք մը կուդար երկու անխնե-
րու հետք կը ձգէր իւր դրան առջեւ : Կառքը կեցաւ,
երիտասարդ մարդ մը մէջէն իջաւ : Այս մարդ պար-
տապան մը չէր, այլ հարիւրապատիկ լուազոյն անձ
մը, նոյն իսկ Տը Բրէօ կոմսը : Գաւթէն ներս մտնելով
աներեւոյթ եղաւ : Տիկին Պընուա՝ կայծակի արա-
դութեամբ աչքէ անցուց իւր դահլիճը, վերջին ակ-
նարկ մը ձգեց իւր հագուստին վրայ, և ըսելիք ա-
ռաջին խօսքերը պատրաստեց, թէ եւ յանպատրաստից
խօսելու դիպուածին մէջ ալ կրնար իւր յաջողակու-
թեան վստահիլ : Կոմսն ուշացաւ քիչ մը . Տիկին Պը-
նուա բարկացաւ խօսքէի դէմ, կարծելով անչուշտ թէ
նախասենեկին մէջ կ'սպասեցնէր զայն : Ինչո՞ւ դահլիճին
դուռը չէր բացուեր . Քիչ մնաց որ ինք դուռը բա-
նարով իւր ազնիւ այցելուին դէմը պիտի վազէր, եթէ
նուաստութենէ չվախնար : Վերջապէս դուռը բացուե-
լով մարդ մ'երեւցաւ . այն էր խօսքէ :

— Ներս մտցուցէք, ըսաւ տիկինն հեւալով :

— Զո՞վ, տիկին, պատասխանեց խօսքէ իւր գեղջ-
կական եզանակաւոր ձայնով :

— Կոմսը :

— Ը, կոմս է : Ահա բակը կեցեր է : Տիկին Պը-
նուա պատահանը վազելով տեսաւ որ Պ. Տը Բրէօ իւր
կառքը կը դառնար առանց ետին նայելու, և հրաման
մը կուտար իւր կառապանին :

— Վազէ դնա ետեւէն, ըսաւ խօսքէին . ի՞նչ ըսա-
քեզ :

— Տիկին, շատ լու մարդ մ'է, ամենեւին հոգար-

տութիւնն չունի : Հաւանականաբար դուքսն կուգայ ,
վասն զի կը կարծէր թէ Պ. Մարքիզն հոս է : Ես ալ
ըսի թէ հոս չէ :

— Ապ'ուշ , չըսի՞ր թէ տիկինն հոս է :

— Այո՛ , ըսի , բայց չսեղու զարկաւ .

— Պէտք էր կրկնէիր :

— Ժամանակ կար . իսկոյն հարցուց ինձ թէ մար-
քիզն ե՞րբ պիտի գար : Պէտք է հաւատալ թէ անոր
գաղափարը մարքիզին հետ տեսակցիլ էր :

— Ի՞նչ պատասխան տուիր :

— Ըսի թէ , չէր գիտցուեր որ մարքիզին հետ ի՞նչ
ստքի վրայ պէտք էր խոսուի , և աւելցուցի թէ կ'ե-
րեւէր որ գալու կամք չունէր : Եւ որովհետեւ հպարտ
մարդ մը չէր և ինձ հաւանելու երեւոյթ ունէր , ես ալ
պատմեցի այն հանճարեղ խոսքը զոր տիկինն ու օրի-
որդն ըրին մարքիզին :

— Այ թշուառական , դո՛ւրս կորիր տունէս , դ՛ուրս
ի՞նչ տանելիք ունիս ամուսկանէդ :

— Չեմ գիտեր , տիկինն :

— Ի՞նչ կ'առնուս ամիսը :

— Ինն ֆրանք , տիկինն . բայց մի՛ վաճառեր զիս , ես
բան չըրի , անդամ մ'ալ չեմ բներ : Եւ լալ սկսաւ :

— Մըշափ ժամանակ է որ ստակ չես առած :

— Երկու ամիս , տիկինն : Ի՞նչ կ'ուզէր որ լինիմ
երբոր այսպէս կը վաճառէր զիս :

— Հոս եկ . աւասիկ տասնուութ ֆրանք : Ա՛ս սա-
քսան ֆրանքն ալ զոր կուտամ քեզ որպէս զի ժամա-
նակ ունենաս տեղ մը գտնելու : Գնա՛ :

Ժաքէ ստակն առաւ , հաշուեց և յետոյ ծունդի
վրայ իյնալով գոչեց .

— Շնորհ , տիկինն , ես չար չեմ , մէկու մը գէշու-
թիւնն չեմ ըրած :

— Ժաքէ՛ , գիտցիր որ աւանակութիւնը մելութեանց
փասթարագոյնն է :

— Ինչո՞ւ համար, տիկինն ։

— Վասն զի այդ միակ մտութիւնն է որ չկրնար
երբէք ուղղուիլ ։ ”

Եւ զայն դուրս հրելով եկաւ թիկնաթուռի մը մէջ
ինկաւ ։ Ժաքէ դուրս ելաւ ապարանէն՝ Բիսսս փիլի-
սոփային պէս իւր բոլոր հարստութիւնն հետը տա-
նելով ։ Եթէ մէկն անոր ետեւէն երթար, պիտի լսէր
որ կ'ըսէր թաղձագին, « վատ սուներկու, ութ ալ՝ կ'ընէ
եօթանասուն, տասն ալ՝ ութսուն, քսան ալ՝ հարիւր ։
Բայց հաւը մեռցուցի, ալ հաւկիթ չպիտի ստանամ ։ »

Լիւսիլ ճաշին ժամանակ խնայաւ Ժաքէի արտաք-
սումը, բայց չհամարձակեցաւ պատճառն հարցնել ։
Մայր ու աղջիկ, մին արտուժ և սրտատանջ, միւսը,
դէգ և սաստող, իրենց մատին ծայրով կերակուր
կուտէին առանց խօսելու ։ Յանկարծ նամակ մը բե-
րին տիկին Ութըզիլի ։

« Կասթոնէ՞ն է ” գոչեց Լիւսիլ ։ Բայց դժբաղդա-
բար ո՛չ ։ Հասցէն Բատիլի դրոշմը կը կրէր ։ Տիկին Սէ-
լին Ժորտի գրած էր, իւր վաղեմի բարեկամուհին
յիշելով ։ Լիւսիլ կարդաց բարձրաձայն ։

« Սիրուն հայրենակցուհիս, մեր զեղն ու փարիզ
միանդամայն նամակ կը դրեմ՝ քեզ, վասն զի ամուս-
նանալէդ ի վեր զիս այնչափ մոռցար որ չեմ գիտեր
թէ ո՛ւր ես ։ Ես երջանիկ եմ, երջանիկ, երջանիկ ։
այս երեք բառին մէջ է իմ բովանդակ պատմութիւ-
նըս ։ Եթէ աւելի մանրամասն տեղեկութիւն կ'ուզես,
ե՛կ ու առ, կամ՝ ըսէ ինձ թէ ո՛ւր պահուրած ես ։
Ոոսպէր՝ այրերուն ամենէն կատարեալն է, ի բաց առ-
եալ Պ. Տ'Ութըզիլի զոր պիտի ճանչեմ՝ երբոր ցուցը-
նեա ինձ ։ Ե՛րբ կրնամ արդեօր համբուրել քեզ ։ Հա-
զար զազանիք ունիմ, զորս քեզնէ զատ ուրիշի չեմ
կրնար ըսել ։ Հետաքրքիր եմ խմանալու թէ զիս պի-
տի կրնաս ճանչել՝ եթէ անունս չգրեմ՝ փեղոյրիս վը-

բայ : Գու ալ անշուշտ շահ փոխուած պէտք է լինիա
 Որչափ աղայ էինք, դու ասկէց տասնուհինգ օր առաջ,
 ես ալ երեք շաբաթ առաջ : Եթէ փարիզ ես, վաղը
 մեզ եկ, իսկ եթէ Արլանժ ես, երբոր կրնաս : Կը սի-
 բեմ հաւատալ թէ մարքիզուհիութիւն չենք ըներ, և
 թէ կրցածնուս չափ զիրար կը տեսնենք՝ առանց այ-
 ցելութիւն համբերու : Անհամբերութեամբ կը փափա-
 քիմ ցուցնել քեզ իմ տունս, որ միջնակարգ բաղաբաց-
 ւոյ մ'ամենագեղեցիկ բոյն է : Յետոյ աղաա ես քու
 պալատիդ շքեղասպանձ տեսարանովը զիս անչցնելու.
 բայց պէտք է որ տեսնեմ՝ քեզ : Կոչէ՞ : Այս բառին
 չհնազանդող չկայ Բասիլի Թիլիէօլ փողոց, թիւ 46
 տան մէջ :

«Անյապաղ քեզ տեսնելու յուսով կը համբուրեմ
 քեզ կուրաբար, առանց ուր ըլլալդ գիտնօպու :

«ՔՈՒ ՍԷԼԻՆԳ»

— Սիրելի Սելին, վաղը կ'երթամ բոլոր օրս հետը
 կ'անցունեմ : Պէտք ունիք ինձ, մայրիկ :

— Ոչ, ես ալ կ'երթամ իմ բարեկամուհիներէս մին
 կը տեսնեմ :

— Զո՞վ, մայրիկ :

— Չեա ճանչեր, Մալէզի կոմսուհին : »

Տասներկու կամ տասներեք տարի կար որ Տիկին
 Պրնուա տեսած չէր այս պատկառելի բարեկամուհին,
 որոյ վրայ դրամ էր իւր վերջին յոյսը : Քիչ փոխուած
 դատա զայն, կոմսուհին ականջը խուլցած էր իւր
 պարտապահանջներուն աղապակները լսելով, բայց հա-
 ճոյակատար կամ մանաւանդ խորամանկ խլութիւն
 մ'էր, որ իրեն հաճելի եղած բաները լսելու արդելք
 չէր լիներ : Միւս կողմէ, աչքին տեսութիւնը լաւ էր,
 իսկ ստամբքն սքանչելի : Տիկին Մալէզի սրտաշարժ
 ընտանութեամբ մ'ընդունեց զայն :

— Բարի լոյս , աղջիկ , բարի լոյս , ըսաւ անոր .
դուռս արգիլած չեմ ձեզ : Դուք անխելք չէք որ դաք
դրամ պահանջէք ինձմէ :

— Օ՛ , տիկին կոմսուհի , ես երբէք շահու համար
այցելութիւն տուած չեմ ձեզ :

— Սիրո՛ւն աղջիկ , բոլորովին հօրը պատկերն է .
ա՛հ , աղջիկս , Լորինոյ բարի մարդ մ'էր :

— Շնորհակալ եմ , տիկին կոմսուհի :

— Ի՞նչ կը նշանակէ դալ ինձ պէս խեղճ կնիկէ մը
ստակ պահանջել : Դեռ տարի մը չկայ որ աղջիկս ամուսնացուցի ֆրուա-Մոկար մարքիզին հետ : Արդարեւ
լաւ ամուսնութիւն մ'եղաւ , բայց շատի եղաւ ինձ :

Տիկին Մալէզի ստակի մ'օժիտ տուած չէր իւր
աղջկան :

— Ես ալ , տիկին , աղջիկս Ութրըվիլ մարքիզին
տուի :

— Հրամանէ՛ , ի՞նչ ըսիք անունը :

Տիկին Պընուա երկու ձեռքովն եղջիւր մը կազմե-
լով գոչեց . « Ութրըվիլ մարքիզ » :

— Լաւ , լաւ , լսեցի . բայց ո՞ր Ութրըվիլն է . ճըշ-
մարիտ Ութրըվիլներ կան , սուտ Ութրըվիլներ կան ,
և ճշմարիտ Ութրըվիլ քիչ մնացած է :

— Մերը ճշմարիտներէն է :

— Ապահովապէս գիտէ՞ք : Հարո՞ւստ է :

— Ո՛չ , բան մը չունէր :

— Աւելի աղէկ ձեզ համար : Սուտերը սատանի
չափ հարուստ են : Ութրըվիլի հողն ու գոգեակը գնե-
ցին և յետոյ անունն ալ վրայ առին : Ֆիթն ի՞նչ ձև է :

— Որո՞նք քիթը :

— Չեր փեսին :

— Արժ ուսյին :

— Ուրախակցութիւնս կը յայտնեմ ձեզ : Սուտ Ութ-
րըվիլները կապիկի կը նմանին , ամենուն ալ քիթը
սանաձեւ է :

— Բազմամարուեստեան վարժարանէն ելնողն է :

— Բայց կը ճանչեմ զայն . քիչ մը խենդ է , բարեմիտ է : Բայց դուք որ ուշիմ կին մ'էք , բացատրեցէք ինձ թէ ինչպէս այդ մորտուածիւնն ըրաւ :

Այս անգամ սուտ խուլ լինելու կարգը Տիկին Պընուայինն էր :

— Ըսել կ'ուզեմ , ձեր աղջկան հետ ամուսնանալու մորտուածիւնը : Շատ հարո՞ւստ է ուրեմն ձեր աղջիկը :

— Հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ կը բերէր ամուսնոյն : Մէք՝ միջնակարգ քաղաքացիքս՝ մեր աղջկանց օժիտ տալու սովորուածիւնը պահած ենք :

— Ինչ որ է , Տ'Ութըզիլի ըրածը զարմանք կը պատճառէ ինձ : Ես առաւել պատուոյ զգացման տէր կը կարծէի զայն : Կը հասկնաք , աղջիկ , որ եթէ Տ'Ութըզիլի հօս լինէր , չէի ըսեր զայս , բայց խօսքը մեր մէջն է . . . : Ի՞նչ կայ , Ռոզի՛ն :

— Տիկին , պատասխանեց սենեկապանուհին , Պոն Սէն Լուիի աշկերան է :

— Հոս չէ ըսէ : Այդ խանութպաններն անտանելի են : Ա՛հ , աղջիկ , ձեր հայրը շատ քաղաքավար մարդ էր : Կ'ըսէի թէ ամեն մարդ պիտի պարտաւէ մարքիզը , բայց երեսին բան մը չպիտի ըսեն . անունն իրենն է , ուր ուզէ՝ կրնայ նետել : Բայց ճշմարիտ Ութըզիլի մը ներելի չէ խառն . . . : Ի՞նչ կայ դարձեալ , Ռոզի՛ն :

— Տիկին , Պ. Մաժուն է :

— Հոս չէ , գիւղ գնաց , ըսէ : Տեսնուած բա՞ն է այսպիսի դիմեմտաւ մը : Այժմեան պահանջատէրերը մութացկաններէ գէշ են . կը վաճառեն , նորէն կուգան ու կուգան : Ա՛հ , աղջիկ , հայրդ սուրբ մարդ մ'էր , Գոնէ գեղեցիկ է աղջիկդ :

— Տիկին , մօտ ժամանակէն օր մը իրիկուան դէմ

պատիւ պիտի ունենամ ձեզ ներկայել զայն : Փեսաս մեր կայուածները դնացած է :

— Շատ լաւ , առաւօտ մը բեր այդ մանկամարդուհին , մինչեւ կէս օր կ'սպասեմ ձեզ : Ռոզին , պահանջատեարց թափո՞ր կայ այսօր :

— Տիկին Պ. Պունիօն է :

— Ըսէ թէ տղրուկ կը փակցունեն ինձ :

— Տիկին , արդէն ըսի թէ տիկին կոմսուհին հոս չէ : Կը պատասխանէ ինձ թէ ութ առուր մէջ հինգ անգամ եկաւ առանց տիկինը տեսնելու , և եթէ դարձեալ չընդունուի , ա՛յ չպիտի գայ :

— Թող ներս գայ ուրեմն , ես կը հասկցնեմ իր քրածը : Կը ներէ՞ք ինձ , աղջիկս , մեք զիրար կըրնանք տեսնել դարձեալ : Ա՛հ , սիրելիս , ձեր հայրը մեծ մարդ էր :

Տիկին Պրնուա՝ իւր կառքը նստած ժամանակ կ'ըսէր ինքնիրեն . « Հեզնէ՛, ծաղրէ՛ , անխելք պառաւ , դու պարտք ունիս , ես ոսկի ունիմ . դու իմ ձեռքիս մէջն ես : Հինգ հարիւր լուի զոհել իսկ հարկ լինի , կ'ուզեմ որ դու ձեռքէս բռնես և մինչեւ աղջկանդ գահլճին մէջ տեղը զիս տանիս : » Այս զգացմամբ բաժնուեցաւ կոմսուհիէն :

Լիսիլ երկար ժամանակէ ի վեր իւր բարեկամուհւոյն բազկաց մէջ էր : Ժամ ութին տունէն ելաւ և մէկ ժամ յետոյ թիյեէօլ փողոցին ամենէն գեղեցիկ վանդակօրմին տուցեւ հասաւ : Առաւօտը շատ դեղեցիկ էր : Տունն ու պարտէզը կը լողային արեւուն լուսոյն մէջ : Ծաղկազարդ պարտէզն ահագին ծաղկեփունջի մը կը նմանէր , արքայական վարդերով գեղերփն դալարալայր մը՝ դեղին ծաղկներէ շրջանակուած էր , ինչպէս կարմիր յասպիս մը ոսկի մատանոյ մը մէջ : Մեծ ակասիա մ'իւր ծաղիկները կը տեղար շրջակայ թուփերուն վրայ , և իւր զմայելի ա-

Նուշահոտութիւնն առաւօտեան հովին կը յանձնէր :
ոսկեգոյն կտուցով սև սարիկները ծառէ ծառ կը
թռչէին գեղգեղելով, ճնճողուկները կ'ստոստէ-
ին սրափուշներու օստերուն մէջ և ժպիբհ խայտա-
ներն իրար կը հալածէին ծառուղիներուն մէջ : Տունը
կարմիր աղիւսներով շինուած, և աղիւսներուն իրարու
կցուած տեղերը ճերմակով ներկուած, կարծես կը
ժպտէր իւր շուրջը պարզուած զմայլելի տեսարանին :
Ինչ որ կը շագապատի և կը ծաղկի, կը շագապատէր և
կը ծաղկէր պատերուն երկայնութեամբ : Ճենոցկու-
ղուկները մանիշակագոյն ողկոյզներով, բիգնոնիաները
կարմիր երկայն ծաղիկներով, ճերմակ յասմիկը, ան-
ուածաղիկը, լայնատերև գրեւանդներն և կոյս—օրթն,
որ աշնան վերջին ժպիսներուն ժամանակ ծիրանուօ
գոյն կ'ստանայ, իրենց շագապատուն ստերը մինչեւ
տանիքը հանած էին : Լայնասփիւռ վոյբիլիաներ կը
ծաղկէին գրան առջև, և կոթենիներու կապոյտ բո-
ժոժը բոլոր պատուհանները կը զարդարէր :

Այս տեսարանն Արլանժի ամենաբազդր յիշատակ-
ներն արթնցուց մարքիզուհւոյն մտքին մէջ, որ նոյն
միջոցին ճրիապէս կուտար իւր Սէն-Տամինիք փողոցի
ապարանն և այն փոքրիկ ու նեղ պարտէզն, ուր ծա-
ղիկները կը խեղդուէին տանը ծանր ստուերէն և հի-
նաւորց շոգանակենիներուն թանձրախիտ տերևնե-
րէն : Պարզ բեհեղէ շրջազգեստ մը, հոսօտտենդրոն-
ներու թաւուտի մը մէջ կէս ծածկուած, յանկարծ
կորզեց զայն իւր մտախոհութենէն : Լիւսիլ վաղեց
տիկին Ժորտի թեւերուն մէջ ինկաւ :

Թատարանի մէջ դիտած էք երբէք Ուրեստի և Պի-
լադի հանդիպումը : Ո՛րչափ և ճարտար լինին գերա-
սանը, այս տեսարանը քիչ մը ծաղրաշարժ է. վասն զի
արանց բարեկամութիւնն ի բնէ ոչ դիւրահաղօրդ է և
ոչ շնորհալից : Չեւաց կոչտ սեղմու՛մ մը, թեւի մ'ան-

հեթեթ կերպով պարանոցի մը շուրջը ձգուիլն , ուր երկու մորուքներու անաեղի շփումն աչք զմայլեցնելու կարող նիւթեր չեն : Մըշափ վայելչագեղ է կանանց գորովն , և ս'ըշափ մեծ դերասաններ են բարեկամութեան մէջ՝ ամենէն համբաւներն իսկ :

Մէլին փոքրիկ խարտեայ մ'էր , դէր ու կոր , լայն ճակատով , ցցուեալ քիթով , ամեն աթիւ իւր սպիտակ ու սուր տատանքը ցուցնող , ապրելու երջանկութեանէն զատ ուրիշ պատճառ մը չունենալով ծիծաղող , առանց վշտի յացող , մէկ ժամու մէջ քսան անգամ դէմքը փոխող , և միշտ հաճելի՝ առանց երբէք պատճառք բազատել կարելի լինելու : Այս ճշմարտ մէկը պատմողին բարերարգութենէն՝ գեղեցկութիւնը դիւրաւ սահմանուելիք բան մը չէ , վասն զի անհնար պիտի լինէր ինձ րսել թէ ինչ աեսակ գեղեցկութեամբ օրիորդ Մէլիէ հրապուրած էր իւր այրն և ամեն զինքը տեսնողները : Մասնաւոր կերպիւ գեղեցիկ բան մը չունէր , եթէ ոչ հասալին կտրութիւնն , իւր կէս իւրանին կատարելութիւնը , գոյնին պայծառութիւնն , և այսին վրայի երկու փոքրիկ ու սիրուն փասիկներն , որք սակայն բաղձացեալ կանանաւորութիւնը չունէին :

Լիւսիլ բնու չէր նմաներ Տիկին Ժորաիի : Եթէ բարեկամութիւնն հակադիպութենէ կ'ապրի , ասոնց ալ բարեկամութիւնն յաւիանեական պարտ էր լինել : Գեռաստի մարքիպուհին՝ աւելի բարձր հասակ և նրւազ գիրութիւն ունէր քան զիւր բարեկամուհին : Արդէն ըսած եմ՝ թէ իւր մանկամարդութիւնն ոչ բացուած ծաղիկ մ'էր : Երեւակայեցէք օրսօրգ Անահիտի նիհար և չգտա գեղեցկութիւնը : Տեսա՞՞՞ք երբեմն Պ. Քորոյի սքանչելի գիւղանկարներուն մէջ այն բարձր և թեթեւ հասակով յաւերթահարսներն , որք իրարու ձեռքէ բռնած պար կը բարբեն յաղթ ծառերու ներքեւ : Եթէ Ռութըլիլ մարքիպուհին եր-

Թար ան պարին մասնակցէր, առանց թիկնոցէ մը զատ ուրիշ հանգերձ՝ և մաղերուն մէջ ոսկի նետէ մը զատ ուրիշ դիտազարդ ունենալու, կենդանի շրջանակը բացուելով զան կ'ընդունէր, և պարը նորէն կը շարունակէր՝ քոյր մ'աւելի ունենալով ։

Դիպուածին մէկ քմահաճութեամբն, Արլանժի անտառներուն թաղուհին ան առաւօտ ճերմակ +ը-տէքէ փեղոյր և վարդապոյն Բ-Ֆ-յէ շրջազգեստ հազած էր, իսկ վոքրիկ և խարտեաշ քաղաքացուհին՝ անտառաց բնակչի մը պէս յարգէ փեղոյր և լայն դիշերազգեստ մը հազած էր ։

— Ո՛րչափ բարեօրրա ես հոս դալուդ համար, ըսաւ մարքիզուհւոյն ։

Ընթերցողք չպահանջեն ինձմէ որ երկու բարեկամուհեաց խօսքերն ընդհատող համբոյրները մի առ մի նշանակեմ ։

— Քեզ երազեր էի, դեղեցիկդ իմ, ս'ըչափ ժամանակ է որ փարիզ էք ։

— Ամուսնութեանս հետեւեալ օրէն ի վեր ։

— Տասնեւհինգ աւուր կորուստ մ'ինձ համար, բայց սոսկալի բան է այդ ։

— Եթէ ուր լինիլդ գիտնայի՞, մրմնջեց դեռաատի մարքիզուհին, Շատ պէտք ունէի քեզ տեսնելու ։

— Ես ալ նոյնպէս ։ Նախ երկու աչացդ մէջ տեղէն նայէ ինձ, տիկնոջ մը դէմք ունի՞մ ։ Զիտ տակաւին օրիորդ պիտի կոչե՞ն ։

— Ճշմարիտ է, աւելի վատահ բան մը կայ ձեր վրայ, աւելի լուրջ դէմք մը . . .

— Ադկէց անդին մի անցնիր, որ խնդալէն չճաթիմ, Եւ դո՞ւ, նայի՛ նք, միշտ նոյնն ես ։ Բարի լոյս, օրիորդ ։

— Չեր խոնարհ աղախինը, տիկի՛ն ։

— Տիկի՛ն, ի՞նչ աղւոր բառ ։ Եթէ նախաճաշին

ժամանակ խելօք կենաք, ձեզ տիկին պիտի կոչեմ պտուղ կերած ժամանակնիս : կը յիշե՞ս այն ժամանակն ուր տիկնոջ խաղ կը խաղայինք :

— Շատ հին բան չէ որ մտնամ :

— Եկէք, օրիորդ, պտըտցնեմ ձեզ պարտէզիս մէջ : Ծաղիկներուն չգպչիս : »

Այսպէս խօսած միջոցին վարդերու մեծ ոստ մը բրցուց, որուն ետին ամբողջօպէս աներեւոյթ կը լինէր :

— Շնորհ կը խնդրեմ գեղեցիկ պարտէզիդ համար գոչեց լիւսիլ :

— Նախ չեմ ուզեր որ « գեղեցիկ պարտէզդ » ըսես : Ամեն մարդ կը տեսնէ, ամեն մարդ կուգայ հոս, ամենուն պարտէզն է այս : Իմ գեղեցիկ պարտէզս հոն է, սա պատին ետին : Երկու հոգի միայն կը պտըտի հոն : Ռօպէր և ես, դու ալ երբօրդ կը լինիս : Եկ . կը տեսնե՞ս սա կանանչ դուռը : Նայինք ո՛վ յառաջ կը հասնի հոն : »

Եւ սկսաւ վազել, լիւսիլ ալ ետեւէն, և շուտով անցաւ դայն, Տիկին Ժորտի, դրան քով հասնելուն պէս, գրպանէն մոզքիկ բանալի մը հանելով բացաւ :

— Այս մեր պահեստի պարտէզն է : Այս թմբիներն, որոց ծաղիկները թեւեր ունին, մեզ համար միայն կը ծաղկին : Մեր հոս թեւ թեւի առանձին կը պտըտինք ամեն առաւօտ, աշխատութեան ժամէն առաջ, վասն զի մեր առաւօտեան թռչուններ ենք. Արլանժի սովորութիւններս պահած եմ : Իսկ Ռօպէր, չեմ գիտեր ի՞նչպէս կ'ընէ, ո՛րչափ կանուխ արթըննամ, կը տեսնեմ որ արմուկովը բարձին կըթնած՝ իմ քնանալս կը գիտէ լըջաբար : Քիչ մ'այս կողմ ե՛կ, հին տէրն հոս քարանձաւոր մեծ աւաղան մը շինել տուեր էր, գայլախաղներով ու խեցիներով ծեփուած, մէջ տեղը դաճէ Ապոզոնով մը և բազում գորտերով :

Ռոպէր քակել տուաւ անոր երեք չորրորդ մասն և օդու լոյս բերաւ հոս : Ինքը անկեց այս շաղապատուն տունկերը , կախեց այս համակները , զետեղեց այս գեղեցիկ սեղանն ու թիկնաթոռները : Հրեշտակի պէս ճաշակ ունի , ճարտարապետ է , յարդարիչ է , պարտիզպան է , ամենայն ինչ է : Եստէ քիչ մը սա մաւ մուռին վրայ : Բայց ոչ , ոչ , մնացայ նոր շրջազգեստ հազած լինիլդ : Ես այս կը հազնիմ ամեն առաւօտ , և կրնամ ամեն տեղ նստիլ : Երթմ'նք :

— Ոչ դեռ . ես կը սիրեմ նստիլ այս գեղեցիկ ծառերուն տակ :

— Մէկ պահէն վերստին պիտի գանք նախաճաշ ընելու : Եկ մեր տունը տես : Յետոյ այրս կը ցուցնեմ քեզ , հիմա գործարանն է : Պիտի տեսնես , Ղիսիլ , ի'նչ գեղեցիկ մարդ մ'է : Կը յիշես այն կատակներն որ երբեմն կ'ընէինք իրարու մեր իգէ-կանն վրայ : Իմ իդէականս մեծղի ու ցորենագոյն երիտասարդ մ'էր կեռոյր ընչացքով և մելանի պէս սեւ յօնքերով : Արդ , սիրելիս , այրս բնաւ չնմանիր այն իդէականիս : Հօրմէս աւելի բարձրահասակ չէ , մազերը շագանակագոյն են , և գեղեցիկ խարտեաշ մարուք մ'ունի մետաքսի պէս կակուղ , վասն զի բնաւ տծիլած չէ : Այժմ կը տեսնեմ որ իմ իդէականս օտակալի բան էր , և եթէ փողոցին մէջ անոր պատահիմ , պիտի վախնամ : Ռոպէր քաղցր , վառուկ և գորովասիրտ է : Կուլայ , սիրելիս : Երէկ իրիկուն , մօտս նստած էր , ծրագրեր կը խորհէինք . ես իմ փոքրիկ գաղափարներս կը յայտնէի տղայոց կրթութեան վրայ , կը թողուր որ ես միայնակ խօսիմ , և ինք՝ դուրսը ձեռներուն մէջ ծածկած՝ իբր թէ ինքզինք կը դիտէր : Երբոր աւարտեցի , առանց բան մ'ըսելու համարեց զիս , և զգացի որ խոշոր կաթիլ մ'արտասք գլորեցաւ այտէս ի վեր : Մայրս շատ կը սիրէ զիս , բայց երբէք

սիրած չէր այսպէս : Չես հաւատար եթէ ըսեմ թէ մարդոց հետ դռնոց , խիստ և երբեմն սարսափելի է :

Պատմեցին ինձ թէ անցեալ տարի մեր գործաւորները գեր-վարպետ մը վաճառել տալու համար գործադույ ընել ուզեր էին : Ռոպէր , խմանալով այս դաւադրութիւն , ուզողի դաւադիրներուն վրայ գնացիր է , յիսուն վաժժսուն հետեւալ մարդոց մէջ , և ապտտամբութիւնը գետնին տակն անցուցեր է :

Այս տան մէջ , ինձմէ զատ ամեն մարդ կը վախնան իրմէ : Մտածէ թէ սրչափ իրաւունք ունիմ հըպարտանալու : կը թուի ինձ թէ ես կը քալեցնեմ բոլոր այս ժողովուրդն՝ որ կը հնազանդի իրեն : Սիրելի դիմ լիւսիլ , ի՞նչ սքանչելի բան է ամուսնութիւնը : Առջի իրիկունը երկուք էինք , հետեւեալ օրը մէկ : Ամեն բան երկուքիս է . երկուքս մի և նոյն հոգւոյ մը երկու կէսերն ենք . երկուքս իրարու կապուած ենք անբաժան , ինչպէս Սիամցի երկու կղբարք , որք չէին կրնար իրարմէ բաժնուիլ առանց մեռնելու : Ահա մեր սենեակը : ի՞նչպէս կը գտնես : Օթոցները շրջազգեստի մը պէս ընտրեց ինձ համար , կապոյտ , ի պատիւ իմ խարտեաց մազերուս : Եւ արդարեւ ի՞նչ է օթոցն , եթէ ոչ հանգերձ մը որ մեզ հետուէն կը հաղուեցնէ , Գու , սեւ աչուի թխորակս , քու սենեակդ ալ պէտք է վարդագոյն բեհեղով պատես :

— Կարծեմ թէ այս , պատասխանեց լիւսիլ բոլորովին խօսուն :

— Ի՞նչպէս կարծեմ թէ : Անգլիուհւոյ մը պէս կը պատասխանես : Բայց ես ալ անգլիուհի մ'եմ՝ կէտի մը վրայ : Մի կարծեք թէ ամեն մարդ հոս կրնայ մանկ վտոցի մը պէս : Ամեն մարդ իւր խորհրդապահութիւնն ու վափկասրտութիւնն ունի : Եթէ դու չլինէիր , չէիր կրնար այս թիկնաթողը նստիլ : Գիտե՞ս

որ անկողինս ես կը յարդարեմ : Բայց ճշմարիտ է որ Ռոպէր ալ քիչ մը կ'օգնէ ինձ » :

Լիւսիլ պատասխան չտուաւ : Խոկունն աչքով ասոնն նկարներու գեղեցիկ խառնուրդ մը կը դիտէր , որոց մէջ տեղն երկու լայն գլխաբարձ գրուած էին բովէ քով :

Գուռը բացուեցաւ և Պ. Ժորտի յախուռն ներս մտնելով յարգէ փեղոյրն անկողինն վրայ նետեց : Լիւսիլը տեսնելուն պէս ապշութեամբ կանգ առաւ և յարգանօք ողջունեց զայն : Կինն՝ առանց ակնածելու՝ մէկէն անոր պարանոցը ցատկեց և պարզ՝ բայց վաշխաշնորհ շարժմամբ մը մարքիպուհին ցուցնելով ըսաւ անոր .

— Ռոպէր , Լիւսիլն է » :

Այս եղաւ բոլոր ներկայումը : Պ. Ժորտի մէկ երկու պատուասիրական խօսք ըրաւ առանց ձեքձեքման , որ կ'ապացուցանէր թէ յաճախ անոր խօսքն եղած էր , և թէ իրեն համար օտար կամ անտարբեր մէկ մը չէր : Նստաւ և կինը միջոց մը գտաւ անոր քով սպրդելու . « Գեղեցիկ չէ՞ , ըսաւ մարքիպուհոյն : Բայց ուստի՞ կուգայ . կ'երեւի թէ վաղեր է . քրտինքի մէջ կը լողայ » : Եւ խօսքին պէս արագ շարժմամբ ճերմակ թաշկինակ մ'անցուց երիտասարդին ճակտէն , որ ի զուր թող չտալ փորձեց : Պ. Ժորտի Սէլինէն աւելի զգուշաւոր էր . բայց ի զուր խստօրնայուած մ'ուղղեց անոր : Արլանժի փոքր բնիկն երկու ձեռքն անոր աչաց վրայ դնելով երկու կողերն անպատկառաբար համբուրեց : « Մի՛ սրգողիր ինձ , ըսաւ , Լիւսիլ ալ տասն և հինգ օրէ ի վեր հարս եղած է . այսինքն մեզ պէս խենդ է » : Ժամացոյցը կէս օր զարկաւ . նախաճաշի ժամն էր : Պարտէզը վազեցին և ուրախութեամբ սեղան նստան այն գեղեցիկ թմրիններուն տակ՝ որոց անունը տրուած էր մտակայ փողոցին :

Ո՛չ մէկ ծառայ ներկայ չէր գտնուեր ճաշին, իւրաքանչիւրն ինք կը ծառայէր իրեն և միւսներուն: Երկու բարեկամուհիք, գիւղը մեծցած, և անձանօթ փարիզական կրթութեան արուեստակութիւններուն, ջուր խմող չէին: Իրենց շրթունքը թրջեցին այն գեղեցիկ հին գինիով, զոր Պ. Ժորաի գնաց քանի մը քայլ անդին վազող ջուրի մ'առուակին մէջէն հանեց բերաւ: Ռոպէր (Պ. Ժորաի) գիւրաւ հաճոյ եղաւ մարքիզուհւոյն: Խելացի և կրթեալ լինելով հանդերձ՝ պարզ և ազնուասիրտ էր, և ընտիր բարեկամ լինելու ամեն հանգամանք ունէր: Մնաց որ, ամենքս ալ բնական համակրութիւն մը կ'զգանք ուրախադէմ անձանց վրայ: Անձնամոլներն են միայն որ երջանիկ մարդիկը չեն սիրեր: Սէլին, որ իւր այրը փայլեցնել կ'ուզէր, ճաշին աւարտելուն մօտ ստիպեց որ երգ մ'երգէ: Նա ալ Պէրանժէի ամենէն գեղեցիկ երգերէն մին ընտրեց, թէև այդ ծերունի բանաստեղծը նորածնութիւն լինելէ դադրած էր: Թռչուններն իրենց գագարներու մէջ արթնցած, ուրախալի երգակցութիւն մ'ըրին անոր գլխուն վրայէն: Լիւսիլ ալ, առանց ինքզինք ազաչել տալու, մէկ երկու երգ երգեց, որք իտալական չէին: Զուարճարանութիւններ ըրին, ինչպէս որ կը զուարճարանեն պարկեշտ անձինք: Ամեն բանի վրայ խօսեցան, բայց ոչ դրացւոյն և նոր թատերախաղի վրայ: Բայ սրտով խնդացին, և ոչ որ նշմարեց թէ քիչ մը տենդ կար մարքսզուհւոյն զուարթութեան մէջ: «Ինչո՞ւ համար Պ. Տ'Ութրըվիլ հոս չէ, կ'ըսէր Տիկին Ժորաի, երկուքի մէջ սէր կը լինի բայց չորսի մէջ միցում»: »

Ժամ երկուքին Պ. Ժորաի իւր դորժին գնաց, և երկու բարեկամուհիք նորէն սկսան իրենց մտերմական խօսակցութիւնը: Սէլին շարունակ կը խօսէր առանց յօգնելու և առանց իսկ նշմարելու թէ միայն

ինք կը խօսէր : Կանայք մանրադիտական սքանչելի կազմաւորութիւն մ'ունին աշխատութեանց համար : Իրենց զուարճութիւններն ու վիշտերը մանրամասնելու մէջ շատ ճարտար են :

Լիւսիլ , յուզեալ , սիրտ ի բերան մտիկ կ'ընէր , բան կ'իմանար , կը դուշակէր և երբեմն ալ չէր հասկնար : Նաւորգի մը կը նմանէր , որ միբկի բռնուելով սխալի երկիր մը գնացեր ինկեր էր , բայց լեզուն չէր հասկնար :

Իրիկուան ճաշին ժամը կը մօտենար , Սէլին կը խօսէր տակաւին , Լիւսիլ ալ մտիկ կ'ընէր միշտ :

« Գալով զաւակներու , կ'ըսէր մանկամարդ կինը , պէտք է յուսալ որ շուտով կուգան : Կը խորհիս երբեմն անանց վրայ , Լիւսիլ : Սէրը ժամանակ մը կը տեւէ , շատ շատ քսան տարի , և ահա մեր երեք շաբաթն արդէն ծախսեցաւ : Չաւակաց սէրն ուրիշ բան է , մեղ հետ կ'ապրի , և մեր աչքը կը փակէ : Գիտես որ ժամանակաւ շատ ջերմեւանդ չէի . հիմա , երբ կը խորհիմ թէ մեր զուկներն Աստուծոյ ձեռքին մէջն են , կրօնասիրութիւնս մինչեւ անապաշտութեան կը հասնի : Ի՞նչ կուզես ունենալ , մա՞նչ մը թէ ազջիկ մը :

— Բայց . . . ես տակաւին ադոր վրայ խորհած չեմ :

— Պէտք է խորհիս , գեղեցիկ կգ իմ : Եթէ դու չը խորհիս , ո՞վ պիտի խորհի քու տեղդ : Ես՝ մանչ զաւակ մը կուզեմ . Մտիկ բրէ ազօթքիս մէջ աւելցուցած պարբերութիւնս . « Սուրբ կոյս Մարիամ , « եթէ իմ սիրտս բաւական մարտը կը թուի քեզ . « օրհնէ իմ սէրս , և խնդրէ Աստուծակ որ մանչ զաւակ մ'ունենամ , որում ստիբեցնեմ Աստուծոյ եր . « կիզը , բարսոյն ու գեղեցկին սէրն և մարդու մ'ու . « քրիստոսնէի մ'ամեն պարտականութիւններն » :

Այս վերջի կտորը լինուց զԼիւսիլ : Արաստուաց

հեղեղ մը , զոր երկար ժամանակէ ի վեր կը գոպէր ,
թումբերը պատուեց , և իւր գեղեցիկ գէմքն սղողեցաւ :
— Կուլա՞ս , գոչեց Սէլին , արդեօք վշտացուցի՞
քեզ :

— Ա՛հ , Սէլին , ևս շատ դժբաղդ եմ : Մայրիկս
զիս ամուսնութեանս իրիկունն Արլանժէն առաւ փա-
րիզ բերաւ , և այն գիշերուան պարահանդէսէն յե-
տոյ ամուսինս մէկ մ'ալ չտեսայ :

— Ամուսնութեանդ իրիկունը , պարահանդէսէն ի
վեր : Ի՞նչ կը լսեմ , Տէր Աստուած :

Յանկարծ տիկին Ժորտի գէմքը լրջացաւ : « Բայց
գաւաճանութիւն է այդ , ըսաւ : Ինչո՞ւ մինչեւ հիմա
չպատմեցիր ինձ զայդ : Առաւօտէն ի վեր ևս քեզ կին
կարծելով հեազ կը խօսիմ , և դու տակաւին սղայ
մ'ես : Պէտք էր որ զիս առաջին խօսքէս արգելուիր ,
և գիտցիր որ զիս այնպէս խօսեցնելդ յախտեան
չպիտի ներէի քեզ՝ եթէ միճակդ այդչափ արգահատե-
լի չլինէր »

Լիսիկ համառօտիւ պատմեց իւր գլխէն անցածը :

— Ի՞նչպէս չգրեցիր ամուսնոյդ , հարցուց Սէլին :

— Գրեցի :

— Ե՞րբ :

— Չորս օր կայ :

— Ուրեմն մի՛ լար , այդպէս այս իրիկուն կուգար »

Ճաշին ժամանակ , սեղանը վայելչադարձ էր , կե-
րակրոյ գահիճը պայծառ և զուարթ , մայրամուտ ա-
րեւուն վերջին ճառագայթները կը խաղային վարա-
դոյրներուն ու վանդակափեղկերուն հետ , կարմիր
գինին կը ծիծաղէր գաւաթներուն մէջ , և Պ. Ժորտի
ուրախ աչօք իւր կնոջ սիրուն գէմքը կը գգուէր :
Բայց Սէլին , հոռուակցի տիկնոջ մը լրջութիւնն ու-
նէր նոյն միջոցին , և կարծեմ թէ (Աստուած ներէ
ինձ) ք---+ ըսաւ իւր ամուսնոյն :

Մարքիզուհին մեկնեցաւ ժամը տասնին (կէս դիշերէն երկու ժամ առաջ)։ Սէլին և այլք զայն իւր կառքը տարին ։ Կառավարը տեսնելուն, Տիկին Ժորտի կարծես յանկարծական ներշնչում մ'ունեցաւ ։

— Պետրոս, ըսաւ անտարբեր ձայնիւ մը, Պ. Մարքիզն եկա՞ւ ։

— Այո՛, տիկին ։

Մարքիզուհին իւր բարեկամուհւոյն թեւերուն մէջ նետուեցաւ ճիշ մ'արձակելով ։

— Ի՞նչ կայ, հարցուց Ռոպէր ։

— Բան մը չկայ, ըսաւ Սէլին ։ "

3

Լիւսիլի նամակն ստանալուն պէս, Կասթոն այն բանն ըրաւ ինչ որ ամեն մարդ ալ պիտի ընէր իւր տեղ ։ Գրեթէ հազար անգամ համբուրեց ստորագրութիւնն, և սուրհանգակի կառքով ճանրայ ելաւ ի փարիզ ։ Բաղժն, որ կը խաղայ մեզ հետ, ինչպէս վարքիկ աղջիկ մ'իւր պաճուճագատանքին հետ, երեքշաբթի իրիկուն մ'Ութըղիլի ապարանէն ներս մտցուց զայն՝ ամուսնութենէն ճիշդ երկու շաբաթ յետոյ ։ Քիչ մը յօժարակամութեամբ կրնար երեւակայել թէ յունիսի առաջին տասնեւհինգ օրը դէշ երազ մ'եղած էր, և թէ խնջութենէ պարտասեռալ՝ կ'արթըննար իւր կնիջ քով ։ Այս անգամ իւր ընելիքն օրոյած էր ։ Քաջասրտութեամբ գինուած էր Տիկին Պընուայի մայրական բռնակոտորածեան դէմ, և կ'երգնուր որ իւր ապրանքը մինչև ցյեաին կէտ պաշտպանէ ։

Կառանցիկ գուռը դեռ չբացուած՝ Ժիլի վազեց Տիկին Պընուայի իմաց տուաւ գոչելով ։

— Տիկին, տիկին, Պ. Մարքիզն եկաւ ։

Այրին , որ իւր աղջկան դրած նամակէն տեղեկու-
թիւն չունէր , կարծեց թէ խաղը վատակած էր . ան-
զուսպ ուրախութեամբ մը պատասխանեց .

— Գոչելու բան մը չկայ . արդէն կ'սպասէի :

— Չէի դիտեր , տիկին , և տասնհւէինդ օր ա-
ռաջ անցած անցքին պատճառաւ կը կարծէի թէ
դո՛հ պիտի լինէիք ձեզ իմացնելէս : Ուրեմն կ'ուզէք
Պ. Մարքիզը :

— Անչուշա , վազեցէ՛ք , դիմաւորեցէ՛ք , ազո՛նք ձեր
գիտնալու բանը չեն :

— Ներեցէ՛ք , տիկին , որովհետեւ Պ. Մարքիզին
անտուկները կառքէն վար կ'իջեցնեն : Արդեօք այս ա-
պարանին մէջ պիտի բնակի :

— Հապա ո՛ւր պիտի բնակի : Գնացէք կարասիները
ներս բերել տուէք :

— Ներեցէ՛ք , տիկին , ո՛ւր պիտի գնենք :

— Ո՛ւր , ապո՛ւշ , մարքիզուհւոյն սենեակը : Միթէ
ամուսնոյ մը տեղն իւր կնոջ քովը չէ՞ :

Կասթոն վրայի փոշիները չմաքրած՝ զոքանչին քով
գնաց , և առաջին հայեացքով լիւսիլը փնտռեց : Տի-
կին Պրնուա , լաւագոյն օրերուն պէս սիրալիր քաղց-
րութեամբ պատասխանեց անոր նայուածքին :

— Լիւսիլը կը փնտռէք . բարեկամուհւոյ մը տունը
ճաշի գնացած է : Բայց ուշ է , ժամ մը չանցած կը
տեսնէք զինքը : Վերջապէս եկաք : Համբուրեցէ՛ք զիս՝
փնտայդ իմ , և ներեմ՝ ձեզ :

— Իրաւ որ , սիրուն մայրիկա , իմ ձեզ ըսելիք ա-
ռաջին խօսքս կը դողնաք ինձմէ : Չեր ըրած ամեն
մնասները թող սրբուին այս համբուրով :

— Եթէ ես մնաս գործած եմ , դուք կանխաւ ար-
դարացուցած էիք այն անհաւատալի մենամտութեամբ ,
յորմէ վերջապէս ուզուեցաք : Չեր աարիքին մէջ գայ-
լերու հետ ապրիլ : Խոստովանեցէ՛ք որ կուրութիւն

մ'էր, և փառք տուէք անոր որ ձեզ լուսաւորեց : Հոս
ամեն տեղէ սուելի լաւ չէ՞ ձեզ համար, և կարելի՞ է
մարդկօրէն ասորի փարիզէն դուրս :

— Ներեցէք, արիլի՛ն, ես փարիզ նստելու չեկայ :

— Հապա ի՞նչ ընելու եկաք, մեռնելո՞ւ :

— Երկար չպիտի կենամ որպէս զի երկրի հայրե-
նասագձութեան հիւանդութենէն մեռնիմ : Ես փարիզ
եկայ կինս գտնելու և անհրաժեշտ այցելութիւն մ'ը-
նելու :

— Ի՛նչ, աղջիկս Արլանձ պիտի տանիք :

— Հնար եղածին չափ շուտով :

— Եւ աղջիկս ձեզ հետ այն ո՞րջը պիտի երթայ :

— Կը թո՛ւի ինձ թէ պարտաւոր է :

— Պիտի հրամայէ՞ք իրեն որ ըստ օրինի ձեր հետ
երթայ, և ձեր սէրն երկու ստիկան զինուո՞ր պիտի
ունենայ իւր հետ :

— Ոչ, Տիկի՛ն, ես կը հրաժարիմ իմ իրաւունք-
ներէս՝ եթէ դատարանաց առջեւ պահանջել հարկ
լինի : Բայց մեր գործն այն տեղերը չէ : Լիւսիլ՝ իւր
սէրէն յորդորեալ պիտի գայ իմ հետ :

— Չե՞ր թէ Արլանձի սէրէն :

— Երկուքէն ալ, դարբնոցէն ալ, դարբինէն ալ :

— Աներկբայ էք :

— Առանց անսպարժութեան, այո՛ :

— Տեսնե՞ք : Կրնա՞նք խմննալ թէ ի՞նչ անհրա-
ժեշտ այցելութիւն է այն որ ձեզ փարիզ բերելու պա-
տիւր կը բաժնէ աղջկանս հետ :

— Ինքզինքնիդ մի՛ խարէք պատիր յոյսերով, ընե-
լիք այցելութեանս դուք չէք կրնար ընկերանալ :

— Ո՞ր առանձնաշնորհեալ մահկանացուին պիտի
երթաք :

— Ներքին գործոց նախարարին :

— Նախարարի՛ն, ի՞նչ պատճառաւ : Լաւ խորհե-
ցա՞ք : Եթէ խմացաի՛ :

— Թող իմացուի : Դարբնոցին շահերուն համար հարկ է որ ես աթոռ ունենամ գաւառական ժողովին մէջ : Պարապ աթոռ մը կայ, և պիտի խնդրեմ նախարարէն որ զիս ընտրելի ընդունի :

— Բայց, ազով դուք զիս պիտի գժտեցնէք մեր կուսակցութեան հետ :

— Մէկ մարդ մ'իւր ճանչած մարդոց հետ միայն կրնայ գժտիլ : Եթէ իմ քաղաքական կարծիքներս հարցուցած լինէիք, կը պատասխանէի ձեզ թէ ես ընդդիմադիր կուսակցութեան մարդ չեմ : Միւս կողմէ, կը թուի ինձ թէ մեր, մեծ կալուածատեարքս, ներկայ կառավարութենէն դժգոհ լինելու պատճառ մը չունինք :

— Աղէկ ըսիք այդ «մեր մեծ կալուածատեարքս» խօսքը : Լսողը պիտի կարծէ թէ ձեր բոլոր կենաց մէջ մեծ կալուածատէր եղած էք դուք :

— Ի՞նչ կ'ըսէք, Տիկի՛ն, ես ինն հարիւր տարիէ ի վեր յորդուոց սրբի մեծ կալուածատէր եմ : Արդեօք ուրիշ աւելի հին կալուածատէրեր չատ կը ճանչէք :

— Եթէ բառերու հետ խաղանք, կրնանք շատ խօսք ընել առանց իրար հասկնալու : Մտիկ ըրէք : Դուք գաւառական պատիւներ ձեռք բերելու կը փափաքիք, լաւ : Սակայն դարբնոցը տասներեւինգ տարիէ ի վեր յաճողապէս քալած է, թէև ես երբէք բազմած չեմ գաւառական ժողովին մէջ : Դուք կ'ուզէք իբր նախարարական ընտրելի ներկայանալ : Կը կարծեմ որ աւելի լաւ կ'ընէիք մեր բարեկամներուն քուէն խնդրելով, որք բազմաթիւ, հարուստ և աղքեցիկ են : Սակայն այդ ալ կը ներեմ : Կը տեսնէք թէ ո՛րչափ անյիշաչար եմ : Ձեր վրայ յաղթութիւն տարի, հարկադրելով ձեզ որ փարիզ եկաք, իմ հողիս վրայ . . . :

— Իմ տունս :

— Իբրաւ է . օ , դուք կալուածատէր ծնած էիք :

շատ շանցած՝ արմատ կապեցիր : ինչ որ ալ է, դուք ինձմէ հարկադրուելով եկաք հոս . այդ պարտութիւն մ'է . բայց ես չեմ ուզեր օգուտ քաղել իմ ըրած յաղթութենէս : Կուզէ՞ք հաշտութիւն կնքել :

— Երկու ձեռքով . . . եթէ արդարաւսն լինիր :

— Կը լինիմ : Դուք Արլանժը կը սիրէք, շուտով հոն վերադասնալ կը փախաքիք, և չէք ուզեր հոն ապրիլ առանց ձեր կնոջ, որ շատ բնական է : Կուտամ ձեզ Լիւսիլս, սրպէս զի դարձնոցը տանիք : Այս չէ՞ ձեր ուզածը :

— Ատկէ ուրիշ բան չեմ ուզեր . կնքենք :

— Սպասեցէք : Իմ կողմէ, ես ալ փարիզը կը սիրեմ, ինչպէս դուք դարձնոցն . ես Գոպուր Սէն-ժէրմէնը կը սիրեմ, ինչպէս դուք Լիւսիլը : Ես, թէ որ անգամ մը շմանեմ ազնուական ընտանեաց մէջ, կը մեռնիմ : Ի՞նչ փնաս ունի ձեզ, քանի որ հոս էք, ձեր կինըն ու զիս ներկայացնել ձեր բարեկամութեամբ տասըն ազնուական ընտանեաց, և ցուցնել մեզ այն երկրաւոր դրախտին մէկ խորշն, ուստից միշտ դուրս ձգուած եմ . . .

— Սկզբնական մեղօք : Այդ բանը շատ կը դաշի ինձ և ձեզ ալ օգուտ մը չըներ : Հարկ չեմ համարիր կրկնել ձեզ թէ ես հին սխ մ'ունիմ Գոպուրին դէմ, որ ինձ բացարձակապէս կ'արգելու օտք կոխել հոն : Դուք իմ վրայ բաւական իրաւունք ունենալ կը կարծէք պահանջելու որ քէնս մտնամ և ինքնասիրութիւնըս զօհեմ : Բայց կրնա՞ք պահանջել ինձմէ որ Լիւսիլի բոլոր ապագան վտանգի մէջ դնեմ ձեզ համար : Ես անոր, փարիզէն հեռի, համեստ, հաւասար, առանց շքեղ ցոյցերու, առանց աղմուկի, քաղցր միակերպութեամբ կը շանկութիւն մը կը պատրաստեմ : Եթէ Աստուած կամենայ, կրտուն կամ քառասուն տարի կըրնանք ապրիլ ի միասին նեղ բայց գեղազուարճ հորի-

զօնի մը մէջ, առանց ուրիշ գէպքերու, բայց միայն մեր զառակաց ծննդեամբն ու ամուսնութեամբ : Այս պիտի երջանկութիւն մը բաւ է լիւսիլի փառասիրութեան : Ինքն ըսաւ ինձ զայս : Ո՞վ կրնայ ապահովել զիս, թէ այնպիսի երկրի մը տեսնն, ուր ամեն բան ցոյց և սնտիաութիւն է, չպիտի դարձունէ անոր գլուխը . թէ աչերը ջահերուն և բազմաստեղնեան աշտանակներուն շքեղապանձ ճաճանչներէն զօշոտելէ յետոյ պիտի կրնան վարժուիլ մեր երեկոյնները լուսաւորելիք կանգեղին մեղմիկ լուսոյն, թէ ականջներն այդ ազնուական աշխարհի շախնդներէն խլանալով պիտի կրնան մեր անառններուն և իմ ձայնը լսել . Այս միջոցիս գեռ առաջուան լիւսիլն է . Փարիզէն սաստիկ կը ձանձրանայ :

— Ինչէ՞ն գիտէք :

— Անտարակոյս եմ. բայց չեմ գիտեր թէ վեց ամիս ետքն ալ այս աւուր պէ՞ս պիտի խորհն՞ : Պարահանդէս մը բառական է մանկամարդ կնոջ մը սիրտը փոխելու, և տասն վայրկենի վալս մը զերտնաշարժէ մ'աւելի գզրգիւն կրնայ պատճառել :

— Կը կարծէ՞ք, թող այդպէս լինի . լիւսիլ ձերն է, ինչպէս կուզէք՝ այնպէս կառավարեցէք զայն : Բայց ե՞ս : Լաւ մտիկ ըրէք, այս իմ վերջնագիրս է, և եթէ չընդունիր, կը խզեմ բանակցութիւնը : Ո՞վ կ'արգելու ձեզ որ զիս ներկայացնէք, չեմ ըսեր ամիսոյջ Գոսպուրին մէջ, այլ ձեզ ծանօթ հինգ կամ վեց տան մէջ :

— Առաջ կնոջս : Հաւատացէք ինձ, սիրելի՛ Տիկին Պընուա, երկուքս ալ մէկ մէկ քար կապենք մեր պարանոցն և ի միասին գետը նետուինք, աւելի իմաստութիւն կը լինի : Համայն ազնուականութիւնը կը ճանչէ ձեզ, ինչպէս որ ճանչած է ձեր հայրը, Ամենն ալ գիտեն ձեր անգլղուելի փառասիրութիւնը .

արդէն առակի կարգ անցած էք Գոպուրին մէջ . Պարոնը գրած է ինձ զայս , և անոր վկայութիւնն անհերքելի է : Կ'ըսեն եղեր թէ դուք միլիոններ տուեր էք , որպէս զի մարքիզուհւոյ մը պոչին կապուելով աշունական աշխարհի մէջ նաւարկելու բերկրութիւնն ունենաք : Եթէ այսօր ներկայացնեմ ձեզ , վաղը պիտի նստին մեր ըրած այցելութիւններն համբնն , և ամեն մէկուն ինձ բերելիք դումարները գրեթէ սանթիմներով պիտի հաշուեն : Ի՞նչ կ'ըսէք . եթէ դուք այսպիսի խաղ մը խաղայու համար բառական մատաղատի եղած լինէիք , ես ձեզ խաղակից լինելու չափ փիլիսոփայ չեմ : Ես՝ վաղն Արլանժ պիտի երթամ՝ կնոջս հետ . և իբրև բարի փեսայ՝ ձեզ կառքիս մէջ կ'առնուամ : ահա այս միայն ողջմտութիւնը կը ներէ ինձ ընել ձեզ համար : »

Տիկին Պընուա այն աստիճան զայրոյթ կ'զգար , որ՝ եթէ ձեռքէն դարձ փեսին աշուրները պիտի խլէր հանէր , բայց ծածկեց իւր բարկութիւնը :

— Սիրելիս , ըսաւ , երսուն ժամ սուրհանգակի կառքին մէջ անցունելով յողնած էք . և իմ ալ այսպէս կոչիկները դեռ ոտքէն չհանած մարդ մը համոզելու ելնելս խեղացութիւն չէ : Երբոր քնանաք ելնէք , այն ժամանակ աւելի կը կակուղնաք : Սպասեցէք զիս սա թիկնաթուին մէջ , և ներեցէք որ երթամ՝ ձեր հանգստութեան համար պէտք եղածը անօրինեմ :

Եւ ժպտելով դուրս ելաւ , կայծակի պէս վազեց զնաց իւր տղջկան սենեակը : Չեմ գիտեր թէ դուք բացա՞ւ թէ զարկաւ կոտորեց , այնչափ ուժգնութեամբ ներս մտաւ , և մէկէն բռնելով Ժիւլիի թեւէն , որ բարձի մ'երեսը կ'անցունէր .

— Ի՞նչ կ'ընես , անմիտ , գոչեց :

— Բայց տիկին , ինչ որ ըսիք ինձ :

— Դու խենդ ես , չհասկցար իմ խօսքս : Թող զարդ ,

և այս բոլոր կարասիները վերցուր ասկից : Տեսնուա՞ծ բան է այս : Մանչու մը կարասիներն աղջկանս սենեկին մէջ :

— Ներեցէք , տիկին , բայց . . .

— Բայց մայց չկայ , և կը ներեմ՝ քեզ երբոր ըսածըս կատարես : Վերցուր տա՛ր սա սնտուկները :

— Բայց ս՛ւր , տիկին :

— Ուր որ կուզես , փողոցը , բակը : Բայց ո՛չ , իմ սենեակս :

— Տիկին , ձեր սենեակը կուտար : Բայց ձեր անկողինն ս՛ւր պիտի պատրաստենք :

— Հոս , սա բազմոցին վրայ , մարքիզուհւոյն սենեակին մէջ : Ինչո՞ւ կը դարմանար . միթէ մօր մը տեղըն իւր աղջկան քովը չէ՞ :

Եւ սենեկապանուհին իւր գործին և զարմացմանը թողլով նորէն վար իջաւ :

— Մարքիզն ինձ գէ՛մ խիզախելու եկած է , բայց իւր նպատակին չպիտի հասնի : Ես իւր մորուքին տուջեւ յարաբերութեան պիտի մանեմ՝ ազնուական տուներու հետ : Տիկին Մալէզի կ'օգնէ ինձ , պիտի ցուցընեմ՝ այս գիւակիր երկաթագործին թէ առանց իրեն ալ կրնանք մեր ժափաքին հասնիլ : Բայց թող տալու չեմ՝ զինքն որ աղջիկս հրատուրէ , վասն զի կ'առնու Սրբանժ կը տանի , և այն ժամանակ Յոպուրին մնար բարեաւ պէտք է ըսել : »

Նոյն միջոցին Պետրոս ապարանին դուռը բախեց , և մարքիզուհին կառքէն վար ցատկելով վազեց տունէն ներս մտաւ : Տիկին Պընուա անկէ առաջ գտնուի՛նք զնաց , ուր մարքիզը նստած էր . ամենէն աւելի վախցած բանն իւր աղջկան ու փեսին առաջին տեսակցութիւնն էր , և հարկ էր որ ինք ներկայ գըրտնուէր , որպէս զի այդ երկու գեւաբոյս սիրտերուն զեզումն արգելուր . Լիւսիլ իւր ամուսնոյն թե-

ւերուն մէջ իյնալ կը կարծէր, բայց մայրն ելաւ իւր գէմը :

— Եկա՛ր, սիրելի՛ զաւակս, ըսաւ անոր իւր սովորական ճռումարանութեամբ և սովորականէն աւելի խանդաղատանօք : Ո՛րչափ ուշացար, անհանգիստ լինել սկսեր էի : Իմ սիրտս դերձանէ մը կախուած է երբոր քեզ քովս չեմ տեսներ : Սիրելի՛ աղջիկս, այս աշխարհի մէջ միակ սէր մը կայ անշահաւէր, այն է մօր մը սէրն իւր զաւկին վրայ : Ի՞նչպէս ժամանակ անցուցիր այսօր : Ինքզինքդ վերջին ժամանակներէն աւելի լաւ կը դռնե՞ս : Տեսէ՞ք, Պարոն, ի՞նչպէս վրոխուած է : Չեր ընթացքը շատ փնաս առաւ զաւկիս : Ուստի մեծ ակնածութեան պէտք ունի, ձեզ տեսնելուն պէս երեսին գոյնը նետեց և միանգամայն կարմրեցաւ : Բայց դուք իսկ, սիրելի՛ մարբիդս, գիտէ՞ք ո՞ր շատ փոխուած էք, կը կործէք թէ Սըլանժի օդը լաւ է . բայց ձեզ տեսնողն այդպէս չըսեր : Դուք Ութըրըվիլի այն կայտառ մարբիդը չէք, զոր ասկէց երկու ամիս առաջ ներխայտացուցին ինձ : Սակայն պէտք է յոգնութեան ալ բաժինը տալ . խեղճ երիտասարդ, հարիւր փարսախ միաշունչ ուղեւորութիւն սուրհանդակի կառքով, ձեզնէ աւելի պնդակազմ մարդք կ'ընկճէ : Բարեբաղդաբար դիչերօուան մը հանգստութիւնը կրնայ նորոգել ձեզ : Սենեակիս մէջ պատուական անկողին մը կայ, զոր ձեզ կը թողում :

— Բայց, տիկին . . . մրմնջեց կասթոն երկչառաբար :

— Առարկութիւն և ծերծեքանք պէտք չէ ինձ հետ : Ամեն բան մեր զաւկներուն զոհել, մեր՝ այսինքն մայրերուն երջանկութիւնն է : Մնաց որ, ես շատ հանգիստ կրնամ ննջել շարժական անկողնի մը վրայ սիրելի Լիւսիլիս մօս, որուն առողջութիւնն իմ բոլոր խնամոց պէտք ունի : Արդէն իսկ պառկած

պէտք էր լինէինք : Օ՛ն , գիշեր բարի ըսէք ձեր կնոջն
և ձեռքը պագէք : Կը թուի ինձ թէ պէտք եղածին
չափ խանդաղաասանք չէք ցուցներ անոր : »

Ոչ կասեմք և ոչ Լիւսիկ չխարուեցան այս խօս-
քերէն , բայց շկրցին դէմ կենալ : Անպատկառութիւնը
գրեթէ մշտ կը յաջողի դեռաատիններու հետ . վասն զի
տեսակ մ'աճօթ կ'զգան ստութիւն մը հերքելէ :
Ներկայ պարագային մէջ ուրիշ տեսակ ակնածութիւն
մը Լիւսիկի և կասեմքի քաջասրտութիւնը կ'անդամա-
լուծէր . Այս պարկեշտ սիրտերը կը կարծէին թէ
պատշաճից դէմ դարձած կը լինէին Տիկին Պը-
նուայի շարակամութեան դէմ վարուելով : Նոյն ինքն
կասեմք , ըրած զօրեղ առաջագրութիւններէն յետոյ ,
չհամարձակեցաւ , ոչ իւր իրաւունքն ի գործ դնել ,
ոչ ալ իւր կնոջ զգացմանցն հրաւեր կարգալ . Լիւսիկի
չափ և դուցէ աւելի երկշտ գանուեցաւ : Ինչ որ ալ
լինի մեր սեռին վերագրեալ քաջասրտութիւնը , ոչ
նուազ ճշմարիտ է նաև որ բարեճանդ մարդիկ սի-
րոյ մէջ ազդիկներէ աւելի վեհերօտ են . երբորդի մը
ներկայութիւնը բաւական է անոնց խօսքն իրենց շը-
թանց վրայ սառեցնել , և զիջանելու վրայ եղող կերքն
անոնց սրտին խօրը քշել :

Տիկին Պընուա կռուոյ նոր ծրագիր մը շինեց , որ
չէր կրնար երբէք յաջողիլ տուանց այն մեծ ազգեցու-
թեան զոր ունէր իւր ազդկան վրայ , և մանաւանդ
առանց կասեմքի գոռոյ վեհերօտութեան : Շարակ-
մ'ամբողջ յաջողեցաւ իրարմէ զտա պահել երկու է-
ակներ , որք զիրար կը պաշտէին , որք իրարու էին , և
որք ամեն իրիւրուն մեկտեղ էին : Իւր ազդիկը շուարե-
ցնելու համար ի գործ դրած ստամբակութիւնն և
փեսան վախցնելու համար շուարած ժպրհութիւնն
անհաշուելի է : Ամեն օր պատրուակ մը կ'երեւակայէ
ազդիկը փարիզի մէջ պալապնելու և մարքիզը տունը

Թողու համար : Ազգիանն օձիքին փաթթուած էր , և այն ժամանակ միայն կը թողուր , երբ կասթան դուրս ելած էր : Իւր եռանդն ու հաստատամտութիւնը տեսնողն՝ այն մտնախանձ մայրերէն մին կը կարծէր , որքչեն հանդուրժեր իրենց աղջիկն ամուսնոյ մը հետ բաժնել :

Իւր առաջին մտածութիւնն էր պատժել իւր փեսան և դժբաղդ կրքի մը ձանձրութիւններուն երթարկել զայն : Իւր հաշիւներուն յաջողութիւնն յետոյ քիչ մը յոյս տուաւ իրեն . մտածեց որ կասթան վերջապէս ինքզինք պարտեալ խոստովանելով յօժարակամ յանձն պիտի առնուր զինքն ազնուականաց տուները տանիլ : Իայց մարքիզը կը համբերէր իւր այրիութեան . տունակ կը գրէր Ախսիլի , և դադունաբար գրուած պատասխան կ'ստանար անկէ : Տունէն փախչելու ծրագիր մը կը պատրաստէր անոր հետ : Օրէնքով և կրօնքով միացեալ երկու ամուսին , Տիկին Պընուայի հակողութեան շնորհիւ , դպրոցի աշակերտներու պէս հնարիմացութեանց գիմելու հարկադրեալ էին : Իրենց սէրն առանց բան մը կորսնցնելու իւր վստահութենէն ու զուարթութենէն , ապօրէն տարփանաց բարկ հրապոյրըն ստացած էր : Չեռքպագի հանապազօրեայ արարողութիւնն , սր Տիկին Պընուայի հրամանաւ և նախագահութեամբ կը կատարուէր , երկու ամուսնոց թըղթակցութիւնը փոխանակելու յարմար առիթ մ'էր , զոր Տիկին Պընուա չկրցաւ երբէք գուշակել : Չանձրանալով վերջապէս իւր փեսին դարձին ի զուր սպանելէ , իւր առաջին ծրագրին վերադարձաւ , և աչքը նորէն Տիկին Մալէզիի դարձուց : Իմացեր էր իւր կարկարող կնիկէն թէ Քառա-Մօկար մարքիզուհին իւր ամուսնութեան տարեդարձին առթիւ պարահանդէս մը պիտի տար իւր պարտիզին մէջ , ուր ֆարիզի բոյոր ազնուականութիւնը ներկայ պիտի գտնուէր : Վասն զի

յունիս 22ին պարահանդէսները խիստ հազուադէպ են, և երբոր վրանի մը տակ պարելու առիթ մը պատահի, ամեն մարդ օգուտ կը քաղէ : Նախախնամական պատահմամբ մը, կասթոն, յունիս 21 ին օրն, առաւօտեան ժամ 11ին, ներքին դորժոց նախարարին ներկայանալու հրաւեր ստացած էր : Տիկին Պընուա օգուտ քաղեց իւր փեսին այս առ հարկի բացակայութենէն, և աղջիկը աունը թողլով, պառու կոմսուհոյն (Տիկին Մալէզիի) տունը վազեց :

— Տիկին, ըսաւ երեսին, դուք ինձ ութ հազար ֆրանքի շափ պարտք ունիք :

— Ի՞նչ հրամեցիք, հարցուց կոմսուհին, որ այն ապանջով շատ չէր լսեր :

— Ես այդ պարտքը պահանջելու կամ ձեր երեսին զարնելու չեմ եկած :

— Շատ լաւ ուրեմն :

— Ստակն ա՛յնչափ բանի տեղ չեմ դներ, որ ոչ միայն այդ առնելիքէս կը հրաժարիմ, այլ և, եթէ պէտք լինի, ուրիշ զոհողութիւններ ալ կ'ընեմ նպատակիս հասնելու համար. կուզեմ որ մարքիզուհի աղջկանս հետ ընդունուիմ ֆոսուրին մէջ և անյապաղ : Վաղը Տիկին Քուա-Մօկար պարահանդէս պիտի տայ. դուք անոր մայրն էք, ձեր խօսքը չկրնար կտարել. միթէ ձեր բարեկամութեան վրայ ստացած իրաւամբս չե՞մ կրնար երկու հրաւիրագիր խնդրել ձեզնէ :

Կոմսուհոյն երկու փայլուն փոքրիկ աչերը թիկնաթուռի բռեւռներու պէս կորցան : Ժպտեցաւ Տիկին Պընուայի խօսքերուն, ինչպէս հանքահան մը ոսկւոյ երակ մը գտած ժամանակ կը ժպտի :

— Աւա՛ղ, աղջիկ, ըսու արտօսրաթոր աչօք, իմ վարկս շատ չափազանց հասկցուցեր են ձեզ : Աղջիկս, այս՛ իմ աղջիկս է, այդ չեմ ժխտեր, բայց ամուսնոյն

իշխանութեան ներքեւ է : կը ճանչէք ֆուուա-Մօկար մարքիզը :

— Եթէ ճանչէի . չէի պէտք ունենար . . .

— Իրաւունք ունիք . ա՛հ , սիրելի՛ որդեակ , իրմէ բարեկամութիւն մը խնդրածիս պէս մերժողական պատասխան կ'ընդունիմ : Ես փարիզի ամենէն զըժբազդ կինն եմ : Պահանջատեարքս զիս կը նեղեն , թէ և ես բան մ'ըրած չեմ անոնց . փեսաս այր մարդ է , պէտք էր որ զիս պաշտպանէր , բայց բարձի թողի կ'ընէ : Ի՞նչ կը խնդրէի իրմէ անցեալ օր :

— Քիչ մ'ստակ Պոն Սէն Լուիի վճարելու համար , որ ձեր հօր ժամանակէն ի վեր շատ գէշցած է : Պատասխանեց ինձ թէ իւր պարահանգէսը փառաւոր պիտի լինի , մինչդեռ քսակը գատարկ է : Չեմ գիտեր ո՛ւր զարնեմ գլուխս : Արդ , ինձ պէս խեղճ յուսահատեալի մը ի՞նչ սրտով պարահանգէտի և զուարճութեան խօսք կ'ընէք : Վերջս գէշ է , պիտի ձերբակալուիմ , կարասիներս պիտի վաճառուին . . . »

Հոս կոմսուհին լռեց և թողաց որ արտասփները խօսին :

— Մի մեղադրէք զիս , ըստ . կը տեսնէք որ ես այցելութիւններ ընդունելու վիճակի մէջ չեմ , բայց միշտ դոհութեամբ կը տեսնեմ ձեզ : Դուք իմ բարի Լօրինոս կը յիշեցնէք ինձ : Ա՛հ , եթէ տակաւին ողջ լինէր . . . : Քանի մ'օրէն վերստին եկէք , խօսակցինք , և եթէ ձեռքէս բան մը գայ , կ'ընեմ ձեզ համար »

Կոմսուհւոյն արտասփը տեսնելուն պէս՝ Տիլին Պընուա իւր թաշկինակն հաներ էր , ըսելով ինքնիրեն . « Որովհետեւ լալ պէտք է , կուլանք . մանստանդ որ ես ալ լալով բան մը չեմ կորսնցներ , ինչպէս կոմսուհին : Չգայուն այրին աւելցուց բարձրաձայն . « Օ՛հ , տիկին կոմսուհի , քիչ մը քաջ եղիք , ձեր սրտին պէս սիրտ

մը պէտք չէ վհատի : Շատ պարտ ունի՞ք այդ դարչն-
լի Սէն Լուիին :

— Աւանգ , աղջիկ , հազար հինգ հարիւր ֆրանք :

— Չնչին բան :

— Այո՛ , մեծ թշուառութիւն է Մալէրի կոմսուհի
կոչուիլ , Քառա-Մօկար մարքիզուհւոյն մայրը լինիլ ,
Ֆոպուրին մէջ առաջին աստիճանն ունենալ , ամեն
դահլիճներու մուտքն ունենալ թէ՛ իրեն և թէ՛ իւր
բարեկամաց համար , և չկրնալ հազար հինգ հարիւր
ֆրանքի գումար մը վճարել : Չեղ վիշտ կը պատ-
ճառեմ այնպէս չէ՞ : Երթաք բարեաւ , աղջիկս , եր-
թաք բարեաւ . ձեր լալը տեսնելով՝ սրտիս ցաւը կը
կրկնապատակի . զիս մինակ թողէք իմ վշտիս հետ :

— Կը ներէ՞ք ինձ որ եթթամ Պոն Սէն Լուիին տես-
նեմ . ես վրաս կ'առնում այդ գործին կարգադրու-
թիւնը :

— Ամենեւին . . . կամ մանաւանդ այո՛ . գնացէք ,
Այդ մարդիկը ձեր յաջորդն են , դուք իրարու լեզուէ
աւելի լաւ կը հասկնաք . վասն զի ձեր դասէն են ,
խանութպաններն իրար չեն ուտեր : Գուք երջանիկ
էք , մեր հազար ֆրանքի առած բանը դուք հարիւր
ֆրանքի կ'առնուք : Գնացէք Պոն Սէն Լուիի : Գրաւ կը
դնեմ որ առանց քսակ բանալու կրնաք գնել այդ առ-
նելիքն , և ես այն ժամանակ ձեզ պարտական կը լի-
նիմ այդ հազար հինգ հարիւր ֆրանքը :

— Լմեցած բան է այդ , աիկի՛ն կոմսուհի , և ու-
րովհետեւ ծառայութիւն մը ծառայութեամբ կը փո-
խարխնուի . . . :

— Այո՛ , ձեռքէս եկած ամեն ծառայութիւն պիտի
մատուցանեմ ձեզ : Բայց աւելի լաւ է որ այդ խա-
նութպանները չհաշտեցնէք ինձ հետ . վասն զի ի՞նչ
կը շահիմ : Շատ չանցած պիտի իմացուի որ իրենց
պահանջն ստացած են , և այն ժամանակ միւս պա-

Հանձատեարքս ուր պիտի ելնեն : Խեղճ գեղուհիս ,
Աստուծոյ ալ , Սատանային ալ պարտք ունիմ :

— Ո՞րչափ :

— Ա՛հ , որչա՛փ : Ո՞ր մէկը միտքս պիտի պահեմ :
Բայց պահանջատուներ ունիմ հոս : Տեսէ՛ք , փուսթիէ
փողոցի քարաբաւճառն հինգ հարիւր ֆրանք կ'ուզէ
վեց եօթն հաւու համար զոր բերել տուած եմ , և
քանի մ'ալ թշուառ քարարներու համար զոր իւր
խանութին մէջ կերած եմ : Ո՞րչափ անխնայ կը կո-
չսպառէք մեզ :

— Երկու խօսք կ'ըսեմ անոր :

— Այո՛ , ըսէք իրեն թէ պէտք է ամաչէ , և թէ
անգամ մ'ալ չեմ ուզեր անունը լսել :

— Անհոգ եղիք :

— Աւասիկ Պ. Մածու , որ տակառ մը սովորական
գինիի ստակը կը պահանջէ :

— Չնչին բան է . տուէք ինձ այդ թուղթն ալ :

— Հազար ֆրանք :

— Օ՛ , ձեր սովորականը շատ թեթեւ բան չէ ե-
ղեր :

— Ահա , պարկեշտ մարդու մը պահանջատունն
ալ . անտարակոյս եմ որ կրնաք յարմարիլ անոր հետ ,
այս կահերս նորոգող յարգարչին տոմսակն է . հա-
զար ֆրանք կ'ուզէ ինձմէ . բայց եթէ զինքը բռնե-
լուն կերպը գիտցուի , ոչինչ բանով մ'անդորրադիր
կ'առնուի իրմէ :

— Կը փորձեմ , տիկին կոմսուհի :

Տիկին Պընուա , չորս պահանջատուներն առաւ
և խնամով ծալլեց :

— Կէս օր է , ըսաւ , հիմա կ'երթամ ձեր գործե-
րը կը կարգադրեմ : Բայց հիմա որ ձեր միտքն աւել-
ի ազատ է , չէ՞ք երթար ձեր ճարտարխօսութեան
ազդեցութիւնը փորձելու Բաւուա—Մօկար մարքիզին
բայ :

— Այո՛, աղջիկս, կ'երթամ՝ Բայց իմ միտքս ձեր կարծածին չափ ազատ չէ : Ես ձեզ ծանուցի իմ ամեն վիշտերս : Զայս ըսելով կամուհին իւր գործի սեղանին դարակներէն մին բացաւ, և թուղթերով լի թըղթապանակ մը հանեց :

— Ուրիշ շատ թշուառութիւններ ալ պիտի տեսնէք, ըսաւ :

— Հոգ չէ, ըսաւ մտօքը Տիկին Պընուա, վեց հազար ֆրանքի չափ պիտի վճարեմ, թէեւ այս ալ լատիին մ'է Գոպուրը մտնելու անցագրի մը համար : Բայց տիկին Մալեգրի ախորժակը բացուեցաւ, և եթէ արգելք չդնեմ, պիտի աղաչէ զիս որ Լուվրն ու Թիւյլրին ալ գնեմ իրեն համար : Ուստի պահանջատուները սեղանին վրայ դնելով ըսաւ յուզեալ ձայնիւ .

— Աւա՛ղ, տիկին, կը վախնամ որ իրաւունք ունիք, և ձեր ցաւերն անդարմանելի են :

— Բայց ո՛չ, պատասխանեց մէկէն կոմսուհին : Ես փտահ եմ որ քանի մ'օրէն կ'ազատիմ այս նեղութիւններէս : Դուք սիրտ տուիք ինձ, և կատարելապէս քաջալերեալ կ'զգամ զիս : Մէկ ժամէն աղջկանս պիտի երթամ, Ութըրվիլի մտքիզուհւոյն անուամբ հրաւիրատուն մը կ'առնում : Երկու հաս պէտք չէ . դուք ձեր աղջկան հետ կը մտնէք : Ես կուզեմ երեւան չհանել այդ Պընուա անունն, որ ամեն բան կրնայ աւրել : Արդ, իմ ձեզ համար զբաղած միջոցիս, դուք ալ ձեր խանութպաններուն գնացէք այդ պահանջատուներով և լմնցուցէք այս փոքրիկ առուտուրն որ ձեզ հաճելի լինելու երեւոյթ ունի . ժամը ճիշդ երեքին հոս եկէք, և երկու դեսպաններու պէս մեր իշխանութիւնը փոխանակենք :

Պ. Քառա-Մօկար մտքիզն իւր զորանչը տեսնելուն պէս՝ երեսը ծամածռեց : Կոմսուհին ա՛յն աստիճան սարսափելի նեղութեան մէջ էր, որ անոր երե-

ւումէն կը վախնային իբրև վճարելի փոխանակադրէ մը : Բայց երբ խմացան որ ստակ չէր խնդրեր , ա՛լ բան մը չզլացան իրեն : Մարքիզը ժպտելով հրաւիրանաց վայլուն տոմսակ մը տուաւ , որուն արժէքը դիտանալէ հետևի էր : Տարիէ մ'ի վեր այս չորրորդ անգամ էր որ անոր պարսքերը կը վճարէր :

Տիկին Պընուա , նաւահանգիստը մանող նաւաստիի մը պէս ուրախութեամբ վազեց գնաց իւր նստարին քով , անկից դարձաւ կոմսուհւոյն պահանջատեարց քով և առանց սակարկութեան վճարեց անոր պարտքերը : Իսկ այն դիւրայարմար կահավածտան , որոյ գովեստն ըրած էր կոմսուհին , անսպայ Պունիոյն էր , որ ութ օր առաջ կոմսուհւոյն դուռը բռնարարած էր : Ժամ երեքին Տիկին Մալէզի պահանջատեարց անգորարագրերն ոտացաւ , և Տիկին Պընուա թանկազին հըրաւիրատոման առած վազեց իւր սպարանը գնաց : Իւր գրպանին չհաւատալով , ձեռքին մէջ պահած էր զայն . քանիցս վրան նայելով բերկրեցաւ :

— Վերջապէս , ըսաւ , ահա իմ բնիկութեան վաւերագիրը : Այժմ Յոպուրի քաղաքացին եմ , միայն թէ մինչև վաղը չհիւանդանամ :

Այն ժամանակ յիշեց թէ Լիսիլ ժամը 11էն ի վեր մինակ էր , և թէ մարքիզը ժամանակ գտած էր անոր հետ առանձին խօսակցելու : Այս մտածութիւնըն , որ առջի օրը կը զայրացնէր զայն , գրեթէ բընաւ հոգ չպատճառեց անոր . յաջողութիւնը բոլոր աշխարհի հետ կը հաշտեցնէր զայն , ինչպէս նաև կասթանի հետ . արրեալ մարդ մը թշնամի շունենար :

Կառքէն վտր իջած ժամանակ՝ բակին մէջ իւր բարկութեան հին զոհ մը տեսաւ , այն էր պարզամիտ Ժարէն :

— Հոս եկ , տղա՛ս , ըսաւ անոր , մօտ եկ , մի՛ վախ-

նար, յանցանքդ ներուած է, վերստին ծառայու
թեան մանել կուզես իմ քով :

— Ո՛հ, շնորհակալ եմ, Տիկինն, Պարոն Մարքիզը
զիս ուրիշ տուն մը ներկայացուց :

— Մարքիզը քեզ ներկայացուց, բարեբաղդ ես
դու :

— Այո՛, Տիկինն, ամիսը յիսուն ֆրանք կը շահիմ :

— Ուրախ եմ, ուրիշ ըսելիք մը չունի՞ս ինձ :

— Ո՛չ, Տիկինն, երկու նամակ բերած եմ ձեզ :

— Տուր նայիմ :

— Վայրիկ մը, Տիկինն, փեղոյրիս աստառին մէջ
դրած եմ, աւասիկ :»

Նամակներէն մին կասթոնէն էր, միւսը Լիւսիլէն :
կասթոն կ'ըսէր .

«Սիրելի մայրիկ,

«Յուսարով որ մայրական սէրը ձեզ կը կորզէ այս
«Փարիզէն, դոր դուք չափազանց կը սիրէք, ձեր
«Դուստրն Արլանժ կը տանիմ : Երանի թէ դուք ալ
«չուտով հոն դաք մեր քով :»

— Ո՛վ առաւ քեզ այս նամակը, հարցուց տիկին
Պընուա : Բայց ժաքէ փոթորկէ փախչող թռչունի մը
պէս փախած էր : Տիկին Պընուա բացաւ իւր աղջկան
նամակն ալ և երեք երես չքմեղանք դառաւ որ սա
խօսքերով կը վերջանար .

« Կինն իւր ամուսնուոյն ետեւէն պարտի երթալ : »

Չեմ ուզեր պարսառել մարդկային սիրտը, բայց
Տիկին Պընուա, այս երկու նամակները կարդալէ
յետոյ, ոչ իւր աղջկան իրմէ բաժնուելով մեկնելուն,
ոչ իւր փեսին դաւաճանութեան, ոչ իւր մինակ թող-
ուելուն, ոչ ալ զինքն իւր ընտանեաց կապող կապե-
րուն խզմանը վրայ խորհեցաւ, այլ միայն մտածեց
թէ ինք հրաւեր մը գնած էր, թէ այն հրաւերն Ութ-

ըրվիլի անուան լինելով չէր կրնար իրեն (Տիկին Պը-
նուայի) ծառայել, և թէ Գուուա-Մօկար մարքիզին
ապարանին մէջ առանց իրեն պիտի պարէին :

6

Ութըրվիլ մարքիզ, վստահ իւր արդար իրաւանց
և լիւսիլի սիրոյն վրայ, չվստացաւ իւր զգրանչին հա-
լածանքէն : Երկու ամուսնոց փախուստը տարփաւո-
րաց շրջագայութիւն մ'եղաւ : Քիչ մ'առաւօտուն,
քիչ մ'այ իրիկուան կ'ուղեւորէին : Իջեւանները կ'ընտ-
րէին, զուարճալի տեսարան ունեցող վայրերը կը կե-
նային, ինչպէս նկարչութենէ հասկցող անձինք պատ-
կերներու գահլճի մը մէջ. կառքէն վար կ'իջնէին,
թեւ թեւի տուած՝ անտառաց շաւիղներուն հետեւե-
լով կը ճեմէին, յաճախ զիրար կ'ը կորսնցնէին, բայց
միշտ կը գտնէին : Լիւսիլ, իրրեւ կատարեայ մարքի-
զուհի, որչափ կին մը կրնար լինիլ, և ճանբուն վրայ
գանուած ամեն օթեւանաաէրերէն այս տիտղոսով
ճանչուած, երեք շաբաթէն կրցաւ լմնցնել այն ուղին
զոր իւր մօր հետ քսան և չորս ժամու մէջ առած էր.
սակայն երկրորդ ուղեւորութիւնն առաջինէն աւելի
կարճ երեւցաւ իրեն :

Երկու ամուսնոց Արլանժ հասած օրը տօնի օր մ'ե-
ղաւ : Լիւսիլ կը պաշտուէր իւր բոլոր ստորագասեալ-
ներէն : Երկրին ծերերն և դարբնոցին երիցագոյն գոր-
ծակալներն եկան իրենց գեղջուկ բարբառով ըսելու
թէ Ժամանկը շոտ երջող զոտէ եկն էր ետեւն : Իւր ման-
կութեան ընկերները քիչ շատ ձախողապէս ներկայա-
ցան զինքը ողջունելու : Լիւսիլ թեւերուն մէջ ընդու-
նեց զանոնք, և լիապէս վճարեց բարեկամութեան
այն խոշոր դրամները, զորս այս բարի մարդիկը կը
ձախսէին իրեն համար : Լուրեր հարցուց հիւանդաց

համար, և իւր սրտին մէջ լցուած ուրախութիւնը բո-
լոր գիւղին մէջ ճառագայթել տուաւ :

Մանկութեան հասակի յիշատակներուն հարկը մի-
անգամ վճարելէ յետոյ, կը յուսար դարբնոցը քաշ-
ուիլ կասթանի հետ, դուռը փակել ամեն այցելու-
թեանց, և սիրով ապրիլ իւր առանձնարանին մէջ :
Տղայք Ամերիկայի վայրենիներուն աննախատեսութիւնն
ունին, որք ծառն արմատէն կը կտրեն և վրան գլու-
նուած պտուղները մէկ աւուր մէջ կ'ուտեն : Բայց
մարքիզն իւր ամուսնութենէն ի վեր լրջարար խոր-
հած, և տնական կենաց մեծ գաղանիքը, երջանկու-
թեան անտեսութիւնը, գուշակած էր: Գիտէր որ եր-
կուքի առանձնութիւնն, որ ստարիաւորաց երազն է,
ամենէն հարուստ սիրտերն արագապէս կ'սպառէր. և
եթէ ամեն բան մէկ աւուր մէջ իրարու ըսէին, շատ
չանցած՝ հարկ կը լինէր նոյնը յեղյեղել կամ լուել եթէ
ամեն դեռատի ամուսինք իրենց երջանկութիւնը վատ-
նելու սովորութիւնը չունենային, մեղրալուսինը, զոր
համայն աշխարհ կ'ամբաստանէ թէ խիստ կարճ է,
չորսէն աւելի քառորդ կ'ունենար : Կասթան իւր սրտին
մէջ բաւական խանդաղատանք զգալով, կ'ուզէր իւր
երջանկութիւնն իւր կենաց չափ տեսել տալ, բայց
խնոցելու պայմանով : Աւստի քաղցրութեամբ յօժա-
րեցուց զլիւսիլ որ իւր ժամանակը բաժնէ ընդ մէջ
սիրոյ, աշխատութեան և մինչև իսկ ձանձրութեան,
այն փրկարար դրացւոյն, որ այնչափ հրապոյր կ'աւել-
ցընէ զուարճութեան վրայ : Համակրեցուց զայն իւր
ուսմանց և հետազօտութեանց, Այցելութիւններ տա-
լու և ընդունելու համոզեց. Ստէրֆուտէլ սպարնուհ-
ւոյն ասունը տանելու դիւցաղնութիւնն ունեցաւ, և
անոր հետ միաբանելով ազաչեց զՊ. և Տիկին Ժորտի,
որպէս զի իրենց առաջին սպարապոյ օրերը գան դարբ-
նոցին մէջ անցունեն : Ասոնցմէ զտա՝ հինգ կամ վեց

նամակ ինքնին տուն տալով գրել տուաւ Լիւսիլի, որ պէս զի Տիկին Պընուայի սիրան ամերեն ու Արլանժ գալու հաճեցնեն :

Այս որդիական մեծարանաց ցոյցերն առաւել զայրացուցին զայրին : Իրեն թշնամանք կը համարէր այլկանն ու փեսին ունայն չբմեղանքն, որ ամենափոքր դահլիճ մ'իւր առջեւ բանալու զօրութիւն չունէր, եթէ պահ մը մոռնար իւր ազգիկան դաւաճանութիւնն, ինչպէս կը կոչէր : Քառու-Մօկար մարքիզին հրաիրատամը, զոր ծոցը պահած էր, աչքին առջև կը դնէր զայն : Մարդատեաց եղաւ, ինչպէս այն ամեն սկաւրամիաներն որք մէկու մը դէմ գոծուածեան իրաւունք ունենալ կը կարծեն : Բոլոր աշխարհ ատել ըսկըսաւ, մինչև իսկ իւր հին արքայութիւնը, Ֆոպուր Սէն—Յէրմէնը : կը թուէր իրեն թէ փարիզի ազնւականութիւնը դաւ կը նիւթէր իրեն դէմ, և Ռեթրըվիլի մարքիզը գլուխ էր այդ դաւադրութեան : Եթէ ինքզինք պարտեալ խոստովանելէ չվսնար, մըշտընջենապէս պիտի հեռանար իւր յուսովեպութեանց թատրէն : Ազնուականաց հետ յարաբերութիւն ունենալու գաղափարին վրայ կը սնդէր, որպէս զի աւելի մօտէն խիզախէ անոնց դէմ : Կրնէի վողոցին գորգերը կոխտել կուղէր, ինչպէս Գիոզինէս կը կոխ Յէր Պղատանի պերճութիւնն : Այլ եւս չտեսաւ ոչ Տիկին Մալէզի, ոչ իւր միւս պարտապաններն, ի բաց առեալ Պարոն Սիւզրէսաք : Այս վերջինէն ծառայութիւն մը չէր յուսար : Չեւները ծոցը գրած, դիպուածէն դատ ուրիշէ բան մը չէր սպասեր : Բայց Պարոնը բարեկամութիւն կը ցուցնէր անոր, և այս ալ բան մ'էր, ի չգոյէ լաւագունին :

Պարոն Սիւզրէսաք եօթանասուն և հինգ տօրեկանէն աւելի ցուցնող ծերունի մ'էր քսան և հինգ տարեկան հասակին մէջ մասնաւորապէս երիտասարդ ե-

զած էր : Առանց հաշուելու ծախսած էր իւր կեանքն ու հարստութիւնն , և իւր այն ժամանակի արկածները տակաւին կը յիշուէին Գոպուրին ազնուական այրիներուն մտերմական խօսակցութեանց մէջ : Իւր ծերութեան դժբաղդութենէն՝ մուշամ էր ժամանակին ամուսնանալ , և ինքզինք առանձնութեան դատապարտած էր , որ ծեր ամուրիներուն ցուրտ ընկերն է : Չորրորդ գոտիկանի բնակարան մը վարձած , վեց հազար ֆրանք եկամուտով կ'ապրէր սենեկապան ծառայի մ' և խոհարարուհւոյ մը հետ , որք սովորութեամբ կը ծառայէին իրեն : Բայց տունը նստիլ չէր ուզեր բնաւ , և դուրսը կեանք կ'անցունէր : Ամեն օր , նախաճաշէն յետոյ , տարիքն առած կնոջ մը պէս մանրակրկիտ սրբասիրութեամբ կը հագուէրս կարծիք եղած է թէ կարմիր ալ կը քսուէր , բայց շատ ճշմարիտ չերեւիր : Հագուածին պէս դուրս կ'ելնէր , հինգ վեց այցելութիւն կ'ընէր , ամեն տեղ սիրով կ'ընդունուէր և շարաթն եօթն անգամ ճաշի կը հրաւիրուէր : Իւր անձին և ուրիշներուն տարած խնամոց համար կը սիրէին զինքն , ամեն հասակէ կանանց համար ա՛յնպիսի փափուկ ուշադրութիւններ ունէր , որք նոր սերունդին անձանօթ են : Այս արժանիքէն զատ , գեղեցիկ սեռն անոր երսուն տարուան հաւատարիմ ծառայութիւնները կը վարձատրէր , ինչպէս որ վեհապետ մը՝ զինուոց ներքեւ ծերացեալ զօրական մը կը վարձատրէ Էնփալիաի (անկարող զինուորաց) հանգըստարանը գնելով զայն : Չանց կ'ընեմ յիշել հինգ վեց մեծարոյ մամիկներ , որոց տան մէջ այն սերտ բարեկամութիւնը կը գտնէր , որ կարծես թէ սիրոյ բիւրեղացումն է : Շնորհիւ այն բարի զգացմանց զոր իւր ճանքուն վրայ սերմանած էր , ա՛յնչափ երջանիկ էր , որչափ կրնայ մէկը լինիլ եօթանասուն և հինգ ասրեկան հասակի մէջ , երբոր երջանկութիւնն իւր տունէն դուրս երթալ փնտաւելու հարկադրեալ է :

Մարմնական տկարութիւններ չունէր, բայց 43ի ձմեռէն յետոյ իւր մտերիմ բարեկամներն սկսան նրչմարել թէ կը տկարանար ։ Խօսակցութեան մէջ իւր առջի սրթնութիւնը չունէր, մերթ ընդ մերթ կը կորսընցնէր ըսելիքը . իւր խօսքերը նուազ օգուտը և լեզուն նուազ արձակ կը թուէր, վերջապէս աւելի ծանր նշան, քունի չէր կրնար դիմանալ, իրիկուն մը, Քառասնամար քիւրքիս ասունը ճաշելէ յետոյ, թիկնաթուռին վրայ քունը տարաւ ։ Տիկին Մալէզի, անոր 1845ի քմահաճոյքներէն մին, ամենէն առաջ նշմարեց զայս, և սպասնալից առած մը յիշեց. « Երիտասարդութիւն որ չքնանար, ծերութիւն որ կը քնանայ, մահուան նախադուշակներ են ։ » 1846 ապրիլին, Պարունին վրայ գլխու պտոյտ մ'եկաւ Պէլշաս փողոցի զօրանոցին ստջեւ ։ Քարայատակին վրայ սլտի իյնար եթէ զօրական մը զայն չգրկէր ու չընէր ։ Այս պարագայն ուժգնապէս զգացնել տուաւ անոր կառք մը չունենալուն կսկիծը ։ Գոպուրի աղնուականք միշտ գոհութեամբ կ'ընդունէին Պարոն Սիւպրէսարի այցելութիւնները, բայց փոխադարձ այցելութեան չէին երթար անոր տունը ։ Տիկին Պընուա առաջինն եղաւ որ գողարիկ խնամքներ տարաւ անոր ։ Թէ՛ զայն սպասած և թէ՛ անկէ բաժնուած ժամանակ իւր կառքերէն ամենէն հանցիտան և ամենէն կախուղ բարձերն անոր արամադրութեան ներքեւ կը դնէր ։ Անոր հին բարեկամուհիներէն աւելի ուշագրութիւն նուիրեց անոր, և զարմանալի չէ այս ։ Պարոն Սիւպրէսար յոյս մ'եր Տիկին Պընուայի համար, իսկ միւսներուն համար հին յիշատակ մը ։ Այն օրն, որ այլ եւս բան մը չէր սպասեր անկէ, լիւսիլի մեկնելէն յետոյ, իւր ուշագրութիւնը շարակետաց բնաւ, ընդհակառակն, դասն բերկրութիւն մը կ'ըզար ամեն խնամք տանելով այն միակ աղնուականին որ իրեն բարեկամ եղած էր ։

կ'ըսէր ինքնիրեն . «Ապուշները , ահա ինչպէս պիտի
փայփայէի զիրենք» : Պարոնն անկեղծ բարեկամութիւն
մ'ղչաց Տիկին Պընուայի վրայ , որ այնչափ լու խնամք
կը տանէր իրեն : Երբերբ տղայոց պէս են : Բնազգ-
մամբ կը յարին իրենց տկարութիւնը խնամագններուն ,
Էղանակին իրեն թողած պարսպ օրերէն օգուտ քա-
ղել տուաւ անոր : Մինչ Զոպուրին մեծ մասը գեղերը
կը վազէին ձմրան զուարճութիւններէն հանդչելու , Պա-
րոնը Մէն-Տոմինիք փողոցին հիւրն եղաւ , և գրեթէ
ամեն օր կ'երթար հոն կը ճաշէր իրբու միջնակարգ
քաղաքացի : Ճաշն ինք կը հրամայէր , և իւր սիրած
կերակուրները կը պատրաստուէր : Պարոնը ծանր կ'ու-
տէր : Տիկին Պընուա անոր օրինակին հետեւեցաւ ,
որպէս զի անոր սպասելու երեւոյթ չունենայր Պարոնն
հին գինիները կը սիրէր . Տիկին Պընուա իւր մասա-
նին ամենէն ըստիր գինիներն անոր խնցուց : Աղան-
գերին ժամանակ իւր վիշտերը կը պատմէր անոր . նա
ալ մտիկ կ'ընէր , և սկսաւ լրջաբար ցաւիլ անոր ե-
րեւակայական վիշտերուն վրայ : Տիկին Պընուա կու-
լար , և որովհետեւ արասուքը տարափոխիկ է , Պա-
րոնն ալ անոր հետ կուլար : Լիւսիլի մեկնելէն երեք
ամիս յետոյ , Պարոնը տունէն էր . սերաիւ յարած էր
այն հեշտ և պարարտ կենաց , և այն խաղաղ զուար-
ճութեան որ քիչ մը կարեկցութենէ զատ ուրիշ բան
չէր պահանջեր իրմէ : Իրիկուն մը , սեպտեմբերի վեր-
ջերն էր , ըսաւ Տիկին Պընուայի .

— Ես ա'լ ոչ մի բանի պիտանացու չեմ , խեղճ գեղու-
հիւս , ես հին գորգի մը կը նմանիմ , որոյ գերձաննե-
րը կ'երեւին ամեն կողմէ , և որոյ նկարին երեք քա-
ւորդն աւրուած է . բայց այս փճակիս մէջ իսկ կըր-
նամ տակաւին տալ ձեզ այն բանն որուն փափաքե-
ցաք ձեր բոլոր կենաց մէջ : Կ'ուզէք պարոնուհի լի-
նիլ : Ես ամուսին չեմ առաջարկեր ձեզ , այլ լոկ ա-

նուն մը : Չեր տարիքն ունեցող և ձեզ պէս գեղեցիկ կին մը լուսադուռին արժանի է : բայց ես ունեցածս միայն կ'ընծայեմ ձեզ : Բան մը կ'ըսէ ինձ թէ երկար ժամանակ ձեզ չպիտի ձանձրացնեմ, և թէ իմ ծերութիւնս չուտով վերջ պիտի դանէ : կը կարծեմ իսկ թէ լուս կ'ընենք աճապարել, եթէ կ'ուզէք Տիկին Սուպրէտար լինիլ : Ես շատ յարաբերութիւններ ունիմ Գոպուրին մէջ, զիս ամեն տեղ կը սիրեն : միայն թէ ժամանակ ունենամ ձեզ իմ բարեկամներուս ներկայելու : իմ մահուընէս յետոյ անոնք իմ սիրոյս համար կը շարունակեն ընդունիլ ձեզ : Այն ժամանակ բնաւ արդելք մը չէք ունենար, եթէ ձեր սիրան ուզէ : ձեր հասակին յարմար մարդ մ'ընտրելու, որ իսկապէս և ոչ լոկ անուամբ ձեր ամուսինը լինի : Խորհեցէք այս առաջարկիս վրայ, ու թ որ, տասն և հինգ օր ժամանակ ձեզ, ես կրնամ տակաւին մինչեւ տասն և հինգ օր դիմանայ : Գրեցէք ձեր զաւակաց, թերեւս այս ամուսնութեան երկիւզը կը պարտաւորէ զանոնք ձեր ուղածն ընել : Ինձ համար, ինչ որ ալ լինի, առաւել խաղաղ սրտով կը մեռնիմ : Եթէ ձեր երջանկութեան նպաստած լինելու միտթարութիւնն ունենամ : »

Տիկին Պընուա բնաւ պատրաստուած չէր այսպիսի առաջարկի մը, սակայն երկու օր իսկ չկորսնցուց խորհելու համար : Պարոնին մեկնելէն մէկ ժամ յետոյ իւր որոշումն ըրած էր : Ըստ ինքնիրեն :

— Ես երդում ըրի որ կրկին չամուսնանամ. բայց անկէ առաջ երգում ըրեր էի Գոպուրը մտնելու : Այս անգամ դանէ տպահովեմ որ ամուսինէս ծեծ չեմ ուտեր : Կ'ամուսնանամ Պարոնին հետ հարստութիւնըս կը բնափոխեմ, և ինչ որ հնար է՝ կը կապեմ ազջիկէս : Ի դարձ ուրեմն :

Իւր պատասխանը Պարոնին հազորդեց, և հետև

եալ օրն՝ առանց իւր զաւակաց գրելու՝ իւր ամուս-
նութեան պատրաստութիւնները փութացուց : Ամե-
նէն խանդավառ տարփաւորն այսչափ եռանդով վա-
զած չէր յիւր հարսնիքը : Վասն զի Տիկին Պընուա
մարդէ մ'աւելին ամուսնութեան կ'առնուր, այն է
բովանդակ Ֆրայուրը : Պարոն Սիւպրէսաքի մէկ թե-
թեւ խօթութիւնն ազգարարեց իրեն թէ կորսնցնելու
ժամանակ չունէր . թեւեր առաւ և այնպիսի փութա-
ջանութիւն մ'ի գործ դրաւ , որոյ նմանն իւր ազջկան
հարսնիքին մօտեցած օրերը ցոյց տուած չէր : Մինչ
Պարոնն իւր սենեակէն դուրս չէր կրնար ելնել , նը-
շանածը թաղապետութեան պաշտօնատունէն կը վա-
զէր իւր նօտարին գրասենեակն , անտից եկեղեցի :
Տակաւին ժամանակ կը գանէր իւր սիրելի հիւանդը
տեսնելու և բժշկին հետ խօսելու . Պօակի արարո-
ղութիւնն հօկաւ . Աճին պիտի կատարուէր : Հօկա . 14
ին , Պարոն Սիւպրէսաք , որ բարւոք փիճակի մէջ էր ,
գանդաանցաւ թէ զլիտ ծանրութիւն մ'ունէր : Բը-
ժիշկն արիւն առնելու խօսք ըրաւ , բայց Տիկին Պը-
նուա լռեցուց զայն . արիւն առնուլն հետեւեալ ուուր
թողուեցաւ . զլիտ ցան անցաւ , ազազայ ամուսինք
ախորժակով ճաշ մ'ըրին ի միասին :

Հօկա . ամիսը խիստ գեղեցիկ եղաւ 1846 ին . կար-
ծեա թէ սեպտեմբերի առաջին օրերն էր , և արեւը
փառաւորապէս սուտ կը հանէր օրացոյցն : Այդե-
կութքն յոյժ գեղեցիկ եղաւ բովանդակ Ֆրանսայի
և մինչև իսկ Լորէնի մէջ : Երբօր Տիկին Պընուա բուռն
եռանդով իւր պարոնութեան կը հետամտէր , ազջիկն
ու փեռանն աշնան զուարճութիւնները կը վայելէին ի-
րենց բարեկամաց , Գ . և Տիկին Ժորաիի հետ , որք իրենց
գործերը թողլով Արլանժ գնացած էին երեք շաբաթ
հսն անցունելու համար : Տիկին Մէլիէ ութ օր իւր
տունը պահեց զանոնք , և յետոյ թոյլ տուաւ որ դարբ-

նոցը բնակին : Ոչ մայրերն , ոչ ալ ամուսինները բան մը չեն զրանար շորս ամուսան յղի մանկամարդուհոյ մը : Սերտ բարեկամութիւն հաստատուած էր շաքար զտողին ու երկաթադորժին միջեւ : Ամեն օր որսի կ'երթային ի միասին , մինչդեռ իրենց կանայք ալ իշխանազունի մը խանձարուր կը կարէին : Ռոպէր՝ Լէօն կը կոչէր զմարքիզուհին , կասթան ալ Մեջ՝ կը կոչէր զՏիկին Ժորաի : Այն օրն , աւր մարքիզն աներ մը պիտի շահէր և հարստութիւն մը պիտի կորսնցնէր , երկու ամոններն առաւօտուն կանուխ երան ամրաչէն բազրոնակառք մը նստան , որ անտառին խորտուբորա ճանբաներուն լաւ կը դիմանար : Առաօտեան ցօղն իւր կաթիլներով կը ցոլար խոտերուն մէջ , գեղնած տերեւներն օդին մէջ պտոյտակերով վար կ'իջէին և կուգային ծառերուն բուսին տակ կը հանդէին : Ընտանի կարմրալանջերը ծառէ ծառ ցատկերով կառքին ետեէն կուգային , և առարածիկները պօշերնին երերցնելով մինչեւ ձիերուն ոտքին տակ կը վազէին : Ժամանակ ժամանակ ահարեկեալ ճագար մը , ականջներն ետին կախած՝ փայլակի պէս կ'անցնէր ճանբուն մէջէն : Առաւօտեան զով օդն երկու դեռատի կանանց երեսը կը գունաւորէր : Ես շատ զուարճալի կը գտնեմ աշնան մեղմ ստրաուն ընդ մէջ ամառնային հեղձուցիչ ջերմութեան և ձմեռնային զկծիչ ցուրտին : Տաքը մեզ կը թուլցնէ , ցուրտը կը ձգակէ : Մեղմ զովութիւնը մարմնոյն և մտաց զսպանակները կ'ամրացնէ , մեր գործունէութիւնը կը դրդուէ , և կենաց երջանկութիւնը կը կրկնապատկէ :

Երկար պտոյտէ մը յետոյ , որ ոչ մէկուն երկար չերեւցաւ , շորս բարեկամք կառքէն իջան : Լիսիլ , որ այս արշաւանաց հրամանատարն էր , դանձր գեղեցիկ գալարաւայր մը տարաւ , մեծ կաղնոյ մը տակ , ջրըկոտեմներէ շրջանակեալ առուակի մը քով : Տիկին

Ժորտի, պարտաւորութեամբ ծոյլ, հեշտապէս բազմեցաւ անտառին խոտերուն վրայ, որ լաւագոյն մուշտակներէ աւելի բարակ և կակուղ էին, մինչ իւր այրը կառքին մէջի արկղերը կը պարպէր, և մարքիղն ալ մեծ խարոյկ մը կը վառէր նախաճաշին համար: Իսկ լիւսիլ չոր տերեւներ և ծառի չոր ոստեր կը ժողվէր խարոյկին մէջ կը նետէր: Յետոյ Ռոպէր խորովեալ պաղ կաքաւիկները կտրտեց, և մարքիղուհին ալ իւր բոլոր տաղանդը դորձածելով պատուական ճուազեղ մը շինեց: Յետոյ սուրճը կրակին մօտը դրին, բայց բաւական հեռի, ապսպրելով մարքիղին որ չժողու եփիլ: Այն ժամանակ սկսաւ ախորժակի այն մըրցումներէն մին, որ քաղաքին մէջ ծաղրական է, այլ դիւղերուն մէջ հեշտալի: Եւ երբոր խողկաղին մը կ'իյնար գաւաթի մը մէջ, կոկորդալիլը կը լսնդային, և այնպէս կը գանձէին որ հինաւուրց կազնին շատ խելք ունէր:

Կէսօրը մօտ էր երբոր սեղանը ծառաներուն և կառապանին թողուցին: Երկու գեռատի կանայք երկար շաւիղ մը բռնեցին, որ վաղուց ծանօթ էր իրենց, և կայտառ քայլերով գնացին մինչև անտառին ծայրն և իրենց ամուսինները տիկին Մէլիէի այգիներուն մէջ նետեցին այգեկութք ընելու համար:

Քաղցր արեւ մը կը լուսաւորէր որթերուն ծիրանեգոյն տերեւները: Կորովի բարունակներն իրենց ստալից արմատներն հողին մէջ կը վարսէին, ինչպէս ուժեղ աղայ մ'իւր կաթնտուին ստինքին կը խղբի: Այգիին գեղեցիկ կարմիր հողն, աշնան ցօղերէն թեթեւապէս թրջած, կ'թողներուն ոտիցը կը վառէին, և լուրաբանչիւրը փոքրիկ արտավար մը հող կը կրէր իւր կոշիկն հետ: Երկու սայլ խոշոր հնձաններով կ'սպասէին ըլուրին ստորոտն, և վայրկենէ վայրկեան այգեկործ մը, բեռին տակ կ'քեալ կուգար իւր լցուն

կողովը կը պարպէր : Անտի քիչ հեռի , երկու վեցամեայ տղայք՝ քաղցեալ աչօք՝ այգեկուծ ընողներուն ճաշը կը գիտէին : Մեծ կաթսայի մը մէջ կաղամբի սպուր մ'եռալով կը ցայտէր իւր համեղ շոգիները . գեանախնձորները մոխրին տակ կ'եփէին , և մածունն իւր կարգին կ'սպասէր կապոյտ կիճէ սաներու մէջ : Երկու տղայոց նայուածքը կ'ըսէր տեսակ մը ճարտարխօսութեամբ . « Ո՛հ , տաք գեանախնձորներ պաղուկ մածունի հետ : »

Այգեգործք գեղջկական երգ մը կ'երգէին իրենց գլխուն վերեւէն : Այս աղաղակաւոր զուարթութիւնը շահաւոր էր այգիին տիրոջ . « Երգող բերանն ողկոյզ չխածնէր » :

Մինչդեռ կասթոն և Ռոպէր մագլցելով բլրէն վեր կ'ելնէին և խեչակներու վրայ առնուած սրժերն աչքէ կ'անցունէին , տարօրինակ վիճաբանութիւն մը բացուած էր երկու բարեկամահետաց մէջ , այգեգործաց խոհարանին քով :

— Խե՛նդ ես , կ'ըսէր Տիկին Ժորաի , այս ապուրն ուտելու բա՞ն է :

— Պնակ մը միայն պիտի ուտեմ , կ'ըսէր մարքիզուհին :

— Բայց գեռ հի՛մա նախաճաշ ըրիր .

— Այս ապուրն ուտելու համար նօթի եմ :

— Եթէ նօթի ես , կառքը վերադառնանք :

— Ոչ , ես ապուր պիտի ուտեմ . ինձ համար ուզեցէք , կամ եթէ ոչ՝ պիտի գողնամ : Փափաքէս կը մեռնիմ :

— Օ՛ , կուլան : Հիմա գործը ծանրցաւ : Ես կը կարծէի թէ ինձ միայն ներելի էր ակտորժ զգալ : Բայց , ո՞վ գիտէ , կարելի է որ ուրիշ պատճառ կայ : Կերէք , տիկին , կերէք : »

Մարքիզուհին յարգ ձեծողի մը բաժինը կերաւ :

Տիկինն խորախ կը զարմանար որ մէկն երկուքի համար չկերած ժամանակ (յղի չեղած ժամանակ) այսչափ կատաղի ախորժակ կրնար ունենալ : Մէկ կողմ առաւ իւր բարեկամուհին , հաղար ու մէկ հարցումներ ըրաւ անոր , և երկարօրէն խօսակցեցաւ անոր հետ : Եզրակացութիւնն այս եղաւ թէ բժշկին կարծիքը պէտք էր հարցնել :

— Ձեր խօսակցութեան արդեւիք կը լինինք , հարցուց կասթոն ետ քաշուելով :

— Ամենեւին , պատասխանեց Տիկինն խորախ , չնչին բաներու վրայ կը խօսակցինք :

— Ի՞նչ կ'ըսէք :

— Այո՛ , գիտէք որ խանձարուր մը շինելու կ'ըզբազինք :

— Է՛յ :

— Է՛յ , ծանր սրտատանջութիւն մը տիրեց մեր վրայ :

— Ի՞նչ սրտատանջութիւն :

— Կը վախնանք որ երկու հատ շինելու պիտի պարտաւորինք :

Կասթոնին սրունքները կըլլ սկսան : Եւ սակայն զօրեղ մարդ էր :

Առաջարկեց կառքը նստիլ և շուտով բժշկին երթալ . « Ի՞նչ երջանկութիւն , կ'ըսէր լիւսիլ : Եթէ բժիշկն այո՛ ըսէ , վաղը կը գրեմ մայրիկիս : »

Նոյն օրը , Տիկինն Պընտա , առաւօտեան ժամը տասնին նստաւ այն հռչակաւոր կառքին մէջ , որոյ շինութիւնը վերջապէս աւարտած էր , բայց զինանըշանները փոխելով : Կառքին թաւիշէ սանդուղէն վեր ելնելէ առաջ , գոհ աչօք գիտեց Պարոնին պօսակն և Սիւպրէսարներուն վահանը : Սովորութեան հակառակ՝ հարսը կ'երթար իւր ամուսինն առնլու : Թեթեւաքայլ վազեց ելաւ մինչև շորթորդ գատիկոնը , հապճեպով

զանգակը քաշեց, և խակոյն Պարոնին երկու ծառաները դէմն ելան արտասուայից աչօք, Պարոնն յանկարծ մեռեր էր գիշերը: Խեղճ հարսը՝ նոյն շանթահար կակիծը կրեց, զոր կալիբաէ կրած էր երբօր Ոգիսեւսի չուելուն լուրն առած էր, ուղեց տեսնել Պարոնին մնացորդն, անոր պաղ ձեռքը շօշափեց, մահճին քով նստաւ ընկճեալ, ապչեալ և առանց արտասուք թափելու: Երբունի սենեկապանն, որ իւր տիրոջ տարիանքներուն ցանկը գիտէր, Տիկին Պընուայի յուսահատութիւնը տեսնելով, ըսաւ ինքնիրեն թէ ոչ որ Տիկին Պընուայի չափ սիրած էր զայն:

Պարոնին յուղարկաւորութեան ծախքը Տիկին Պընուա հոգաց: Անոր երկու վաղեմի ծառաներուն ապագայն ապահովեց ըսելով, «ինձ կը վերաբերի անոր պարտքերը վճարել. միթէ անոր այրին չե՞մ Աստուծոյ առջեւ:» Եւ որոշեց անոր սուգը բռնել: Մինչև գերեզմանատուն ետեւէն գնաց: Բովանդակ Ֆոպուրն հան էր: Երբոր տեսաւ կառքերուն երկար շարքն, որ իւր կառքին ետեւէն կուգային, լալ սկսաւ և գոչեց հեկեկելով. «Շատ դժբա՛ղդ եմ, այս մարդոց ամենն ալ տունս պիտի գային պարելու:»

Երբոր իւր ապարանէն ներս կը մտնէր վշտահար, հետեւեալ նամակը տուին իրեն.

«Միրելի՛ մայրիկս.

«Այս վեցերորդ նամակն է որ կը գրեմ ձեզ, առանց երկտող պատասխան մ'ստանալու. բայց այս անգամ աներկբայ եմ յաջողելուս: Չպիտի կրկնեմ թէ կը սիրենք ձեզ, թէ կը ցաւինք ձեզ սրգողցնելունս վրայ, թէ դուք կը պակսիք մեզ, թէ իրիկունները կրակ վառել կ'սկսինք, և թէ ձեր դատարկ թիկնաթուր տեսնելով կ'արտասուենք. դուք այս ամենն փաստելուն ընդդիմացքը, ուստի առաւել զօ-

րեզ վաստեր պէտք են ձեզ համոզելու համար : Մտիկ ըրէք ուրեմն , եթէ բարեհաճիք մեր քով վերադառնալ , ձեզ պիտի վարձատրեմ . . . մանչ թոռ մ'ընծալ յերով : Մեր ուրախութիւնը ձեզ նկարագրելու փորձ չեմ ըներ . աւելի լաւ է որ դուք դաք , աեանէք և մասնակցիք : »

ԼԻՒՍԻԼ ՏՈՒԹՐԸՎԻԼ

— Մանչ թոռ մը , գոչեց Տիկին Պրնուա : Եւ եթէ ազջիկ թոռ մը ծնի ինձ : »

Վառարանին քով վազեց , և հայելիի մը մէջ ինքզինք գիտելով յարեց .

— Գառսունուերկու տարու եմ . տասնեւվեց տարիէն ազջիկ թոռս ընկերութեանց մէջ կրնայ մտնել , իւր ծնողքն Ուրլանժէն դուրս չպիտի ելնեն երբէք , ուստի ես միայն պիտի տանիմ զայն Ֆոպուրը : Միրոն թոռնիկս , արդէն սէր կ'ըզամ վրան : Այն ժամանակ յիսունեւութ տարու պիտի լինիմ , որ պառաւ ըսել չէ , և մինչեւ այն ժամանակ խենդ չեմ որ մեռնիմ , ինչպէս քանի մը հին անխելքներ : Օ՛ն , շուտով ճանբայ ելնենք յՈւրլանժ :

— Տիկին , ըսաւ Ժիւլի , Տիկին Պրնուայի մենտիստութիւնն ընդմիջելով , Սէնթ—Ուրթէմիլի վաճառատունէն սգոյ կերպասներ բերած են :

— Ճանբեցէք այդ մարդիկը . վրաս կը ծիծաղին : Պարսնն իմ մէկ բանս չէր , և ես ծաղրաչարժ սուգեր ցուցնել չեմ ուզեր :

— Բայց , Տիկին , դուք ըսիք թէ . . .

— Օրինո՞ղ Ժիւլի , երբոր ձեր տիրուհին կը խօսի , ձեզ չվայլեր քոչ ըսել : Որովհետեւ տասնեւհինգ տարիէ ի վեր ձեր պակասութեանց կը համբերեմ , թեւրեւս կարծեցիք թէ ցկեանս կապուած եմ ձեզ հետ : Չեր հաւատարիմ բարեկամ Պետրոսն ալ ձեր օրինակին կը հետեւի և միայն իւր խելքին կը ծառայէ :

Դուք բաւական գէշ կը ծառայէք ինձ, և որ աւելի ծանր է, երկուքնիդ ալ կոչաւ կերպով վշտացուցիք Ութըրվիլի Տիկին Մարքիզուհին : Մի առարկէր դարձեալ թէ ես ըսած էի : Իրողութիւնն այս է որ աղջիկս չուզեր տեսնել ձեզ երկուքդ ալ : և որովհետեւ ես Արլանտ կը վերադառնամ . . . :

— Կը հասկնամ, ձեզ հնազանդած լինելնուս համար մեզ պատժել կ'ուզէք : »

Այսպէս ահա Տիկին Պընուա իւր դաշնակիցները ճանրեց հաշտութեան կնքումէն առաջ : Երկու որ յետոյ իւր ժպիտը կը լուսաւորէր զԱրլանտ : Անցելոյն վրայ բնաւ չխօսեցաւ, բնաւ որ և է գանգատ մը չըրաւ, անկեղծապէս հաշտուեցաւ իւր փեսային հետ, և քիչ մնաց որ ինքզինք յանցաւոր խոստովանելով ներում խնդրէր անկէ :

— Որդեակներս, ըսաւ, ս'ըջափ լաւ էք հոս. երկար ժամանակ նստեցէք, միշտ հոս նստեցէք : Կասթոն իրաւունք ունէր դիւղը գօթելու, հոս աւելի քաջաւորջ կ'ապրի մարդ և գեղեցիկ սերունդներ կը հասնին : Դուք ինձ շատ մը մանր օղայք տուէք, ես բնաւ չպիտի գանգատիմ թէ շատ են : Ես պիտի օժտեմ ձեր աղջիկներն : Այսպէս, Լիւսիլ, գործը ըստ այսմ կարգադրէ : Բայց ի՞նչպէս մեկնելու է գաս մը մարդոց յամառութիւնը փարիզի համար : Նողկալի քաղաք մ'է, ես պատրանքէ զատ ուրիշ բան չգտայ հոն. ուստի ոտք չպիտի կոխեմ մինչեւ որ թողնեքս մեծնան և կարենամ ազնուական ընկերութեանց մէջ մտցնել զանոնք : »

Եթէն ամիս յետոյ մարքիզուհին մանչ մը ծնաւ, որ Տիկին Ժորտիլի սան եղաւ : Տիկին Պընուա չուզեց կնքամայր լինիլ անոր :

— Ես աղջիկներու կ'սպասեմ, ըսաւ :

Տասն տարուան մէջ Լիւսիլ եթէն զաւակ բերաւ

և այս յաջող բեղմնաւորութիւնը զայն յոգնեցուցած չերեւիր : Քիչ մը գիրութիւն ստացաւ առանց իւր վայելչագեղութիւնը կորսնցնելու , կեռասենիները միթէ նուազ գեղեցիկ են ամեն տարի պտուղ բերելնուն պատճառաւ : Կասթոն , հաւատարիմ իւր երիտասարդութեան երկու կիրքերուն , իւր ժամանակին լաւագոյն մասը լիւսիլի , և մնացեալը գիտութեան կը նուիրէ : Իւր գործարանն ալ իւր ասնը պէս կը ծաղկի : Մետաղական արուեստը զօրեղապէս յառաջ տարաւ . երկաթին գինն իջուց . իւր շնորհիւ երկաթուղեաց գիծերուն թո՛սն 360 ֆրանքէն 285 ի իջաւ , և յոյս ունի որ մինչեւ 200 իջուցնէ , ինչպէս որ ժամանակաւ խոստացեր էր ազահանքի երկրաչափ բարեկամին : Ութըվիլ մարքիզը գեղեցիկ երկաթագործ մ'է , և տեսնողն երսուն տարեկանէն աւելի չտար անոր : Տարիները շատ չեն կրնար ազգել երջանիկ մարդուն :

Իսկ Տիկին Պընուա այժմ՝ փոքրիկ պառաւ մ'է , հալած , նիհարցած , խորչամած , նեղսիրտ , անտանելի թէ՛ այլոց և թէ ինքզինքին : Խեղճ կինն ի զուր սպասեց խարախչագեղ աղջիկ թաւ մ'ունենալու , որոյ վրայ դրած էր իւր վերջին յոյսերը : Մարքիզին եօթն սրգիքը կարմիր ու կլոր գէմքով մանչեր են , որ առաւօտէն մինչև իրիկուն փոշին մէջ կը թաւալին , իրենց բաճկոնին արմուկներն և տափասներուն ծունկերը կը ծակեն , ձմեռը ձեռուրնին ու ոտուրնին ձմեռնակէ կ'ուռին , և ամեն եղանակի մէջ ձեռուրնին կարմիր է . առանձնակի կրնան Ֆոպուր Սէն-Ճէրմէն երթալ , եթէ երբէք հետաքրքրութիւն ունենան իրենց մամուն արքայութիւնը տեսնելու :

Կապրիէլ-Օկիւսթ Էլիան պիտի մեռնի , ինչպէս Մոլիսէս Ներով լերան վրայ , առանց Աւետեաց երկիրն սոք կօխելու :

ՄՕՐԵՂՐԱՅՔ ԵՒ ՔԵՆՈՐԳԻ

Աներկբայ եմ որ դոնէ քսան անգամ անցած էք Տորթէօր Օվրէի տան առջեւէն՝ առանց դուշակելու թէ հրաշքներ կը գործուին հոն : Համեստ և դրեթէ ծածկեալ տուն մ'է առանց պերճութեան և առանց նշանակի : Մինչև անգամ դրանք վրայ չտեսնուիր Առաջնորդն որոն սովորական արձանագրութիւնը : Մոնթէյն ծառուղիին ծայրն է, ընդ մէջ Մոլթիքոֆի իշխանին դոթաձեւ ապարանին և մեծ թրիաթի մարդարանին, որ տրապիզի միջոցաւ մարդը կը վերանորոգէ : Պղնձադոյն վանդակադուռ մը կը բացուի վարդենիներու և եզրեւանիներու պարտիզակի մը վրայ : Գոնապանին խցիկը ձախ կողմն է, շէքին աջ կողմի թեւը կը պարունակէ բժշկին սենեակն և կնոջն ու աղջկանը բնակարանը : Գլխաւոր շէքը ներսն է, որ կրնակը ծառուղոյն տուած է, և իւր բոլոր պատահաններն հարաւային արեւելք կը բանայ շագանակենիներու և թըմբիներու փոքրիկ պարտիզի մը վրայ : Տորթէօրն հոն կը դարմանէ և յաճախ կը բժշկէ խելագարները : Էս ձեռք շէի մացներ անոր տունն, եթէ ամեն տեսակ խենդութիւններ հոն տեսնելու վտանգ կենար, բայց մի վախնաք, ոչ պակասամտութեան, ոչ անգամալուծական խելագարութեան, ոչ ալ յիմարութեան սրտաճըմիկ տեսարաններ պիտի ունենաք : Պ. Օվրէ, ինչպէս կ'ըսեն, մասնագիտութիւն մ'ընտրած է, մենամարութիւն միայն կը դարմանէ : Պատուական մարդ մ'է, խելքով և հմտութեամբ լի, փիլիսոփայ և աշակերտ Լաքիլոլի և Լարտիկիէրի :

Եթէ երբէք զինքը տեսնէք իւր ճաղատ գլխով, իւր լաւ ամիրուած ծնօտով, իւր սեւ հագուստով, և դժգոյն դէմքով, չէք կրնար որոշել թէ բժիշկ է, վարժապետ է, քահանայ է : Երբոր իւր հաստ շըրթուքը բանայ, կը գուշակէք թէ « որդեակ իմ » պիտի ըսէ ձեզ : Այնքը ճակատին հաւասար լինելուն համար ազեղ չեն Լայն, վճիտ և զուարթ հայեաց մը կը պտըտցնեն իրենց շուրջն, և լաւ խորհրդածութեանց աշխարհ մը կը ներկայեն դիտողին : Այն խոշոր աչերը գեղեցիկ սրտի մը պատուհաններուն կը նմանին : Պ. Օվրէի կոչումն որոշուեցաւ երբոր տակաւին Սարէթրիէրի հիւանդանոցին մէջ աշակերտ էր : Մեծ փափաքով մենամուտութեան հիւանդութիւնն ուսումնասիրեց, մտային կարողութեանց այն հետաքրքրաշարժ խանդարումն, որ խիստ քիչ անգամ կը բացատրուի ֆիզիքական պատճառներով, որ ջգային դրութեան որ և է տեսանելի խանդարման շարատասխաներ և բարոյական դարմանով կը բժշկուի : Իւր հետազօտութեանց մէջ աջակից ունեցաւ իրեն Բինէլի բաժնէն դեռատի տեսչուհի մը, բաւական գեղեցիկ և յոյժ լաւ դաստիարակեալ : Պ. Օվրէ սիրահարեցաւ անոր, և Տըթէօր եղածին պէս ամուսնութեան առաւ : Այսպէս համեատարաբ կենաց մէջ մտաւ : Սակայն փոքր դրամագլուխ մ'ունենալով, վերոյիշեալ հաստատութիւնն հիմնեց : Քիչ մը շողակրատութեամբ կըրնար հարստանալ բայց իւր ծախքը չանելով բաւականացաւ : Համբաւէ կ'զգուշանայ, և եթէ հրաշալի բժշկուութիւն մ'ընէ, տանեաց վրայ չքարողեր : Իւր համբաւն ինքնին տարածեցաւ գրեթէ իրմէ գաղտնի : Մենամուտութեան ինքնուրու անունով գիրքը, զոր 1842ին հրատարակեց, վեցերորդ տպագրութեան հասաւ, առանց հեղինակին կողմէ օրինակ մը լրագրաց զըրկուելու : Արդարեւ համեատութիւնն ըստ ինքեան լաւ

բան է, բայց շտիագանցութեան պէտք չէ հասցնել :
Օրիորդ Օվրէ քսան հազար ֆրանքէն աւելի օժիտ չու-
նի, և յառաջիկայ ապրիլին քսանուերկու տարու պի-
տի լինի :

Տասն և հինգ աւուր շտի կայ (կարծեմ, դեկտ-
13 հինգշաբթի օրն էր), վարձու կառք մ'եկաւ Պ.
Օվրէի վանդակագրան առջև կեցաւ : կառապանը դը-
րան զանգակը քաշեց և դուռը բացուեցաւ : կառքը
մինչև Տըքթէօրին բնակած յարկին առջև դնաց, և
երկու մարդ բժշկին սենեակը մտան : Սպասուհին ա-
ղաչեց որ նստին ու սպասեն մինչև որ բժշկին այցե-
լութիւնն աւարտի : Ժամն առաւօտեան տասն էր :

Երկու անձանօթներէն մին յիսուն տարեկանի մօտ
մարդ մ'էր, բարձրահասակ, թխորակ, արինային,
բաւական տղեղ և մանաւանդ տձեւ, ծակ ախանջնե-
րով և հասա ձեռներով : Երեւակայեցէք գործաւոր
մը, որ գործարանատիրոջ զգեստներն հագած լինի :
Այս մարդն էր Պ. Մորլոյ :

Մորա քեռորդին, ֆրանսուա Թոմաս, քսանուերեք
տարեկան երիտասարդ մ'էր, դժուարաւ նկարագրելի-
վան զի ամեն մարդու կը նմաներ, ոչ մեծ էր ոչ փոքր,
ոչ գեղեցիկ էր, ոչ ազեղ. ոչ Հերակլէօի պէս անձ-
նեայ, ոչ պճնասէրի մը պէս նրբակազմ, այլ ամեն
մասամբ միջին, ոտքէն ցգլուխ համեատ, շագանակա-
դոյն մազերով, խելքով և մինչև իսկ հազուատով :
Երբոր Պ. Օվրէի սենեակը մտաւ, խիստ յուզեալ կ'ե-
րեւէր, տեսակ մը կատաղութեամբ կը ձեմէր, տեղ
մը շէր կրնար կենալ. քսան բանի մէկէն կը նայէր և
ամեն բանի պիտի դալչէր եթէ ձեռները կապուած
չլինէին :

— Հանդարտէ, կ'ըսէր մօրեղբայրը, ես ինչ որ կը-
նեմ, քու օգտիդ համար է : Երջանիկ պիտի լինիս
հօս, Տըքթէօրը պիտի բժշկէ քեզ :

— Ես հիւանդ չեմ. ինչո՞ւ ձեռներս կապեցիր :

— Վասն զի կառքին դռնակէն զիս վար պիտի նետէիր : Քու խելքդ վրադ չէ, խեղճ Ֆրանսուա, Պ. Օվրէ քեզ պիտի վերադարձնէ խելքդ :

— Ես ձեզի չտի լաւ կը խորհրդածեմ, մօրեղբայր, չեմ գիտեր ի՞նչ ըսել կուզէք : Ի՞մ խելքս առողջ է, դատողութիւնս տեղը, և յիշողութիւնս գերազանց : Կուզէ՞ք ոտանաւորներ կարդամ ձեզ : Կուզէ՞ք լատիներէնէ հատուածներ մեկնեմ : Աւասիկ Տակիտոս մը կայ մատենադարանին մէջ : Եթէ կուզէք՝ ուրիշ փորձ մ'ընենք . թուաբանական կամ երկրաչափական խնդիր մը լուծեմ . . . Չէ՞ք ուզեր . . . Ուրեմն մտիկ ըրէք որ այս առաւօտ ըրածնիդ պատմեմ . . . : “Դուք ժամութիւն եկաք ոչ թէ զիս արթնցնելու, վասն զի չէի ննջեր, այլ զիս անկողնէս դուրս քաշելու համար : Ես ինքնին հագուեցայ, առանց խէրմէնի օգնութեան . դուք ազաչեցիք զիս որ Տոքթէօր Օվրէի տունը գամ ձեզ հետ . ես չուզեցի, դուք պնդեցիք, ես բարկացայ : Ժէրմէն օգնեց ձեզ որ ձեռներս կապեցիք . այս իրիկուն պիտի փնտրեմ զայն : Տասներեք աւուր վարձք կուզէ, այսինքն տասներեք ֆրանք, որովհետեւ ամիսն երսուն ֆրանքի բռնած եմ : Դուք անոր հատուցում մը պարտիք ընել, վասն զի կազանդի պարգեւները կորսընցնելուն պատճառ էք : Միթէ խորհրդածել է այս, և տակաւին կը կարծէ՞ք թէ զիս կրնաք խելագարի տեղ դնել . . . : Ա՛հ, սիրելի մօրեղբայր, լաւագոյն զգացմանց դարձէ՞ք . յիշեցէք որ մայրս ձեր քոյրն էր : Ի՞նչ պիտի ըսէր, խեղճ մայրս, եթէ զիս հոս տեսնէր . . . Ես ոխ չեմ պահեր ձեզ դէմ, և ամեն բան կրնայ բարեկամաբար կարգադրիլ : Դուք աղջիկ մ'ունիք, օրիորդ Քլէր Մորլոյ . . . :

— Ահա բռնեցիքեղ. կը տեսնես որ խելքդ գլուխդ չէ : Ես աղջիկ ունի՞մ : Ես ամուրի եմ, կատարեալ ամուրի :

— Դուք աղջիկ մ'ունիք, կրկնեց Ֆրանսուա մեքենարար ։

— Խեղճ քեռորդիս . . . օ՛ն, լաւ մտիկ ըրէ զիս ։
Դու մօրեղբոր աղջիկ ունի՞ս ։

— Մօրեղբոր աղջիկ, ոչ, ես մօրեղբոր աղջիկ չունիմ ։ Ո՛հ, չէք կրնար զիս սխալեցնել, ես մօրեղբորորդի բնաւ չունիմ, ոչ մանչ ոչ աղջիկ ։

— Ես քու մօրեղբայրդ եմ, այնպէս չէ՞ ։

— Այո՛, մօրեղբայրս էք, թէպէտ մոռցաք այս առաւօտ ։

— Եթէ ես աղջիկ մ'ունենայի, քու մօրեղբորորդիդ կը լինէր. արդ, որովհետեւ դու մօրեղբորորդի չունիս, ուրեմն ես ալ աղջիկ չունիմ ։

— Իրաւունք ունիք . . . այս ամառ Էմիլ ջուրերը գտնուած ժամանակս զայն իւր մօր հետ տեսնելու բարեբաղդութիւնն ունեցայ ։ Կը սիրեմ զայն, և իրաւունք ունիմ հաւատալու թէ նա ալ զիս կը սիրէ. ուստի կը խնդրեմ ձեզնէ որ ամուսնութեան տաք ինձ զայն ։

— Զո՞վ ։

— Զեր օրիորդ աղջիկը ։

— Օ՛ն, ըսաւ ինքնիրեն, մօրեղբայր Մորլոյ, Պ. Օլիբէ մեծ ճարտարութեան փորձ մը պիտի տայ եթէ յաջողի բժշկել զայս ։ Վեց հազար ֆրանք եկամուտ կուտաս իրեն քեռորդւոյս հասոյթէն ։ Երսունէն վեցն ելնէ, կը մնայ քսաննչորս ։ Դարձեալ հարուստ եմ, խեղճ Ֆրանսուա ։

Այսպէս ըսելով Պ. Մորլոյ, նստաւ և ձեռքին հանդիպած գիրք մը բացաւ ։

— Նստէ՛ հոգ, ըսաւ երիտասարդին, բան մը պիտի կարդամ քեզ, ջանա՛ մտիկ ընել, որպէս զի հանդարտիս ։ Եւ սկսաւ կարդալ ։

*Մենամնութիւնը գաղափարի մը յամառութիւնն

է, կրքի մը միայնակ տիրումը : Կեդրոնը սրտին մէջ է . հոն պէտք է փնտռել զայն և բժշկել : Պատճառ կ'ունենայ տարիանք, վախ, սնափառութիւն, փառամոլութիւն, խղճի խայթ : Կրքի պէս միեւնոյն նշաններով երեւան կ'ելնէ, մերթ ուրախութեամբ, զուարթութեամբ, յանդգնութեամբ և աղաղակաւ, մերթ ալ երկչոտութեամբ, տխրութեամբ և լռութեամբ : »

Սոյն ընթերցման միջոցին Գրանսուայի վրայ հանդարտութիւն և թմրութիւն տեսնուիլ սկսաւ : Տարթէօրին սենեակը տաք էր :

— Կեցցէ՛, բաւ ինքնիրեն Պ. Մորլոյ, ահա արդէն տեսնուիլ սկսաւ բժշկութեան հրաշքներէն մին, կը քնացնէ մարդ մը : որ ոչ քուն ունէր, ոչ նօթութիւն : »

Բայց Գրանսուա չէր ննջեր, այլ քուն կը կեղծէր կատարելապէս : Քիչ քիչ գլուխը կը ծռէր, և չափաբերական ճշգրտութեամբ կը կանոնաորէր իւր շնչառութեան միօրինակ շշիւնը : Մօրեղբայր Մորլոյ խաբուեցաւ . ընթերցումը շարունակեց ցած ձայնիւ, յետոյ յօրանջեց, յետոյ դադրեցուց ընթերցումը, յետոյ գիրքը ձեռքէն սահեցաւ ինկաւ, յետոյ աչերը փակեց, յետոյ նիրհեց անկեղծապէս ի մեծ ուրախութիւն քեօորգւոյն, որ աչքին ծայրովը զայն կը դիտէր սատանայաբար :

Գրանսուա սկսաւ իւր աթոռն երեբցնել . Պ. Մորլոյ ծառի պէս անշարժ էր . Գրանսուա ճեմել սկսաւ սենեկին մէջ կոշիկները ճարճատեղնելով . Պ. Մորլոյ խորդալ սկսաւ : Այն ժամանակ խելագարը Տարթէօրին գրասեղանին քսվն երթալով, քերիչ զմեկին մը գտաւ, զայն անկիւն մը մղեց, կոթն ամրապէս անկիւնին կրթնցուց, և իւր թեւերը կապող շուանը կտրեց անով : Երբոր թեւերն արձակուեցան, հազիւ կրցաւ իւր ուրախութեան գանշիւնը բռնել, և մեղ-

մով մ'իւր մօրեղբօր քով գնաց : Երկու վայրկենի մէջ Պ. Մորլոյ ամրապէս կապուեցաւ , բայց այնչափ զգուշութեամբ , որ բունը բնաւ չվրդովեցաւ : Ֆրանսուա սքանչացաւ իւր ըրածին վրայ , և գիւրքը գեանէն վերցուց : Խորհրդածող Մենտելեռ վերջին տպագրութիւնն էր : Անկիւն մը տարաւ զայն և սկսաւ ընթեռնուի զգաստ մէկու մը պէս , Տոքթօրին գալուն սպասելով :

2

Պէտք է սակայն որ պատմեմ Ֆրանսուայի և իւր մօրեղբօր նախընթացները : Ֆրանսուա՝ Բաաթ Սոմնի մէջ ժամանակաւ նարախի տախտակ շինող Պ. Թոմաս անուն անձի մ'որդին էր : Նարախի տախտակ շինելու արհեստը լաւ գործ մ'է , հարիւրին հարիւր շահ կուտայ , Հօրը մեռնելէն յետոյ , Ֆրանսուա այն գիւրակեցուցութիւնը կը վայելէր , որ պարկեշտ կը կոչուի , անշուշտ այն պատճառաւ որ ցածութիւններ ընելէ ազատ կը պահէ մեզ , դուցէ նաև այն պատճառաւ որ թոյլ կուտայ մեզ ձեռնկալութիւններ ընել մեր բարեկամաց : Ֆրանսուա երսուն հազար ֆրանք տարեկան եկամուտ ունէր :

Իւր ճաշակը վերջին ծայր պարզ էր , ինչպէս որ ըսած եմ ձեզ կարծեմ : Ընդակից նախապատուութիւն մ'ունէր այն ամեն բանի համար որ չեն փայլիր , և բնականաբար իւր ձեռնոցները բաճկոնակներն ու կրկնոցները կ'ընտրէր այն համեստ գոյներէն , որք սեւին և շագանակագոյնին մէջ տեղն են : Իւր մատաղ մանկութեան մէջ իսկ փետրազարդ ցցունք երեւակայած լինելը չէր յիշեր , և այնչափ նախանձելի եզոյ ժապուէններն իւր քունը չէին վրդոված : Միտապակեայ ակնոց չէր կրեր , որովհետեւ , կըսէր , լաւաչեր ունէր , ոչ ալ փողկապին վրայ դնաստել , փասն

զի իւր փողկապն առանց գնատսեղի կը կենար , բայց ճշմարիտն այս է որ ինքզինք ցուցնելէ կը վախնար :
Իւր կոչիկին փայլն իւր աչքը կը խոտողէր : Մեծ պիտի լինէր իւր տագնապն եթէ ծննդեան դիպուածը զինք նշանաւոր անունով մ'օժտած լինէր : Եթէ կնքահայրը զինքն Ամերիկ կամ Ֆէրնանտ կոչած լինէր , կենացը մէջ չպիտի ստորագրէր այդ անունները : Բարեբաղդաբար իւր անուններն այնչափ համեստ էին , որ անոնցմէ համեստագոյնը թերեւս չէր կրնար ինք ընտրել :
Իւր երկչոտութիւնն արգիլեց զինքն ասպարէզ մ'ընտրել : Պարսյորէսցի սեմէն ներս մտնելէ յետոյ , կրթնեցաւ այն մեծ դրան , որ ամեն բանի կ'առաջնորդէ , և յառեցաւ մնաց այն եօթն կամ ութ ճանբաներուն առջեւ՝ որք բացուած էին իրեն : Օրէննրսգլտութիւնը չափազանց աղմկալի կը թուէր իրեն , բժշկութիւնը չափազանց յողզողդ , ուսուցչութիւնը չափազանց պատկառելի , վաճառականութիւնը չափազանց կնճռոտ , վարչական պաշտօնէութիւնը չափազանց հպատակեցուցիչ :

Իսկ զինուորութիւնը մտքէ անգամ անցունել պէտք չէր , ոչ թէ թշնամիէ վախնալուն համար , այլ զի համազգեստի դազափարէն կը դողար , ուստի իւր առաջին արհեստին յարեցաւ մնաց , ոչ թէ ամենէն գիւրինը լինելուն համար , այլ իբրև ամենէն անշուքն : Իւր եկամուտներովն ապրիլ որոշեց : Եւ որովհետև իւր ստակն ինք վաստըկած չէր , յօժարակամութեամբ փոխ կուտար : Այսպիսի հազուագիւտ առաքինութեան մը փոխարէն երկինք բազմաթիւ բարեկամներ տուաւ իրեն : Ամենն ալ կը սիրէր անկեղծօրէն , և անոնց փափաքն ամենայն յօժարամտութեամբ կը կատարէր : Երբոր անոնցմէ միոյն հանդիպէր Պուլվառին (Փարիզին ամենէն մեծ և գեղեցիկ փողոցը) վրայ , միշտ ինքը թող կուտար որ ձեռքէն կը բռնէին , կէս պառոյտ

մը կ'ընէր ինք իւր վրայ, և կ'երթար ուր որ զինքը տանէին: Պէտք չէ մոռնալ թէ ոչ տխմար էր, ոչ տղէտ և ոչ անհանճար: Երեք կամ չորս կենդանի լեզու դիտէր. լատիներէն, յունարէն և դպրոցի մէջ ուսուցուած ամեն բան գիտէր. վաճառականութեան, արուեստից, երկրագործութեան և գրականութեան ծանօթութիւն տնէր, և առողջ կերպիւ կը դատէր ամեն նոր ելած գիրք, երբոր զինքը մտիկ ընող մը չգըռնուէր:

Բայց իւր տկարութիւնը կանանց հետ կ'երեւնար իւր բոլոր զօրութեամբ: Պէտք էր միշտ որ անոնցմէ մին սիրէր, և եթէ առուօտուն աչքը չփած ժամանակ սիրոյ նշող մը շտեմէր հորիզոնն, անպատճառ գէշ կ'երնէր անկողնէն, և դուլլաները խոտորնակ (թէրս) կը հաղնէր: Երբոր նուագահանդէսի մը կամ թատերական տեսարանի մը ներկայ գտնուէր, իրեն հաճելի դէմք մը կը փնտռէր, և անոր կը սիրահարէր մինչև իրիկուն: Եթէ գտնէր, տեսարանը գեղեցիկ էր, նուագահանդէսը սիրալի. իսկ եթէ չգտնէր, ամեն մարդ գէշ կ'արտասանէր կամ սխալ կ'երգէր: Սիրան ա՛յն աստիճան կ'ատէր դատարկութիւնն, որ միջակ գեղեցկութիւն մը տեսած ժամանակ կուշտբուն կը զարնէր, որպէս զի կատարեալ գտնէր զայն: Արդ՝ կրնաք դուշակել առանց իմ՝ ըսելուս որ այս համալսարհական խանդաղատանքն անառակութիւն չէր, այլ անմեղութիւն: Ամեն կիները կը սիրէր առանց անոնց ըսելու, վասն զի երբէք չէր համարձակած անոնցմէ մէկուն հետ խօսելու: Խառնակեցիկներուն ամենէն միամիտն և ամենէն անմխասն էր. Տօն Ժուան մը, եթէ կ'ուզէք, բայց առանց Ժիւլիայի:

Երբոր սիրէր, իւր մտքին մէջ համարձակ յայտարարութիւններ կը խմբագրէր, որք իւր շրթանց վրայ կ'արգիլուէին կանոնաւորապէս: Կը քծնէր, իւր սրտին

խորը կը ցուցնէր, երկար և գեղեցիկ խօսակցութիւններ կ'ընէր, հարցումներով ու պատասխաններով : Ապառաժները կակուզցնելու չափ ազդու, սառերն հալեցնելու չափ բոցավառ բանախօսութիւններ կը յօրինէր, բայց ոչ մէկ կին գոհ չեղաւ անոր համը տենչանքէն : Սիրուելու համար կամք պէտք է : Բաղձանաց և կամաց մէջ մեծ տարբերութիւն կայ, բաղձանաց, որ ամպերուն վրայ կը նստարկէ մեղկութեամբ, կամաց, որ գայլախաղ քարերու վրայ կը վազվզէ ոտքով : Մին ամեն բան դիպուածէն կ'սպասէ, միւսն ամեն բան ինք իրմէն կը խնդրէ, կամքն ուղղապէս նպատակին կը դիմէ ցանկերու և փոսերու, ձորերու և լեռներու մէջէ, իսկ բաղձանքն իւր տեղը նստած կը կենայ և իւր ամենէն քաղցր ձայնով կը գոչէ :

Չանգա՛կ, զանգա՛կ, ե՛կ . կամ եթէ ոչ՝ կը մեռնիմ :

Սակայն, տարւոյս օգոստոս ամսոյն մէջ, այսինքն իւր մօրեղբոր թեւերը կապելէն չորս ամիս առաջ, Ֆրանսուա համարձակած էր դէմ առ դէմ սիրել : Էմմա սի բաղնիքներուն մէջ մանկամարդուհի մը տեսած էր իրեն պէս երկչոտ, որոյ սաստիկ վեհերոտութիւնըն համարձակութիւն տուած էր իրեն : Նիհար և քնքուշ փարիզուհի մ'էր, ստուերի մէջ հասած պրտոյ մը պէս դժգոյն, թափանցիկ այն գեղեցիկ աղոց պէս, որոց կապոյտ արիւնն յայտնապէս կը վազէ իրենց մօրթին ներքև : Աղջիկն իւր մօր հետ էր, զոր խռչափողի տարեւոր հիւանդութիւն մը, եթէ չեմ սխալիր, Էմմի ջերմուկներն երթալու դատապարտած էր : Կ'երեւի որ մայր ու աղջիկ աշխարհէ հեռի ապրած էին, փասն զի ջերմուկը մտնող ելնող շունդայոյզ բազմութեան շրայ զարմացական երկար հայեաց մը կը ձգէին : Ֆրանսուա յանկարծ ասոնց ներկայացաւ, իւր ապաքինեալ մի բարեկամին միջոցաւ, որ իտալիա

կ'երթար Գերմանիոյ ճանրով : Ամսոյ մը չափ ժամանակ ամեն օր տեսակցեցաւ ասոնց հետ, և գրեթէ ասոնց միակ ընկերն եղաւ : Քնքուչ հոգիներու համար բազմութիւնը մեծ ամայութիւն մ'է : քանի' բազմութեան շահնգը շատնայ իրենց շուրջն, անշափ իրենց բնակարանին անկեան մէջ իրարու քով կը սեղմուին՝ միմեանց ականջն ի վար խօսելու համար : Մանկամարդ Փարիզուհին և մայրն ամենայն դիւրութեամբ Ֆրանսուայի սրտին մէջ մտան, և օր ըստ օրէ նորանոր գանձեր գտան հոն, ինչպէս այն նաւորդներն, որք առաջին անգամ սոք կոխեցին յՍմերիկա : Հեշտանօք կը կոխէին այս կոյս և խորհրդաւոր գեանքն վրայ : Երբէք չհարցուցին թէ հարձուս էր կամ ազքատ : կը բաւէր իրենց գիտնալ թէ բարեսիրտ էր, և այսպիսի օսկի սրտէ մ'առելի թանկագին դիւտ չէր կրնար լինել իրենց համար : Ֆրանսուա ալ իւր կողմէ սքանչացաւ այս այլափոխման վրայ : Երբէք պատմած են ձեզ թէ ի'նչպէս գարունը կը բացուի Աուսիոյ պարտէզներուն մէջ : Երէկ ամեն ինչ ծածկեալ էր ձիւնով : այսօր արեւու ճառագայթ մը կուգայ ձմեռն ի փախուստ կը դարձունէ : կէս օրին ծառերը կը ծաղկին, և հետեւեալ օրը գրեթէ պտուղ կը բերեն : Այսպէս ծաղկեցաւ ու պտղաբերեցաւ Ֆրանսուայի սէրն ալ : իւր պաղութիւնն ու վեհերտաութիւնը մէկէն քշուեցան անյայտ եղան լուծուած սառայցներու պէտ : Ամբշկոտ ու երկչատ աղան մարդ եղաւ քանի մը շաբաթի մէջ : Չեմ' գիտեր թէ ո՞վ նախ արտասանեց անանկաբառը . բայց հոգ չէ : Այդ բառը միշտ զօրութեամբ կը հասկցուի՝ երբօր երկու պարկեշտ սիրտեր սիրոյ խօսք կ'ընեն :

Ֆրանսուա չափահաս էր և տէր իւր անձին . բայց իւր սիրածն հայր մ'ունէր, որոյ հաւանութիւնն ըստանալ հարկ էր : Հոս է որ դժբաղդ երխտասարգին

վեհերասութիւնն յազթեց : Ի զուր Քլէր կ'ըսէր անոր .
« Գրեցէ՛ք համարձակ , հօրս իմաց արուած է , յա-
ջորդ թղթարերով կ'ստանաք անոր հաւանութիւնը : »
Նամակն հարիւր անգամէն աւելի գրեց ու գրեց , և
չհամարձակեցաւ յղել : Սակայն գործը դիւրին էր ,
և ամենէն հասարակ խելքը փառքով կրնար ի դլուխ
հանել : Ֆրանսուա կը ճանչէր իւր ապագայ աներոջ
անունը , դիրքը , հարստութիւնն և մինչեւ իսկ բնա-
ւորութիւնն : Ընտանեաց ամեն գաղանիքներուն ծա-
ղօթացած էր , գրեթէ տունէն էր : Ի՞նչ կը մնար ի-
րեն ընել : — Քանի մը խօսքով յայանել թէ ո՛վ էր ինք
և ի՞նչ ունէր : Պատասխանն երկբայելի չէր : Այնչափ
տատամնեցաւ , որ ամէն մը յետոյ Քլէր և մայրը պար-
տաւորեցան կասկածիլ իւր վրայ : կը կարծեմ որ տա-
կուին տանեւհինգ օր կը համբերէին , բայց հայրական
իմաստութիւնը չթողուց : Եթէ Քլէր կը սիրէր , եթէ
սիրահարն իւր դիտաւորութիւնը պաշտօնապէս յայա-
նել չէր ուզեր , պէտք էր , առանց ժամանակ անցու-
նելու , աղջիկն տպահով տեղ դնել , ի փարիզ : Գուցէ
այն ժամանակ Պ. Ֆրանսուա կուգար ամուսնութեան
կը խնդրէր զայն : Գլուխը ո՛ւր կրնար գտնել :

Առաւօտ մը , երբոր Ֆրանսուա դնաց տիկնայքն
առնելու և շրջագայութեան տանելու , օթեւանապետը
ծանոյց անոր թէ նախընթաց օրը մեկներ փարիզ դը-
նացեր էին , և թէ արդէն անօնց բնակարանն Անգ-
լիացի ընտանիք մը բռնած էր : Այսպիսի դժնդակ
հարուած մը յանկարծ այսպիսի տկար դիլուս մը վրայ
իյնալով , խելքին դպաւ : Խենդի պէս գուրս ելաւ և
սկսաւ Քլէր վնասել այն ամեն տեղերն , ուր սովո-
րութիւն ունէր զայն տանելու : Իւր աունը վերագար-
ձաւ սաստիկ գլխու ցաւով մը , զոր Աստուած գիտէ
ի՞նչպէս դարմանեց : Արիւն առնուլ տուաւ իրմէ . տաք
չուրը մտաւ . բունն մանանեխով սպեղանիներ դրաւ

ինքնիրեն : Հոգեկան ցաւերուն վրէժը մարմինէն կ'առնուր : Երբոր ինքզինք ըծշկուած կարծեց , Ծրանսա վերադարձաւ , հաստատ որոշմամբ որ հանդերձը փոխելէ առաջ երթայ Բլէրն ամուսնութեան խնդրէ : Փարիզ հասաւ , շոգեկառքէն վար ցատկեց , իւր կարասիներուն սնտուկն հոն մտցաւ , և կառք մը նստելով գոչեց կառապանին .

— Անոր տունը , և սրարչաւ :

— Ո՞ւր , քաղաքացի :

— Պարոն . . . փողոց . . . չեմ գիտեր :

Մտոցեր էր իւր սիրելւոյն անունն ու հասցէն : — Մեր տունն երթանք , ըսաւ ինքնիրեն . հարկաւ միտքս կուգան . . . : « Եւ իւր այցեատման երկնցուց կառապանին , որ իւր տունը տարաւ զայն :

Իւր դռնապանն անզաւակ ծերունի մ'էր , Էմմանուէլ անուամբ : Անոր առջեւ հասնելուն պէս , Ծրանսուա խորին յարգանօք ողջունեց զայն և ըսաւ .

— Պարոն , դուք աղջիկ մ'ունիք , Օրիորդ Բլէր Էմմանուէլ : Կ'ուզէի գրել ձեզ , որպէս զի ամուսնութեան տաք ինձ զայն , բայց խորհեցայ որ աւելի պատշաճ կը լինի անձամբ ընել այս առաջարկ : »

Հասկցուեցաւ որ խելագար էր : Դռնապանը գնաց Ծոպուր Սէնթ Անթուան թաղն , և Պ. Մորլոյ մօրեղբայրը կոչեց ,

Պ. Մորլոյ՝ Շարոն փողոցին ամենէն պարկեշտ բնակիչն էր : Շարոն փողոցը փարիզի ամենէն երկայն փողոցներէն մին է : Հին ժամանակաց կահեր կը շինէր հասարակ տաղանդով և արտասովոր խղճմտանքով : Տանձենիի սեւցած փայտն երեսնոսի տեղ , կամ իւր գործարանէն ելած գզրոց մ'իրբեւ միջին դարու գործչէր կլնեցներ : Եւ սակայն ինքն ալ , այլոց պէս , նոր փայտերը ծակելու և իբրև սրգէ կերուած ցուցնելու արհեստը գիտէր : Բայց իւր սկզբունքն էր մարդու ա-

նիրաւութիւն չընել : Զարդական արուեստից մէջ գրեթէ անտեղի բաւականասիրութեամբ մը հարիւրին հինգէն աւելի շահ չէր փնտռեր՝ իւր տան ընդհանուր ծախքն հանելէ յետոյ : Այս պատճառաւ աւելի յարգ վաստկած էր քան թէ ստակ : Երբոր պահանջատուն մը գրէր , յաւելումն երեք անգամ կը կր'նէր , վախնալով որ սխալմամբ աւելի չհաշուէ ի շահ իւր :

Երսուն տարի այս արհեստը բանելէ յետոյ , վարպետ ելած օրէն աւելի հարուստ չէր : Իւր ապրուստն իւր ամենէն խոնարհ գործաւորին պէս վաստկած էր , և քիչ մը նախանձութեամբ կը հարցնէր ինքնիրեն թէ իւր թոմաս քեռայրն ի՞նչպէս այնչափ եկամուտ գիշած էր : Եթէ իւր քեռայրը քիչ մը բարձրէն կը նայէր՝ իւր վրայ ետքէն հարստացողներու սնափառութեամբ , Պ. Մորլոյ աւելի բարձրէն կը նայէր անոր՝ ետքէն հարստանալ չուզող մարդու մը գողութեամբ : Իւր խոնարհ վիճակն իրեն պատիւ համարելով , ռամկական ամբարտաւանութեամբ մը կ'ըսէր . « գոնէ ապահով եմ որ մէկու մը պարտք չունիմ » :

Մարդս տարօրինակ կենդանի մ'է , և զայս առաջին անգամ ըսողն ես չեմ : Այս պատուական մարդը , Պ. Մորլոյ , որոյ խղճամիտ պարկեշտութիւնը կը զուարճացնէր բոլոր ֆոպուրն , իւր սրտին խորէն հաճոյք մ'ըզաց երբոր եկան իւր քեռորդւոյն հիւանդութիւնն իրեն ծանուցին : Հրապուրիչ բարակ ձայն մը լսեց որ կամացուկ մը կ'ըսէր իրեն .

— Թէ որ ֆրանսուա խելագար է , դու անոր խնամակալը կը լինիս : Ուզողութիւնը չուտով պատասխանեց :

— Ազով աւելի հարուստ չեմ լինիր :

— Ի՞նչպէս չես լինիր , ըսաւ ձայնը , խելագարի մը թոշակը տարին երսուն հազար ֆրանքի չկրնար հասնիլ երբէք : Միւս կողմէ աշխատութիւն պիտի կրենք , մեր գործէն պիտի մնանք , միթէ փոխարի-

նութեան մ'արժանի չե՞նք, մեր մէկու մը վնաս չենք հասցներ :

— Բայց, պատասխանեց անշահախնդրութիւնը, մեր ընտանեաց ձրի պարտինք ծառայել :

— Իրա՛ւ, միմեաց ձայնը, ուրեմն ինչո՞ւ համար մեր ընտանիքը բան մը չորաւ երբէք մեզ համար : Մեք ալ նեղ ժամանակներ և դժուարին վճարքներ ունեցանք, ոչ մեր Թրանսուա քեռորդին, ոչ ալ անոր վախճանեալ հայրը շմտածեցին մեզ երբէք :

— Պա՛հ, գոչեց բարեարտութիւնն, այս մեծ բան մը չէ, այնչափ իրար անցնելու բան չկայ : Թրանսուա երկու աւուր մէջ կը բուժի :

— Գուցէ նաև ըստ կամակոր ձայնը, հիւանդութիւնն իւր հիւանդը մեռցնէ, և մեր առանց մէկուն վնաս հասցնելու ժառանգենք անոր հարստութիւնը : Մեք երեսուն տարի Բրուսիոյ թագաւորին համար (ընդունայն) աշխատեցանք : Ո՞վ գիտէ թէ անխելքի մը գլխուն իջած մուրճի հարուած մը մեր բաղդը չը պիտի չինէ :

Բարեմիտ մարդը խցեց իւր ականջը, բայց այդ ականջն այնչափ լայն, այնչափ երկայն և այնչափ աղնուապէս ծովային խեցիի պատուտակաձև խորութիւնն ստացած էր, որ փոքրիկ և յամառ սուր ձայնն անոր կամաց հակառակ կը սողոսկէր հոն : Շարսն փողոցին տունն իւր գործաւորապետին խնամոց յանձնեց, և մօրեզբայրն իւր ձմերային բնակութիւնն իւր քեռորդւոյն գեղեցիկ տան մէջ հաստատեց : Պատուական անկողնի մը մէջ ննջեց, և ստամոքսի գելումն յորմէ քանի մը տարիներէ ի վեր կը արանջէր, կարծես հրաշքով բժշկեցաւ : Ժէրմէն կը ծառայէր իրեն, կ'ածիլէր զինքը, և գլուխը կը յարդարէր : Այս կեանք սովորոյթ եղաւ իրեն, և քիչ քիչ մխիթարուեցաւ իւր քեռորդւոյն հիւանդութեան վրայ : Ընդեւացաւ այն գաղափարին

Թէ Գրանսուա թերեւս բնաւ բժշկուելիք չունի : Շատ շատ իւր խիղճն անգորբելու համար մերթ ընդ մերթ կը յեղյեղէր . « Իս մարդու վրաս չեմ հասցնել » :

Երեք ամիս յետոյ ձանձրացաւ տան մէջ խենդ մ'ուսնենալէ , վասն զի ինքզինք իւր տան մէջ կը կարծէր : Գրանսուայի շարունակեալ բանդագուշանքն և Քլէրն ամուսնաւթեան խնդրելու մենամուտութիւնն անտանելի պատահաս մ'երեւցան իրեն . ուստի որոշեց տունը մաքրել և հիւանդը Պ. Օլրէի տունը փակել : « Գոնէ , կ'ըսէր ինքնիրեն , քեռորդիս աւելի լաւ կը խնամուի հոն , ես ալ աւելի հանդիստ կը լինիմ » : Գիտութիւնը ճանչած է թէ խելագարներուն միտքն զբաղեցնելու համար զանոնք իրենց սովորական տեղէն ուրիշ տեղ փոխադրելը լաւ է : Ուստի ես իմ պարտքս կը կատարեմ » :

Այս մտածութեամբք էր որ մօրեղբայր Մօրլոյի քունը տարած էր երբոր Գրանսուա անոր թեւերը կապել մտաբերեց : Ի՛նչ զարթում :

3

Տօքթէօրը ներս մտաւ ներում խնդրելով : Գրանսուա ոտքի վրայ ելաւ , գիրքը գրասեղանին վրայ դրաւ և գործը ճարտասանաբար հասկցուց՝ մեծաքայլ ճեմելով սենեկին մէջ :

— Պարոն , ըսաւ , մօրեղբայրս ձեր խնամոց յանձնելու եկած եմ : Ահա կը տեսնէք քառսուն և հինգ — յիսուն տարու մարդ մը բրտացեալ աշխատութեամբ և տաժանելի կենաց զրկումներով , բայց քաջառողջ ծնողքէ ծնած , այնպիսի ընտանիքէ մը , ուր խելագարութիւն տեսնուած չէ երբէք : Հետեւաբար ժառանգական հիւանդութեան մը հետ չէ ձեր գործը : Իւր հիւանդութիւնը խիստ հեռաքրքրաշարժ մենա-

մտութիւն մ'է, որոյ նմանը գուցէ տեսնելու առիթ ունեցած չէք։ Անհաւատալի արագութեամբ ծայրագոյն գուարթութենէ ծայրագոյն ախրութեան կ'անցնի. մենամտութեան և մեղամաղձութեան զարմանալի խառնուրդ մ'է։

— Խեղքը բոլորովին կորուսած չէ՞։

— Ոչ, Պարոն, իւր խելագարութիւնը մէկ կէտի վրայ է, և ճշդիւ ձեր մասնագիտութեան կը վերաբերի։

— Ի՞նչ է իւր հիւանդութեան բնութիւնը։

— Աւա՛ղ, Պ. Տոբթէօր, մեր դարուն բնութիւնը, ընչաքաղցութիւն։ Մանկութենէն ի վեր աշխատած է և հարստութիւն չունի։ Հայրս ալ նոյն կէտէն ճանբայ ելնելով՝ բաւական մեծ հարստութիւն թողուց ինձ։ Այս սիրելի մօրեղբայրս նախանձիլ սկսաւ. յետոյ մտածեց որ իմ միակ ազգականն լինելով, կրնար իմ ժառանգորդս լինիլ երբոր մեռնէի, և խնամակալս լինիլ եթէ խենդենայի. և որովհետեւ տկարամիտ մարդ մը գիւրաւ կը հաւատայ իւր փափաքած բանին, այս տարբազդն ալ այնպէս համոզուեր է թէ ես խելքս կորուսեր եմ։ Ամենուն այսպէս ըսելէ զատ, հարկաւ ձեզ ալ պիտի ըսէ։ Կառքին մէջ, թէև ձեռները կապուած, կը կարծէր թէ ինք էր որ զիս ձեզ կը բերէր։

— Ո՞րչափ ժամանակ է որ այս հիւանդութիւնն սկսած է։

— Երեք ամսոյ չափ։ Դռնապանիս օթեակը գնացեր և շուարեալ դէվքով մ'ըսեր է. «Պարոն Էմմանուէլ, դուք ազդիլ մ'ունիք. . . թողէ՛ք զայն ձեր օթեակին մէջ և եկէ՛ք օգնեցէ՛ք ինձ որ քեռորդիս կապենք։»

— Իւր վիճակը կը հասկնա՞յ. գիտէ՞ իւր հիւանդ լինիլը։

— Ոչ, Պարոն, և կը կարծեմ թէ լաւ նշան մ'է

այս : Չմտնամ ըսել ձեզ նաեւ թէ իւր սննդական գործարաններուն ալ խանդարում եկած է : Ախորժակը բոլորովին կորսուած է , և երկար քնհատու թեանց ենթակայ է :

— Այդ դէշ չէ : Կանոնաորապէս ուտող ու քնացող խելագարը գրեթէ անբուժելի է : Ներեցէք ինձ որ արթնցնեմ ձեր հիւանդ մօրեղբայրը : »

Պ. Օվրէ մեղմով ցնցեց Պ. Մորլոյի ուսն , որ խկոյն արթննալով ցատկեց ոտքի վրայ ելաւ : Իւր առաջին շարժումն եղաւ աչերը շփելը երբոր տեսաւ որ ձեռները կապուած էին , գուշակեց եղելութիւնն , և սկսաւ բարձրաձայն խնդալ :

— Գէշ կատակ չէ , ըսաւ :

Ֆրանսուա , Տոբթէօրը մէկ կողմ քաշելով .

— Կը տեսնէ՞ք այս խնդալը : Հինգ վայրկենէն պիտի կատողի :

— Դուք ինձ թողուցէք : Ես գիտեմ ընելիքս :

Եւ հիւանդին քոյնը երթալով սկսաւ ժպտիլ երեսին , իբրեւ զբօսցնել ուղուած աղու մը : — Սիրելիս , ըսաւ անոր , կանուխ արթնցաք . լաւ երազներ տեսա՞ք :

— Ե՛ս . երազ չտեսայ : Տրցակի մը պէս կապուած լինելուս վրայ կը ծիծաղիմ : Տեսնողը կը կարծէ թէ խելագարն ես եմ :

— Կը տեսնէ՞ք , Պ. Տոբթէօր , ըսաւ Ֆրանսուա , ահա կը հաստատէ ըսածս :

— Հաճեցէք թեւերս քակել , Տոբթէօր . ես աւելի լաւ կը բացատրեմ միտքս երբոր հանգիստ լինիմ :

— Կը քակեմ ձեր թեւերը , բարեկամ , բայց կը խոստանա՞ք որ հանդարտ պիտի կենաք :

— Ա՛ , Պարո՛ն , դու՞ք ալ զիս խելագարի տեղ կը դնէք :

— Ո՛չ , բարեկամ , բայց դուք հիւանդ էք , ձեզ պիտի խնամենք , պիտի բժշկենք : Ահա կը քակեմ ձեր ձեռները . խելօք կեցիք :

— Ի՞նչ զարմանալի բան է այս, ես քեռորդիս կը բերէի ձեզ :

— Լա՛ւ, լա՛ւ, ըսաւ Պ. Օվրէ. ադոր վրայ ետքը կը խօսինք. ես ձեզ քնացած դտայ, ցերեկը ննջել յաճախ կը պատահի՞ ձեզ :

— Երբէ՞ք՝ սա անպիտան գիրքը . . . :

— Օ՛, օ՛, ըրաւ հեղինակը. թե՛թեւ բան չէ այս : վերջապէս դուք կը կարծէք թէ ձեր քեռորդին խենդ է :

— Կապելու, Պարո՛ն Տարթէօր, և ապացոյցն այս է որ ես պարտաւորեցայ անոր ձեռները կապել այս չուանով :

— Բայց ձեր ձեռներն էին կապուած : Չէ՞ք յիշեր որ ե՛ս քակեցի հիմա ձեր ձեռնակապը :

— Ես էի, ան էր : Թող տուէք որ գործը հասկըցնեմ ձեզ :

— Լ՛ուռ, բարեկա՛մ, գլուխնիդ կը տաքնայ, ահա կասկարմիր եղած էք : Ես չեմ ուզեր որ յոգնիք, իմ հարցմանցս միայն պատասխանեցէք : Դուք կ'ըսէք թէ ձեր քեռորդին հիւանդ է, այնպէս չէ՞ :

— Խե՛նդ, խե՛նդ, խե՛նդ :

— Եւ գո՞հ էք զայն խենդ տեսնելով :

— Ե՞ս :

— Անկեղծօրէն պատասխան տուէք ինձ : Դուք չէք ուզեր որ բժշկուի, այնպէս չէ՞ :

— Ինչո՞ւ համար :

— Որպէս զի հարստութիւնը ձեր ձեռքը մնայ : Դուք հարստանալ կուզէք : Կը բարկանաք որ երկար ժամանակ աշխատեք էք ու չէք կրցեր հարստանալ, և կը մտածէք որ ձեր ալ կարգն եկած է. այնպէս չէ՞ :

Պ. Մօրլոյ պատասխան չէր տար. աշուրները դէպի գետին անկած էր : Կը հարցնէր ինքնիրեն թէ արդ-՞՞ք գէշ երա՞զ մը կը տեսնէր, և թէ ի՞նչ աստիճան

իրականութիւն կար ձեռք կտայելու պատմութեան
և այս հարցմանց մէջ, զոր այս անձանօթ մարդը կ'ը-
նէր, իբրեւ բաց գիրք կարդալով իւր խղճմտանքին
մէջ :

— Չայնե՞ր կը լսէ, հարցուց բժիշկը : »

Խեղճ մօրեղբօր մազերը քսամնեցան գլխուն վրայ :
Յիշեց այն յամառ ձայնն որ իւր ականջն ի վար խօ-
սած էր, և մեքենաբար պատասխանեց .

— Երբեմն :

— Ա՛, ցնորած է :

— Բայց ոչ, ես հիւանդ չեմ. թող տուէք զիս որ
դուրս ելնեմ : Հոս խելքիս պիտի գայ : Հարցուցէք
իմ բարեկամներուս . ամենն ալ պիտի ըսեն ձեզ թէ
իմ խելքս գլուխս է, Զննեցէք բազկերակս . և պիտի
տեսնէք որ ես տենդ չունիմ :

— Պարո՞ն, աւելցուց Տըթէօրը, եթէ կարող լի-
նէի՞նք տենդ տալ մեր հիւանդներուն, ամենն ալ կը
բժշկէինք :

Պ. Մորլոյ ինկաւ իւր թիկնաթուփն վրայ : Իսկ քե-
ռորդին կը ճէմէր Տըթէօրին սենեկին մէջ :

— Պարո՞ն, ըսաւ Ֆրանսուա, ի սրտէ կը ցաւիմ
մօրեղբօրս այս տարաբազդ վիճակին վրայ . բայց մեծ
մխիթարութիւն մ'է ինձ որ կրնամ ձեզ պէս մարդու
մը խնամոց յանձնել զայն : Կարգացի ձեր յօրինած
Խորհրդոցն ինչպէս զբանջելի գիրքը . Մեծին Էս-
քիրոյի Մոյնն ինչպէս անուն գրքէն ի վեր տես-
նուած ամենէն նշանաւոր դործն է իւր տեսակին մէջ :
Գիտեմ նաեւ որ դուք հայր մ'էք ձեր հիւանդաց
համար, ուստի չեմ թշնամանք մ'ըներ ձեզ յանձնա-
րարելով որ լաւ խնամ տանիք դժբազդ մօրեղբօրս :
Գալով իրեն համար վճարուելիք թոշակին, ձեր կամաց
կը թողում որոշել : »

Եւ թղթապանակին մէջէն հազար Ֆրանքնոց պանք-
տոմս մը հանեց վառարանին վրայ դրաւ :

— Գալ շարթու մէջ վերստին կուգամ: Ո՞ր ժամու մէջ ներեալ է հիւանդաց այցելութիւն ընել:

— Կէս օրէն մինչեւ երկու ժամ, պատասխանեց բժիշկը: Իսկ զիս տեսնել ուղղոյն համար ամեն օր տունն եմ: Երթաք բարեաւ, Պարոն:

— Թող մի տաք, գոչեց մօրեղբայր Մորլոյ. մի թողուք որ երթայ: Ազ է խենդը: Կեցիք որ հասկցնեմ ձեզ ագոր խենդութիւնը:

— Հանդարտեցէ՛ք, սիրելի մօրեղբայրս, ըսաւ Ծրանսուա մեկնելով. ձեզ Պ. Օվրէի յանձնած եմ: նա լաւ կը խնամէ ձեզ: »

Պ. Մորլոյ ուզեց քեռորդւոյն ետեւէն վազել, Տըբ-թէօրը թող չտուաւ:

— Ի՞նչ դժբաղդութիւն ինձ համար, որ խենդ խօսք մը չընէր, գոչեց խեղճ մօրեղբայրն: Եթէ քիչ մը բանդագուշէր, կը տեսնէիք թէ խելագարն ես չեմ: »

Ծրանսուա արդէն դրան կոծակը բռնած էր, ետ դարձաւ, բան մը մտաւածի պէս, և ուղղակի Տըբ-թէօրին քով երթալով ըսաւ անոր.

— Պարոն, մօրեղբօրս հիւանդութիւնը միայն չէ իմ հոս գալուս պատճառն:

— Հա՛, հա՛, մրմնջեց Պ. Մորլոյ, յուսոյ նշոյլ մը նշմարելով:

Երիտասարդը շարունակեց.

— Դուք աղջիկ մ'ունիք:

— Վերջնապէս, գոչեց խեղճ մօրեղբայրը. լսեցի՛ք, Տըբթէօր, «աղջիկ մ'ունիք» կ'ըսէ ձեզ:

Տըբթէօրը պատասխանեց Ծրանսուայի.

— Այո՛, Պարոն, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք. . . .

— Դուք աղջիկ մ'ունիք, Օրբորդ Բլէր Օվրէ:

— Տեսա՞ք, Տըբթէօր, տեսա՞ք. ես չըսի՛ ձեզ:

— Այո՛, Պարոն, ըսաւ Տըբթէօրը:

— Ասկէց երեք ամիս առաջ էմնի ջուրերն էր իւր մօր հետ :

— Պրազո՛յ, Պրազո՛յ, գոչեց Պ. Մորլոյ :

— Այո՛, Պարո՛ն, պատաստանեց Պ. Օվրէ :

Պ. Մորլոյ՝ Տըթէօրին քով վազելով ըսաւ անոր .

— Դուք բժիշկը չէք, այս տանը մէջ թոշակաւոր մ'էք :

— Բարեկամ՛, պատասխանեց Տըթէօրն, եթէ խելօք չկենաք, պագ ջուրի (տուշ) կ'ենթարկենք ձեզ :

Պ. Մորլոյ զարհուրելով ընկրկեցաւ :

Քեռորդին շարունակեց .

— Պարո՛ն, ես կը սիրեմ՝ ձեր օրիորդ դուստրը, կը յուսամ որ նա ալ զիս կը սիրէ, և եթէ իւր զգացմունքը փոխուած չէ սեպտեմբեր ամսէն ի վեր, ամուսնութեան կը խնդրեմ :

Տըթէօրը պատասխանեց .

— Ուրեմն Պ. Ֆրանսուա թումասի հետ խօսելու պատի՛ւն ունիմ :

— Նոյն խկ անոր հետ, Պարո՛ն, և ես նախ իմ անունս պարտէի ծանուցանել ձեզ :

— Պարո՛ն, ներեցէք ինձ ըսել թէ շատ սպասեցուցիք ձեզ :

Այս միջոցիս Տըթէօրին ուշադրութիւնը Պ. Մորլոյի վրայ դարձաւ, որ տեսակ մը կատաղութեամբ ձեռները կը շփէր :

— Ի՛նչ ունիք, բարեկամ, հարցուց քաղցր և հայրական ձայնիւ :

— Ոչինչ, ոչինչ, ձեռներս կը շփեմ :

— Ինչո՞ւ համար :

— Բան մը զիս կը նեղէ :

— Յօց տուէք, ես բան մը չեմ տեսներ :

— Չէք տեսներ, ահա՛, ահա՛, մատներուս մէջն է, ես կը տեսնեմ :

— Ի՛նչ է տեսածնիդ :

— Բեռորդւոյս ստակը : Վերուցէ՛ք, Տոբթէ՛օր, ես պարկեշտ մարդ եմ. ես ոչ մէկուն ապրանքը չեմ ուզեր : »

Մինչդեռ բժիշկն ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր Պ. Մորրոյի դանդաշանքը, տարօրինակ յեղափոխութիւն մը կը կատարուէր Ֆրանսուայի անձին վրայ : Երեսին գոյնը կը նեւտէր, կը մնէր, ակռաներն ու ժգնապէս կը կրճտէին : Պ. Օվրէ անոր դառնալով հարցուց թէ ի՞նչ ունէր :

— Բան մը չունիմ, պատասխանեց Ֆրանսուա : օրիորդ Քլէր կուգայ, զինքը կ'սպասեմ. ուրախութեան էս . . . բայց կ'ընկճէ զիս. երջանկութիւնը ձիւնի պէս կ'իյնայ իմ վրայ : Չմեռը խիստ պիտի լինի սիրահարներու համար : Տոբթէ՛օր, նայեցէ՛ք ի՞նչ ունիմ գլխուս մէջ : »

Պ. Մորրոյ քեռորդւոյն քով վազեց գոչելով .

— Բաւական է, ալ մի՛ բանդադուչեր. չեմ ուզեր որ դու խենդ լինիս : Պիտի կարծեն թէ ես գողցած եմ ձեր խելքը : Ես պարկեշտ մարդ եմ : Տոբթէ՛օր, ձեռներօ նայեցէ՛ք, գրպաններս խուզարկեցէ՛ք. տունս մարդ զրկեցէ՛ք, Ֆոպուր Սէնթ-Մնթուանի Շառոն փողոցը. գրասեղանիս բոլոր դարակները բացէ՛ք, և պիտի տեսնէք որ ուրիշի գոյք բնաւ չունիմ : »

Երբոր Տոբթէ՛օրը տարակուսեալ կեցած էր իւր երկու հիւանդներուն միջեւ, դուռը բացուեցաւ և Քլէր եկաւ իմացնել իւր հօր թէ նախաճաշը պատրաստ էր սեղանին վրայ :

Ֆրանսուա մէկէն ոտքի վրայ ելաւ, բայց իւր կամքը միայն վազեց օրիորդ Օվրէի առջեւ : Մարմինը ծանրապէս ինկաւ թիկնաթոռին վրայ, և հազիւ կըրցաւ քանի մը բաւ թոթովել :

— Քլէ՛ր, ես եմ. կուզե՛ս . . . »

Եւ ձեռքը ճակտին դրաւ, իւր դժգոյն գէւթը մէկէն կարմրեցաւ . քունքերը սաստկապէս կը բարախէին . իւր արտեւանանց վրայ բուռն ճնշում կ'զգար, ֆլէր, մեռած քան թէ կենդանի, անօր երկու ձեռքը բռնեց . Երիտասարդին մորթն ա՛յնչափ չոր և բաղկերակն ա՛յնչափ կարծր էր, որ խեղճ աղջիկը զարհուրեցաւ . Չայն այսպէս տեսնել չէր յուսար . Քանի մը վայրկենի մէջ, նարնջի գոյն մը ծաւալեցաւ քթին շուրջը, յետոյ նողկանք եկաւ վրան, և Պ. Օվրէ մտաշնջին տենդի մը բոլոր նշանները տեսաւ անօր վրայ .

— Ի՛նչ դժբաղդութիւն է որ, ըսաւ, այս տենդը մօրեղբօրը շեկաւ, որպէս զի բժշկէր զայն . »

Ձանգակը քաշեց, սպասուհին վազեց եկաւ . յետոյ Տիկին Օվրէ, զոր Ֆրանսուա հազիւ ճանչեց, ա՛յնչափ ընկճեալ էր . Պէտք եղաւ շուտով պառկեցընել հիւանդը . Քլէր իւր սենեակն ու անկողինը նուիրեց, գիշերօթիկ աշակերտուհւոյ մը գեղեցիկ փոքրիկ անկողին մ'էր ճերմակ լարագոյրներով : Փոքրիկ և վայելչազարդ սենեակ մը, վարդագոյն բերանով պատած, և կապուտակ յախճապակէ ծաղկանոցներու մէջ մեծամեծ ծաղկեալ ցախերով զարդարուած : Վառարանին վրայ եղնդնաքարէ մեծ ըմպանակ մը կար, զոր ֆլէրի սիրահարին միակ ընծայն էր :

Սիրելի՛ ընթերցող, եթէ դուք ալ տենդէ բռնըւիք, այսպիսի հիւանդարան մը կը մտաթեմ ձեզ :

Մինչ առաջին խնամքները կը տարուէին Ֆրանսուայի, մօրեղբայրն ալլալած կը տատանէր սենեկին մէջ . Տոբթէօրին կը փաթթուէր, հիւանդը կը համբուրէր, Տիկին Օվրէի ձեռքը կը բռնէր ու կը գոչէր զօրութեամբ . «Սգատեցէք զայդ շուտով . . . շուտով . . . չեմ ուզեր որ մեռնի, կ'ընդդիմանամ անոր մահուան . իմ իրսւունքս է . ես աղօր թէ՛ մօրեղբայրն և թէ՛ ինամակալն եմ . եթէ չբժշկէք, պիտի ըսուի

Թէ ես մեռցուցի : Դուք կը տեսնէք ահա որ ես ա-
դոր ժառանգութիւնը չեմ ուզեր . բոլոր ունեցածն
աղքատաց կուտամ : Հաճեցէք գաւաթ մը ջուր տալ
ինձ որպէս զի ձեռներս լուամ :

Բռնեցին խեղճ մօրեղբայրն հիւանդարանը տարին .
Հոն այնչափ յուզուեցաւ , որ հարկ եղաւ բռնարած-
կոն հազցնել (*), Հիւանդապահք խնամ տանիյ սղը-
սան անոր :

Տիկին Օվրէ և դուստրը սիրով խնամեցին Ֆրան-
սուա , Թէև դարմանին մանրամասնութիւնները միշտ
հաճոյական չէին . բայց քնքուշ սեռը սիրով կը դի-
ցազնանայ : Պիտի ըսէք ինձ Թէ այդ երկու կանայք
իրենց հիւանդին վրայ փեսայ մ'և ամուսին մը կը տես-
նէին , բայց ես կը կարծեմ որ եթէ օտարական մ'ալ
լինէր , նոյն խնամքը կը վայելէր : Ս. Վիշենցիոս հա-
մազգեատ մը միայն հնարած է . վասն զի ամեն աս-
տիճանի և ամեն հասակի կանայք գթութեան քոյրի
զգացումն ունին :

Գիշեր ցերեկ այն տխրալից սենեկին մէջ նստած ,
մայր ու ազջիկ իրենց հանգստեան ժամերուն մէջ ի-
րենց անցեալ յիշատակներուն և ապագայ յոյսերուն
վրայ կը խօսակցէին : Չէին կրնար մեկնել ոչ Ֆրան-
սուայի երկար լուսթիւնն , ոչ անոր յանկարծական
վերադարձն , ոչ ալ զայն իրենց տունը բերող առիթը :
Եթէ Քլէրը կը սիրէր , ինչո՞ւ երեք ամիս զինքն սպա-
սեցուց : Միթէ Պ. Օվրէի տունը մտնելու համար իւր
մօրեղբօր հիւանդութեանը պէտք ունէր , եթէ իւր
սէրը մոռցած էր , ինչո՞ւ իւր մօրեղբայրն ուրիշ բժշկի
մը տունը շտարաւ : Փարիզի մէջ բժի՞շկ կը պակսի :
Արդեօք իւր տարփանքը բժշկուած կարծեր էր մինչև

(*) Հաստ կտաւէ , թեւերուն ծայրը գոց եւ կրնակէն
կապուող բաճկոն , զոր անզուսպ խելագարներու կը հազ-
ցընեն յիմարանոցներու մէջ :

այն վայրկեանն , ուր Քլէրը տեսնելուն պէս նորէն վա-
ռեցաւ : Բայց ոչ , որովհետեւ զայն տեսնելէ առաջ
ամուսնութեան խնդրեց :

Այս ամեն հարցումներուն Զրանսուա պատասխա-
նեց իւր զառանցանաց մէջ : Քլէր , անոր շրթանց վրայ
ժուած , անյազարար կը քաղէր անոր ամեն խօսքերն ,
և զանոնք կը մեկնէր իւր մօրն և Տոբթէօրին հետ ,
որ շատ շանցած հասկցաւ ճշմարտութիւնն : Այնպիսի
մարդու մը համար , որ վարժուած է ամենէն շիտթ
գաղափարները լուծելու և խելագարաց սիրտը կէս
աւրուած գրքի մը պէս կարգալու , տենդոստի մը ե-
րազներն հասկնալի լեզու մ'են , և ամենէն խառնա-
շիտթ զառանցանք մութ բան մը չէ : Շատ շանցած
հասկցուեցաւ որ խելքը կորուսած էր , և ի'նչ պատ-
ճառաւ . մինչև իսկ հասկցուեցաւ թէ ի'նչպէս անմե-
ղաբար իւր մօրեղբոր հիւանդութեան պատճառ եղած
էր :

Այն ժամանակ նոր երկիւղներ սկսան օրիորդ Օվ-
րէի համար : Զրանսուա խելքը կորուսած էր : Այն
սարսափելի տագնապ , զոր ինք պատճառած էր ա-
ռանց գիտնալու , պիտի կրնա՞ր հիւանդը բժշկել :
Տոբթէօրը կը հաւաստէր թէ տենդն առանձնաշնոր-
հութիւն ունէր դատելու , այսինքն խելագարութիւնը
վերջացնելու . սակայն ամեն կանոն իւր բացառութիւ-
նըն ունի , մանաւանդ բժշկութեան մէջ : Ենթադրելով
որ բժշկուի , կրկնու՞մէ չի՞ վախցուի՞ր : Պ. Օվրէ յանձն
կ'առնո՞ւր իւր աղջիկն իւր հիւանդներէն մէկուն տալ :

— Ինձ համար , կ'ըսէր Քլէր ժպտելով տխրաբար ,
ես բնաւ չեմ վախնար : Ես ամեն վտանգ յանձն կ'առ-
նում : Ես եմ պատճառ անոր հիւանդութեան . իմ
պարտքս չէ՞ մխիթարել զայն : Մնաց որ իւր խելա-
գարութիւնը բոլոր բովանդակ զիս ամուսնութեան
խնդրելու վրայ կը կայանայ . ուստի այն օրն որ ես ի-

բեն կինը լինի՞մ, ալ բնաւ խնդրելու բան չմնար իրեն. հետեւեալաբար մեր ալ վախնալու բան մը չենք ունենար թեղծ ազան սիրոյ չափազանցութենէն հիւանդացած է. բժշկէ՛ դայն, սիրելի՛ հայր իմ, բայց ոչ չափազանց. թող քիչ մը խենդ մնայ, որպէս զի սիրէ զիս, ինչպէս որ ես զինքը կը սիրեմ :

— Կը տեսնենք, պատասխանեց Պ. Օվրէ : Սպասէ որ տեսնուին անցնի : Թէ որ հիւանդանալուն վրայ աւմայէ, թէ որ զինքը տխուր կամ մերամաղձոտ տեսնեմ բժշկուելէն վերջը, չեմ կրնար պատասխանել ապագային համար : Իսկ եթէ, ընդհակառակն, իւր հիւանդութիւնն առանց ամաչելու և ցուելու յիշէ, եթէ համբերատարութեամբ խօսի անոր վրայ, եթէ զինքը խնամող անձինքն առանց դժգոհութեան տեսնէ, բնաւ չեմ վախնար կրկնումէ :

— Էհ, հայր իմ, ինչո՞ւ պիտի ամաչէ չափազանց սիրած լինելուն համար : Ազնիւ և վեհանձն խենդութիւն մ'է այս, որ փոքրոցի սիրտերու մէջ չմտնել երբէք : Եւ ինչո՞ւ դժկամակալութիւն պիտի ունենայ զինքը խնամողները վերստին տեսնելու . . . քանի որ մեք ենք : »

Վեց աւուր զառանցանքէ յետոյ, յորդ քրտինք մ'եկաւ տենդը տարաւ, և հիւանդն ապաքինիլ սկըսաւ : Երբոր զինքն անծանօթ սենեակի մը մէջ տեսաւ ընդմէջ Տիկին և Օրխորդ Օվրէի, իւր առաջին դադափարն այս եղաւ թէ տակաւին Էմիլ Քաթր-Սէլան օթեւանին մէջ էր : Իւր տկարութիւնը, նիհարութիւնն և բժշկին ներկայութիւնն ուրիշ խորհրդածութեանց բերին զինքը : Յիշողութիւնը վերադարձաւ բայց տարտամ կերպիւ : Տարթէօրն օգնութեան հասաւ անոր, ճշմարտութիւնը խոհեմութեամբ ջամբեց, ինչպէս որ պահք բռնելով տկարացեալ մարմնոյ մը չափով ուտելէք կուտան : Ֆրանսուա իւր պատ-

մութիւնը մտիկ ըրաւ նախ իբրև վէպ մը , որոյ մէջ
լինքք բնաւ գեր չունէր . ինք ուրիշ մարդ մ'էր , բոլոր
բովին նոր մարդ մը , և տենդէն իբրև գերեզմանէ մը
գուրս կ'էլնէր : Քիչ քիչ իւր յիշողութեան պարագ-
ները լցուեցան : Իւր ուղեղը լի էր դատարկ խցիկ-
ներով , որք մի առ մի լցուեցան առանց ցնցուելու ,
Շատ շանցած տէր եղաւ իւր խելքին , և անցեալն յի-
շել սկսաւ : Այս բժշկութիւնը գիտութեան և մանա-
ւանդ համբերութեան արդիւնք էր : Այս գործին մէջ
էր որ Պ. Օվրէի հայրական զգուշաորութիւններն
պրանչացում պատճառեցին : Պատուական մարդք քաղց-
բութեան բարձրագոյն հանճարն ունէր : Գեկա , ՉՅին ,
Ֆրանսուա , անկողնին վրայ նստած , հաւի ջուր և
հակթի մը կէս գեղնուց կերած , առանց ընդհատման ,
առանց շփոթութեան , առանց ամուշելու , առանց ցա-
ւելու , հանդարտ ու բախտութեամբ պատմեց վերջին երեք
ամիսներուն պատմութիւնը : Քէր և Տիկին Օվրէ բա-
լով մտիկ կ'ընէին : Տոքթէօրն անոր ըսածները նշա-
նակելու կամ բառ առ բառ շարադրելու երեւոյթ
ունէր , բայց թուղթին վրայ մեթանէն ուրիշ բան կ'ի-
նար :

Երբոր պատմութիւնն աւարտեցաւ , ազաքինեալն
աւելցուց իբր եզրակացութիւն .

« Այսօր , ՉՅ գեկտեմբեր , ժամ Յին , ըսի իմ
« պատուական Տոքթէօրիս , ամենատիրելի հօրս , Պ.
« Օվրէի , որոյ տան ոչ փոքոյն , ոչ ալ թիւը չպիտի
« մոռնամ . — Պարոն , դաք աղջիկ մ'ունիք , օրիորդ
« Քէր Օվրէ , ես այս ամառ Լանի ջուրերը տեսայ զայն
« մօրը հետ . կը սիրեմ զայն , նա ալ բաւական ցոյց
« տուաւ ինձ թէ կը սիրէր զիս , և եթէ չէր վախնար
« որ նորէն կը հիւանդանամ , պատիւ կը համարիմ
« ամուսնութեան խնդրել զայն : »

Տըթօրը փոքրիկ նշան մ'ըրաւ գլխովը, բայց Քլէր՝ հիւանդին պարանոցին փաթթուելով ճակատը համբուրեց :

Ես ալ, սիրելի՛ ընթերցող, երբոր նմանօրինակ խնդիր մ'ընեմ, ուրիշ պատասխանի չեմ փափաքիր :

Նոյն օրը, Պ. Մորլոյ, աւելի հանդարտ, և բռնաբանկոնէն ազատած, կէսօրէն չորս ժամ առաջ արթընցաւ : Անկողնէն ելած ժամանակ, կոշիկներն առաւ, ամեն կողմ դարձուց, քննեց, գննեց և հիւանդապահին տուաւ ազաչելով որ նայի թէ մէջն երսուն հազար ֆրանք կա՞ր : Այն ժամանակ միայն յանձն առաւ հագնիլ զանոնք : Գլուխը կէս ժամ սանտրեց կրկնելով . « չեմ ուզեր որ ըսուի թէ քեռորդույս հարստութիւնն իմ գլուխս անցած է : » Իւր հանգերձներուն ամեն ծալքերը խուզարկելէ յետոյ, մի առ մի պատուհանէն վար թոթովեց : Հագուելէն յետոյ մատիտ մը խնդրեց և սենեակին պատին վրայ գրեց .

ԱՅԼՈՒՄ ԸՆՁԻՅ ՄԻ ՅԱՆԿԱՆԱՐ

Ապա սկսաւ ձեռները շփել ամենայն զօրութեամբ, որպէս զի համոզուի թէ Ֆրանսուայի հարստութիւնը փակած չէր իւր ձեռաց : Մատները մի առ մի քերեց մատիտով, առաջինէն մինչև վերջինը, և մէկէն մինչև տասն ուշագրութեամբ թուեց, վախնալով որ անոնցմէ մէկը չմոռնայ : Պ. Օլրէ իւր հանապազօրեայ այցելութիւնն ըրաւ անոր : Պ. Մորլոյ ինքզինք քննիչ դատուորի մ'առջեւ կարծելով, թախանձանօք խնդրեց որ վրան գլուխը խուզարկեն : Տըթէօրն ինքզինք ճանչցընելով իմացուց անոր թէ Ֆրանսուա բժշկուած էր : Խեղճ մարդն հարցուց թէ ստակը գտնուած էր : « Որովհետեւ քեռորդիս ասկէց դուրս պիտի ելնէ, ստակը պէտք է իրեն . ո՛ւր է, իմ քով չէ . անկողնոյս մէջ չը լինի : »

Էւ իսկոյն անկողինը բռնեց տակնիսիրայ ըրաւ, ա՛յն-
չափ արագութեամբ, որ արդիւելու ժամանակ չմնաց :
Տօքթէօրը դուրս ելաւ՝ անոր ձեռքը սեղմելով : Պ.
Մորլոյ մեծ խնամօք շփեց այն ձեռքը : Երբոր իւր նա-
խաճաշը բերին իրեն, նախ անձեռօցը խուզարկեց,
յետոյ գաւաթը, դանակը, պնակը, կրկնելով թէ չու-
զեր իւր քեռորդւոյն ինչքն ուտել : Ճաշն աւարտելէ
յետոյ ձեռքերը լաւ մը լուաց : Պատառաքողն ար-
ծաթ է, կ'ըսէր, չըլլայ որ արծաթ մնայ ձեռքիս մէջ : »

Պ. Օվրէ յուսահատ չէ անոր բժշկուելէն, բայց
ժամանակի կարօտ է : Գլխաւորապէս ամառուան ու
աշնան մէջ կը բժշկուի լսելագարութիւնը :

Հանրի թուրնէօր, որ համաշխարհական արուեստահանդէսին մէջ առաջին շրադրամ մ'աւանդաւ, թէ և մեծահանճար նկարիչ մը չէ, բայց և այնպէս ընտիր պատկերներ կը շինէ: Գրեթէ Պ. Ինկրէսի չափ լաւ կը նկարէ, և իւր գոյները գրեթէ Պ. Տիաղի գոյներուն չափ ճոխ են: Իւր պատկերները չորս հինգ տարիէ ի վեր նորաձեւութիւն մ'եղած են, բայց նորաձեւութեան քմահաճոյքէն վախնալու բան մը չունին: Զանոնք անգլիական գիներով կը վաճառէ, այսինքն տարապայման թանկէ յան կոտորանքն ոչնչելու սրտով: Տէննոյ պատկերը՝ 18,000 ֆրանքի գնուեցաւ փարիզի թանգարաններուն մէկէն: Ռուանցի սեղանաւոր մը 6,000 ֆրանք տուաւ Հոֆայր Ալէն Երէնէի մականգրեալ փոքրիկ պատկերի մը, և Օրէրոյ Տոննոյ Օրէրոյ Մորէի տեղեկան յոյսովն պատկերը՝ 11,000 ֆրանքի գնուեցաւ հարուստ Պելճիայի մը: Այնչափ պատկեր ազարուած է իրեն, որ երկու տարիէն չկրնար աւարտել, և տարին քառսուն հազար ֆրանք կրնայ շահիլ ամենայն դիւրութեամբ:

Իւր առաջին յաջողութիւններն 1851 ի համաշխարհական արուեստահանդէսէն սկսած են: Մինչեւ այն ժամանակ յոյժ աննշան կերպիւ ապրուստ կը հայթայթէր: Հայրը, Պ. Թուրնէօր, երբեմն գինիի վաճառականութեան յանձնակատար, տասն հազար ֆրանք տարեկան եկամուտով գործէ քաջուած, ոչ օգնած էր և ոչ արգելք եղած իւր որդւոյն կոչման. ինքն իրեն թողած էր զայն ուս քաջալերական խօսքերով

«Եթէ տաղանդ ունիս, կը յաջողիս, իսկ եթէ չունիս, ետ կը քաշուիս նկարչութենէ, և ետ ալ այն ժամանակ առուտուրի կը դնեմ՝ քեզ»։ Քսանէն մինչև երսուն տարի, Հանրի՝ աժան սպագորութեանց համար փայտեր գծագրեց, հոփահայրներ, շաքարեղինաց սուփեր, յախճատակիներ և մինչև իսկ վառարանի ծածկոյթներ նկարեց։ Տուն Կերպուրի ասէն՝ «Հնկարն, որ տակաւին գաւառաց մէջ կը վաճառուի, իւր մանկութեան մեղքերէն մին է։ Կրած տասնամեայ նեղութիւնն օգտակար եղաւ իրեն։ Խնայութիւն սովորեցաւ։ Այն օրն որ իւր հացը ասան և ութ ամուտն համար ապահովեալ տեսաւ, արուեստական նիւթեր նկարելէ հրաժարեցաւ և պատկերահմուտիւն քնել սկսաւ։

Իւր նկարչական գործարանը Ֆրանսոյ ժառուգոյն ամենէն մեծն և փարիզի ամենէն գեղեցիկ գործարանն է։ Թանգարան մ'է, ուր պատկերներէ զատ ամեն բան կը տեսնուի։ Պատճառը շատ պարզ է։ Երբոր Հանրի Թուրնէօր ուղէ Լուի ԺԳի դարաւ գեղատախտակին մը նկարել որ սիրային նամակ մը կը կնքէ, կ'ըսկրտի նախ հետաքրքրական նիւթեր վաճառող իսանութները պտըտիլ, և այն ժամանակի գորգ մը կամ նկարեալ կաշիէ օթոց մը կը դնէ որպէս դիպտակերին յատակն անսվ յեցնէ։ Վաղեմի գեղեցիկ կահ մը տեսնելուն պէս՝ իւր սունը կը դրիէ։ Խանութի մը խորը ճոխտակէս գրուօղեալ գլորոց մը կը դանէ, գինը կը վճարէ և կ'առնու առն կը ասնի։ Հին մետաղներ, զէններ և հարիւրամեայ ասղեննկարներ, առանց դնոյն նայելու կը գնէ հազուսաներ շինելու համար իւր պատկերներուն մէջ։ Հասարակացին աճուրդներու մէջ Մարիսէ Տըբրսի կապամօրն և Նինան Տը Լանժոյի կնիքը ձեռք կը ձգէ։ Այնչափ կը սիրէ ճշգրտութիւնը։ Իւր նկարած անձն երկիւզած խնամով կը հազուեցնէ։ Գլխու և ձեռաց համար գեղեցիկ տիպարներ բերել

կուտայ, և ամեն բան բնականին կը նկարէ : Մէկէն աւելի պատկեր շինելու չձեռնարկեր . առանց ընդհատման կ'աւարտէ զայն և անմիջապէս ջնարակի կը յանձնէ :

Իւր գործարանին մէջ չեն տեսնուիր ոչ նախագիծեր կամ ուրուագիծեր, ոչ ալ կիսատ փորձերու երեւակայեալ ստուերագրերու և անվաճառ պատկերներու խառնիխուռն շեղջակոյտ, զորս շատեր կը սիրեն տեսնել նկարչի գործարանի մը մէջ . այլ միայն նկարուելու վրայ եղած և արդէն չըջանակի մէջ առնուած կտաւ մը կը տեսնուի : Բայց պատերը գեղեցիկ օթոցներով ծածկուած, և ամեն մէկն հազար ֆրանքէն աւելի արժող հին զէնքերով զարդարուած են : Հինաւուրց կահերուն ու գլորոցներուն վրայ լին յախճապակէ, պղինձէ, տեսակ տեսակ քարերէ և մետաղներէ ճարտարարուեստ, հազուագիւտ և թանկագին նիւթեր : Իւր տունը կարծես թէ Քլիւնիի թանգարանին մէկ ճիւղն է : Գալով իրեն, անոնք որ իւր պատկերը տեսած են Քայամաթայէն փորագրեալ, չեն կրնար զինքը ճանչել փողոցին մէջ : Առաւել անգլիացի երիտասարդ վաճառականի մը կը նմանի, քան թէ գեղարուեստագէտի : Գէմը կանոնաւոր է, քիչ մը պող, մորթը խիտ ճերմակ, մազերը բաց մուշկամրգառայն : Փեղոյն անգլիացւոց պէս քունքերուն վրայ կը դնէ և ծնօտամորուք միայն կը կրէ : Մարմնով փոքր է, բայց բարեձեւ : Քիչ մարդ կը ճանչնամ որ իրմէ լաւ հազուին : Ամենէն ընտիր չուխաներէ և ամենէն ճարտար գերձակներու շինել կուտայ իւր հագուուը : Բաց գոյներ, տարօրինակ ձեւեր, ոսկիէ կամ գոհարէ շղթայներ կամ կոճակներ երբէք չգործածեր, այլ միայն Պրըկէի գործարանէն երած արծաթ ժամացոյց մը : Կրած ցուպն հարիւր ֆրանքնոց եղէգ մ'է, սեւ խեցիէ փոքրիկ գնտակով մը, որ

հինգ ֆրանք հազիւ կ'արժէ : Շատ անգամ տեսած եմ զինքն այն ժամանակներն ուր իւր սենեակին սպասաւորն ինքն էր , և չեմ յիշեր որ վրան փոշիի ամենափոքր մասնիկ մը տեսած լինիմ : Շատ անգամ առանց ճաշելու պառկած է , բայց երբէք տունէն դուրս ելած չէ առանց նոր ձեռնոցներու : Իւր ճաշը Բիկալ փողոցին մէջ կաթնավաճառի մը խանութին ներսն ըրած ժամանակ իւր փեղոյրը Ռիչլիէօ փողոցին մէջ շինել կուտար , և կոշիկներն ամենէն ճարտար կոշիկաւորին , Գործարանին մէջ ճերմակ կը հագնի , բրդեղէն կամ բամպակեղէն , ըստ եղանակին , և վրան բնաւ չաղտոտեր կամ արատեր , իւր նկարներուն պէս մաքուր և խնամեալ է : Տարիէ մ'ի վեր սեւամորթ ծառայ մը բռնած է , տասն և ութ տարեկան Նուբիացի մը , զոր Եգիպտոսէն վերադարձող Անգլիացի մը փարիզ մտցած է : Մկրտուած չլինելով , Թուրնէօր Պուլ-աը-Նէժ (ձիւնէ գնտակ) անուանեց զայն : Սեւամորթ ցեղին կարողութեան տարած ամեն ազատական արհեստները սովորեցուց անոր , այն է՝ սենեակներուն գետինը չփել , կահերուն վրայի փոշիներն աւելել , զգեստները խողանակել , կոշիկները ներկել , և նամակներն իրենց հասցէին տանիլ : Իւր տարած խնամոց շնորհիւ , Հանրի Թուրնէօր , ամիսը տասն ֆրանքով , փարիզի ամենէն լաւ սպասաւորեալ մարդն է :

Կը կարծուի թէ արդէն բաւական մեծ դումար աւելցուցած է խնայութեամբ : Բայց ես , որ զինքը լաւ կը ճանչեմ , կրնամ հաւաստել թէ այնպէս չէ : Գեղարուեստագէտք ամեն բան կը չափազանցեն , մասնաւորապէս իրենց արուեստակցաց աւելցուցած ստակը . Թուրնէօր շատ դրամ ծախսելով ամեն տեսակ նիւթեր գնելու , մեծ դումար մնացած չէ իրեն : Նկատեցէք , սիրելի ընթերցողք , թէ Պուլ-աը-Նէժ օրն երեք քիլոկրամ հաց կ'ուտէ , և կրնաք հասկնալ թէ

ինչո՞ւ համար տիրոջը բոլոր հարստութիւնն յիսուն հազար ֆրանքէն աւելիի չհասնիր, որով պետական արժեթուղթ գնած է :

Այս գումարն, որչափ և համեստ երեւի, կը ցուցընէ ամեն մտայի մարդու թէ Պ. Հանրի թուրնէօր լաւ ապրող գեղարուեստագէտ մ'է : Պարահանդէսներն ու թատրոնները չյաճախեր, միայն ֆօմէտի-Ֆրանսէզ թատրոնը կ'երթայ, ուր ազատ մուտք ունի : Իւր վարքն ա'յնչափ կանոնաւոր է, որչափ կրնայ լինիլ երսուն և հինգ տարեկան մարդու մը վարքը : Սակայն չեմ կրնար երգնուլ թէ Մէլինա Պարնիի գեղեցկութեան անտարբեր եղած լինի : Երբոր Մէլինա Պարնի՝ Սըպլայի տնօրէնին հետ ըրած պայմանադրութիւնը խզելով փարիզ եկաւ երգելու, Հանրի թուրնէօր համոզեց զայն որ ժամանակ մ'ետ ձգէ իւր ներկայացումն, որ տակաւին կ'սպասուի : Յաճախ անոր տունը կը տեսնեն զինք, և մինչեւ իսկ, որ աւելի ծանր է, երբեմն Մէլինա ալ Հանրիի տունը կ'երթայ : Բայց ասոնք ինձ վերաբերեալ գործեր չեն :

Տարւոյս մայիս 15ին, գեղարուեստից աշխարհանդէսին բացումէն մէկ ժամ յետոյ . Հանրի թուրնէօր իւր շինած Ալէն Շարթիէ պատկերին առջեւ կեցած՝ ժպտելով կը դիտէր . յանկարծ ուսին այնպիսի մը տերմական զարկ մ'ընդունեց, որ եւ ան մ'իսկ հաւասարակշռութիւնը կրնար կորսնցնել տալ : Իսկոյն ետին դարձաւ զսպանակէ մղուածի պէս, բայց իւր բարկութիւնը չկրցաւ դիմանալ Պ. Տը Շէնկրիւի կարմրափայլ խոշոր ժպիտին, և սկսաւ ծիծաղիլ :

Ողջո՛յն, վան Օսթատ, Միէրիս, Թէրպուրկ, Ժէրար Տո՛վ, գօչեց Պ. Տը Շէնկրիւ, ա'յնչափ բարձրաձայն, որ հինգ վեց հոգի օգուտ քաղեցին անոր խօսքերէն : — Տեսայ քու շինած երեք պատկերներդ, բան մը կորուսած չեն . շատ գեղեցիկ են, և ճշմա-

ըիան՝ ըսելով անոնցմէ զառ չկայ հոս : Դու յաղթեցիր Ֆրանսայի , Պելճիոյ և Անգլիոյ , Մէլսոնիէրի , վուրլէմսի և Միւլլէատիի : Դու սեռն իբրեւ նոյն իսկ սեռ կը նկարես , և Բինքսիթի պէս գիտուն ես : Եթէ կառավարութիւնն հարիւր հազար Ֆրանքի գործ չյանձնարարէ քեզ և Պատուոյ Լէգէոնի խաչը չսայ , կը քանդեմ Պասթիլը : »

Եւ Հանրիի թեւէն բռնելով աւելցուց ցած ձայնիւ .

— Կ'ուզե՞ս ամուսնանալ :

— Հանդարտ թող զիս :

— Մէկ միլիոն :

— Խե՞նդ ես , մէկ միլիոնը զիս չուզեր :

— Ինչո՞ւ , մէկ միլիոն և դու , երկուքդ ալ իրար կ'արժէք , ի՞նչ կը շահի մէկ միլիոնը , յիսուն հազար Ֆրանք : Դու ալ կրնաս նոյնն ընել , հետեւաբար մէկ միլիոնի զօրութիւն ունիս :

— Ո՞ւրիչէ հանեցիր զայդ :

— Ա՛ , ա՛ , պատմութիւնը կը հետաքրքրէ քեզ , Մտիկ ըրէ ուրեմն , Աշխարհի մէջ Պ. Կայար մը կայ . . .

— Ո՞ր Պորսան կը խաղայ : Շնորհակալ եմ . ես Սէն-Բէն-Գոտէ (ոսկեգօտի) թատերախաղը տեսած եմ :

— Բնաւ երբէք : Պ. Կայար գիւանապահ է . . . գործոց նախարարութեան պաշտօնատունը :

— Տարին տասն հազար Ֆրանքի պաշտօն մը :

— Ոչ , երեք հազար վեց հարիւր Ֆրանքի , չորս հարիւր Ֆրանք ալ պարգեւ , համապուժար չորս հազար Ֆրանք : Ահա աներդ :

— Եւ իմ միլիոնս :

— Ա՛ , իմ միլիոնս . բռնուեցար , վա՛ն Օսթատ , բռնուեցար : Պ. Կայար տիպար լինելու արժանի պաշտօնատար մ'է : Երսուն տարիէ ի վեր ժամը տասնին հինգ բոպէ մնալով (կէսօրէն երկու ժամ և հինգ բոպէ առաջ) իւր գրատունը կ'երթայ և ժամը չորսը հինգ

անցած (կէս օրէն չորս ժամ և հինգ րոպէ յետոյ) դուրս կ'ելնէ, և այս վեց ժամու միջոցին փեղոյրն իւր տեղը չդնէր ու ինք գնտախաղ խաղալու չերթար :

— Շէնկրիւ : զիս կը գրգռես :

— Քիչ մը համբերութիւն : Այս աննման դիւանապահն Ամսդերամ փողոցին վերի ծայրը կը բնակի իւր աղջկան, իւր քրոջ և իւր սպասուհւոյն հետ : Իրենց բնակարանը չորրորդ յարկն է, երեք ննջելու սենեակ առանց դահլճի : Պատուհանները . . . :

— Մնաս բարեաւ, Շէնկրիւ :

— Երթաս բարեաւ, Ժէրա՛ր Տոլ : Պատուհանները տասն հազար մէթրոյ հողի մը վրայ կը նային : Դեռ կեցե՞ր ես, չե՞ս գնացեր :

— Գնա՛ բանդ :

— Տասն հազար մէթրոյ հարիւրական ֆրանքէն կ'ընէ մէկ միլիոն : Ով որ ուրանայ զայս, խրոխտ հերքում մը կուտայ Պիւթապորասի x Այս միլիոնը, սիրելի Թէրպիւրկա, Պ. Կայարի ստացուածքն է :

— Բայց ի՞նչպէս կրնայ . . .

— Հոգ մի՛ ըներ, չէ գողցած x Գրապանակ մը կը գողցուի, ինչպէս ամեն օր կը տեսնենք, բայց էքթար (10,000 մէթրոյ) մը հոգ չգողցուիր : ագոր համար անհեթեթ մեծութեամբ գրպաններ պէտք են : Շնորհաց 1830 թուականին, յուլիսի յեղափոխութենէն քանի մ'օր յետոյ, Պ. Կայար, տակաւին պաշտօնի չանցած, Նարպոնցի հօրեղբայրէ մը եօթանասուն և հինգ հազար ֆրանք ժառանգեց : Իւր այս ժառանգած ստակն յեղափոխութեանց վտանգներէն ապահովելու փափաքելով, այդ երջանիկ հողերը գտաւ, որոց մէթրոն նոյն ժամանակ եօթն ֆրանք կ'արժէր : Իսկոյն հաշիւն ըրաւ : Եօթանասուն հազար ֆրանք հողերուն տուաւ, հինգ հազար ֆրանք ալ նօտարի և իւր վրայ դարձնելու ծախուց, և եղաւ . . .

— Բայց յետոյ ինչո՞ւ չծախեց :

— Յետո՛յ, երբէք չվերցուց կախած տախտակն, և երբ ուզես կը ցուցնեմ քեզ, Ի-ն-ն հոգի միտքս զ-էն կամ համար համար : Եւ կ'աղաչեմ քեզ որ հաւատաս թէ գնող չպակսեցաւ : Հողերը գնելուն հետեւեալ օրը տասն հազար ֆրանք շահ տրուեցաւ իրեն : Ըսաւ . « Լաւ, անխելք առուտուր մը չըրի : » Եւ պահեց իւր հողը : Երբոր Սէն-Ճէրմէնի երկաթուղոյն կայարանը շինուեցաւ, շահադէտ մը երկու հարիւր հազար ֆրանք տուաւ այդ հողին : Պ. կայար քիթը քերելով (իւր միակ պակասութիւնն այս է) պատասխանեց թէ իւր կինը չէր ուզեր ծախել, 1842ին կինը մեռած էր, կազի ընկերութիւն մը հինգ հարիւր հազար ֆրանք առաջարկեց : « Արդարեւ, պատասխանեց Պ. կայար, որովհետեւ տասներկու տարի սպասեցի, տակաւին կ'ըստպասեմ : Գոհութեամբ կը տեսնեմ որ ժամանակը կ'աշխատի ինձ համար, պէտք չէ որ արգելք վնիմ : Երբոր ազջիկս ամուսնանալու հասակին հասնի, այն ժամանակ կը տեսնենք : »

— Պէտք է սա ալ ըսեմ քեզ թէ ազջիկն հասակակից է հռչակաւոր հողին : 1850ին ազջիկը քսան տարու էր . գեղեցիկ հասակ, և հողն ութ հարիւր հազար ֆրանք կ'արժէր, գեղեցիկ գին : Բայց Պ. կայար այնչափ լաւ վարժուեցաւ երկուքն ալ պահելու, որ խաչ և դրօշակ պէտք է զինքը համոզելու համար որ հողը ծախէ և ազջիկն ամուսնացնէ : Ի զուր կը քարոզուի իրեն թէ երկուքին վիճակը խիստ տարբեր է . թէ հողերն սպասելով չեն կորսնցններ, բայց ազջիկները մինչեւ աստիճան մը մեծնալէ յետոյ արժէքնին կորսընցնելու ենթակայ են : Պ. կայար ականջը կը խցէ և իւր դրասենեակը կը դառնայ թուղթ քերելու :

— Ազջիկն ինչ կ'ընէ :

— Օրը հարիւր ֆրանքով կը ձանձրանայ, և անչափ

բարի սիրտ մ'ունի, որ պատրաստ է հորիզոնէն ծագող առաջին մարդը սիրելու :

— Մարդ չի՞ տեսներ :

— Մարդու գէմբ ունեցող ոչ զոք : Գաւառացի ծեր նօտար մը և գրասենեակի սպասաւորներ : Կը հասկընաս որ երեք ննջասենեկէ բողկացեալ բնակարանի մը մէջ պարահանդէսներ չեն կրնար տրուիլ : Ես միակ ներկայելի մարդն եմ որ կրնամ այդ տունը մտնել :

— Շատ տղեղ չէ՞ :

— Ընդհակառակն, շատ գեղեցիկ է : Զայս քեզ միայն կ'ըսեմ :

— Մարդկային անուն մ'ունի՞ : Կ'ազդարարեմ քեզ որ եթէ անունն Եւփրոսինէ լինի . . .

— Ռոզալի է . գործիդ կուգա՞ :

— Ռոզալի . . . Ռոզալի . . . աղւոր անուն է : Քիչ մը կրթեալ է :

— Աղջիկը . քեզ ու ինձ պէս գեղարուեստագէտ է, սիրելի՛ս :

— Զանազաններ, կ'աղաչեմ :

— Ապերա՛խա : Բնաւ նուագարան շղարներ, և Լուվր չերթար պատկերներ նկարելու, բայց նկարչութենէ կը հասկնայ . երաժշտութիւնն ա՛յնչափ կ'զգայ, որչափ հնարոյն զգացած է : Մնաց որ խիստ դաստիարակութիւն մ'ստացած է . տարին վեց անգամ թատրոն, ամիսն երկու անգամ փարիզի պատմական մեծ շէնքերուն այցելութիւն, մեծ պահոց մէջ շորս անգամ նուագահանդէս : Լաւ մատենագարան մ'ունի, որոյ մէջ վէպ քիչ կայ, ամենն ալ Անգլիերէն : Տանը մէջ տատրակներ չկան, ոչ մէկ հօրեղբորորդի կամ մօրեղբորորդի ընտանիքին մէջ :

— Խօսէ՛, խօսէ՛, Շէնկրիւ, կը հանդուրժեմ քեզ . ե՞րբ կը ներկայացնես զիս :

— Վաղն, եթէ կ'ուզես : Արդէն ես խօսած եմ քեզ համար :

— Ի՞նչ ըսիր :

— Ըսի թէ մեր մեծ պատկերհաններուն մէջ մինակ դու ես , որոյ պատկերները չունիմ ես :

— Հատ մը կ'սկսիմ քեզ համար ամուսնութեանս հետեւեալ օրը :

— Շնորհակալ եմ , սպաս (ժառայութիւն) մ'ալ պիտի խնդրեմ քեզնէ :

— Եթէ սեղանի արծաթեայ սպաս չէ . . .

— Գիտես , սիրելի՛ս , որ ես քառսուն տարեկանի մօտ եմ , և պաշտօն մը չունիմ : Իմ հասակս ունեցող ամեն մարդ գործի տեղ մ'ունի , այս է սովորութիւնը : Ինձ ծանր կուգայ բացառութիւն լինիլ , և լսել որ մրմռան չորս կողմէս . «Պ. Տը Շէնկրիւ , ազուր անուն , բայց ի՞նչ կ'ընէ » :

— Ապրուստ ունի , այնպիսի մարդ մ'է որ մէկէ մը բան չխնդրեր :

— Այո՛ , բայց ի՞նչ կ'ընէ :

Ահա այս պատճառաւ ես ալ ամեն մարդոց պէս կ'ընէի , եթէ երեք հազար Ֆրանքի պաշտօն մ'ունենայի : Օ՛ն , սիրելի՛ թուրնէօրիկս , քեզնէ բան մը չեմ ուղեր հիմա . յետոյ , երբոր գոհ լինիս : Գու վարկ ունիս , մեծ մարդիկ կը ճանչես , նախարարներուն կ'երթաս . խօսք մ'ըսես ինձ համար , բաւական է . ճշմարիտ չէ՞ :

— Ի՞նչ գործի կը յարմարիս :

— Ամեն գործի , վասն զի մասնաւոր բան մը սովորած չեմ :

— Է՛յ , «ոչ» չեմ ըսեր , վաղը ժամը քանիի՞ն :

— Երկուքին . այն ժամուն աղջիկը մինակ կը գըտնուի իւր հօրաքեռ հետ : կուգաս մաս մը հող գնելու :

— Կ'ուզե՞ս որ ես գամ քեզ գտնեմ :

— Ոչ , ոչ , ես կուգամ քու գործարանդ . վասն զի ես երբէք տունս չեմ գտնուիր . գիտե՞ս ս'ւր կը բնակիմ :

— Լաւ չեմ յիշեր :

— Ահա ասոր համար կ'ըսէի քեզ քիչ մ'առաջ : Ամեն բարեկամներս քեզ պէս յառաջացած են : Ես չեմ բնակիր , այլ կը դարիմ : Հազիւ հասցէս գիտեմ . այնչափ քիչ կը կենամ բնակարանս : Մնաս բարեաւ :

Պ. Տը Շէնկըրիւ (Լուի Թէրամէն) , առանց յայտնի արհեստի , և առանց ծանուցեալ բնակարանի , ռամկօրէն «գործարանի ժանտախտ» կոչուածն է : Իւր տաղանդն է պատկերհաններուն գործարանն երթալ , իւր խոշոր բուրվառով խնկարկել անոնց քթին , մէկը միւսին բամբասել , եզակի երկրորդ գէմբով խօսիլ տալ իրեն հետ , և հոսկէ կամ հոնկէ պատկեր մ'առնուլ , զոր թող կուտան որ տանի : Առանց պատկերհան կամ քննադատ լինելու , գեղարուեստից վաճառականներու քիթ ունի , և բաւական լաւ կը ճանչէ այն պատկերներն որք դիւրաւ կը վաճառուին : Այն գործարանաց մէջ , ուր կ'ընդունուի , զարմացական կէտի պէս կը կենայ պատերուն առջեւ , ամենն ալ դրուատելով , աղէկն ալ , գէշն ալ , մինչեւ որ իւր ընտրութիւնը ձգէ պատկերի մը վրայ , որուն նկարիչը մեծ յարգ չտար : Իւր սքանչացման բոլոր ճիգն անոր վրայ կը թափէ . իւր խանդին բոլոր թափն անոր կը նուիրէ : կը մեկնի քովէն , յետոյ ետ կը դառնայ . ուրիշ ընտիր գործ մը վար կը զարնէ յօգուտ իւր ընտրելոյն , և կ'երթայ . բայց վերջին նայուածք մը կը ձգէ իւր տենչականին վրայ , Հետեւեալ օրը նորէն կը տեսնեն զինքը , բայց ինքը ոչ զոր կը տեսնէ . հազիւ ողջոյն կուտայ և ուղղակի առջի օրուան պատկերին բով կ'երթայ . իւր բեւեռն է այն . կարծես թէ մադնիստացեալ մարդ մ'է : Համարձակ կ'ըսէ պատկերհանին . « Աւասիկ քու առաջին գլուխ գործոցդ : Այն օրն ուր դու զայս նկարեցիր , հաւասարութենէ ելար . առջի օրը միւսներուն պէս պատկերհան մ'էիր . Տըլաքբուս

մը, թրուայէն մը, ֆորոյ մ'էիր, հեռեւեալ օրը դու
ինքնդ ես : Եւ տակաւին կը նայի պատկերին, կախ-
ուած տեղէն վար կ'առնու անշքանակ պատկերը,
պատուհանին քով կը տանի, թեւովը կը սրբէ, և նո-
րէն տեղը կը կախէ, հայհոյելով հարուստ քաղաքացւոց
որ շեն դար և ոսկւով ծածկեր զայն : Ութ օր յետոյ
նորէն կուգայ, բայց ուրիշ կողմ կը նայի. գործարա-
նին այն կողմը չերթար, այլ հեռուէն ծածկարար կը
նայի անոր՝ հառաչք մը խեղդելով : Առաւօտ մը, ա-
րեգակին հետ կը հասնի : Գիշերը անտեր է երազին
մէջ թէ խոր այն սիրելի պատկերն Անգլիոյ թագուհւոյն
վաճառուեր է. կ'ուզէ անգամ՝ մ'ալ նայիլ անոր և
սքանչանալ : Այս անգամ՝ պատկերհանին համբերու-
թիւնն հատնելով կ'սկսի հայհոյել անոր : « Գուն ա-
ւանակ ես. հոս քսան պատկեր կայ իրարմէ գեղեցիկ,
և կ'երթաս անպիտան պատկերի մ'առջեւ կ'զմայլիս :
Այդ պատկերն երբէք չկրնար յարգ գտնել, և ես
չեմ ուզեր այլ եւս տեսնել զայդ. վերցուր, տար, և
այլ եւս խօսքը մի՛ ըներ ինձ : »

Շէնկրիւ կրկնել շտար այս խօսքը : Քաղցեալ անգղի
պէս ազադակելով պատկերին քով կը վազէ, պատկեր-
հանին կը ցուցնէ զայն, շատ մը գերադրական ածա-
կաններով կը ներբողէ, և վերջապէս պատկերհանին
ստորագրութիւնը դնել կուտայ անոր վրայ, որով ար-
ժէքը կ'եռապատկի : Անոր պատկեր մը տալու համար
շատ շեն նայիր, վասն զի գիտեն որ շատ ունի, և
վարպետ նկարիչներէ քաշուած. ուստի կ'ըսեն թէ
անոր դահլճին մէջ դրուելէն փասս մը չգար նկարչին
պատուոյն : Բայց անոր դահլիճն ոչ ոք տեսած է :
Տունն առիւծին քարանձաւն է. ներս մտածը կը
տեսնուի, բայց դուրս ելածը չտեսնուիր : Անոր տրուած
պատկերներուն ամենն ալ անմիջապէս ձեռքի տակէ
կը վաճառուին պատկերավաճառի մը, որ Պելճիս,

Անդրիա և գաւառները կը զրկէ զանոնք : Եթէ դիպուածն անոնցմէ մին նորէն փարիզ բերէ, Շէնկրիւ կը պատասխանէ առանց շիտթելու. «Էս առի, ես բան մը չունիմ, բարեկամներուն կուտամ». կամ թէ՛ «Ղան Տիքի մը հետ փոխանակեցի». Ո՞ր պատկերհան կրնայ գանգաւոր թէ իւր շինած պատկերը Ղան Տիքի մը հետ փոխանակուած է :

Այսպէս ահա Լուի Թէրամէն Շէնկրիւ բարեգործական սնտուկ մ՞ըրած էր իրեն համար փարիզի պատկերհաններուն գործարանները :

Հանրի Թուրնէօր երբէք բան մը տուած չէր անօր և պատճառ ունէր : Երբոր մէկն իւր շինած պատկերը կրնայ վաճառել, ինչո՞ւ տայ ուրիշի : Բայց միտքը դրաւ որ առատապէս փարձատրէ զայն՝ եթէ ամուսնութեան գործը լաւ վախճանի մը հասցնէ :

Երկուքն ալ հաւատարիմ կեցան ժամագրութեան, և Սէն-Լազար փողոցի երկաթուղւոյն ժամացոյցն երկուք կը զարնէր՝ երբոր Շէնկրիւ Պ. կայարի գուռը բախեց : Ռոզալի անձամբ բացաւ : Հօրաբոյրը շուկայ գնացած էր սպասուհւոյն հետ : Ռոզալի ճաշի գահ-լիճը մացուց զանոնք, բոլոր ընտանիքին վրայ լուրեր տուաւ Շէնկրիւի, Պ. Հանրի Թուրնէօրն ընդունեց իրբեւ մարդ մը, որոյ վրայ շատ լսած էր, և շնորհալի կերպիւ մտիկ ըրաւ Պ. Թուրնէօրի տուած բացատրութիւններն հող մ՞ընտրելու և գործարան մը շինելու մասին : Ռոզալի չէր գիտեր թէ հայրն ի՞նչ պայմաններով կ'ուզէր վաճառել, ոչ ալ գիտէր թէ արդէն որոշած բաժիններն երկու մասի բաժնելու կը հաճէր : Բայց վիճադրեալ յատակագիծ մը ցոյց տըլաւ, զոր Հանրի Թուրնէօր մէկ կամ երկու աւուր համար իրեն հետ տանելու թոյլտուութիւն խնդրեց, խոստանալով որ երկու օրէն վերստին գայ և խօսի Պ. կայարի հետ : Տեսակցութիւնը տասն վայրկեան տեւեց և պատկերհանը գուրս ելաւ զմայրեալ :

— Է՛, ի՞նչպէս, հարցուց Շէնկրիւ պանդուղին վրայ :

— Հանգիստ թող զիս, աչքիս մէջ խաղտում ունիմ, կարծես թէ իտալիա ուղեւորութիւն մ'ըրի :

— Շատ սխալ չէ ըսածդ, կայարներուն ազգատոհմը Նարպոնէն է, որ Հռոմէական քաղաք մ'էր : Պ. կայար կը պարծի թէ աշխարհի փրապետողներուն (Հռոմայեցւոյ) սերունդէն իջած է : Մեծ նուաստութիւն կը համարի իրեն եթէ ելնեն ապացուցանեն իրեն թէ իւր անունն յոյժ Գրանսական ածական մ'է, յատուկ անուան աստիճան հասած. Երբոր իրեն երգեն, ինչպէս Օբէրա-Քոմիքի թատրոնին մէջ,

Ողջո՛յն, ողջո՛յն, պարո՛ն կայար,

սարսափելի քարոզ մը կ'սկսի ապացուցանելու համար թէ կայար Հռոմէական կալէարիուս (զինուորական սաղաւարտ) բառէն ծագած է, և այլն, և այլն . . . Տես ի՞նչպէս մտի՛կ կ'ընես զիս : *

Հանրի թուրնէօրի աչքը Պ. կայարի տան վրայ սեւեռած էր, Շէնկրիւ շարունակեց .

— Այդչափ մի՛ յոգնիր, Ռոզալիի պատահանները բակին վրայ կը նային : Քու ճաշակիդ յարմար չէ՞ :

— Կին չէ այդ պղիկը, Շէնկրի՛ւ, այլ դիցուհի : Ես կ'սպասէի խեղճ Էօթէնի կրանտէ մը տեսնել, զըրկմամբը խամրած և ձանձրութով շորցած : Երբէք չէի կարծեր այնչափ մեծ, այնչափ բարեձեւ, այնչափ գեղեցիկ, և այնչափ հրաշալի գոյն մ'ունեցող : Դու կ'ըսես թէ քսանեւհինգ տարո՛ւ է : Այո՛, քսանեւհինգ տարեկան պէտք է լինի, որ կանանց կատարելութեան տարիքն է : Բոլոր յունական արձանները քսանեւհինգ տարեկան հասակի վրայ շինուած են :

— Պը՛րբ. կաքաւի խմբակի մը պէս կը թռչիս : Արդեօք աչերը նշմարեցի՞ր :

— Ամեն բան տեսայ, խոշոր սեւ աչերը, շագա-

Նապոյն գեղեցիկ մաղերն , իւր սքանչելապէս նըկարուած յօնքերը , խրօխտ բերանը , հաստ և կարմիր չրթունքը , փայլուն մանր ակռաները , սրածայր մատներով գեղեցիկ ձեռները , ձեռքի չափ երկայնութեամբ և երկու մատ լայնութեամբ ոտքերն , անդիլեան խեցիի նման կարմիրուկ ակօնջներն ։ Արգեօք աչերը նշմարեցի՞ր ։ Բայց ես անոր շրջազդեատն ալ նըշմարեցի , որ անդլիական — լք—վէ շինուած է . իւր օձիքն ու թեւնոցները , զոր ինք ասոյնեգործած է , վասն զի այն տեսակ ասեղնենկարներ չկան խանութպաններուն բով ։ Մատները մատնիներ չունի , և ակօնջներն ալ ծակած չեն ։ Կը տեսնես ահա որ բերնուց գիտեմ ։

— Օ՛ր , եթէ սիրտն ալ արդէն կը խառնուի , ինձ գործ չմնար հոս ։

— Անշուշտ , հազար տեսակ արեղցբեղ խօսք ըրի . վասն զի ըսածս ես չէի հասկնար ։ Բոլոր մտադրութիւնս աչքիս մէջ ամփոփուած էր . կենացս մէջ առաջին անգամ էր որ կատարեալ գեղեցկութիւն մը գիտելու երջանկութիւնն տնէի ։

— Գործը կարդին է . հիմա եկ ուրիշ բան մը գիտելու ։

— Ի՞նչ ։

— Հողերը ։

— Հօգս հողերն էին ։ Այդ աղջկը թող մէկ ըստակ չունենայ և զիս ուղէ , կ'առնում ։

— Մի՛ նեղանար , սիրելիս , եթէ հողերը քեզ ձանձրացնեն , ինձ տուր ։ Ես երկար ժամանակէ ի վեր կը ցաւիմ որ կաշուածատէր ծնած չեմ ։ »

Երբոր Պ. կայր իւր դրասնեկէն տուն դարձաւ , Ռոզալի պատմեց անոր թէ Պ. Շէկերիւ երիտասարդ պատկերհան մը բերած էր , Պ. Հանրի թուրնէօր , ծախտ հողերը տեսնելու , թէ հողերուն յատակազիծն

անոր առած էր , և թէ Պ. Հանրի թուրնէօր նորէն պիտի գար իրեն հետ խօսելու : « Բայց , աւելցուց աղջիկը ծիծաղելով , գրաւ կը դնեմ որ գլխուն մէջ ուրիշ գաղափար մը կար : Ժամն զի շարունակ քնձ նայեցաւ , և առանց ըսածը գիտնալու խօսեցաւ : սակայն պարզ հող գնողէ մը շատ աւելի լաւ է : »

Պ. Կայար յօնքը չպատեց , այլ միայն քիթը քերեց ընտանեբար և ըսաւ .

— Պ. Տը Շէնկիրիւի մնայած էր այս դորձերուն խառնուիլ : Ես վաղ առաւօտ կ'երթամ՝ յատակագիծս կ'ուզեմ այդ երկատասարգէն , և կը հասկնամ թէ ի՛նչ կ'ուզէ մենէ :

2

Հետեւեալ օրն , առաւօտեան ժամ ութին (կէս օրէն չորս ժամ առաջ) , երբոր Պ. Հանրի թուրնէօր դորձարանի զգեստը կը հագնէր , Պուլ աը նէժ՝ յաղթահասակ և չոր մարդ մը ներս մտցուց , յոյժ քաղաքավար , քիչ մը վեհերոս , և վառաւոր քիթ մ'առջեւէն : Պ. Կայարն էր : Նստաւ և ճառձ խօսքերով հասկցուց թէ իւր հողը միանգամ ընդ միշտ մասերու բաժնուած էր գնողներուն գիւրութեան հաճար , թէ անհնար էր մէկ բաժինն երկու հաւատար մասի բաժնել հաւատար արժէքով , վասն զի մէն մի բաժին տասն և հինգ մէթրոյ երես ունէր . թէ յոյժ դժուարին էր փողոցին փայ շնայող կոտորակին արժէքը հաշուել , հետեւաբար , եթէ Պ. թուրնէօր չէր ուզեր կամ չէր կրնար ամբողջ բաժին մը գնել և յետոյ մէկ մասն ուրիշի վաճառել , աւելի լաւ էր ետ քաշուիլ :

— Պարոն , պատասխանեց Հանրի , գրեթէ Պ. Կայարի չափ չիթեալ , ես ոչ վարպետ գնող մ'եմ , ոչ ալ փորձառու վաճառող մը : Ես պատկերհան եմ ,

ինչպէս որ կը տեսնէք : Պ. Շէնկրիւ . . . բայց , կե-
ցի՛ք , աւելի կը սիրեմ անկեղծօրէն խօսիլ ձեզ հետ ,
թէ և ձեզ ըսելիք բաներս դիւրին չէ բացատրել , Պա-
րո՞ն , դուք ոչ միայն հողատէր էք , այլ և հայր : Ես
ձեր օրիորդ գաստեր վրայ գովեստ լսելով , անհաւա-
տալի փափաք մ'եկաւ ինձ զայն տեսնելու և հետը
խօսակցելու . ուստի այդ հողերը պատրուակ բռնեցի ,
և կը խոստովանիմ որ այնպիսի ժամանակ մ'ընտրե-
ցի , ուր կը յուսայի մինակ գտնել զայն . վերջապէս
տասն վայրկեան հետը խօսակցելու պատիւ ունեցայ :
Հրաշագեղ և կատարելապէս բարեկիրթ երեւցաւ ինձ .
և որովհետեւ դուք անձամբ եկաք հետս տեսակցիլ ,
տեսակցութիւն մը , զոր ես այսօր կամ վաղը պիտի
խնդրէի ձե՛նէ , ներեցէք ինձ ըսել ձեզ թէ իմ ամե-
նէն մեծ փառասիրութիւնս պիտի լինի Ռօզալի կա-
յար օրիորդն ամուսնութեան առնուլ : »

Պ. կայար մէկէն ձեռքը քթին տարաւ : Հանրի շա-
րունակեց .

— Գիտեմ , պարո՞ն , այսպէս ուղղակի և ոչ-նախա-
տեսեալ առաջարկ մ'անսովոր բան է : Գուք հազիւ
անունս դիտէք : Ես երսուն և չորս տարու եմ . հա-
տարակութիւնը կը սիրէ իմ հանած պատկերներս և
յոյժ լաւ կը վճարէ : Արդէն հինգ տարուան մէջ յի-
սուն հազար ֆրանքի գումար մը դիզած եմ , և այս
կահերն ալ ստակովս գնած եմ , որք գրեթէ նոյնչափ
կ'արժեն : Կրնամ ապացուցանել թէ ութսուն հազար
ֆրանքի պատկեր ապսպրուած է ինձ , զորս 1857
յունվարէն առաջ պիտի աւարտեմ ամանց շտապելու :
Ահա ներգործականս (ունեցածս) , ինչպէս կ'ըսէր հայ-
րըս : Գալով կրաւորականիս , սանթիմ' մը պարտք չու-
նիմ : Կրնամ հօրս հարստութիւնն ալ ունեցածիս կար-
գը դասել , տասն հազար ֆրանք եկամուտ , զոր պատ-
ուաւորապէս առուտուրի մէջ մթերած է . այս կէտն

յիշողութեան համար միայն կը յիշեմ, Հայրս քաղցր սովորոյթն ունի թող տալ զիս որ ուզածիս պէս աշխատիմ և բնաւ չօգնել ինձ : Ես բնաւ ձանձրոյթ չը պիտի տամ իրեն հրիտակ մը խնդրելով իրմէ : Դուք ալ ձեր կողմէ, եթէ ձեր օրիորդ դուստրն ինձ չնորհելու պատիւն ընէք ինձ, պիտի աղաչեմ ձեզ որ ձեր բոլոր հարստութիւնը պահէք՝ ձեր հաճոյից համեմատ գործածելու, ես կնոջս և զաւակացս տպրուտը կըրնամ շահիլ : Գիտեմ որ այս պայմանները չեն կրնար մեր նիւթական կարողութեան անհաւասարութիւնը դարմանել : Զայդ ընելու համար պէտք կը լինի որ ես աւելի հարուստ լինիմ կամ դուք աւելի աղքատ, բայց ես մէկ աւուր մէջ հարստանալու միջոցը չեմ գիտեր, և բաւական անձնասէր չեմ որ ձեր աղքատանալուն փափաքիմ : Ինչ որ կը կարծեմ թէ կրնամ խոստանալ ձեզ, այս է թէ, այն օրն ուր ձեր օրիորդ դուստրն իւր ժառանգութեան տէր լինի, ես ալ բաւական գեղեցիկ գիւրակեցութեան մը հասած կը լինիմ, և հետեւաբար առանց աշխատութեան միլիոն մը շահելուս վրայ չեմ կարմիր . . . : Ձեմ գիտեր թէ, պարո՛ն, կրցի՞ միտքս հասկցնել . . . :

— Այո՛, Պարոն, պատասխանեց Պ. կայսր, կը տեսնեմ որ դեղարուեստագէտ լինելով հանդերձ՝ յոյժ պարկեշտ մարդու մը դէմք ունիք : »

Հանրի Թուրնէօր մինչև աչքին ճերմակները կարմրեցաւ :

— Ներեցէք, յարեց խսկոյն Պ. կայսր, իմ միտքս գէշ ըսել չէ դեղարուեստագիտաց, ես չեմ ճանչեր զանո՛ք : Կ'ուզէի պարզապէս հասկցնել ձեզ թէ դուք կանոնաւորութիւն սիրող մարդու մը, պաշտօնէի մը, վաճառականի մը, նօտարի մը պէս կը խօրհրդածէք, և ձեր վիճակի մարդոց պէս զեզ՞ բարոյական մը չէք դաւանիր : Միւս կողմէ, դուք անձնապէս ալ վայելուչ

էք, և կը կարծեմ որ աղջկանս հաճոյ կը լինիք եթէ յաճախ տեսնէ ձեզ : Նա բաւական ճաշակ ունեցած է միշտ նկարչութեան, երաժշտութեան, տաղնեգործութեան և այլ ամեն մանր արտանայնորում որք ընկերութեան մէջ կը փայլին : Չեր հասակը կը յարմարի Ռոզալիի հասակին : Չեր բնաւորութիւնը լաւ կը թուի ինձ, յուրջ ևս միանգամայն զուարթ : Գործերէ հասկընալու երեւոյթ ունիք, և ձեզ կարող կը կարծեմ քիչ շատ կարեւոր հարստութիւն մը դորձածելու : Վերջապէս, հաճելի կ'երեւիք ինձ, Պարսն : այս պատճառաւ կ'աղաչեմ ձեզ որ մեր սունն ոտք չկոխէք մինչեւ ի նոր անօրէնութիւն : »

Հանրի կարծեց թէ Աթրասպուրկի մայր եկեղեցւոյն կատարէն վար կ'իյնար : Պ. կոյար փութաց աւելցնել — Զայս չէի ըսեր ձեզ, եթէ անխորհուրդ մարդ մը համարէի ձեզ, ինչպէս՝ օրինակի համար՝ Պ. Տը Շէնկրիւ : Բայց ես խոհեմ մարդ եմ, Պարսն, և ձեր ինչպէս նաեւ աղջկանս շահան համար պէտք ունիմ ձեր վրայ տեղեկութիւններ ստանալու : կը կարծեմ որ դուք լաւ վարք ունիք, բայց եթէ, գիպուածով, ա՛յն պիտի յարարերութեան կողմ՝ ունենար, որ տպագային մէջ աղջկանս դժբաղդութեան պատճառ կրնայ լինիլ, անշուշտ չէք խնայներ ինձ : Ճյմարիտ չէ՞ : Դուք կ'ըսէք ինձ թէ լեռան պէս ոսկի կը շահիք, և կը հաւատամ ձեզ, թէ եւ բաւական արտասովոր կը թուի ինձ թէ մինակ մարդ մը կարենայ ութսուն հազար ֆրանքի պատկեր շինել տասնեութ ամսոց մէջ : կը հաւատամ ձեր խօսքին, բայց խիղճս անդորրելու համար պէտք է որ տեղեկութիւններ ստանամ : Պէտք է որ ձեր հօր հետ տեսակցիմ հասկնալու համար թէ ձեզնէ դժգոհելու պատճառ մ'ունեցա՞ծ է երբէք : Նմանապէս պէտք է ստուգեմ այս թաղին մէջ թէ մէկուն պարտք մ'ունի՞ք . . .

— Պարո՛ն . . .

— Կը հաւատամ ձեր խօսքին, բայց մարդ երբեմն պարտք կ'ունենայ առանց գիտնալու : Ո՞ւր ըրած էք ձեր ուսումնքը :

— Շարլմայնի վարժարանը, Ժոֆրէի դպրոցը :

— Լաւ, երթամ տեսնեմ ձեր ուսումնապետն ու տնօրէնը . ես ձեզ խօսեբայի տեղ չեմ դներ, ես խոհեմ մարդ եմ: Պարո՛ն, իմ յատկութիւնս է այս պահասութիւնս է, եթէ կ'ուզէք, բայց միշտ օգուտ տեսած եմ ասկէ : Եթէ այսչափ խոհեմ չլինէի, հոգերս Սէն-Ժէրմէնի բնկերութեան կը վաճառէի 1836 ին, և մտածեցէք թէ ի՞նչ կը լինէր իմ գործս : Եթէ ծանծաղամիտ հայր մը լինէի, ինչպէս որ շատեր կը տեսնուին, անցեալ տարի աղջիկս փոխանակութեան միջնորդի մը կուտայի, որ այս օրերս ինքզինք ատրճանակով զարկաւ սպաննեց : Համբերութիւն, երիտասարդ, սպասելով բան մը չէք կորսնցնէր : Եթէ աղջրկանս արժանի էք, կուտամ ձեզ զայն . բայց պէտք է որ գործերն իրենց կանոնաւոր ընթացքին հետեւին . ես խոհեմ մարդ եմ . . . մի՛ մեղադրէք զիս . . . : Եթէ հայրս իմ խոհեմութիւնս ունենար, ես աւելի հարուստ կը լինէի . . . գնացէք աշխատեցէք, ես խոհեմ մարդ եմ : »

Հանրի ութ օր անցուց երգելով սա ծանօթ եղանակին վրայ . « Ժանտախտը տանի խոհեմութիւնն ու խոհեմ մարդիկը : » Սակայն ինքն ալ խոհեմութիւն ըրաւ Մէլինայի հետ ունեցած կապերը խզելով : Պոչաւոր դաշնակ մը զրկեց անոր, ինչպէս որ խոստացած էր, և խտտիւ պատուիրեց որ բնաւ մարդ չընդունի դռնէն ներս :

Ութերորդ օրը Շէնկրիւ եկաւ իմացուց Հանրիի թէ Պ. կայար այցելութիւն պիտի տար իրեն : Պատմեց թէ Պ. կայար փարիզի ամեն կողմը վազեր, բոլոր նա-

խարարութեանց պաշտօնատուներէն և մանաւանդ
գեղարուեստից բաժնէն տեղեկութիւն հարցուցեր ,
պատկերաւիճառներն հարցաքնններ , նախորդ պատ-
կերահանդէսներուն տուժարները խողարկեր , անոնց
վրայ Թէոֆիլ կոթիէի վերջին հինգ յօդուածները
վերստին կարդացեր , և սքանչելի տեղեկութեանց ծը-
րար մը հաւաքեր էր «Պմեն բան իմացեր է, ըսաւ, գիտէ
որ պատմութեան ընդհանուր միջման մէջ միջանակ
առած ես Հռոմէական դաղթականութեանց կազմա-
ւորութեան վրայ , և այս բան մասնաւորապէս շար-
ժած է իւր սիրտ : Իսկ փափուկ խնդրոյն վրայ զիս հար-
ցաքննեց , և աւելորդ է ըսել թէ Մէլինայի վրայ բնաւ
խօսք չբրի : »

Պ. Կայար ժամ չորս ու կէսին եկաւ , և Պ. Հանրին
ողջունեց ձեռքն ուժով մը սեղմելով , որոյ համար մե-
ծապէս ուրախ եղաւ պատկերհանը : « Սիրելի՛ բարե-
կամս , ըսաւ , քառսուն կամ՝ յիսուն տուներէ դուրս
ելայ , ուր շատ խօսք եղաւ ձեր վրայ . կը մնայ ինձ
քիչ մ'ալ անձամբ հասկնալ ձեզ : Չեմ սրդողիր եթէ
առաւել կատարելապէս ծանօթանար աղջկանս հետ .
վասն զի ինձ հետ չպիտի ամուսնանայք , այլ անոր
հետ , եթէ ամուսնութեան առնուք : Պէտք է որ նախ
ամեն օր զիրար տեսնենք երկու կամ երեք ամիս . յե-
տոյ կը խօսինք գործերուն վրայ : »

Հանրի ջերմապէս շնորհակալ եղաւ : « Ո՛րչափ բա-
րեւոյրտ էք , Պարոն : Ձիս կ'արածենք որ երթամ դար-
պան ընեմ օրիորդ Ռոզալիի :

— Ո՛չ , ո՛չ , մեր տունը դա՛ւլ , կարելի չէ : Տանը
մէջ այլ և այլ խօսքեր կրնան ծագիլ : Երկուստարդ
մ'իմ տունս ամեն իրիկուն : Եւ եթէ գործը ջուրն
իյնայ : Համայն փարիզ պիտի իմանայ թէ Պ. Հան-
րի Թուրնէօր պիտի ամուսնանար օրիորդ Ռոզալի կա-
յարի հետ , որուն գարպաս ըրաւ , և այժմ՝ ամուս-

նութիւնը բոլորովին ետ մնաց : Պատճառը պիտի փրն-
տըռեն , և ո՛վ գիտէ ի՛նչ սուտ ու փուճ մեկնութիւն-
ներ պիտի տան : »

Հանրի անհամբերութիւն մը պիտի ընէր , բայց
չուտով ինքզինք բռնեց . « Պարո՛ն , ըսաւ , գիտէ՞ք ու-
րիչ տեղ մը , ուր ամեն օր կարենանք տեսնել զիրար :

— Արդարեւ ոչ , և այս է որ զիս կը տագնապեցնէ .
դուք երիտասարդ էք , կ'ըսէք թէ սիրահարեալ էք ,
ձեզ կ'իյնայ միջոցներ գտնել :

— Եթէ հինգ կամ վեց տեսակցութիւն միայն լի-
նէր , կրնայինք թատրոններու և նուագահանդէսներու
մէջ տեսակցիլ . բայց չենք կրնար ամեն օր այդ տե-
ղերն երթալ : Ուրիշ բան մը կուգայ միտքս : Դուք
չէ՞ք ուզեր որ ես ձեր տունը գամ , դուք իմ տունս
եկէք :

— Երիտասա՛րդ , աղջկա՛նս հետ :

— Ինչո՞ւ չէ : Ես մարդ լինելէ առաջ պատկեր-
հան եմ : Պատկերհանի գործարան մը տեսած չէ՞ք
երբէք :

— Ոչ , և ահա առաջին անգամ . . .

— Ուրեմն գիտցիք որ պատկերհանի մը գործա-
րանը չէզոք երկրի մը պէս է , հասարակային հրապա-
րակ մը , ամառը զով և ձմեռը տաք , ուր ուզողը
կուգայ , և երբոր բաւական կեցած համարի , դուրս
կ'ելնէ . ուր բարեկամք իրարու կը հանդիպին , ուր
ժամագրութիւն կուտան իրարու , ուր իւրաքանչիւր
ոք իւր տան մէջ է գրեթէ առաւօտէն մինչև իրիկուն :
Փարիզ եկող օտարազգիք պատկերհանաց գործարան-
ները կը պտըտին , ինչպէս պարստներն ու եկեղեցի-
ներն , առանց տունակներ ցուցնելու և առանց թոյլ-
տուութիւն ստանալու . միայն թէ ներս մտած ժամա-
նակ պէտք է ուղոյն տան և դուրս ելած ժամանակ
չնորհակալութիւն յայտնեն : Պատկերհանն ալ չնորհա-
կալ կը լինի :

— Բայց ես չեմ ուզեր որ Ֆրանսա և օտար երկիրները գան ազջկանս առջեւէն անցնին :

— Եթէ այդ միայն է արդելք , դուռս կը փակեմ և մարդ չեմ առնուր :

— Պէտք է նաեւ որ այդ այցելութիւնք օրինաւոր պատճառ մ'ունենան :

— Ադիէ դիւրին բան չկայ . օրիորդին պատկերը կը հանեմ :

— Երբէք , Պարոն , չեմ կրնար ընդունիլ . . .

— Գինը կը վճարէք :

— Ես բաւական հարուստ չեմ այդպիսի հաճոյքներ գոհացնելու համար :

— Չարմա՛նք . կը կարծէք թէ պատկեր մը շատ սո՛ւղ բան է :

— Ես գիտեմ ի՞նչ գնով կը վաճառէք ձեր նկարները :

— Նկարներն այո՛ , բայց ոչ պատկերները : կը յուսամ որ պատկերն ու նկարը չէք շփոթեր իրարու հետ :

— Տարբերութիւնը մեծ չէ :

— Ի՞նչպէս մեծ չէ . սիրելի Պարոն կայար , նկարի մը գինը մեծցնողն ո՞վ է . գո՛րնն է , կտա՞ւն է . ոչ : Գիւտն է : Նկարները սուղ են , վասն զի քիչ մարդ կայ որ հնարել գիտէ : Բայց պատկերի մը մէջ գիւտը գործ չունի , մինչեւ իսկ կ'ըսեմ թէ վտանգաւոր է . տիպարը ճշդիւ օրինակել միայն պէտք է : Ու է նկարիչ կրնայ պատկեր մը շինել : Լուսանկարիչ մը , գործաւոր մը , կարդալ գրել չգիտցող մարդ մը տասն բոպէի մէջ սքանչելի պատկեր մը կը հանէ ձեզ , քսան ֆրանքի , շրջանակով հանդերձ : Այս մրցման առջեւ մեք ալ հարկադրեցանք մեր գիներն ի՞նչոցնել և նկարներուն գինն աւելցնել : Պարտեցէք Պուլփառներուն վրայ , պատկերներուն գինն ամեն տեղ ծանուցուած է . այնպէս որ , չէ թէ կը վաճառուին , այլ կը տրուին :

փոքրերը յիսուն ֆրանք, մեծերը հարիւր ֆրանք, չըջանակին գինը մէջը չլինելով :

— Այդ չէ որ զիս կ'արգելու : Բայց ի՞նչ պիտի բռնն բարեկամներս, երբոր տեսնեն տանս մէջ աղջրկանս պատկերը, հռչակաւոր Հանրի Թուրնէօրի վրձինէն ելած :

— Ըսէք անոնց թէ Պուլվաւին վրայ չլինել տուիք :

— Այն ժամանակ խօսք կուտա՞ք ինձ, որ չըստարագրէք :

— Ինչ որ ուզէք կը խոստանամ : Ե՞րբ պիտի ընենք առաջին նիստը :

— Մտիկ բրէք. ես ամեն տարի տասնեւհինգ օր հրատեչտի իրաւունք ունիմ՝ առանց ամսականիս դըպչելու : Երկու տարիէ ի վեր օգուտ քաղած չեմ այս իրաւունքէս, և միտքս գրած էի որ քանի մը տարուան հրատեչտի օրերս միացնելով ուղեւորութիւն մ'ընեմ յիտալիա : Ուստի կրնամ, մեծերուս իմացնելով, վեց շաբաթ հրատեչտ ստանալ : Հինգ կամ վեց օր տուէք ինձ, որպէս զի այս գործը մեղմով կարգադրեմ. վասն զի չեմ ուզեր բոլոր պաշտօնատան ուշադրութիւնն արթնցնել. ես խոհեմ եմ : »

Պ. կայսր մեկնեցաւ, և պատկերհանն ուրախութեամբ մտածել սկսաւ մարդկային իմաստութեան ոչնչութեանը վրայ : « Աւասիկ, կ'ըսէր, ընտանեաց հայր մը, որ Իննէն-Իննէն իւր աղջիկը գործարան մը կը տանի : »

Շատեր չեն գիտեր թէ գեղեցիկ գործարանի մը տեսարանն ս'ըջալի կրնայ խռովել կնոջ մ'երեւակայութիւնը : Խօսքս պատկերհանի մը գործարանին վրայ է, մանաւանդ երբոր պատկերհանը քիչ մը հարուստ լինի և ճաշակ ունենայ, գործարանին սեմէն ներս մտնողը կը հիանայ : Երկինքէն ուղղագիծ իջած լուսոյ պայծառ ճառագայթները վարագոյրներուն, օթօցնե-

րուն, կահերուն և պատէն վար կախուած զգեստներուն վրայ կը շողշողան : Անձ մը, որ վայելչաբարմար կահաւորման վարժուած է, ուր ամեն բան իւր յատուկ կիրառութիւնն ունի, և ուր ամեն ինչ կը հասկըցուի և կը մեկնուի, զմայրմամբ յապուշ կը կրթուի այս կազմաւորեալ խառնակութեան առջեւ : Իւր հետաքրքիր աչքը նիւթէ նիւթ, գաղանիքէ գաղանիք կը դիմէ : Կաղնիէ արկղներուն խորութիւնը կը չափէ, շինական և ճարտնական յախճապակներու վրայէն կ'անցնի թեթեւագէտ, երկար նետերով լի կապարճի մը վրայ կը կոխէ . երկսայրի մեծ սուրի մը վրայ կ'իյնայ, քսան դարերու ժանգով մաշած հստմէական պրահէ մը ոտքը կ'արգիլուի : Աւանց լարի գեղջկական հիննուագարան մը, որսորդի ժանգոտ փող մը, կոշտ երանգներով նկարեալ դափ մը, հովուական տկճոր մը բարձր հետաքրքրութեան նիւթեր կը լինին : Ուշիմ կնոջ մը համար (և ամեն կանայք ուշիմ են), այս ճնշին նիւթերուն ամենն ալ նշանակութիւն մը պարտին ունենալ . մէն մի օթոց, գարեջուրի մէն մի ստաման, մէն մի ետրուրական սկահ, մէկ մէկ վէպ, պատմութիւն, աւանդութիւն կը յիշեցնէ, և մէն մի սուր նիզակ կամ նետ մէկ մէկ դիւցազներգութիւն : Բոլոր նետերը քննելով պատկանեալ լինելու էին, այն Ափրիկեան սարսափելի թոյնով, որոյ խայթումն անվրէպ մահ կը պատճառէ . դորժարանին խորշերը կ'ծկաած պատկերներու նախագաղափարներն ու տիպարները խորհրդաւոր սիմնքաներ կը թուէին, որ շատ բան ունին ըսելիք, բայց կը լուեն : Այդ ամեն հրաշալեաց տէրն, այդ լուսապայծառ արքայութեան թագաւորն հասարակ մարդ մը չկրնար լինիլ : Երբոր կը տեսնեն զայն ժպտուն և հիւրասէր այնչափ խորհրդանշաններու մէջ զօրս ինք կը հասկնայ, կ'սքսնշանտն իւր վրայ : Հագուստներն, ինչ որ ալ լինին, կ'աւելցնեն

անոր հրապոյրը Յատուկ կերպարանք մ'է, ազատ նու
րաձեւութեան ծագրականութիւններէն, և յոյժ վա
յելչայարմար զինքը շրջապատող իրերուն : Եթէ բամ
պակեղէն են, Հնգկաստանէն եկած են . եթէ ասուե
ղէն են, Սկովաիոյ մէջ գործուած են Աւստրալիոյ բուր
դերով . մէկուն մտքէն չանցնիր թէ Պէլ Ժոնէնէն
(հանգերձավաճառ) գնուած են :

Մոնմարթր փողոցէն գնուած կարմիր մուճակները
Գահիրէէն կամ Պէրութէն եկած Բողոններու կը փո
խարկին : Փոքրիկ ննջասենեակն, որոյ կիսաբաց դռնէն
անկողին մը կը տեսնուի արժէրեան կերպասով ծած
կուած, հաշի մը սուտ կերպարանքն ունի : Եւ շատ
չպիտի զարմանան եթէ հինգ-վեց նաժիշաներու գուրս
եղնելը տեսնեն, ձեռուրնին կարկուղակով կամ գըլ
խունուն վրայ երկունկեան սափորով : Այս պատրանքը
կատարեալ ընելու բաւական է գործարանին մէջ Պուլ
տը Նէժի պէս գեղեցիկ սեւամորթի մը պտըտիլն Ա
րեւելեան կերպարանօք : ջնարակներուն և այլ դեղս
րէից զգլխիչ հոտերն ալ կը նպաստեն այս արբեցման
Յաւելցուցէք քանի մը կաթիլ Մալակայի գինի վե
նետկեան դաւաթի մը մէջ, և Ռոզալի կայար, որ
ջուրէ զատ բան չէ խմած երբէք, ինքզինք փարիզէն
հազար փարսախ հեռի փոխադրուած պիտի կարծէ :

Առաջին նիստը վճռական եղաւ . Հանրի իւր պար
տիզին մէջ փոխադրել տուած էր Նէօյլերի ծաղկա
մշակներէն միոյն բոլոր ծաղիկները . մինչեւ իսկ իւր
գործարանին մէջ ծաղկի փոքրիկ ածուներ դրած էր :
« Եթէ իւր տունն երթամ, կ'ըսէր ինքնիրեն, ամեն օր
մէկ մէկ ծաղկեմուծ կը տանիմ իրեն . չեմ ուզեր որ
կորսնցնէ : »

Ռոզալի կը պաշտէր ծաղիկներն, ինչպէս ամեն փա
րիզուհի, և երկար տարիներէ ի վեր պարտիզի մը
յուսով կ'ապրէր : Բնութեան մէկ զարմանալի քմահա

ճոյքով, այս աղջիկն, որ անխելք ծնողներէ ծնած էր, վայելչագեղ կենաց ամեն պիտոյքն ունէր : Աւելի կամու կը հրաժարէր հացէ՝ քան թէ երաժշտութենէ, և ծագիկները կոշիկներէ աւելի օգտակար կը դատէր : Գեղեցիկ ձիերէ լծեալ կառք մը տեսած ժամանակ աչերը կը լուսաւորուէին, թէեւ իւր բոլոր կենաց մէջ ոտքով կամ հանրակառքով միայն դուրս ելած էր : Պճնութիւնը կը սիրէր, առանց բնաւ պճնած լինելու : Ամեն իրիկուն քիչ մը կը պարէր երեւակայութեամբ, թէեւ երբէք պարահանդէս տարուած չէր, քոնսթիթիւսիօնէլ լրագրին չորրորդ երեոին մէջ տեսած բոլոր վաճառելի պարտէզներն ու ապարանները կը դնէր : Այսպիսի ճաշակներով յոյժ ողբալի կը լինէր՝ եթէ հիմնաւոր յոյսեր զինքը չբանէին : Ամեն բանէ զուրկ կեանք մը, իւր բնագդմանց շարունակաբար վիրաւորումը կրնային սիրտը դառնացնել և իւր գաղափարաց այն գորշ գոյնը տալ, որ ընդհանրապէս կը նշմարուի տարիքն առած աղջկանց վրայ : Բայց Ռոզալի գիտէր իւր հօր հարստութիւնն, և վստահ էր ապագային վրայ . ինքզինք կը մխիթարէր նայուած մը նետելով այն ընդարձակ մերկ հողին վրայ, որ իւր բովանդակ հորիզոնն էր : Իրեն նշանաբան ըրած էր սա խօսքը . *Հանուհ ինչ ոչոյ զոյ*, և յուսով կ'ապրէր : Իւր սրաին խորն հեշտալի առանձնարան մը կազմած էր, ուր բան մը չէր պակսեր իրեն, մինչեւ իսկ գեղեցիկ երիտասարդի մը սէրն, որ շատ չանցած պիտի ներկայանար : Այսպէս առանձնացած, համբերութեամբ տանը գործերը կը հոգար, կարերը կը կարէր, հօրը բարեկամներուն հետ կը խօսակցէր, և իրիկունները քէ+էն կը խաղար, որ անոնց երեկոյթներուն միակ զբօսանքն էր : Տարիէ մ'ի վեր Պ. Տը Շէնկրիւ իբր միջնորդ էակ մ'երեւցած էր անոր ընդ մէջ այդ պարոններուն և աշխարհային մարդոց, ինչպէս որ կենդա-

նական սանգուղին մէջ կապիկը շունին և մարդուն մէջ տեղը գրուած է : Երբոր Հանրի թուրնէօրը տեսաւ , ըսաւ ինքնիրեն թէ ուզածը գտեր էր , և ալ չփնտուեց : Անոր անձը , պարտէղը , խելքը , գործարանն , իգէական գերագոյն կատարելութիւնը կը ներկայէին իրեն : Եթէ մէկն երթար ըսէր իրեն թէ անկէց լաւագոյնը կար , պիտի կարծէր թէ կը ծիծաղէին իւր վրայ :

Պատկերհանն , օրիորդին կանգուն պատկերն ուրուագծած միջոցին , զինքն ի սկզբան հիացնող կատարեալ գեղեցկութեան ամենափոքր պարագաներն իսկ ուսումնասիրեց : Իւր առաջին նայուածքը չէր խաբած զինքը : Դեռատի աղջկան մը գեղեցկութիւնը ճշդիւ գատելու համար քիչ մը գեղարուեստագէտ պէտք է լինիլ : Մանկամարդութեան փայլը , մորթին թարմութիւնն և մինչեւ աստիճան մը գիրութիւն՝ շատ անգամ կեղծ գեղեցկութիւն մը կը կազմեն , որ մէկ կամ երկու տարի կը տուէ , և առաջին յգութեամբ կ'անհետանայ : Պաշտելի աղջիկ մը կնութեան կ'առնուն , և յետոյ տգեղ կին մը կը պաշտացնեն փարիզի մէջ : Ճշմարիտ գեղեցկութիւնը մորթին մէջ չէ , այլ կազմին , որ երբէք չփոխուիր : Ասկէց է որ իսկապէս գեղեցիկ կին մ'իւր բոլոր կենաց մէջ գեղեցիկ է , հակառակ ծերութեան արտաքին անբումներուն : Ռոզալի՛ այն անայլալակ գեղեցկութիւնն ունի , որ չփախնար խորշոմներէ և ասպարէզ կը կարգայ ժամանակին : Անոնք որ իտալիա ուղեւորած են , դիւրաւ կրնան երեւակայել երբոր ըսեմ թէ մանր ոտքերով Հռոմուհի մ'է :

Մառը շուտով խղեցաւ ի մեծ զարմանս Պ. կայարի , որ ոչ եւս կը ճանչէր իւր դուստրն : Երբէք այնչափ զուարթ , այնչափ խօսուն , այնչափ վառվառն տեսած չէր զայն : Ռոզալի առանց բռնադատման ներելի սիրոյ մը բնագզման անձնատուր կը լինէր : Պարտիզին մէջ

կը վազվզէր, գործարանին մէջ կը ցածկրտէր, ամեն բանի կը գալէր, հարցումներ կ'ընէր, կը ծիծաղէր և այդ եկուսի մորդիկի մը պէս կը կարկաչէր: Կարծես թէ տաանեչորս տարեկան էր, իւր մանկամարդութիւնն, երկար ժամանակ ճնշեալ, կը պայթէր: Հանրի քիչ մ'աւելի զգուշաւոր, սքանչացման մէջ կ'ապրէր: Այն ամեն զրկումներէն յետոյ, որուն դատապարտուած էր ազրատութենէ ու խնայութենէ, ամեն բան միանգամայն երկինքէն կ'իյնար իւր առջև: Հարբատութիւն և երջանկութիւն: Չորս տարւոյ մէջ քանի մը հաճելի կապեր կազմեր էր, որք բաւական սուղ նստած էին իրեն, և կը զարմանար որ իւր ամեն տեսածներէն աւելի գեղեցիկ և աւելի հանճարեղ աղջիկէ մը ձրիաբար կը սիրուէր: Արդարև նախատեսած էր դրամով ամուսնութեան մը հնարաւորութիւնը, բայց, ինչպէս որ սրտերազմի մէջ գանուոյ զօրական մը զինուորական անկելանոցի մը հնարաւորութիւնը կը նախատեսէ, չէր կարծեր որ հարստութիւնն այնչափ գեղեցիկ կրնար լինիլ, և երբէք չէր լսած թէ մէկ միլիոնի հարստութիւնն այնչափ մոգրիկ ձեռներ և այնչափ գեղեցիկ խոշոր աչեր կրնար ունենալ: Ուրախութիւնը լուսաւորեց անոր քիչ մը դժգունած դէմքըն, և ճշմարտապէս գեղեցիկ եղաւ երկամեայ ժամանակի մէջ: Երբոր քիչ մը յոգնութիւն առած միջոցին ջուրով թէլի ամենէն գեղեցիկ հատուածները կը նուագէր, Ռոզալի ներշնչեալ նուագածու մը կը հարծէր զայն: Պ. կայար՝ իւր հանդէս շփոթողի գերը խցճի մտօք կը կատարէր: Հարցումներ կ'ընէր Հանրի թուրնէօրի և խօսքի կը բռնէր զայն: Խեղճը ազիտաց այն սղբալի դասակարգէն էր, որք բան սովբիլ կ'ուզեն այն հասակի մէջ, ուր անհնար է սովբիլ: Հոսմայեցւոյ սրտմութեան սիրահար, ինչպէս կը սիրահարի

մարդ միջատներուն կամ խղունջներուն բնական պատճառով թեան , հնախօսութեան երկու երեք հատորները քանի մ'անգամ կարդացեր , ամեն առթիւ զանոնք կը յիշէր , կը հարցնէր , կը փնտրանէր , և կը ջանար , ինչպէս կ'ըսէր , իւր ծանօթութեանց համեմատ դաշան ընդարձակել : Հանրի իրեն առաջարկուածը կը կատարէր այն ամեն յարդանօք զոր կը պարտի որ այնպէս աների մը տարիքին հարստութեանն ու բնաւորութեանն : Էրբոր հնարանութիւններէ ձանձրանալով երկու դեռահասակներն իրենց սիրոյն և յոյսերուն վերագաւնային , թերուկը նորէն խօսիլ սկսելով երկար պատուէրներ ու յանձնարարութիւններ կ'ընէր , որոց իմաստը կրնար սա խօսքերուն մէջ բովանդակիլ . « Զիրար շատ մի սիրէք , գիտէք որ դեռ բան մ'որոշուած չէ : » Հակառակ այս մանր նախազգուշութեանց , Հանրիի գործարանն երկրաւոր դրամ մ'էր բնդ պահպանութեամբ Պուլ տը Նէժի : Պ. Տը Շէնկրիւ քանի մ'անգամ ներս մտնելու փորձ բրաւ կատարելով թէ գազանի բան մը կը գաւնար հօն , բայց միշտ պղնձէ գէմք մ'ելաւ իւր դէմ : Պուլ տը Նէժ անշփոթարար պատասխանեց . « Պարոնը դուրս ելնել , իմ տէրս ճաշել քաղաքը , փորը ճերմակը գեղ երթալ , գազան որսալ , հրացան քաշել : » Ռոպէնսոնի Ռերբաթին այս նկարագրական լեզուն Հանրի սովորեցուցած էր : Փոխանակ զայն դպրոց գրկելու , որպէս զի Ծրանսերէն սովրի , իւր վրայ առած էր ուսուցչի պաշտօնը : « Նայէ որ շատ գիտուն շինիս և ուրիշ մարդոց պէս չխօսիս , որպէս զի գոյնդ չկորսնցնես » կ'ըսէր անոր երբեմն : Պուլ տը Նէժ ալ իւր գոյնը պահել կ'ուզէր , որ ըստ իւր կարծեաց՝ աշխարհի ամենէն գեղեցիկ գոյնն էր : Պատկերն աւարտեցաւ Պ. կայարի արձակուրդին հետ , յուլիս ամսոյ վերջերք : Երջանակողի չղրկուեցաւ , ուր քսան պատկերհան կրնային տեսնել զայն :

Գործաւոր մ'եկաւ, շտին առաւ, և երեք շաբաթ յետոյ 500 ֆրանքի շրջանակ մը բերաւ : որուն Պ. Կայար Լուի (20 ֆրանքնոց ոսկի) մը առաւ առանց սակարկելու, և պատկերին համար ալ 50 ֆրանք համբեց : ստացադիր մ'առնլով :

Հետեւեալ կիրակին դարեջուրի և ձուաղեղի երեկոյթ մը տուաւ իւր բարեկամաց, որք էին Վիլիէ-Լը-Պէլլի մաղեմի նօտար մը, երեք հին գործակատարներ, Ռոզալիի գրի դասատուն, և Ժամանակաւ գլխարկի պահպանակ շինող և յետոյ հազար ֆրանք տարեկան եկամուտով գործէ քաշուած ծերուկ մը : Ժամ եօթն ուկէսին գումարեցան : Ժամ իննին, Պ. Կայար զանոնք յանկարծ դարմացնել ուզելով, կանդեղին լուսամփուփը վերցուց, և քոյրն ալ կանանչ ասուիէ վարագոյր մը քաշելով Ռոզալիի պատկերն երեւան հանեց : Ամենքը մէկէն սքանչանաց ազաղակ մ'արձակեցին :

— Ի՞նչ գեղեցիկ շրջանակ, դուչեց հին պահպանակագործը :

— Ա՛, ձեր օրիորդին պատկե՛րն է, ըսաւ նօտարը :

— Եւ շատ կը նմանի, ըսին գործակատարները միաձայն :

— Ահա այսպէս կ'ընեմ ես ամեն բան, ըսաւ Պ. Կայար աղջկանը ճակատը համբուրելով :

— Եթէ կը ներէք, դիտողութիւն մը պիտի ընեմ, ըսաւ գրի դասատուն, որ դեռ բան մը չէր ըսած, ինչո՞ւ համար այս բանը սեպտեմբեր 4ին չբրիք : Ս. Ռոզալիի տօնին օրը :

— Վասն զի ուրիշ անակնկալ բան մը պահած եմ իւր տօնախմբութեան համար, պատասխանեց Պ. Կայար վստահութեամբ :

— Կարող էք, ըսին հիւրերը :

— Կրնամ հարցնել, ըսաւ նօտարը, թէ քանի՞ եղած է ձեզ այս պատկեր :

— Եօթանասուն ֆրանքի , ամեն բան մէջը :

— Սուղ է , սուղ չէ : Որո՞ւ շինածն է :

— Մարդու շինած չէ , պատկեր մ'է :

— Այս պատկերը թուրնէօր մ'է , և 8000 ֆրանք կ'արժէ , գուշեց հաստ ձայն մը , զոր բեկնուն պէս ամենն ալ ցնցուեցան :

Պ. Կայար շանթահար եղածի պէս ինկաւ աթոռի մը վրայ :

— Ողջոյն , հայր Կայար , օրի՛՛րդ , պատիւ ունիմ Պարոններ , ձերն եմ , աւելցուց Պ. Տը Շէնկրիւ , զոր սպասուհին ներս մտցուցած էր առանց խմայնելու : Ի՛նչ դժօխային տար մը կայ :

— Օգը ծանր է , ըսաւ նօտարն հեւալով :

— Մթնշորան ելեքտրական է , ըսաւ գրի գասաւտուն՝ շունչը ծանրապէս ճնշուելով :

— Վաղն անձրեւ ունինք , ըօին ամենը միարեւոմա խօսակցութիւնն այս եղանակին վրայ շարունակեց մինչեւ ժամը տասը : Պ. Տը Շէնկրիւ մեկնեցաւ , միւսներն ալ ետուէն : Պ. Կայարի տան մէջ գայթակղութիւն տեղի ունեցեր էր :

Հետեւեալ առաւօտուն Շէնկրիւ գործարանը դընաց , և Պուլ-տը-Կէժ դուռը բացաւ : Առջի իրիկուան անցքը սլամեւելով խնդակցութիւն յայտնեց իւր բարեկամին : Այսպիսի փայլատակութենէ մը յետոյ , ըսաւ , գործը պարկին մէջ է , և սրբախակից կը լինիմ՝ ձեզ : Առանց ի՛նձ . . .

— Քեզ ունեցած պարտքս գիտեմ , և չպիտի մոռնամ :

— Արդարեւ , սիրելի՛ս , եթէ երախտագէտ լինիլ կ'ուզես , գեղեցիկ առիթ մը կը բերեմ՝ քեզ : Ես ալ սակեղէն ամուսնութիւն մը գտայ :

— Ուրեմն ամեն մարդու համար կայ :

— Պատուական գործ մը . . . ես ալ դադարաւ ը-

ներ կ'սկսիմք Բայց դէշն այս է որ ծաղկեփունջեր և այլ ընծայներ տալ պէտք է, և ես ալ այս օրերս ստակ չունիմ :

— Ես քեզ դիւրակեաց կը կարծէի :

— Եկամուսներս շեն վճարերք : Ա՛հ, սիրելի՛ բարեկամս, Աստուած պահէ քեզ վարձակալներ ունենանալէ :

— Ստակ կ'ուզե՞ս . աւասիկ :

— Երկու հարիւր ֆրանք . ի՞նչ ընեմ երկու հարիւր ֆրանքով :

— Շատ ծաղկեփունջ կրնաս գնել այս ստակով . բայց եթէ հինգ հարիւր ֆրանք պէտք է քեզ , կէս օրին ե՛կ և տամ քեզ :

— Սիրելի՛ բարեկամ, ցաւելով կը տեսնեմ որ հաշիւէն հեռի ենք : Լաւ ընելու համար պէտք է որ տասն հատ հազարնոց պանքտունս փոխ տաս ինձ :

— Ծաղկեփունջերո՞ւղ համար :

— Թե՛ ծաղկեփունջերուս և թե՛ ուրիշ բանի համար : կը վախնա՞ս ինձմէ , տասն հազար ֆրանք չեմ արժեր ես :

— Օ՛ն , մի՛ նեղանար . դիտես որ մէկ օրէն միւսը կրնամ ամուսնանալ : Յիսուն հազար ֆրանք ունիմ ըսած եմ . եթէ հաշիւս ճիշդ չեղնէ , հայր կայար ազազակ կը բառնայ :

— Կալուածագիրս կը ցուցնես անոր :

— Հիմա կը փոխուի խնդիրն . եթէ կալուածագիր մը տաս ինձ , տասրիւթիւն շմնար : Ո՞ւր տեղ են կալուածներդ :

— Գրա՛ս . դիւ որո՞ւ տեղ կը գնես : Գրաւը վաշխառուի կը տրուի . բայց ես կը կարծէի թէ բարեկամի մը համար ստորագրութիւն մը բաւական է : Ստորագրութիւնս կուտամ քեզ :

— Շնորհակալ եմ :

- Կը զլանա՞ս ինձ :
- Անշուշտ :
- Բայց հետեւանքը չե՞ս մտածեր :
- Ի՞նչ կ'ուզէ թող դայ :
- Ամուսնութիւնդ դեռ կատարուած չէ :
- Ի՞նչ ըսել կ'ուզես : Ի՞նչ յանդուգն լեզու է այդ :
- Քսան և չորս ժամ կուտամ քեզ խորհելու : Եթէ վաղը . . . »

Պատկերհանն այլ եւս չկրցաւ համբերել : Դուռը բացաւ, Շէնկրիւն թիկունքէն բռնեց և հրեց նետեց հորտենսիայի կողովի մը վրայ, որ այլ եւս յաւիտեան չկրցաւ շտկուիլ :

3

Պ. կայար իւր բարեկամաց մեկնելէն յետոյ սկսաւ տրտունջ և ցաւ յայտնել : Աղջիկն ու քոյրը մխիթարեցին զայն : Ի՞նչ վնաս կայ, կ'ըսէր քոյրը, քիչ մը կանուխ, քիչ մ'ուշ պիտի պարտաւորէինք ծանուցանել ամուսնութիւնը :

— Ի՞նչ ամուսնութիւն :

— Իմ ամուսնութիւնս, հայր իմ, ըսաւ Ռօզալի համարձակարար :

— Եղած լմնցածի պէս կը խօսի՞ս. դու բնաւ չե՞ս վախնար :

— Շատ երկչոտ լինելու է մէկն որպէս զի վախնայ երջանկութենէ :

— Ուրեմն կը սիրե՞ս այդ երիտասարդ գեղարուեստագէտը : (Գեղարուեստագէտ բառը տակաւին կը քերթէր ծերուկին բերանը) :

— Կը կարծեմ որ ի բոլոր սրտէ կը սիրեմ զայն :

— Կարծելը չբաւեր. կատարելապէս աներկբայ

պէտք է լինիլ : Մտածէ տակաւին , թեր ու գէ՞մն ա-
ղէկ մը կշռէ :

— Կշռուած է , հայր իմ :

— Պէտք չե՞ս զգար մէկ երկու ամիս մտախոհ լի-
նելու այսպիսի կարեւոր դործէ մ'առաջ :

— Աւստիկ քսանեւհինգ տարի և երեք ամիս է որ
մտախոհ կը լինիմ , հայր իմ :

— Ո՛հ , տղայութիւն : Թէոր այդ ամուսնութիւնը
կատարուի , ձեռօքդ դրուած յայտարարութիւն մը
պիտի ստորագրես թէ դու ես որ ամուսնանալ կ'ու-
զես Պ. Թուրնէօրի հետ :

— Երկու ձեռքով կ'ստորագրեմ , հայր իմ :

— Այդ կերպով իմ վրայ պատասխանատուութիւն
չմնար , և եթէ տասն տարի յետոյ դաս ըսես ինձ թէ
« ինչո՞ւ զիս գեղարուեստագէտի մը տուիր , պիտի
« պատասխանեմ քեզ ապացոյց ի ձեռին թէ դու ու-
« գեցիր : »

— Ես չպիտի գանգատիմ երբէք , պատուակա՛ն
հայր իմ : Բայց ի՞նչ ըրին քեզ այդ խեղճ գեղարուես-
տագէտներն , որ այդպէս չարաչար կը դատես զա-
նոնք :

— Դու ինչ կ'ուզես ըսէ , անոնք զատ դաս մը կը
կազմեն ընկերութեան մէջ , կը հասկնամ արուեստա-
գործներն որք նիւթեր կ'արտադրեն , վաճառական-
ներն որք կը վաճառեն , զօրականներն որք իրենց եր-
կիրը կը փառաւորեն , պաշտօնատարներն որք երկրին
կառավարական գործերը կը վարեն , գեղարուեստա-
գէտն ամեն բանէ դուրս է : Մեր Հռոմայեցի նախնիք՝
զանոնք բանի տեղ չէին դներ բնաւ , այլ իբր ընկե-
րական մարմնոյն մէկ աւելորդը կը նկատէին զանոնք :

— Կորսուին այդ անպիտան խոշոր բաւերը , երբոր
Հանրի իւր գործարանին մէջ կը փակուի իւր կառ-
ներուն առջեւ , ի՞նչ կ'ընէ :

— Ի՞նչ կ'ընէ՛ , մեծ բան չէ ըրածը , պատկերներ կը շինէ :

— Ա՛ , խօսքովդ բռնուեցար : կը շինէ . ուրեմն արտագրող է . նկարիչ մը պատկերներու արուեստագործ մ'է , նկարեալ կտաւներ կ'արտադրէ , ինչպէս որ քու Քոթիկնէ բարեկամդ գլխարկի պահպանակներ կ'արտադրէ :

— Շատ տարբեր են իրարմէ :

— Այո՛ , շատ տարբեր են իրարմէ : Եւ երբոր պատկեր մը շինէ լմնցնէ , ի՞նչ կ'ընէ զայն . խանութին մէջ կը պահէ՞ :

— Ա՛յ , կը վաճառէ :

— Ուրեմն կը տեսնես որ կը վաճառէ զայն . այսինքն կը ծախէ իւր արտադրութիւնները , իւր վաճառքները . ուրեմն վաճառական ալ է :

— Բառերու հետ կը խաղաս :

— Ամենեւին ոչ . կը խորհրդած եմ . և եթէ հարիւրի չափ գլուխ գործող շինէ , (վասն զի գլուխ գործողներ կը շինէ) , ի՞նչ պիտի ըսեն աշխարհի մէջ : Պիտի ըսեն թէ « փարիզ պատիւ կը համարի իրեն Հանրի Թուր-
« նէօրի պէս հանճար մը ծնած լինելը : Հանրի Թուր-
« նէօրի , որոյ շինած պատկերները խոնարհեցուցին
« զհինաւուրցն Հոլանտա և փառաւորեցին զարդի
« Ծրանսա » : Այսպիսի փառք մը կարծեմ թէ տեղա-
կալ սպայի մ'ուսնոց կ'արժէ : Երկու տարի շանցած՝
պատուանշան պիտի ստանայ . նախարարը խոստացած է իրեն : Ի՞նչ կը հասկնաք փառք ըսելով :

— Ինչ որ ըսես ահանջս չմտներ . այդ չէ . . .

— Այ , ոչ . ըսածիս մէկ վանկն ետ չեմ առնուր , և ամեն բան պիտի հասկնաք . Դուք պաշտօնատարներու խօսք ըրիք . բայց Հանրի ձեզնէ տասնապատիկ աւելի պաշտօնատար է :

— Ա՛ , կ'ուզէի տեսնել զայդ :

— Ի՞նչ է պաշտօնատար մը . պետութեան ծառայող և տէրութեան գանձէն վճարուող մարդ մը . որչափ սուղ վճարուի , այնչափ աւելի պաշտօնատար է : Եւ հիմա , երբոր Հանրի տարի մը աշխատելու չափ յանձնարարութիւններ կ'օտանայ նախարարութեանէն , Պետութեան ծառայած կըլինի՞ թէ ոչ : Եւ երբոր տարիէ մը յետոյ երթայ գանձէն 40,000 ֆրանք ըստանայ , ձեզնէ տասնապատիկ աւելի պաշտօնատար չէ՞ , որ 4,000 ֆրանք միայն կ'օտանար :

— Մեծ տղայ , այդ կ'ապացուցանէ թէ . . .

— Պէտք է զիս ամուսնացնել սիրելի Հանրիիս հետ , եթէ կ'ուզէք որ արուեստագործ , վաճառական և պաշտօնատար մը միանգամայն ամուսնութեան առած լինիմ :

— Բայց , սարսափելի՛ աղջիկ , ես ժամանակ ունի՞մ քեզ ամուսնացնելու : Ահա նորէն հողերուս վրայ կուգայ խնդիրը : Խօսք կայ թէ գործաւորաց բնակավայր մը պիտի հիմնեն հօն : Վարչական խորհրդին ցանկը տեսայ . ամենն ալ շատ աղէկ մարդիկ են : Խմ մեծերուս մէկուն բերնով առաջարկուեցաւ ինձ . մէկ միլիոն ֆրանք պիտի համրեն ինձ , և 20 մեթրոյ երկայնութեամբ և 15 մեթրոյ լայնութեամբ մաս մը հող ալ ինձ պիտի թողուն չէնք մը շինելու համար : Շատ գեղեցիկ առաջարկ մ'է այս . բայց ի՞նչ պիտի ընեմ :

— Ի՞նչ պիտի ընէք , պիտի ընգունիք , քանի որ շատ գեղեցիկ է :

— Բայց տասն տարի յետոյ պատուական բան կը լինի :

— Հարիւր տարի յետոյ գերազանց կը լինի , հայրիկ . բայց սա ալ ճշմարիտ է որ ոչ դուք և ոչ ես չենք կրնար օգուտ քաղել :

— Այս խօսքերը գլուխս կը ճաթեցնեն , Գիշեր բարի . երթամ պառկիմ :

— Առանց որոշում մ'ընելու, հայրիկ :

— Գիշերը խորհուրդ կը բերէ : »

Պատուական ծերուկն, ըստ սովորութեան, խորին քուն մը քնացաւ այնչափ ուժգին խորդալով, որոյ ձայնը մերթ կայծակին որտառւմը կը յիշեցնէր, մերթ կամուրջին վրայէն անցնող կառքի մը շփինդն : Երկու բան կայ վրան, որոց շեն կրցած երբէք դպչիլ որտամաշ հողեր : Ախորժակ և քուն : Իւր գրասենեակը գնաց ամեն ժամանակէ աւելի վարանամիտ, բայց լիպրա մը հաց և մեծ դաւաթ մը կաթով խահուէ խումելէ յետոյ : Հազիւ Սէն-Լազար փողոցն հասած էր, աղջիկն ու քոյրը զանգակի այն աստիճան զարհուրելի հնչիւն մը լսեցին, որ երբէք տեսնուած ու լսուած չէր տանը մէջ : Ռոզալի դուռը վազեց գոչելով. « Հայրիկիս բան մը պատահած է : »

Չանգակն հնչեցնողն էր Պ. Տը Շէնկրիւ, մինչեւ պարանոցը կոճկուած, ամենակարեւոր գաղտնիք մ'ունենալու դէմքով : Ներս ընդունեցին : Ռոզալի և հօրաքոյրն հագուած էին առաւօտեան ժամ ութէն ի վեր : Ժամ իննին նախաճաշի հետքն անգամ մնացած չէր, և ճաշարանը գործարանի փոխարկուած էր :

— Տիկնայ՛ր, ըսաւ Շէնկրիւ, ներեցէք որ այսպէս անպատեհ կերպիւ ձեզ անհանգիստ կ'ընեմ : Պարկեշտ մարդու մը պարտականութիւն կատարելու կուգամ : Ես էի որ Պ. Հանրի Թուրնէօրն հոս բերի՝ դընելու հողի մ'առթիւ, երանի թէ ժամանակին հասնէի, որպէս զի անխոհեմութեանս հետեւանքը կարենայի արգելուլ :

— Փութայէք, պարո՛ն, խօսեցէք, ի՞նչ կայ, ըսաւ Ռոզալի :

— Օրիորդ, գուր կը վկայէք որ ես միշտ գոված եմ զՊ. Թուրնէօր :

— Այո՛, պարոն, յետո՛յ :

— Ըսի ձեզ, ինչպէս նաև ձեր օրհորդ հօրաբրոջ
և ձեր հօր, թէ Պ. Թուրնէօր տաղանդաւոր պատկեր-
հան մ'էր, ազնիւ սրտի տէր, և ինչպէս կըսենք մեք՝
ճշմարիտ բարի տղայ մը: Ես իբրև բնկեր կը դատէի
դայն, և կարծիքս չէ փոխուած. այս կէտերուն վրայ
ալ եթէ հարցաբննէիք զիս, նոյն պատասխանը պիտի
տայի ձեզ: Բայց ինչո՞ւ աւելի կանուխ շիմացայ թէ
ձեր հայրն ուրիշ դիտաւորութիւն ունէր, և ձեզ ա-
նոր հետ ամուսնացնել կուզէր: Անշուշտ չպիտի պո-
ռայի ձեզ թէ «մի' ամուսնանաք անոր հետ, վասն զի
«անարժան է ձեզ, ետքը շատ կը զղջաք»:» Ո՛չ, ես
բարեկամս վար զարնող մարդ չեմ: Բայց մեղմով պիտի
ըսէի ձեզ, ձեր շահուն համար թէ «Հակառակորդ մը
«կայ. կանաք կան որ կը զարհուրին, կան ալ որ կը
«կարծեն թէ բան մը չէ: Չեղ կը մնայ տեսնել թէ
«կուզէք մարառիլ այն անձին հետ, նկատել երկար
«կապակցութեան մը յիշատակը, փոխադարձ գրաւա-
«կաններն և անոնց ամէն հետեւանքը: Եթէ կը յու-
«սաք որ դուք աւելի շքօրաւոր կը լինիք, ամուսնա-
«ցէք»:»

Պ. Տը Շէնկրիւ, խօսքը դեռ չաւարտած, պտուղ-
ները քաղեց: Աստուքը չկաթեց Ռոզալիի աչքէն,
այլ ցայտեց, աներեւոյթ զօրութենէ մը ներուածի
պէս: Բայց մէկ վայրկեանի գործ եղաւ այս: Քաջա-
սիրտ այժիկը զսպեց իւր սրտին ցաւը:

— Շնորհակալ եմ ձեր բարի դիտաւորութիւննե-
րէն. մեք գիտէինք այդ ամենն, ըսաւ, և իւր այս
յայտնի ստախօսութեան ազդեցութիւնն ապահովելու
համար աւելցուց. «Պ. Թուրնէօր այդ կապակցու-
թեան պատմութիւնն ըրած է մեզ, և ձեր այդ ե-
ռանգը նոր բան մը չյայտներ մեզ: Մնաց որ այդ կա-
պակցութիւն խղուած է, այնպէս չէ»:»

— կը կարծեմ, օրիորդ, որչափ կարելի է խղել . . .

— Բաւական է, Պարոն, և եթէ ուրիշ գործ մը չունիք մեր տան մէջ . . .

— Ես . . . եթէ դուք . . . կը հասկնաք օրիորդ, թէ խօսելու կամ լռելու հարկին միջեւ գտնուելով . . .

— Դուք լռեցիք երբոր խօսիլ պէտք էր, և խօսեցաք երբոր լռել պէտք էր. երթաք բարեաւ, Պարոն : « Այսպէս ահա փնտուեցաւ Պ. Տը Շէնկրիւ :

Նոյն օրն, իրիկուան ժամ 4ին, Պ. Կայար իւր գրիչները, զմէլինն և սեւ բէրքալէ թեւնոցները պահարանը գրած միջոցին, երկայնահասակ գեղեցիկ կին մը, նարնջի պէս գեղին, գրասենեկին դռնէն ներս մտաւ :

— Պարոն, գոչեց, օտարականի արտասանութեամբ մը, հրէշ մ'է : Ես կը սիրէի դայն, և տակաւին կը սիրեմ : Իրեն համար թողուցի երկիրս, ընտանիքս, և Սրպայի թատրոնն, ուր առաջին և բացարձակ գերասանուհի էի : Այժմ ամուսնանալ կ'ուզէ, զիս կը թողու մեր երկու խեղճ զաւակաց, Անրիքոյի և Անրիէթի հետ : Հրէշ մ'է, Պարոն, տմարդի հայր մ'է, չեմ ուզեր որ ձեր աղջիկը տաք անոր : Սիրելի՛ Պ. Կայար, դու պարկեշտ մարդու մը դէմք ունիս, խօսք տուր ինձ որ աղջիկդ չպիտի տաւ անոր. ես խենդ եմ, կը հասկնաս, ես ֆրանսերէն չեմ գիտեր, աղէկ չեմ կրնար խօսիլ. բայց կը տեսնես որ գլուխս դարձած է : Եթէ ամուսնանայ, զինքն և կինը միանդամայն պիտի սպաննեմ, յետոյ զիս ալ պիտի մեռցնեմ, եկեղեցին կրակի պիտի տամ, և տպա Հռոմ պիտի երթամ ապաշխարեմ : Երգում ըրէ որ աղջիկդ չպիտի տաւ անոր : »

Պ. Կայար խօսքերու ջրհեղեղի մը բռնուեցաւ, ուր ֆրանսերէնն ու իտալերէնն հաճոյապէս իրար կը խառնուէին : Կրցածին չափ մեկնեց այս բացադանչութեանց խառնակոյտն, և հասկցաւ որ իւր փեսացուն նախ

հրապուրած և ապա թողած էր զՄէլինա Պարնի : Կըր-
ցածին չափ մխիթարեց անմխիթարելի գեղուհին , և
անոր աչքին առջեւ հեաեւեալ տոմսակը գրելով Պ.
Հանրի Թուրնէօրի զրկեց :

«Պարոն ,

«Օրիորդ Մէլինա Պարնի զիս տեսնելու եկաւ գրասեն-
եակս . ասկէց աւելի բան մը չունիմ ձեզ ըսելիք : Այդ գե-
ւածատակ կնոջ մի՞ճանկն յոյժ կարեկցական կ'երեւի , եւ ես
այն աստիճան անբարոյական մարդ մը չեմ որ զայն իւր
զաւակաց հօրմէն բաժնել ուզեմ :

«Հաճեցէք ընդունիլ , Պարոն , իմ խորին յարգանաց հա-
ւաստին :
ԿԱՅԱՐ

Ստորագրութիւնը ճարտարապէս պատուածեալ էր ,
տոմսակին թուղթն այն գեղեցիկ և ձեւաւոր հաստ
թուղթն էր , անողորկ և իշխանական , զոր կառավա-
րութիւնն յատկապէս շինել կուտայ իւր գիւտաներուն
և իւր պաշտօնէից թղթակցութեան համար :

Հանրի Թուրնէօր , առանց երկար մանրամասնու-
թեանց մէջ մտնելու , իսկոյն հագուեցաւ , գաւազանն
առաւ և Մէլինայի աունը գիմեց , որ թեւաբաց ընդու-
նեց զինք : Մէլինա միջահասակ կին մ'էր , խարտեաչ
նուրբ և կաթի պէս ճերմակ : Ֆրանսերէն յոյժ բա-
կարասասանէր , որովհետեւ Օրէրա ֆօմիքի թատրոնին
մէջ պիտի երգէր երեք պատկերով և մէկ արարուածով
թատրերգի մը մէջ , որ Մէյերպերի ընտիր գործերէն
մին է :

Ճերմակ զիշերազգեստով էր , և գեղեցիկ հաս-
ւածի մը մ'եղանակը կը սերտէր : Հանրի այնպիսի տե-
սարան մը ներկայեց , յորմէ Մէլինա բան մը չհասկցաւ ,
բայց միայն թէ իւր անունը չարաչար գործածուած
էր : Ինք ոչ Պ. Տը Շէնկրիւն կը ճանչէր , ոչ Պ. կա-
յար , կը գուշակէր որ Հանրի՝ ամուսնանալու համար

կարուեր էր իրմէ, և ինք լաւ պատճառներ ունէր Վրչտանայու անոր ամուսնութեան վրայ, բայց բնաւ մտքէն չէր անցուներ արգելք լինիլ : Երկու զաւակաց միջամտութիւնը զայրացուց զայն : Բարկացաւ որ առանց իւր գիտնալուն լիմուզինի կամ Պ. Բուրոննեաքի Բիքարտին դերը իւրազայ տուած էին իրեն : Կուղէր Պ. Կայարի սուներ գիմել Հանրիի հետ, բայց Հանրի դժուարաւ կրցաւ համոզել զայն թէ դարմանը ցուէն աւելի գէշ էր :

Հանրի ուղղակի Ամսդրատած փողոցը գնաց և գուռը գոց գտաւ . թատրոնն գնացած էին : գնէ սպասուհին այնպէս ըսաւ : Ութ օր շարունակ գնաց և միշտ նոյն պատասխանն ստացաւ . ցերեկը գնաց, նուազաւ հանդէս տեսնելու գնացած էին : Այսչափ թատրոնն և նուազահանդէս կանոնաւոր արձակուրդի մը հաւասար էր : Եթէ սանդուղէն վար իջած ժամանակ Պ. Տը Շէնկրիւի պատահէր, կտոր կտոր կ'ընէր զայն : Համբերութիւնը հատնելով դատական պալատը գնաց և իւր գլխուն եկածը պաշտօնավար դատաւորի մը յայտնեց, որ երեսնամեայ երիտասարդ մ'էր, և այն տարիքին մէջ քաջածանօթ էր փարիզի կենաց ամեն գազանիքներուն :

— Պարոն, պատասխանեց դատաւորն, այս պատշին անդամ չէ որ դատարանն այդպիսի գործի մը ծանօթութիւն կ'ունենայ : Անշուշտ լուծ էք թէ աւսուսնութեան գործակալութիւններ կան, որոց հրատարակային հնարագործութիւնները մերթ թոյլ տրբուեցան, մերթ արգիլուեցան դատարանաց կողմէ : Այն մեծ տուներէն զատ, որ իրենց յայտադիրը կը հրատարակեն, կան դատ մը մարդիկ, որոց միակ արուեստն է սուներուն շորորդ յարկը բնակեալ մեծ հարստութիւններն և միլիոնաւոր օժիտներն հետախուզել, որպէս զի անանցմէ մաս մը ձեռք ձգեն :

Միմեանց հետ միարանելով անանուն ընկերութիւններ կը կազմեն, որոց միակ գլխամագլուխն է մեքենայութիւն: Ոմանք մինչեւ օժիտին հարիւրին տասը կը պահանջեն, ոմանք ալ շափաւոր շահով մը դո՛հ կը վնին, վասն զի այդ արհեստին մէջ ալ մրցում կայ: Պ. ՏԸ Շէնկըրիւ, ինչ որ ալ վնի այդ մարդուն ճշմարիտ անունն, արդարեւ, յոյժ չափաւորութեամբ վարուած է: Երբոր տեսեր է որ յուսացած վարձատրութիւնը կը զլացուի, իւր ընկերներէն կամ մանաւանդ համախոհներէն միոյն միջոցաւ այդ փոքր տեսարանը խաղցնել տուեր է: Մենք կը մնտուենք այդ խաղին հեղինակն ու կատակերգուհին, բայց չեմ՝ յուսար որ կարենանք գտնել կին մը, որոյ վրայ դուք բնաւ տեղեկութիւն չունիք, և երբոր գտնուի իսկ, Շէնկըրիւի համախոհութիւնն հաստատել բաւական դժուարին է: »

Իրիկունը տուն գառնալուն, Հանրի հետեւեալ նա՛մակը գտաւ Հավրէն գրուած .

«Խեղճ Թուրնէօրս, եթէ ես 990,000 ֆրանք և ընդ նմին պաշտելի կին մ՝ առաջարկէի քեզ, զիս Աստուածոց կարգը կը դասէիր, ես անխեղութիւն ըրի որ դորժն ուրիշ կերպ ներկայեցի քեզ: միլիոն մ՝ առաջարկեցի քեզ, սրոյ 10000ն ստանալ կը յուսայի: Գուբարկացար, բայց պատիժը կրեցիր, ես իբր գեղարուեստագէտ վրէժս տալի քենէ: Հնարը գտայ համոզելու զՊ. կայար թէ դու երկու զաւկի հայր ես և գեռատի կնոջ մ՝ ամուսին կամ՝ դրեթէ: Այս այնպիսի հարուած մ՝ է, յորմէ չպիտի կրնաս յաւիտեան կանգնիլ, խեղճ Թուրնէօր, իսկ ես, երբոր զիս հորտենսիաներուն վրայ պառկեցուցիր, վարդէ անկողնի մը վրայ էի արգեօք: »

Շէնկըրիւ եի ԸՆԿ. »

Հանրի բարկանալով պատուել ուղեց այս նամակը, բայց որովհետեւ խարտեաշ էր, մտածեց. « Այս բարե-

միա Շէնկրիւն զիս պիտի հաշտեցնէ Պ. Կայարի հետ ,
ըսաւ : Հարկ կը լինի միայն այս նամակը կարդացնել
Պ. Կայարի : »

Նամակի մեծ պատեան մը դտաւ , Շէնկրիւի նամակը
անոր մէջ դրաւ , Նինոն Տը Լանքըյի զինադրոշմն
ունեցող մեծ կնքամամով մը կնքեց , և գեղեցիկ գրով
մը հասցէ գրեց :

Պ-ր-ն

Պ-ր-ն ԿԱՅԱՐ , ԴԻՆՈՒՊՈՆ :

ի դ-շ-ծ-ն-դ-ն

Պ. Կայար պաշտօնագիր մը բանալու պէս երկու
դաժութեամբ բացաւ նամակը . Շէնկրիւի ստորագրու
թիւնը շարժեց իւր հետաքրքրութիւն : Միտքը դրած
էր որ թուրնէօրի նամակներն առանց կարդալու ետ
զրկէ , բայց ոչ Շէնկրիւի նամակներն : Այս զարմա
նալի գրութիւնն անոր միտքը յեղաշրջեց : Ինքզինք
մեղադրեց իբրեւ անիրաւ և անդուժ , և ժամ երկու
քին (կէս օրէն երկու ժամ յետոյ) իւր դրասենեկէն
մեկնելու հրաման խնդրեց , սր երսուն տարիէ ի վեր
առաջին անգամն էր :

Ռոզալի իւր արասուքով թրջեց Շէնկրիւի նամակն .
« Ես աներկբայ էի , ըսաւ , և եթէ իմ խօսքիս հաւա
տայիք , խեղճ Հանրիի չքմեղացումը կը լսէիք : » Ռո
շեցին որ հետեւեալ առաւօտ Հանրիի գործարանն եր
թան , երեքն ի միասին , Ռոզալի , հայրն և հօրաքոյրն ,
Այսպիսի հատուցում մ'անոր ընելու պարտական էին :
Ռոզալի կը խենդենար ուրախութենէն :

— Ի՞նչ , տակաւին կը սիրէի՞ր զայն , հարցուց
հայրն :

— Ամեն ժամանակէ աւելի : Սրաէս բան մը կ'ըսէր
ինձ թէ զրպարտած էին զայն : »

Յանկարծ դուռը բացուելով , սպասուհին ծանոյց
թէ Օրիորդ Մէլինա Պարնի եկած էր : Ռոզալի և հօ

բարոյիմ հազիւ ժամանակ ունեցան քովի սենեակը փախչելու : Չեմ դիտեր ինչ կ'ըսէին հոն , բայց կը կարծեմ որ Ռոզալիի ականջին և ճաշարանին դրան մէջանդէն մազ մ'անցունել դժուարին էր :

Պ. կայար՝ ճշմարիտ Մէլինայի կը նայէր , ինչպէս աղայ մը Սէրաֆէնի մէջ Չինական սառուերներուն կը նայի : Պահ մը մտածեց թէ դաւադրութիւն մը կազմուած էր իրեն դէմ , և թէ ամեն օր նոր Մէլինա Պարնի մը պիտի դրկուէր իրեն . ուստի մտածեց որ բնակութիւնն ուրիշ տեղ վտխարէ՛ առանց իւր հասցէն տալու :

Մէլինա մեծ դժուարութեամբ կրցաւ համոզել զայն թէ սառուիւ իւր անունը Մէլինա էր , թէ տասնեւինն տարու էր , թէ ինք ընսանեաց մայր չէր , այլ իւր մօր հետ կը կենակցէր , և թէ Պ. Հանրի թուրնէօրէն զանգատ չունէր : Հասկցուց անոր լաւ ֆրանսերէնով մը թէ ինք սքարկեշտ օրիորդ մ'էր , թէ Սքալայի թատրոնէն ելած և Օրէրա-Քօմիքի թատրոնը մտած էր : Բացատրեց անոր թէ գերասանուհի մը կրնայ այցելու թիւններ ընել , ընծաներ ընդունել և բարեկամութիւն ունենալ , առանց իւր և ուրիշի պատիւը վտանգի մէջ ձգելու : Խոստովանեցաւ թէ սիրած էր զՊ. Հանրի թուրնէօր , և յուսացեր էր ամուսնանալ անոր հետ . բայց թէ մայիս ամսոյ կէսէն ի վեր Պ. Հանրի զագրեցուցած էր իւր այցելութիւնն և պատուաւորապէս խզեր էր իւր յարաբերութիւն , որ միշտ պատուաւոր եղած էր : « Չպիտի ըսեմ ձեզ , Պարոն , աւելցուց Մէլինա , թէ ես առանց ցաւելու հրաժարեցայ իմ յոյսերէս . բայց այնպիսի բան մ'է այս , որում ամենքս ալ պարտինք սպասել : Մեք ամենքս ալ սիրային քծնութիւններ տեսած ենք հարուստ երիտասարդներէ , որք մեզ բաւական դեղեցիկ կը զանեն սիրուելու համար , որք մեզ հետ ամուսնանայու համար պէտք եղածին չափ

չեն սիրեր մեզ, և որք երբոր մեր առաքինութեան վրայ ապահովին, երեսներ կը դարձնեն մենէ և քան դարին մէջ կ'ամուսնանան և ինչ է ահա Պ. Թուրնէօրի ալ ճիշդ պատմութիւնն, և որովհետեւ ուրիշ պատմութիւն մ'ըբին ձեզ, որ ոչ անոր պատիւ կը բերէ ոչ ալ ինձ, որովհետեւ դուք ձեր դուռը յիշակեցիք անոր առջև, և գիտեմ որ սրտին ցաւէն հիւանդացած է, քան շարժութիւնը ձեռքս առի, եկող, և կը յուսամ որ դուք կրնաք զանանցանել գրպարտութեան հնարածոյ ներք ճշմարտութեան լեզուէն ։

Երբոր Աէլինա դուրս ելաւ, Ռոզալի ներս վազեց ։ Թերևս լաւագոյն պիտի համարէր որ Շէնկրիտի ստատերը բոլորովին անհիմն լինէին, և սակայն չեմ երդնուր թէ Աէլինայի այցելութիւնը գէշ աղգեցութիւն մ'ըբաւ անոր վրայ ։ Ռոզալի և կրպանքին ծակէն նայելով յոյժ գեղեցիկ գտեր էր զԱէլինայ ուստի և զոյն սիրած լինելը կը ներք պատկերհանին ։ Գիտէր որ երեսուն և չորս տարու մտրդ մ'ամուսնութեան առնող ազջիկ մը հակառակորդներ կ'ունենայ միշտ անցելոյն մէջ, և լաւագոյն կը համարէր որ այդ հակառակորդը տղեղ չլինէին ։ Քսան կանանց տանն և ինն այսպէս պիտի խորհրդածեն ։ Աէլինայի ձայնէն հասկցեր էր որ ճշմարտ կը խօսէր, և թէ այդ սերն անտղիւտ էր ։ Վերջապէս աներկբայելի կերպիւ կ'իմանար որ գեղեցիկ իտպուհին դահլնկեց բրած էր մայիսէն ի վեր, այսինքն իւր առաջին տեսակցութենէն ի վեր ։

Քայց Պ. Կայար նորէն վարանամտութեան մէջ ինկած էր, Չէր ուզեր երթալ տեսնել զՊ. Թուրնէօր ։ Իւր ազջիկը կը յանդիմանէր՝ սիրոյն յամուսնութեանը համար ։ « Կուզեմ որ այդ երիտասարդ ինձ ըստածին չափ մեղապարտ չլինի, կ'ըսէր, բայց դերանանուհեաց քո՞ յաճախած է ։ Գու կը կարծես որ հոս անտարիմ պիտի լինի քեզ ։ Բայց ինչպէս որ այդ մանկամտը

խաղուհին թողուց, կրնայ նոյն խաղը քեզ ալ խաղար :
Միւս կողմէ, մինչեւ որ հողերս չվաճառուին, այդ
ամուսնութեան խօսքը պէտք չէ որ ընենք : »

Երբոր զինքն ստիպէին որ հողերը վաճառէ, կը
պատասխանէր. « Աճապարելու հարկ մը չկայ. ես
աղջկանս օժիտ ալու համար պիտի վաճառեմ զա-
նոնք, և աղջիկս դեռ ամուսնացած չէ : » Պատկերին
աեսն ալ ցաւ կը պատճառէր իրեն, և կը սրտմտէր
խորհելով որ շնորհապարտ եղած էր Հանրի թուրնէօրի :

— Ի՞նչ ընենք այս շարաշուք պատկերը, կը հար-
ցընէր Ռոզալիի : Խղումէն յետոյ չենք կրնար հոս պա-
հել : Ետ զրկենք իրեն :

— Ի՞նչ կ'ըսէք, հայր իմ, այն ժամանակ ես մըջ-
տընջենապէս անոր գործարանին մէջ կը լինիմ :

— Վաճառել և ստակն իրեն զրկել անքաղաքավա-
րութիւն է : Որո՞ւ տանք : Ոչ տայ և ոչ վաճառել կ'ու-
զեմ աղջկանս պատկերը : Կարելի է որ ձեռքէ ձեռք
անցնի, և Օթէլ Տրիսոյի մէջ ամեն անգամ աճուրդի
գրուած ժամանակ կը վախնամ որ լրագրիս մէջ կը
կարդամ. « Պատկեր Օրիորդ Ռ. Կ. ի, նկարեալ ի Պ.
Հանրի թուրնէօրէ, 8000 ֆրանք : » Լաւագոյն կը հա-
մարիմ ձեռօքս քերթել զայդ :

— Զնջել պատկերս, կենացս ամենէն երջանիկ ժա-
մերուն միակ յիշատակը :

— Լուէ : Անիծեա՛լ լինի այդ նկարիչը. անիծեա՛լ
լինի Շէնկրիս. անիծեա՛լ լինին հողերս : Եթէ նուազ
հարուստ լինէինք, այս փորձութիւնը չէր գար մեր
գլխուն : »

Պ. Կայարի ակործակը վախտ. հասարակ մարդու
մը պէս ուտել սկսաւ. քունն աւելի թեթեւ և նաւազ
չունդալից եղաւ : Իւր գրասենեակն ալ առաջուան պէս
կանուխ չէր երթար : Երկու անգամ ժամը տասնէն
յետոյ գնաց, օգոստոս 17 ին ու 18 ին : Երբոր տուն

կը դառնար, ծերունի հօրաքորը կ'ըսէր Ռոզալիի .
« Հայրդ շատ մտմտացած պէտք է լինի, քթին մէկ
կողմը կասկարմիր է : »

Հանրի ալ ոչ եւս կ'աշխատէր . Ամսդրտամ փողոցին մայթին վրայ ժամանակ կ'անցունէր : Պ. կայար խնամով կ'ըզուշանար անկէ . նա ալ չէր համարձակեր մօտենալ Պ. կայարի : Պիտի համարձակէր Ռոզալիի հետ խօսիլ, բայց ան ալ միշտ հօրը հետ դուրս կ'ելնէր : Վերջապէս սեպտեմբեր 3 ին նամակ մ'ստացաւ Պ. կայարէն, որ զայն կը հրաւիրէր իւր տունն երթալ և 7930 Ֆրանք ստանալ՝ իբրեւ մնացեալ թերհաշիւ պատկերին : Ժամ հինգին զինքը կ'սպասէին : Հանրի գնաց այս տարօրինակ հրաւերին, ոչ թէ գրամ ստանալու, այլ Ռոզալին տանելու համար : Նոյն ժամուն « Գործաւօրաց թաղ » ի երեք գլխաւոր հիմնադիրներն ալ Պ. կայարի տունը գումարուած էին՝ հողին վաճառման գործը կնքելու համար : Երբուկն իւր վրայ բան մը չէր առած, այլ ամեն բան Ռոզալիի յանձնած էր, ուստի և Ռոզալի բանակցեր էր զնողներուն հետ : Հանրի ներս մտաւ այն վայրկենին՝ որ նօտարը վաճառման պայմանագրին վերջին պարբերութիւնը կը կարդար .

« Գնողք կը խոստանան վաճառողին սեփականութիւն մնացած 3 բաժնին վրայ բնակութեան տուն մը շինել Պ. կայարի և անոր ընտանեաց համար՝ հանդերձ պատկերհանի գործարանով մը առաջին դասիկոնին մէջ : »

Պ. կայար իւր աղջկան երեսը նայեցաւ, աղջիկն ալ Հանրիի, որ մարդու չէր նայեր : Երիտասարդը սարսափելի կերպիւ տժգոյն էր և պատին կը կրթնէր :

— Օ՛ն, ըսաւ ծերուկը գրիչը ձեռքն առնելով, ահա ստորագրութիւն մը, որ զիս պիտի ազատէ ամեն հոգերէս :

— Պարո՛ն, ըսաւ նօտարը, շատ գեղեցիկ գիր մ'ունիք : »

ԳՈՐԻՆԻՍԻ ՕՐԵՒԱՆԻՆ ԵՐԿՒՈՐԹԱԿՆԵՐԸ

4

Երբոր վարժապետանոցի ընտրելի էի (չնորհաց 1848 թուականին հոկտ. ամսոյն մէջ էր), երկու հակասը-ցողացս՝ Տրպէ եղբարց հետ՝ բարեկամութեամբ կապուեցայ : Ասոնք Պրքթայնցի էին, Օրէի մէջ ծնած և վաննի վարժարանին մէջ կրթուած : Թէև հասակակից էին, քանի մը վայրկեան տարբերութեամբ, իրարու բնաւ չէին նմաներ. երբէք այս աստիճան իրարու անյարմար երկւորեակ տեսած չէի : Մաթիէօ Տրպէ քսաներեք տարեկան կարճահասակ մարդ մ'էր, բաւական ազեղ և խեղատիւր թիւերը չափազանց երկայն էին, ուսերը չափազանց բարձր, և սրունքը չափազանց կարճ. կարծես թէ քամակին սապատը կորուսած սապատող մ'էր : Եղբայրը, Լէոնս, ազնուական գեղեցկութեան տիպար մ'էր. բարձրահասակ, բարեձեւ, մէջքը բարակ, գէմքին ձեւն յունական, ընչացքը գեղեցիկ : Մազերը, գրեթէ կապոյտ, առիւծի բաշին պէս կը ծածանէին գլխոյն վրայ : Խեղճ Մաթիէօ, շէկ չէր, բայց մազապուր աղատած էր այգ-գոյնէն, իւր մօրուքն ու մազերն ամեն գոյներու օրինակներ կ'ընծայէին : Իւր վրայ եթէ հաճելի բան մը կար, զորք մը մանր խաժ աչեր էին, լիուշմութեամբ, նշարզմտութեամբ, քաղցրութեամբ և աշխարհի մէջ գտնուած լուագոյն բաներով : Գեղեցկութիւնը՝ բոլոր անձէն հալածուելով՝ այդ անկիւնն ապաստանած էր : Երբոր երկու եղբարք քննութեան գային, Լէոնս արժաթէ գլխով փոքրիկ գաւազան մը կը շէջեցնէր, որ շատերու նախանձը կը շարժէր : Մաթիէօ փիլիսոփա-

յարար իւր թեւին տակ կը կրէր մեծ հովանեակ մը , որ քննիչներուն համակրութիւնը շարժեց իւր վրայ . սակայն և այնպէս սա ալ եղբօրը պէս մերժուեցաւ . վաննի վարժարանն ըստ բաւականի յունարէն չէր սովորեցուցած սասնց ։ վարժարանին մէջ ամեն մարդ ցաւեցաւ Մաթիէօյի վրայ . խեղճը կոչում ունէր , սովորելու փափաք , սովորեցնելու մոլեգնութիւնն ունէր ։ վարժապետութեան համար ծնած էր ։ իսկ լէոնս , միաձայն կ'ըսէինք թէ շատ ցաւալի բան պիտի լինի եթէ այսպիսի վայելչակազմ տղայ մը մեզ պէս համալսարանական վանքին մէջ փակուի ։ իւր վարժապետական պատմունճան ստանալը մեզ ա'յնչափ պիտի տխրեցընէր , որչափ կրօնաւորի սքեմը ։

Երկու եղբարք աղքատ չէին . մինչև իսկ հարուստ կը գտնէինք զանոնք՝ երբոր անոնց ունեցածը մերինին հետ կը բազդատէինք ։ Իվն անուն մօրեղբայր մ' ունէին , հին նաւապետ , յետոյ արքին որսալու համար նաւայարդար . քանի մը նաւ , բազում ուռկան , քանի մը հող և Օրէյի նաւահանգստին վրայ դեղեցիկ արուն մ' ունէր ։ Եւ որովհետեւ ամուսնանալու ժամանակ չէր գտած երբէք , ուստի և ամուրի մնացած էր վեհ սրախ աէր մարդ մ' էր , կարեկից աղքատաց և խնամատար իւր գերդաստանին , որ շատ պէտք ունէր իրեն . Օրէյի բնակիչք խորին յարգանք կ'ընծայէին անոր . թաղապետական խորհրդին անդամ էր . մանր տղայք իրենց գլխարկն հանելով կ'ըսէին անոր . « Բարե լոյս ։ Իվն նաւապետ ։ » Այս պատուական մարդն իւր տունն առած էր Պ . և Տիկին Տըպէ , և ամիսն երկու հարիւր ֆրանք կը պահէր իւր քեռորդւոց համար ։

Այս առատաձեռնութեան շնորհիւ էր որ լէոնս և Մաթիէօ կրցին բնակիլ Քոյնէյլ օթեւանին մէջ , որ փարիզի Քարթիէ Լաթէն թաղին իշխանական օթե-

ւանն էր : Իրենց սենեակն ամիօր 50 ֆրանքի էր : ուր
կը տեսնուէին մահողենիէ (մալուծ) երկու անկողին ,
կարմիր վարագոյրներով , ապակաւօր դրաղարան մը ,
երկու թիկնաթոռ և քանի մ'ալ աթոռակ , մինչեւ
խօկ , (Աստուած ներէ ինձ) գորգ մը : Այս պարօններն
օթեւանին մէջ կ'ուտէին , ամիսն 75ական ֆրանք վճա-
րելով : Հետեւաբար իվոն մօրեղբօր երկու հարիւր
ֆրանքն ասոնց ուտելիքին ու սենեակին կ'երթար :
Ուրիշ ծախքերը Մաթիէօ կը հողար : Իւր հասակը
չէր ներեր իրեն երկրորդ անգամ ներկայանալ վար-
ժապետանոցին . ուստի ըսաւ իւր եղբօր . « Ես զիս
դրականութեան դասատուի քննութիւններուն պիտի
պատրաստեմ : Երբոր դասատուի աստիճանն ստանամ ,
տորթորական ճառերս կը գրեմ , և Տոբթէօր Տըպէ
վերջապէս կրնայ ձեմարանի մը մէջ դասատուի տեղա-
կալութիւն մը ձեռք բերել : Դու ալ բժշկութեան կամ
իրաւագիտութեան կը պատրաստուիս : »

— Դրա՞մ , հարցուց Լէոնս :

— Ես կը դատնեմ , պատասխանեց Մաթիէօ : Սէնթ
— Պարպի տնօրէնութեան ներկայացայ , և դասա-
տուութիւն խնդրեցի . զիս իբրեւ կրկնիչ դասատու
ընդունեցին երկրորդ և երրորդ դասերու աշակեր-
տաց . ամեն առաւօտ երկու ժամ աշխատութիւն ու-
նիմ և ամիսն երկու հարիւր ֆրանք : Առաւօտները
ժամ հինգին պիտի ելնեմ . բայց հարուստ պիտի
լինիմք :

— Դու առաւօտուն կանուխ ելնողներուն դասէն
ես , ըսաւ Լէոնս , և զուարճութիւն մ'է քեզ համար
արեգակն արթնցնել : »

Լէոնս իրաւագիտութիւնն ընտրեց : Պատգամի
պէս կը խօսէր , և ոչ ոք կ'երկբայէր թէ գերազանց
փաստաբան մը պիտի լինէր : Դասերուն կը հետեւէր ,
ծանօթութիւններ կ'առնուր , զանոնք խնամով կը

խմբագրէր, յետոյ կը հազուէր, փարիզի ամեն կողմը կը պարտէր, և իրիկունն ալ թատրոն կ'երթար: Մաթիէօ, կազնեգոյն կրկնոց (փալթոյ) մը հազած, զոր մինչեւ ցայսօր կը տեսնեմ, Սորպոնի ամեն դասախօսութեանց ներկայ կը գտնուէր, և իրիկունն ալ Սէնթ — ժընըվիէվի մատենադարանը կ'աշխատէր: Բոլոր ֆարթիէ Լաթէնի թաղը կը ճանչէր զԼէոնս, իսկ Մաթիէօի գոյութիւնն իսկ գիտցող մը չկար:

Գրեթէ ամեն դուրս ելնելուս կ'երթայի կը տեսնէի զանոնք, այսինքն հինգչարթի և կիրակի օրերը: Գիրք փոխ կուտային ինձ: Մաթիէօ Տիկին Ժորժ Սանի գրուածներուն սիրահարած էր, Լէոնս ալ Պալգաքի: Առաջնոյն պարզ և լուրջ հոգին երազելով կ'ուզեւորէր արդոց կարմիրակ հեաքերուն և մացառներէ չըջապատեալ շաւիղներուն մէջ, կամ Լա Մառօ Տիապլի մեծամեծ շագանակենիններուն տակ: Իսկ երկրորդին անհանդարտ հոգին բոլորովին տարբեր ճանքաներու կը հետեւէր: Փարիզեան կենաց գաղտնիքն հասկնալու հետաքրքիր, զուարճութեանց, լուսոյ և շունդի սիրահար, Պալգաքի վէպերուն մէջ ջերմանոցներու բոյրերուն պէս արբեցուցիչ օդ մը կը շնչէր: Զօշոտեալ աչօք կը գիտէր Ռիւպանբրէներուն, Ռասթինեաքներուն և Հանրի օր Մարտէներուն տարօրինակ հարըստութիւնները. անոնց հանդերձները կը հազնէր, անոնց մտած տեղերը կը մանէր, անոնց մենամարտներուն, տարփանքներուն, շահատակութիւններուն, յազթութիւններուն ներկայ կը գտնուէր, անոնց հետի միասին կը յազթանակէր: Յետոյ կուգար հայլին կը նայէր ըսելով, «Անոնք ինձմէ աղէ՞կ էին, Եօ ալ չե՞մ կրնար անոնց ըրածն ընել և յաջողիլ, ո՞վ պիտի արգելու գիտ: Անոնց չափ գեղեցիկ, անոնց չափ հանճարեղ, անոնցմէ աւելի կրթեալ եմ ես, և որ առաւելն է, պարտուց զգացումն ունիմ: Վարժարան գնա-

յամ զորէս չարն ու բարին որոշել սովրած եմ: Տը Մար-
սէ մը կը լինիմ առանց անոր մնու թեանց, Ռիւպանը-
րէ մը կը լինիմ՝ առանց վաթրէնի, խղճամիտ Ռաս-
թինեաք մը կը լինիմ: Ի՞նչ գեղեցիկ ապագայ, Ոմեն
վայելք դուարձութեան և ամեն պարծանք առաքի-
նութեան: « Երբոր երկու եղբարք, աչերնին կէս փա-
կած, ներքին ձայն մը լսելու համար իրենց ընթեր-
ցումը կ'ընդհատէին, Ղէննս՝ Նիւսէնժէնի կամ՝ Կոպ-
սէքի միլիոններուն շառաչը կը լսէր, Մաթիէօ ալ՝
ոչխարաց հօտերուն վերադարձը ծանուցանող գեղջ-
կական բոժոժներուն թրթռածայն հնչիւնը: Երբեմն
ի միասին դուրս կ'երևէինք: Ղէննս իտալական Պուլ-
վարին վրայ և Փարիզի գեղեցիկ թաղերուն մէջ կը պը-
տըտցնէր մեզ գեղեցիկ օթեւաններ կ'ընարէր, ձիեր
կը գնէր, սպասաւորներ կը բանէր ընտրանօք: Երբոր
անհաճոյ գլուխ մը կը տեսնէր գեղեցիկ կառքի մը
մէջ, մեզ կը դառնար. « Ոմեն բան խտորնակ է, կ'ը-
սէր, և աշխարհս յիմար երկիր մ'է: Միթէ այս
կառքն հազարապատիկ աւելի լաւ չէ՞ր վալլեր մեզ: »
Մե՞ն կ'ըսէր քաղաքավարութեան համար: Չիերու
այնչափ բուռն սէր ունէր, որ Մաթիէօ պարտաւո-
րեցաւ հեծելարանի բաժանարդ գրել զայն: Երբոր
մեզ սուաջնարդելու հողը Մաթիէօյի թողուինք, Մէօ-
տանի և Քլամարի անասունները կը տանէր մեզ: Կ'ըսէր
թէ դաշտը քաղաքէն գեղեցիկ է, մինչեւ իսկ ձմեռը,
և ձիւնին վրայ պտըտող ագնաւները ցեխի մէջ պտը-
տող քաղաքացիներէն աւելի հաճոյապէս կը պարարէին
իւր աչերը: Ղէննս արանջելով և ոտքը քարակով կու-
ղար մեր հետ: Անտառաց խորերն հասած ժամանակ
Երեքտասանից պէս ծածկախորհուրդ ընկերակցու-
թիւններ կ'երազէր, և կ'աւաջարկէր մեզ որ Փարիզի
ախրելու համար ընկերակցութիւն մը կազմենք:

Եօ ալ իմ կողմէ քանի մը հետաքրքրաշարժ պատյա-

ներ ընել տուի բարեկամներուս ։ Վարժապետական
դպրոցին մէջ բարեգործական փոքրիկ դանձանակ մը
հիմնեցաւ ։ Շարաթք քանի մը սուի հանդանակութիւն
մը ։ տարեկան փնճակահանութեան մ'արդիւնքն և
դպրոցին հին զգեստներն համեաւ գրամադրութիւն
կը կազմեն ։ յորմէ տանն օր կ'առնուի առանց ըս-
տառելու ։ Թագին մէջ քանի մը տպեալ տոմսեր կը
բաշխուին ։ որք փայտ ։ հոց կամ արդանակ ։ հա-
գուստ ։ քիչ մը կտառեղէն և շատ մ'ալ մխիթարա-
կան խօսքեր կը ներկայեն ։ Այս փոքրիկ հաստատու-
թեան մեծ օգտակարութիւնն է յիշեցնել երիտասար-
դաց թէ թշուառութիւն կայ ։ Մատիէօ՝ Ղէնսէն ա-
ւելի յաճախ կ'ընկերակցէր ինձ Աշրդ շրջանակի որ-
րապտոյտ սանդուղներուն մէջ ։ Ղէնս կ'ըսէր թէ
«թշուառութիւնը խնդիր մ'է ։ սրայ լուծումը գտնել
կուղեմ ։ Էս արիութիւնը ձեռքս պիտի ստանում ։ իմ
ամեն զգուռներուն պիտի յաղթեմ ։ այդ անխճեալ
տուներուն մինչեւ խորը պիտի մտնեմ ։ ուր արեւ և
հաց չեն մտներ ամեն օր ։ մտտովս պիտի շօշափեմ այդ
կեղն որ կը կրճէ մեր ընկերութիւնն և որ վերջին ժա-
մանակներս քիչ մնաց որ գերեզման իջուցնէր գոյն ։
Պիտի գիտնամ թէ ինչ համեմատութեամբ մտութիւնն
ու ճակատագիրը կ'աշխատին նուաստացնել մեր սեւը »
Ղէնս այսպիսի գեղեցիկ բաներ կ'ըսէր ։ բայց ինձ
հետ եկողը Մատիէօն էր ։

Օր մը հետս թրապէրսէն փողոցն եկաւ խեղճ մար-
դու մը աուն ։ որուն անունը միաքս չգար ։ կը յիշեմ
միայն թէ մականունը Բըթի-կուի (փոքր-գորշ) էր ։
վասն զի անձամբ փոքր էր ։ և մազերը գորշ էին ։ կին
մ'ունէր և ոչ դուակ ։ և աթոռներու մէջ խոտ լցնող
էր ։ Մեր առաջին այցելութիւնն ըրինք 1849 յուլիսի
մէջ ։ Մատիէօ մինչեւ ոսկրները սառել զգաց երբոր
թրապէրսէն փողոցը մտաւ ։

Չեմ ուզեր գէշ ըսել այդ փողոցին համար, վասն
զի վեց ամիս շանցած պիտի քանդուի: Բայց էր Պոլ-
սոյ փողոցներուն շատ կը նմանի և փարիզի մէկ թաղին
մէջ է, զոր փարիզցիք շատ շնն ճանչէր: Սէն Վիքթոր
փողոցին զուգահեռական է: Քարայտտակ է, խճայա-
տակ է, չեմ կրնար ըսել: Վասն զի դեափնը ջարդած
խոտերով, ամեն տեսակ ազտեզու թեամբ և անոնց մէջ
թաւալող մանկիկներով ծածկեալ է: Այլ ու ձախ եր-
կու կարգ բարձր, մերկ, ազտեղի տուներ բարձրա-
ցած են՝ փոքրիկ անվարագոյր պատահաններով, որոց
խրաքանչիւրէն երփներանգ ցնցոտիներ կախուած են,
սպասելով որ հովը զանոնք չորցնել բարեհաճի: Ռի-
վոլի փողոցն աւելի յաւ էր. բայց Բըթի-Վուի դովելու
բան մը չէր դառած Ռիվոլի փողոցին վրայ: Իւր թշուա-
ռութիւնը պատմեց մեզ: Որը ֆրանք մը կը շահէր.
կինը փոքրիկ փսխածներ կը հիւսէր և յիտուն-վաթ-
սուն սանթիմ ալ նա կը շահէր: Իրենց բնակարանն
հինգերորդ դասիկոնի սենեակ մ'էր, դեափնը հող էր,
պատահանը իւղոտած թուղթերու հաւաքածոյ մը:
Գրպանէս հացի ու արգանակի բանի մը տոմսակ հա-
նեցի. Բըթի-Վուի թեթեւապէս հեղնոտ ժպիտով
մ'ընդունեց զանոնք:

« Պարոն, ըստ ինձ, կը ներէք եթէ բնաւ ինձ
չվերաբերոյ զորձի մը խաւնուիմ. բայց կը կարծեմ
թէ թշուառութիւնն այդ փոքրիկ տոմսակներով չկըր-
նար բուժիլ. փայտէ ոտքի մը վրայ ծաւատ դնելու կը
նմանի: Գուք աշխատութիւն յանձն առնլով այս հինգ
դասիկոնէն վեր ելաք, ձեր պարսն բարեկամին հետ,
վեց լիպրա հաց և երկու լիպր արգանակ ինձ բերե-
լու համար: Այդ նպատան երկու օր կը բաւէ մեզ,
բայց երկու օրէն յետոյ վերստին պիտի գա՞ք: Անհը-
նարին է. դուք ուրիշ զորձեր ունիք: Ուրեմն երկու
օր յետոյ ես դարձեալ նոյն վիճակին մէջ եմ, ուք կը

գանուէի ձեր գալէն առաջ : Մինչեւ իսկ նօթութիւնս
աւելի պիտի մեծնայ , վասն զի լաւ ճաշի մը հետեւ
եղալ օրն ստամարնն առաւել ամեհի կը լինի : Եթէ ես
ձեզ պէս հարուստ լինէի (Մաթիէօ արմուկովը կողմ
մշտեց) , այնպիսի կարգադրութիւն մը կ'ընէի , որով
այնսատող մարդիկ թշուառութենէ կրնային անգատիլ
իրենց մնացեալ կենաց մէջ :

— Ի՞նչպէս . եթէ խորհած միջոցնիդ լաւ է , օ
գուտ կը քաղենք անկէ :

— Երկու միջոց կայ , առուտուրի դրամագլուխ մը
դնել անոնց համար , կամ կառավարական պաշտօն մը
ձեռք բերել :

— Լսէ՛ դուն ալ ըստ կինը , ես միշտ ըսած եմ
քեզ թէ այդ փառասիրութեամբդ մնաս պիտի բե-
րես քեզ :

— Ի՞նչ մնաս կայ՝ եթէ կարող եմ : կը խոստովա-
նիմ որ պաշտօն մը խնդրելու դադարարը միշտ ունե-
ցած եմ : Եթէ չորս եղանակի խանութպան մը լինե-
լու կամ լուցկիի դրամագլուխ մը դնելու համար տասն
ֆրանք առաջարկուի ինձ , անշուշտ չեմ մերժեր .
բայց փափաքած պաշտօնս ձեռք չկրնալ բերելուս վրայ
միշտ կը ջաւիմ :

— Ի՞նչ պաշտօն է փափաքածնիդ , հարցուց Մա-
թիէօ :

— Փարիզ քաղաքին սուելածութիւնն Յորը քսան սու-
(մէկ ֆրանք) կը շահի , և առաւօտեան ժամ տասնէն
յետոյ ազատ է : Եթէ այդ պաշտօնը կրնաք ինձ հա-
մար ձեռք բերել , բարեսիրտ Պարոններ , շահս կը
կրկնապատկի , ապրուստս կ'ապահովի , և դուք կ'ա-
զատիք այս հինգերորդ դասիկանն ելնելէ այդ փարիզ
տոմսակները ձեռուրնիդ , և ես ինքնին կուգամ ձեզ
չնորհակալութիւնս յայտնելու :

Քաղաքագետութեան պաշտօնատունը մարդ չէինք

ճանչեր . բայց լէոնս՝ ուստիկանութեան տեսչի մը որ-
դին տեսներով , որ իւր բարեկամն էր , իւր ազգեցու-
թիւնն ի գործ գրաւ և թրթի-կռիի փոփաքած պաշ-
տօնը ձեռք բերաւ : Երբոր խնդակցութիւն յայտնելու
գնացինք , մեր աչքին զարնող առաջին կահն եղաւ
մեծ աւել մը , որոյ կոթն երկտթէ շրջանակով մը զար-
դարուած էր : Աւելին պաշտօնեայն ջերմապէս շնոր-
հակալ եղաւ մեզ :

— Չեր շնորհիւ , ըսաւ մեզ , այժմ ապրուստի նե-
ղութիւն չունիմ : Մեծերս արդէն կը հաւնին ինձ , և
յոյս ունիմ որ կը յաջողիմ կինս ալ իմ խուճիս մէջ
առնուլ : Այն ժամանակ հարուստ կը լինինք : Բայց
մեր սանդուղին սրահակին վրայ երկու տիկնայք կան՝
որք ձեր օգնութեան պէտք ունին . գժբաղդարար ա-
ւելածութիւն չգար ձեռուրնուն :

— Երթանք տեսնենք , ըսաւ Մատթէօ :

— Խողէք ինձ նախ հասկցնեմ ձեզ : Անոնք ինձ
պէս , կնոջս պէս անձինք չեն . գժբաղդութեան հան-
դիպած են : Տիկինն այրի է : իւր ամուսինը գոհարա-
վաճառ էր Ռիւ տ'Օրլէան փողոցին մէջ : Անցեալ տա-
րի ելաւ Քայիֆորնիա գնաց՝ սոկի հանելու մեքենայով
մը : Բայց շոգենաւը ճանրան ալեկոծութեան հանդի-
պելով , մարդն մեքենայ և այլն ծովածոյն եղան : Այս
տիկնայք կարգացին Կրագրաց մէջ թէ լուցկի ժ'ան-
գամ չէր կրցած ազատիլ : Այն ժամանակ իրենց ձեռ-
քը մնացած քիչ մը գոյքը վաճառելով Ռիւ տ'Անֆէր
փողոցը գնացին բնակիլ . յետոյ Տիկինն հիւանդու-
թիւն մը կրեց որ բոլոր ունեցածնին սպառեց , և վեր-
ջապէս հոս եկան : Առտօտէն մինչեւ իրիկուն ասղնե-
գործութիւն կ'ընեն աշուրնին կուրցնելու աստիճան ,
բայց փաստիածնին ոչխոջ է : Կինս իրենց տնական գոր-
ծերուն կ'օգնէ՝ երբոր ժամանակ ունենայ : Մեր հա-
րուստ չենք , բայց ծանր տեղութեան մէջ եղողներուն

կ'օգնենք մեր ձեռքով : Զայս կ'ըսեմ ձեզ հասկցնելու համար թէ այդ տիկնայք մարդէ մը բան չեն ուզեր , և թէ բան մ'ընդունել տալու համար զգուշութեան ձեւեր բանեցնել պէտք է : Միւս կողմէ օրիորդը սրբաբի պէս գեղեցիկ է , և այս ալ դժուարընտել կ'ընէ զմարդ , ինչպէս որ կը հասկնար : »

Մաթիէօ կասկարմիր եղաւ մտածելով որ կրնային անզգուշութիւն մ'ըրած լինիլ :

— Միջոց մը պէտք է գտնենք , ըսաւ . ի՞նչ է այդ տիկնոջ անունը :

— Տիկին Պուրկատ :

— Շնորհակալ եմ :

Երկու օր յետոյ , Մաթիէօ , որ երբէք չէր ուզած մասնաւոր դասախօսութիւններ ընել , պատանի մը Պարսալօրէայի պատրաստելու ձեռնարկեց , և այնչափ սրտի մտօք աշխատեցաւ , որ իւր սանն՝ որ շորս-հինգ անգամ մերժուած էր , ընդունուեցաւ օգոստոս 18 ինչ պարագօրդներուն սկսած ժամանակ : Այն ժամանակ երկու եղբարք ճանաչայ իրան Պրըթայն երթալու համար : Մաթիէօ , փարիզէն մեկնած ժամանակ յիսուն ֆրանք տուաւ ինձ , « Ես հինգ շաբաթ բացակայ պիտի լինիմ , ըսաւ , և պէտք է որ հսկանմբերի մէջ վերադառնամ , վարժարաններուն բացման և դասատուական քննութիւններուն սկսած ժամանակ հաս դանուիմ : Ամեն երկուշաբթի նամակատունը պիտի երթաս և տասն ֆրանքի վճարատուն մը պիտի առնուս : Տիկին Պուրկատի համար , որոյ հասցէն դիտես : Նա կը կարծէ թէ իւր ամուսնոյն պարտականներէն մին է , որ ամեն շաբթու տասն ֆրանք դրկելով իւր պարտքը քիչ քիչ կը վճարէ : Դու մի՛ երեւնար տանը մէջ , պէտք չէ որ այդ տիկնանց կասկածն արթնցնենք : Եթէ անոնցմէ մին հիւանդանայ , բըթի-կուր կուգայ կ'իմացնէ քեզ , և դուն ալ կը գրես ինձ : »

Ինչպէս որ ըսած էի ձեզ, Մաթիէօսի փոքրիկ խաժ աշերուն մէջ բարի զգացմունք միայն կը կարգացուէին ինչո՞ւ չպահնեցի այն նամակը՝ զոր պարագութիւն ժամանակ գրեց ինձ։ Մեծ բերկրութիւն պիտի պատճառէր ձեզ։ Պարզ խանդով մը կը նկարագրէր ինձ խոպանուկներով ոսկեզօծեալ դաշտերը, Քարնաքի գերութիւնները, Քիսրոնի ծովեզերեայ բլրակները, ծովածոցին մէջ սարաինի որսը, և Օրէյ գետին մէջ որսոյ քաղող կարմիր առագաստներով նաւակներու տորմիլը։ Այս ամենը նոր բաներ կը թուէին իրեն՝ միամեայ բացակայութենէ յետոյ։ Եզրայրը քիչ մը կը ձանձրանար, յիշելով զՓարիզ, բայց ինք, զըւարճութիւններ միայն դատած էր։ Ազգականները քաջաւոյճ էին, իվան մօրեղբայրն յոյր և գէր էր, տունը գեղեցիկ, անկողինները կակուղ, կերակուրն առատ և թերեւս մօռցայ ըսել ձեզ թէ Մաթիէօ երկու մարդու շարք կ'ուտէր։ «Գիտե՞ս ս'րն է այն միակ բանն որ կը տրամեցնէ զիս, կը գրէր իւր նամակին յետագրութեան մէջ, պիտի խոստովանիմ՝ քեզ՝ զիտնալով որ պիտի ծիծաղիս իմ վրայ։ Այս տան մէջ երկու մեծ ծոյլ սենեակներ կան, լաւ դրուագեալ, լաւ կահաւորեալ, յոյժ օդառէտ։ որք մարդու չին ծառայեր։ Աներկբայ եմ որ մօրեղբայրս ոչինչ գնով վարձու կուտայ զանոնք պարկեշտ ընտանիքի մը, որ հոն բնակիլ ուզէ։ Եւ գիտե՞ս որ թրալէրսէն փողոցը բնակելու համար տարին հարիւր Քրանք կը վճարեն։»

Մաթիէօ փարիզ վերագարձաւ հակաեմբերի մէջ և գրականութեան քննութիւնը մեծ յաջողութեակք անցունելով ուսուցչական աստիճանն ստացաւ։ Քննիչներուն տուած կէտերն ա՛յնչափ նպաստաւոր էին, որ Շօմանի լիսէին մէջ վարժապետական չորրորդ ակումբն առաջարկուեցաւ իրեն. բայց Մաթիէօ չուզեց բաժնուիլ իւր եղբորմէն ու փարիզէն։ Մերթ ընդ մերթ լուր

կուտար ինձ թրափէրսէն փողոցէն : Տիկին Պուրկատ հիւանդ էր : Եւ որպէս զի ընթերցողք կարենան լաւ հասկնալ թէ սրչափ համակրութեամբ հոգ կը տանէր Մաթիէօ իւր այդ աներեւոյթ պաշտպանելոց , հարկ կը համարիմ իւր երիտասարդութեան մեծ գաղանխքը յայտնել : Մաթիէօ ոչ զոք սիրած էր տակաւին : Ուրովհետեւ ընկերները շատ ծաղրած էին իւր տգեղութիւնը , Մաթիէօ ինքզինք հրէշ մը համարելու չափ համեստութիւն ստացած էր : Եթէ մէկն ըսէր իրեն թէ կին մը կրնար զինքը սիրել իւր այս վիճակին մէջ , կը կարծէր թէ կը ծիծաղէին իւր վրայ : Երբեմն կ'երազէր թէ պարիկ մ'իրեն կը գարնէր իւր դիւթական գաւազանով , և ինք ուրիշ մարդ մը կը լինէր : Այս փոխակերպութիւնն իւր սիրոյ վէպերուն անհրաժեշտ նախաբանն էր : Իսկական կենաց մէջ , կանանց մօտէն կ'անցնէր առանց աչքը վեր ամբառնալու : Կը վախնար որ իւր անհաճոյ տեսքը կը դժգոհացնէ զանոնք : Այն օրն որ գեղեցիկ մանկամարդուհւոյ մ'անձանօթ բարերարն եղաւ , իւր սրտին մէջ խոնարհ և գողար գոհացում մ'զգաց : Ինքզինք Հոգիւն հեղինակ պարիպային կը նմանցնէր , որ կ'ըսէ . « կրնաք ուտել այդ պտուղներէն . ես դպած չեմ աղանց : »

Մաթիէօ անակնկալ գիպուածով մը տեսաւ զօրիորդ Պուրկատ : Բըթի-Կոնի սենեակը գնացած էր լուր ստանալու , օրիորդ Պուրկատ օգնութիւն գոչելով ներս մտաւ : Մայրը նուազեր էր : Մաթիէօ օգնութեան վազեց Բըթի-Կոնի և անոր կնոջ հետ : Հետեւեալ օրը Բիթիէի հիւանդանոցին բժիշկներէն մին բերաւ , Տիկին Պուրկատ չափազանց տկարութենէ հիւանդացած էր : Դարմանեցին զայն : Բըթի-Կոնի կինն անոր քով գրուեցաւ իբր հիւանդապահ : Կ'երթար գեղերն և ուտելիքները կը բերէր , և այնչափ լաւ սակարկել գիտէր , որ ամենաողինջ գնով կը գնէր : Տիկին Պուր-

կատ Մէտոքի պատուական գինի մը խտեց շիշը վաճառուն սանձիմի . երկաթախառն չկրօլած կերտ քելտկրամն երկու ֆրանքի : Այս հրաշքները Մաթիէօ կը գործէր՝ առանց երբէք պարծելու : Զինքը մարդասէր դրացի մը կը համարէին, և կը կարծէին թէ Սէն-Վիքթօր փողոցը կը բնակէր : Հիւանդը քիչ քիչ վալժուեցաւ այս երիտասարդ գաւառուին ներկայութեան, որ դեռատի աղջկան մը փափակ հոգածութիւնը ցոյց կուտար իրեն . իւր մայրական խոհեմութիւնն երբէք զգաշութիւն ի գործ չդրաւ անոր դէմ . առ առաւելն իրը մարդ մը կը նկատէր զայն : Հաղուստին պարզութենէն դատեց թէ աղքատիկ էր . ինք ալ անոր կը կարեկցէր, ինչպէս նա իրեն : Դեկտեմբեր ամսոյ մէջ երկուշաբթի օր մը տեսաւ զայն որ կաղնեղոյն կրկնացով մ'եկած էր առանց վերաբերի, և օդը սաստիկ ցուրտ էր : Խօսքը բաւական պարտցնելէ յետոյ, Տիկին Պուրկատ ըսաւ անոր թէ նոյն օրը տասն ֆրանքի գումար մ'առացած էր, և կէսը փոխ տալ առաջարկեց : Մաթիէօ՝ ինքա՞ր թէ լար՝ չկրցաւ որոշել : Նոյն առաւօտ կրկնոցը դրախ դրած էր այս թշուառ տասն ֆրանքն հայթայթելու և Տիկին Պուրկատի զրկելու համար : Ահա այսչափ բարեկամացած էին ամիս մը ծանօթութենէ յետոյ :

Իմէ, (օրիորդ Պուրկատի անունն էր) այնչափ անձնատուր չէր լիներ մաերմութեան քաղցրութիւններուն : Իրեն համար Մաթիէօ մարդ մ'էր : Զայն Բթթիկուի և Թրալէրսէն փողոցի բնակչաց հետ բաղդատելով վայելուչ կը գտնէր, Միւս կողմէ, ինք տասն և վեց տարեկան լինելով, դեռ ժամանակ չէր ունեցած մարդկային սեռը դիտելու : Ոչ միայն Մաթիէօի ազեղութիւնը շէր գլխտը, այլ և իւր դեղեցկութիւնը . տանը մէջ հայելի չկար :

Տիկին Պուրկատ պատմեց Մաթիէօի՝ ինչ որ նա

մասամբ գիտէր Քրիստոսի կողմէն իր արարած յայտնութեամբ իւր այրը : գոհարարութեամբ իր ընկերոջ, հազիւ ապրելու շափ կը շահէր : երբոր Քայիֆորնիայի ոսկեհանքերուն գտնուիլն իմացաւ, իբրև մտացի մարդ՝ գուշակեց որ այդ երջանիկ երկրին առաջին խուզարկուները՝ Ժորաերուն մէջ կեցած ոսկեայ քժուարներն ու խոշոր հասերը պիտի փնտռէին, առանց ոսկեխառն աւաղներուն զբաղելու : Ըսու ինքնիրեն թէ ամենէն ապահով և շահաւէտ գործն էր հանքերուն փոշիներն և խոռոչներուն աւաղները լուալ : Այս խորհրդով հանճարեղ մերենայ մը հնարեց, զոր Էմմանուէլ Պարկաստանուանեց, և փորձելու համար 30 կրամ ոսկեփոշի խառնեց 100 քիլոկրամ հողի ու աւաղի հետ : Բաժանիչը բոլոր ոսկին զատեց երկու տասնորդակրամ տարրերութեամբ : Այս փորձէն քաջայերեւալ, Պ. Պարկաստանուանեցած փորք գրամագրութիւն առաւ, իւր ընտանեացի վեց ամուսն ապրուստ թողուց և Պէլ-Պէթուանէթ չոգեհատով ճանաչուց Պարտոնէն : Երկու ամիս յետոյ Պէլ-Պէթուանէթ Ռիտոյ Ժանէրոյի անցքէն զուրկ եղած միջոցին ձովասոյց եղաւ :

Մտածեց մտածեց որ առանց Քայիֆորնիա ուղեւորելու կարելի էր մտխճանեալ Պարկաստան հնարած մերենայն շահագործել յոգուտ անոր այրւոյն և աղջկան : Աղաչեց զտիկին Պարկաստ որ իրեն յանձնէ մեքենային ծրագրերը, զորս պահած էր, և ինձ տալով զանոնք խնդրեց որ էրջ Պանթրալի աշակերտներէն ինձ ծանօթ մեքենագէտի մը ցուցնեմ : Երիտասարդ մեքենագէտը զայն երկվայրկեան մը քննելէ յետոյ « Բաժանիչ Պարկաստն է այս, ըսաւ, արդէն գործածութեան մէջ է. Պրեզիդիացիք տարին տասն հազար հատ կը շինեն Ռիտոյ Ժանէրոյի մէջ : Կը ճանչնե՞ս հնարողը :

— Նաւարեկութեան մը մէջ մեռած է :

— Մեքենան ծովուն երեսն ելնելով դանուած և Պրեզիլիացւոց ձեռքն անցած է : Օրինակներն ամեն օր կը տեսնուին : »

Տխրութեամբ քորնէյի օթեւանը վերադարձայ դեպանութեանս հաշիւը տալու , և տեսայ որ երկու եղբայր կուլային : Իվոն մօրեղբայր կաթուածահար մեռեր էր՝ բոլոր ունեցածն ասոնց կտակելով :

2

Իվոն մօրեղբոր կտակին մէկ պատճէնը պահած եմ : Աւասիկ :

*1840 օգոստոս 13, օր վերափոխման , ես , Մաթիէօ-Ֆան-Լէոնս Իվոն, առողջ մարմնով և մտօք , եկեղեցւոց սուրբ խորհուրդներուն հաղորդուած , գրեցի ներկայ կտակս , յայտագիր իմ վերջին կամաց :

«Նախատեսելով այն դէպքերն որոց ենթակայ է մարդկային կեանքն , և փախաբելով որ , եթէ զբժբադդութիւն մը պատահի ինձ , իմ գոյքս առանց վէճի ժառանգացս մէջ բաժնուին , ունեցած հարստութիւնս երկու հաւասար մասի բաժնեցի . այսինքն՝

« 1. Յիսուն հազար ֆրանքի գումար մը , հարիւրին հինգ բերօղ , շահու գրուած ի ձեռն Պ. Օպրիէի , նօտար ի փարիզ :

« 2. Օրէյի տունս , իտպաններս , մշակելի հողերս և ամեն տեսակ անշարժ ստացուածներս , նաւակներս , ուղիաններս , ձկնորսական գործիններս , ղէնքերս , կարծախներս , զգեոտներս և այլ ամեն շարժական գոյքս , որ յիսուն հազար ֆրանք կ'արժեն խղճի և արդարութեամբ :

« Այս ամեն գոյքս իմ երկու քեռորդացս և սաներուս , Մաթիէօ Տըպէի և Լէոնս Տըպէի կը կտա-

կեւմ, պարտք դնելով խրաքանչխրին վրայ որ բարեկամաբար կամ վիճակարկութեամբ այս երկու բաժիններէն մին ընտրեն, առանց երբէք օրինական մարդոց միջամտութեան դիմելու :

« Երբոր ես խլան իմոնէ (Տիկին Տըպէ) քրոջմէս և անոր ամուսնէն՝ պատուական քեռայրէս՝ առաջ մեռնիմ, անոնց ծերութեան խնամատարութիւնը ժառանգորդներուս կը յանձնեմ, վստահ լինելով որ անոնց ամեն պիտոյքը կը հողան ըստ օրինակին զոր ես տուած եմ իրենց միշտ : »

Բաժանումն երկար չեղաւ, ոչ ալ վիճակ ձգել պէտք եղաւ : Լէոնս դրամն ընտրեց, Մաթիէօ ալ միւս գողերը : Լէոնս կ'ըսէր. ինչ ընեմ խեղճ մօրեղբորս ձկնորսի նաւերն, ինձ կը վայլէ՞ սարէ հանել կամ սարաին որսալ : Ասկէց դատ Օրէ բնակիլ հարկ կը լինի ինձ, և ես՝ միտքս միայն բերած ժամանակ՝ յօրանջել կ'սկսիմ, շատ շանգած կը լսէք թէ մեռեր եմ, և թէ փարիզի Պուլվաւին կարօտը զիս մեռուցեր է : Եթէ բարեբաղդաբար կամ տարաբաղդաբար ազատիմ մեռնելէ, բոլոր այդ փողերիկ հարստութիւնը քիչ ժամանակէն կը վիճանայ իմ ձեռաց մէջ : Միթէ ես կըրնամ հող վարձել, որսարան մը յարձու տալ և կէս երկոտասանեակ նաւավորներու հետ ընկերակցական հաշիւներ բռնել : Կրակիս մոխիրն անգամ կը գողցընեմ : Թող Մաթիէօ դրամն ինձ թողու, ես գայն հաստատուն արժէքի մը վրայ կը զեռեղեմ, որ մէկին քսան կը բերէ ինձ :

— Քու հանգիստդ նայէ, պատասխանեց Մաթիէօ : Ես կը կարծեմ որ հարկ չկայ քեզ Օրէ բնակելու : Մեր ծնողքը, փառք Աստուծոյ, քաջաւօղջ են : անոնք կրնան տեսնել այդ դործերը : Բայց ըսէ ինձ թէ ո՞րն է այն հրաշայի արժէքն, որոյ վրայ պիտի զեռեղես դրամդ :

— Իմ գլուխս : Մտիկ ըրէք զիս հանգարան :
Թեամբ : Երիտասարդ մը հարստութեան տանոց հան-
բաներուն ամենէն կարճը՝ ոչ վաճառականութիւնն է,
ոչ ճարտարութիւնն է, ոչ արհեստն է, ոչ բժշկու-
թիւնն է, ոչ դատասանցութիւնն է, ոչ խիչ շահագի-
տութիւնն, այլ . . . դուշակէ :

— Ի՞նչ պիտի գուշակեմ . . . անպակասութենէ . . . զտո-
ուրիշ բան չմնար . . . այն ալ օր քան զօր կը դժուարու-
նայ, վասն զի շոգեկառքերը շնն կրնար արգելուի :

— Կը մտնաս ամուսնութիւնը : Ամուսնութիւնն է
որ Եւրոպոյ լաւագոյն տուները կազմած է : Կ'ուզե՞ս
որ Հապսպուրկի կոմսերուն պատմութիւնը քեզ պատ-
մեմ : Ասիէց եօթն հարիւր տարի առաջ այդ ազգա-
տոհմին անգամներն ինձմէ քիչ մ'աւելի ընչեղ էին :
Հարուստ ամուսնութիւններ ընելով, այսիւրս հարուստ
ժառանգուհիներու հետ ամուսնանալով աչխարհի ա-
մենէն մեծ միտպետութիւններէն մին հիմնեցին, այն
է Աւստրիական կայսրութիւնն : Ես ալ հարուստ ժա-
ռանգուհի մը կ'աւանում :

— Ի՞նչ :

— Չեմ գիտեր, բայց կը դանեմ :

— Քու յիսուն հազար Ֆրանքով :

— Կանգ ա՛ւ հոգ : Կը հասկնաս անշուշտ օր եթէ
ես իմ յիսուն պանքտոմն պարունակող վտորիկ թրդ-
թապանակովս ելնեմ հարուստ կին մը գնտուեմ, բու-
լըր միլիոնները քթիս կը ծիծաղին : Շատ շատ գանե-
լիքս վերեզակի մ'աղջիկ կամ երկաթեղինաց դրա-
մաղջիկ մը մերձաւոր ժառանգուհին կրնայ լինիլ :
Այսպիսի խեղճ գուժարի մը կարեւորութիւն տուող
անձինք ոչ իմ անձէս, ոչ խելքէս, ոչ ալ կրթու-
թենէս շնորհակալ կը լինին : Ղամս զի վերջապէս հոս
համեաութիւն ծախելու շնք նստած :

— Աւելի լաւ :

— Աշխարհի մէջ եւ ամուսնանալ կուզեմ. դիւ ինձ համար կ'առնուն՝ առանց ունեցածս ստուգելու : Երբ որ հանգերձ մը լաւ շինուած վիճի և վայելչապէս հագնուի, սիրելիս, մեծ ընտանիքէ աղջիկ մ'անոր գրպաններուն մէջ գտնուածը շհարցնեմ :

Ասոր վրայ Լէոնս հասկցուց իւր եղբոր թէ իվոն մօրեղբոր թողած գրամները պիտի գործածէր հարուստ ընտանեաց դասերն իւր առջեւ բանալու : Վիպաւսանութեանց մէջ ստացած երկար փորձառութիւն մ'ուսուցած էր իրեն թէ ոչինչով բան մը չլինիր. բայց գեղեցիկ հագուստով, գեղծցիկ ձիով և գեղեցիկ ձեւերով միշտ կը յաջողի մարդ տարվական ամուսնութիւն մ'ընելու :

Այս է ահա իմ ծրագիրս, ըսաւ. դրամագլուխս պիտի ուտեմ : Մինչև տարի մը յիսուն հազար ֆրանք եկամուտ պիտի ունենամ, և ստատանան շատ չար լինելու է եթէ չկրնամ սիրել աղջիկ մը, որ իրօք ունենայ զայդ եկամուտ :

— Բայց, անխելք տղայ, ինքզինքդ կը կործանես :

— Ոչ, ընդհակառակն, դրամս մէկին քսանով շահու կուտամ :

Մտթիէօ հարկ չգատեց ընդունայն վիճարանութեան մտնել իւր եղբոր հետ : Իվոն մօրեղբոր թողած գրամներն յունիսէն առաջ չէին կրնար առնուիլ. ուստի առ այժմ վտանգ մը չկար :

Իվոն մօրեղբոր ժառանգները վտփոխութիւն մը չըրին իրենց ապրելու եղանակին մէջ : Առաջուանէն առելի հարուստ չէին. նաւակներն և ուսկանները կ'ապրեցնէին Օրէի տունը : Պ. Օպրիէ նօտարն՝ ըստ առաջնոյն՝ երկու հարիւր ֆրանք կուտար երկու եղբարց : Սէնթ-Պարպի դասակրկնումներն և Թրափէրսէն փողոցի այցելութիւնք անխափան կը շարունակուէին : Ճշմարտութեան պարտք մ'է ինձ ըսել թէ Լէոնս՝

պարի և զինախաղի դասերուն առաւել փութաջան յաճախորդ էր քան իրաւազիտական վարժարանի դասախօսութեանց : Բըթի-կուի , միշտ փառամոլ , և կը կասկածիմ որ ըիջ մ'ալ մեքենայիչ , յաջողեցաւ իւր կինն ալ ընդունել տալ աւելածուաց խումբին մէջ , և երկրորդ աւել մ'ի գահ բաղմեցուց իւր բնակարանին մէջ : Չմիան միակ գէպքն այս եղաւ :

Մայիս ամսոյն մէջ Տիկին Տըպէ գրեց իւր որդւոց թէ մեծ նեղութեան մէջ էր : Ամուսնոյն գործը շատացած էր և չէր կրնար հասնիլ . տանը մէջ աւելի մարդ մ'եթէ դանուէր , լաւ կը լինէր : Մաթիէօ վախցաւ որ հայրը չափազանց չյողնի : Գիտէր որ տարիքին հակառակ՝ աշխատութեան տակուն և քաջասիրտ էր , բայց վաթսուն տարու մարդ մ'երիտասարդ չէ , մինչեւ իսկ Պրըթայի մէջ :

— Ինձ մնայ , կ'երթամ վեց ամիս Օրէյ կը մնամ , ըսաւ ինձ օր մը : Հայրս շարաչար կը յողնի :

— Ո՞վ կ'արդելու քեզ :

— Նախ դասակրկնումներս :

— Ընկերներէդ միոյն յանձնէ : Ես վեց հօգի կը ցուցնեմ որ քեզնէ աւելի պէտք ունին այդ գործին :

— Եւ Լէոնս որ խենդութիւններ պիտի ընէ :

— Անհօգ եղիր . եթէ պիտի ընէ , քու ներկայութիւնդ չկրնար արդելուլ զայն :

— Եւ յետոյ . . .

— Եւ յետոյ ի՞նչ :

— Այդ տիկինները :

— Պարապուրդին ժամանակ կրցար թողուլ զանոնք : Դարձեալ ինձ յանձնէ , ես հօգ կը տանիմ որ բան մը չպակսի անոնց :

— Բայց իրենք կը պակսին ինձ , ըսաւ մինչեւ աչերը կարմրելով :

— Ա՛, խօսէ՛ նայինք : Դու չէիր ըսած ինձ թէ ժայռի տակ սէր կար : »

Խեղճ տղան գետնահար մնաց : Առաջին անգամ գուշակեց թէ կը սիրէր զՕրիորդ Պուրկատ : Օգնեցի իրեն որ իւր խղճմտանքին քննութիւնն ընէ , մի առ մի բերնէն կորզեցի սրտին բոլոր գաղանխքն , և շերմապէս սիրահարած լինելն հաստատապէս ապացուցուեցաւ : Կենացս մէջ չէի տեսած այս աստիճան ամբշկտ մարդ : Եթէ իմացնէին իրեն թէ հայրն ինքզինք սնանկ հրատարակած էր, կը կարծեմ որ այսչափ ամօթ չպիտի զգար : Հարկ եղաւ քիչ մը քաջալերել և զինքն իրեն հետ հաշտեցնել : Բայց երբոր հարցուցի իրեն թէ կը կարծէ՞ր որ աղջիկն ալ կը փոխարինէր իւր սէրն , առաւել եւս ամօթահար շիտթեցաւ : Յաւելով իւր այս վիճակին վրայ , ի գուր ջանացի հասկցնել իրեն թէ սէրը տարափոխիկ հիւանդութիւն մ'է , և թէ անկեղծ կիրքերը՝ բսանէն տասնեկինը՝ հաղորդական են . կը կարծէր թէ ինք ամեն կանոնաց բացառութիւն մ'էր : Համեստաբար էից սանդուղին վերջին աստիճանը կը դնէր ինքզինք , և մարդկութենէ գեր ի վերոյ կատարելութիւններ կը տեսնէր Օրիորդ Պուրկատի վրայ : Հին բարի ժամանակաց ասպետներէն ոչ մին աւելի խոնարհ և աւելի նկուն եղած չէր իւր տիկնոջ գեղեցիկ աչերուն առջեւ : Փորձ փորձեցի զինքն իւր առջեւ բարձրացնել և իւր իսկ յարգանաց արժանի ցուցնել՝ իւր վրայ գտնուած բարութեան և գորովասարտութեան գանձերն յայտնելով . իմ ամեն խորհրդածութեանց կը պատասխանէր իւր գէպքը ցուցնելով ինձ , համբերատար ծամածռութեամբ մը , որ աչքս արտասուօք կը լցնէր : Այն վայրկենին , եթէ ես կին լինէի , կը սիրէի զինքը :

— Օ՛ն , ըսէ նայիմ , ի՞նչպէս է քեզ հետ :

— Երբէք չէ ինձ հետ : Ես սենեակին մէջ եմ , նա ալ հոն է . և սակայն ի միասին չենք : Կը խօսիմ իրեն , կը պատասխանէ ինձ , բայց ես չեմ կրնար ըսել թէ

երբէք խօսած եմ անոր հետ : ինձմէ շփախշիր , բայց
և չիմտաւեր կը կարծեմ սակայն թէ կը քաշուի
ինն ձմէ : կամ գոնէ ես անհասկայ եմ իրեն : Երբօր մէկն
այսպէս տգեղ կազմ ունի :

Կը բարկանար իւր խեղճ անձին դէմ զմայլելի
պարզմտութեամբ : Օրիորդ Պարկատի պաղու թխնն
այսպիսի ընտիր էակի նկատմամբ՝ բնական չէր . այլ
միմիայն սիրոյ սկզբնաւորութեամբ կամ պշրական հաշ-
ւով մը կրնար մեկնուիլ :

— Օրիորդ Պարկատ գիտէ՞ որ ժառանգեցիր :

— Ոչ :

— Քեզ այքան կը կարծէ իրեն պէս :

— Եթէ այնպէս չկարծեր , շատանց կը վաճառէին դիտ :

— Եթէ սակայն . . . մի՛ շառապնիր : Եթէ սակայն
քեզ սիրէր , ինչպէս որ գու զինքը կը սիրես , ինչ
կ'ընէիր :

— Ես . . . կ'ընէի իրեն . . . :

— Օ՛ն , ուստ ամօթ պէտք չէ , զինքն ամուսնու-
թեան կ'աճնուիր :

— Ո՛հ , եթէ կարենայի : Բայց երբէք չպիտի հաշ-
մարձակիմ ամուսնանայ :

Այս խօսակցութիւնն եղած օրը կիրակի մ'էր :
Հետեւեալ հինգշաբթի օրը , թէև միտքս գրած էի որ
Թրավէրսէն փողօցը չերթամ , այցելութիւն մը առի
Բրթի-Կաթի : Իմ ամենէն գեղեցիկ համազգեստս հաշ-
գած էի , Բրթի-Կաթ գնաց խնայուց արկին Պարկատի
թէ Պարսն մը քանի մը վայրկեան իրեն հետ խօսելու
կը փախարէր : Տիկինն անմիջապէս եկաւ ինչպէս որ
էր , և Բրթի-Կաթ ամուսի գնելու պատրուակու
դուրս եկաւ :

Տիկին Պարկատ բարձրահասակ և գեղեցիկ կին
մ'էր , յոյժ նիհար , երկայն ախուր աչիւրով , գե-
ղեցիկ յօնքերով և շքեղ մազերով . բայց ակուս գրեւ

Թէ բնաւ, որով պատուի դէմք կ'ստանար : Ինձ մօտեցած ժամանակ զարմանալով մը կանգ առաւ . ազբասու թիւնն երկչօտ է :

— Տիկին, ըսի իրեն, ես Մաթիէօ Տըպէի բարեկամն եմ : Մաթիէօ կը սիրէ ձեր աղջիկն և ամուսնութեան կը խնդրէ :

Ահա այսչափ գիւանադէտ էինք վարժապետական դպրոցին մէջ :

— Նստեցէք, Պարոն, ըսաւ ինձ քաղցրութեամբ : Իմ առաջարկս չէր զարմացուցած զինքն, այլ կ'սպասէր անոր . գիտէր որ Մաթիէօ կը սիրէր իւր աղջիկը, և խոստովանեցաւ ինձ տեսակ մը մայրական ամօթխածութեամբ թէ երկար ժամանակէ ի վեր իւր աղջիկն ալ կը սիրէր զՄաթիէօ : Ես աներկբայ էի : Ինք երկարօրէն խորհած էր այս ամուսնութեան հնարաւորութեան վրայ : Մէկ կողմէ կ'ուրախանար որ իւր աղջկան ազգական պարկեշտ մարդու մը կը յանձնէր իւր մեռնելէն առաջ : Ինքզինք վտանգաւոր կերպիւ հիւանդ կը կարծէր, և ներքին գործարանական պատճառներու կը վերագրէր իւր տկարութիւնն՝ որ չբարութեան արդիւնք էր : Ամենէն աւելի վախցած բանն այս էր թէ Մաթիէօ ինքն ալ քաջառողջ մարդ մը չէր, կրնար մէկ օրէն միւսն անկողին իյնալ, իւր գասերը կորսնցնել և առանց ապրուստի մնալ իւր կնոջ և գուցէ իսկ իւր զաւակաց հետ, վասն զի ամեն բան նախատեսել պէտք էր : Կրնայի մէկ խօսքով քաջակերել զայն, բայց զգուշացայ : Շատ ուրախ էի տեսնելով որ ամուսնութիւն մը կը կնքուէր այն վսեմ անխոհեմութեամբ ազբատաց որ կ'ըսեն . «Նախ սիրենք զիրար, և մէն մի օր իւր հացը կը բերէ : » Տիկին Պուրկատ ձևի համար միայն խօսեցաւ իմ հետ Արդէն Մաթիէօ գրաւած էր իւր սիրտ, ինչպէս զորանչ մ'իւր փեսան, այնպէս կը սիրէր զայն, այն երկու աստիճանի

սիրով, որ կնոջ մը վերջին կիրքն է: Տիկին Սէվինեէ իւր այլը Պ. կրինեանի (փեսին) չափ սիրած չէր երբէք:

Տիկին Պուրկատ զիս իւր սենեակը տարաւ և ազնւեացնէր ներկայացուց: Գեղանին Էմէ գոյնը նետած բամպակ կերպասէ շրջագգեստ մը հագած էր, ոչ գլուխը բան մը կապած էր, ոչ փողպատ դրած էր, ոչ թեւնոց, զի լուացքը շատ սո՛ւղ էր: Սքանչացմամբ դիտեցի խարտեաչ մազերու մեծ և շքեղ հիւսք մը, քիչ մը նիհար, բայց հազուադիւրս գեղեցկութեամբ պարանոց մը, և այնպիսի ձեռններ, զորս մեծ տիկին մը խիստ սուղ կը վճարէր: Դէմքը մօրը դէմքն էր, քսան տարու պակաս: Երկուքը մէկէն տեսած ժամանակս՝ այն ճարտարապետական նկարները միտքս եկան, ուր միւսնոյն շրջանակի մէջ աւերակ տաճար մ' և անոր նորոգումը միանգամայն կը տեսնուին: Էմէի հասակը՝ պարզ բաճկոնով մ' և պարզ պարեգօտով մ' իսկ վաշիշաձեւ էր: Պչրական գործիներուն թանկագնու թեան պատճառաւ՝ աղքատք հարուստներուն չափ չեն խարուիր: Ապագայ Տիկին Տըպէի վրայ զիս ամեն բանէ աւելի զարմացնողն անոր մարմնոյն յստակ ճերմակութիւնն էր, որ կարծես կաթի գոյն ունէր, բայց պայծառ գոյն: Իւր դէմքն ազնիւ մարգարտի մը միայն կրնամ նմանցնել:

Թրավէրսէն փողոցի փոքր մարգարիտն անկեղծապէս ուրախ եղաւ երբոր տարած լուրերս իմացաւ: Սոյն ուրախութեան միջոցին Մաթիէօ ալ դանձն ներս մտաւ, որ բնաւ չէր յուսար զիս հոն գտնել: Չուզեց հաւատալ իւր սիրուած լինելուն՝ մինչեւ որ երեք անգամ չկրկնեցին իրեն: Ամենքս ի միասին կը խօսէինք: Յետոյ, որովհետեւ սենեկին դուռը կէս բաց մնայած էր, կամացուկ մը դուրս ելայ առանց բան մ'ըսելու: Մաթիէօ զիս քիչ մը ծաղրող ճանչած լինելով՝ չէր համարձակեր լսլ իմ՝ առջեւ:

Յունիօի առաջին հինգչարթի օրն ամուսնութիւնը կատարեցաւ, և ես ջանք բրի որ վարժարանին մէջ չարգիլուիմ այն օրը, վասն զի վկայ լինել կ'ուզէի: Այս պատուոյն բաժանորդ եղաւ ինձ երիտասարդ գրագէտ մը, որ Արթիթ լրագրին մէջ կը գրէր այն ժամանակ: Էմէի վկայներն ալ Մաթիէօի երկու բարեկամներն եղան: մին նկարիչ, և միւսը դասատու: Տիկին Պուրկատ իւր հին ծանօթները կորուսած էր աչքէն: Եւ շրջանակի թողապետական պաշտօնատունը Սէն-Սիւլբիս եկեղեցւոյն դէմն է, ուստի միայն հրապարակն անցնիլ պէտք եղաւ: Բոլոր հարսնաւէրք, ընդ որս և Լէօնս, սղմեցան երկու մեծ կառքի մէջ, որք մեզ Մէօտոն տարին ճաշելու Ֆլէօրիի ճաշարանին մէջ: Մեր ճաշարանը գեղջկական յարկ մ'էր եղբււանին երէ շրջապատեալ, և հոն թռչնիկ մը դտանք որ բոյն շինած էր մեր դիտուն վերելը մամուլ մէջ: Այս թեւաւոր ընտանեաց երջանկութեան համար գինի խմեցինք: Ամենքս ալ հաւասար ենք երջանկութեան առջեւ:

Ո՛վ կ'ուզէ թող հաւատայ ինձ. Մաթիէօ ոչ եւս տգեղ էր: Արդէն նշմարած էի որ անտառներուն օդը գեղեցկացնելու արտօնութիւնն ունէր: Դէմքեր կան որ միայն դահլիճի մը մէջ հաճելի են, ուրիշներ ալ կան որք դաշտերու մէջ միայն գեղեցիկ են: Փարիզի մէջ սքանչացման առարկայ եղող պիւրաթաթապաճուճապատանքները սարսափելի երեւոյթ մը կ'ըստանան երբոր անտառի մը մէջ տեսնուին: Կը դողամ երբոր կը մտածեմ: Մաթիէօ, ընդհակառակն, ակնահաճոյ Սիլվէն (անտառաց աստուած) մ'էր: Պատու կերուած միջոցին ծանոյց մեզ թէ Օրէյ պիտի երթար իւր կնոջն և զգրանչին հետ: Պատուական մայր Տըպէարդէն թեւերը կը բանար իւր հարսն ընդունելու համար: Մաթիէօ իւր ճակերը պարապով պիտի գրէր

հոն, և վարժապետութեան վկայագիր պիտի ստանար
երբոր սարաինները թող տային :

— Առանց տղայոց խօսքն ընելու, յաւելցուց ձայն
մը որ իմը չէր :

— Իրաւ որ, ըստ նոր փեսայն, եթէ դաւակներ
աճեցնանք, փառարանին մօտ նստած կարգւոյ պիտի
սովբեցնեմ անոնց, և երանի թէ տասն աշակերտ ու
նենամ դասիս մէջ :

— Իմ մասին, ըսաւ Լէոնս, ձեզ ամենքդ ալ դալ
տարուան կը թողու՞մ : Այն ժամանակ ներկայ պիտի
դանուիք Լէոնս Տրպէի ամուսնութեանն ընդ օրիորդ
Ք. . . Ի, Փարիզի ամենէն հարուստ ժառանգուհինե-
րէն միոյն :

— Կեցցէ օրիորդ Ք. . . մեծափառ անձանց ժու-
հին :

— Սպասելով որ զինքը ճանչեմ, ըսաւ Լէոնս, պի-
տի պատմեն ձեզ թէ մեծ հարստութիւն մսխեցի,
գանձեր փանեցի, ժառանգութիւնս հորոզմի բո-
լոր հովերուն ցրուեցի : Յիշեցէք ձեզ ըրած խոստումս,
սակի պիտի նեաեմ, բայց ինչպէս սերմանացան մը
սերմ կը նեաէ, թողէք որ ըսեն, և հունձքին սպաշ-
տեցէք : »

Ինչու չխոստովանիմ թէ Շամբանիտի գինի կը
լսեցինք : Մաթիէօ ըսաւ իւր եղբօր. « Ինչ որ կ'ուզես
ըրէ, ես ոչ մի բանի վրայ չպիտի տարակուսիմ այսու-
հետեւ, ամեն բան հնարաւոր կը կայմեմ, քանի որ
կինս կրցաւ զիս սիրով աւնուլ : »

Բայց հետեւեալ կիրակի օրն, երկաթուղոյ կա-
յարանին մէջ Մաթիէօ սուսազ յուսայից կ'երեւէր իւր
եղբօր ազգայոցին վրայ. « Իսկ մեծ խաղ մը պիտի
խաղաս, ըսաւ անոր ձեռքը սեղմելով : Եթէ Գուարոյ
իւր ժամանակի գլխարկներուն պէս նորաձեւութենէ
ինկած չլինէր, պիտի ըսէի քեզ :

Այդ ծով, ուր կը վազեա, արգաւանդ է նաւարեկու-
թեամբք :

— Բե՛հ, խնդիրք Պուպոյի խօսքին վրայ չէ հիմա,
այլ Պալգաքի : Այն ծով, ուր ես կը վազեմ, արգա-
ւանդ է ժառանգութեան հիներով : Վստահ եղիր իմ վրայ .
եթէ աշխարհի վրայ մէկ հատ մնացած է, մեզ հա-
մար պիտի լինի :

— Վերջապէս, ինչ որ ալ պատահի, միայն բեր
որ անկողինդ պատրաստ է Օրէի տան մէջ :

— Բարձ մ'ալ աւելցնել տուր վրան : Մեր մեր
կառքով պիտի դանք ձեզ տեսնել :

Բըթի-կուր Լէոնսի նայեցաւ հաւանողական հայ-
եացքով մը՝ որ ըսել կ'ուզէր. «Երկտասորդ» քու փա-
ռասիրութիւնդ հաճելի է ինձ : » Բայց Լէոնս իւր աչքը
չխանար հեցուց Բըթի-կուրի վրայ : Թեւեալ բռնեց կա-
ռախուձքին մեկնելէն յետոյ, և տարաւ ճաշել իրեն
հետ : յոյժ զուարթ էր և լի յոյսերով :

— Վիճակը ձգուած է, ըսաւ ինձ, որոշումն
անդառնալի է, երէկ գեղեցիկ յարկ մը վարձեցի
Ռիւ տը Բաովանս փողոցին մէջ : Այժմ նկարիչք կ'աշ-
խատիս. ութ օրէն կահնակ որմները պիտի դնեմ : Այ-
սպէհեաբեւ, խեղճ բարեկամն, կիրաւի օրերը հոն պի-
տի դաս բարեկամական խորովածոյն ուտելու :

— Ի՞նչ պատճառաւ ամառուան մէջ կ'սկսիս ձեռ-
նարկդ : Այս միջոցիս կատու մ'անդամ չկայ փարիղի
մէջ :

— Թող որ ընեմ : Բայնս պատրաստելէ յետոյ վի-
չիի շուրերը պիտի երթամ : Մանկութեան ժամը շուտով
կը կատարուին հոն . կը բարեկամանան միմեանց հետ և
յառաջիկայ ձմեռը տեսակցելու հրաւերներ կ'ընեն
միմեանց : Ես ամեն բան խորհած եմ և ըսաւ այնմ
տեղս պատրաստած : Տանն հինգ օրէն պիտի ելնեմ
այս ոսկիալի Բառթիէ Լաթէն թաղէն :

— Ուր այնչափ լաւ ժամանակներ անցուցած ենք :

— Կը կարծէինք թէ կ'ըբօսնուինք, որովհետեւ բան չէինք հասկնար : Այս հաւն ուտելո՞ւ բան է :

— Պատուակա՞ն, սիրելիս :

— Սարսափելի՞նք : Ես խոհարարուհի մը բռնած եմ : Ամուսնանալու երիտասարդ մը իրիկուան ճաշը դուրսը կ'ընէ, բայց նախաճաշն իւր տունը : Կը մնայ սպասաւոր մը գանձել : Մէկը գիտե՞ս :

— Կը ցաւիմ որ տակաւին տասնևութ ամիս վար ժարանը պիտի մնամ . ապա թէ ոչ՝ զիս կ'առաջարկէի . վասն զի կը տեսնեմ որ դերագանց մեծաւոր մը պիտի լինիս :

— Սիրելիս, դու ոչ բաւական մեծ, ոչ ալ բաւական փոքր ես . ինձ հսկայ մը կամ դաճաճ մը պէտք է : Դու ուր որ ես՝ հոն կեցի : Երբէք խորհա՞ծ ես աղնուականի մը ծառայներուն վրայ : Ծանր խնդիր մ'է :

— Ա՛, ես Արիստոտել կարդացած եմ, գլխարկներուն գլուխը :

— Ի՞նչպէս կը թուի ձեզ երկնադոյն վերարկու մը կարմիր ժապաւէններով :

— Պապին Զուրցերներուն համադգեստն ալ կայ, դեղին, կարմիր և սև, ձեռուընկին երկայն նիզակով : Ի՞նչ կ'ըսես :

— Կը ձանձրացնես զիս : Ես ամեն դոյներն աչքէ անցուցած եմ, սեւը գէշ չէ կարմիր ժապաւէնով, բայց շատ խիստ է : Շաղանակադոյնն ալ բաւական դեղին չէ . մոյգ կապոյտին ալ յարգը կուտրած է : Մնտուկի սպասաւորները կապոյտ կը հագնին ճերմակ կոճակներով : Պիտի խորհիմ, Տես քիչ մը նոր այցեւորներս :

— Լէոնս Տը Պէյ և մարքիզի թա՛ղ մը : Մարդու մնաս չընէր . բայց կը կարծեմ թէ աւելի լաւ կ'ընէիր ծերունի հօրդ անունն յարգելով : Ես խիստ բարոյա-

սէր չեմ, բայց հաճելի չթուիր ինձ տեսնել քաղաք-
վար մարդ մը մարքբիզի կերպարանք մտած, բարեկեն-
դանի ժամանակէն դուրս : Իւր ազգատոհմն ուրանա-
լու փափուկ եղանակ մ'է : Գու մարքբիզ լինելու հա-
մար պէտք է որ հայրդ կամ դուքս եղած լինի կամ
մեռած : Ընտրէ :

— Ինչո՞ւ համար դէշ կողմէն կը նկատէք ամեն
բան . իմ պատուական հայրս բոլոր սրտով պիտի ծի-
ծաղի իւր անունն այսպէս կարկտուած տեսնելով :
Այժմ ուրիշ բան չմնար ինձ, բայց եթէ զինանշան մը
գտնել : Կնքաբանութիւն գիտե՞ս :

— Լաւ չեմ գիտեր :

— Ինձ համար զինանշան մը ծրագրելու չափ գիտես :

— Տղայ, թուղթ բեր, Ահա քեզ զինանշան մը :
Առիւծ մը կոկորդը բաց, վայրի բազ մը . . . հան-
դերձ նշանաբանով :

— Աքանչելի՛ : Այս վայրկենէն պէտք է յարգանք
ընծայեմ քեզ իբրեւ իմ վեհապետիս :

— Օ՛ն, հաւատարիմ մարքբիզս, գլանիկ մը վառենք
և զիս վարժարան վերադարձուր : »

3

Լէոնս ամառը վիշի անցուց և հոկտեմբեր ամսոյ
մէջ փարիզ վերադարձաւ : Հետն յաղթահասակ և
խարտեաչ ծառայ մ'և գեղեցիկ սեւ ձի մը բերած էր,
երկու գաւաթ ջրի միջեւ ծիւրական ախտէ մեռած
Անգլիացու մը ժառանգութիւնն : Իւր վերադարձն
իմացուց ինձ խրոխտապանծ Ժաքին բերնով, որոյ մըկ-
նագորշ զգեստն սքանչալու մն գրգռեց : Ժաք իւր կո-
ճակներուն վրայ Տը Պէյ մարքբիզին զինանշանը կը
կրէր, առանց հեղինակութեան իրաւունք վճարելու
ինձ :

Քարեկամներուն ամենէն դեղեցիկը զիս ընդունեց
այնպիսի յարկի մը մէջ որ այրական պչրանքով կահա-
ւորեալ էր :

Չէին տեսնուեր այն մանր մանր զարդերն որք կնոջ
մը միջամտութիւնը կը մասնեն : Ճաշարանին կահերը
կաղնիէ էին , դահլճինը ճամկաւոր դիպակէ , որով
պարկեշտ : ճոխ և հանգստաւէտ կերպարան մ'ունէր
Աշխատութեան սենեակն ալ պատկառանք կ'ազդէր .
կարծես թէ խաշակրաց պտտմութիւնը գրող մատե-
նագրի մը սրբալայրն էր : Ննջարանին մէջ մեծ օժոց
մը կար , որոյ վրայ Ալեքսանդրի անյիշաշարութիւնը
նկարուած էր , լուացուելու սեղան մը ճերմակ մար-
մարտնէ , կարեւոր պիտոյից դեղեցիկ արկի մը , կա-
տարեալ բարեկարգութեամբ պարզուած , մօքէթէ
(տեսակ մը բեհեզ) շորս թիկնաթոս , և սլենագարդ
մահճակալ մը , երեք ոտք լայնութեամբ միանձնական
անկողին մը :

Չարդերն ալ կը պատասխանէին կահերուն : Դահ-
լճին մէջ դեղանկարք , ճաշարանին մէջ օրսորդու-
թեան , թռչնոց և մեռելոյ բնութեան պատկեր մը ,
աշխատութեան սենեկին մէջ զինուոց յաղթանշան մը ,
գաւազաններ ու խարազաններ , և շորս մեծ շրջանակ-
ներ՝ ժանտաջրով փորագրեալ նկարներով լի : Ննջա-
սենեկին մէջ հինգ վեց ընտանեկան պատկերներ կա-
յին , պատկերավաճառներէ գնուած : կահերը պատ-
կերները , քանդակներն և դրագարանին մէջի գրքե-
րը , մեծ խնամով ընտրուած , Աէոնսի գովեստը կ'եր-
գէին միաձայն : Չորանշները կրնային գալ :

Ներս մտած ժամանակ առաջին փոյթօ կգու գը-
լանիկներ փնտռել , բայց Աէոնս գաղբած էր ծխելէ :
Կ'ըսէր թէ գլափիկն , որ այրերն իրարու հետ կը մի-
ացնէ , ամուսնութիւններ կարգադրելու գօրութիւն
չունի , և թէ ծխախոտն հաւասարապէս կը դպչի կա-

նանց և մեղուաց, թեւաւոր արարածոց : Իւր ամառուան արշաւանքը պատմեց ինձ, և պանծանօր քրտանն հինգ-երեսն այցեւորմն ցուցուց, որք մէկ մէկ հրաւէր էին ձմրան համար :

— Կարդա՛ այս անուններն, ըսաւ ինձ, և պիտի տեսնես թէ փոշիս ճնճգուկներու չեմ՝ ցանած : »

Չարմացայ որ միայն սեղանաւորաց և մեծ գործարանատեարց անուններ միայն կը պարունակէին այցեւորմները : Հարցուցի. « Ի՞նչ է այդ նախապատուութեան պատճառը : Պաշտօնի դիւցադունները Ֆոպուր Սէն-Ֆէրմէն կ'երթային :

— Անոնք իրենց պատճառներն ունէին, պատասխանեց լէննս. ես ալ իմ պատճառներս ունիմ հոն չերթալու : Ծօսէ տ' Ալֆիէնի (հարուստ սեղանաւորաց և վաճառականաց բնակած թաղը) մէջ անունս և տիպօսս կրնան ծառայել ինձ. բայց Ֆոպուր Սէն-Ֆէրմէնի մէջ կը մնասեն ինձ թերեւս : Թիւ-Լաֆիթ փողոցի դահլիճներէն միայն մէջ երբս (այս անուն) մտքիդն եկաւ ըստի, յիսուն հոգի մէկէն դուռը կը նային : Իսկ Ֆոպուր Սէն-Ֆէրմէնի դահլիճներուն մէջ ոչ որ աչքը վեր կը վերցնէ : Ծառայներն իսկ կարեւորութիւն չեն տար մտքիդներուն : Ասկէց զատ, այդ հինաւորաց ազնուականներուն ամենն ալ զիրար կը ճանչին և կը հասկնան. շուտով կրնան իմանալ թէ ես իրենցմէ չեմ : Մագազաթներս տեսնել չեն առաջարկեր, բայց իբարտականջէ կ'ըսեն թէ երբէք տեսնող չէ եղած : Մարքիլութիւնս օգը կը ցնդի և «զնաութիչ տեղ բարդ փնտտէ » ըսելով կը ճանբեն զիս : Միւս կողմէ մեծ հարստութիւնք հազուադիւր են այդ ազնիւ Ֆոպուրին մէջ : Հարիւր կամ հարիւր յիսուն հին ընտանիք կան, որոց անունն ամենուն ծանօթ է, և այնչափ յայանի, այնչափ ակներեւ, որ ամենուն բազձանքը կը հրաւիրեն : Այս պատճառաւ

քսան հետամուտք կան մէկ ժառանգութեան մը շուրջը :
Ես ալ քսան և մէկերորդը պիտի լինիմ պիտակ մար-
քիզուլթեամբս : Ապուշ չեմ որ բռնուիմ : Նայէ՛ Սէնի
աջ եզրն , ի՛նչ մեծ տարբերութիւն : Աննչան սեղա-
նաւորի մը կամ փոխանակութեան միջնորդի մը դահ-
լընին մէջ կը տեսնես որ միեւնոյն ընդդիմապարտի մէջ
երկուտասանեակ մը մեծափարթամ հարստութիւններ
կը սլարեն , որք անծանօթ են հասարակութեան , և
որք զիրար իսկ չեն ճանչեր : Մին քսան տարուընէ ի
վեր հարստացած է , միւսն երէկուընէ . մին Օթէօլլի
զտարաններուն մէկէն ելած է , միւսը Սէնթ-Էթիէնի
ձուլարաններէն . ուրիշ մը Միլհուզի ձեռակերտա-
կան դործարաններէն . մին ուղղակի Մանչէսթէրէն
եկած է , միւսը Շանաէրնակորէն նոր եկած : Օտա-
րազգեաց ամենն ալ Շօսէ տ'Անթէն կը նստին : Այդ
ոսկւոյ շօինդով հնչուն և աղամանդներով շողշողուն
ամբոխին մէջ զիրար կը տեսնեն , իրարու կը ծանօ-
թանան , զիրար կը սիրեն , զիրար ամուսնութեան
կ'առնուն այնչափ կարճ ժամանակի մէջ , ուր դքսուհի
մը հազիւ կրնայ իւր ընչատուփը բանալ : Հոն գիտեն
ժամանակին արժէքը . հոն մարդիկ կենդանի , շար-
ժուն և դործօն են ինձ պէս . հոն պիտի ձգեմ ես
ալ իմ ուսկանս՝ շուռչուն և ամբոխեալ ջուրին մէջ :

Եւ ինչպէ՞ս չի մէկ հատուածը կարգաց ինձ , որ
իւր ընթացից կանոնները կը պարունակէր : Տիկին Մար-
ձոֆի առ մանկամարդութիւն վանտնէս գրած վերջին
նամակն էր : Անկէ ետեւ կարգացինք Հանրի Մարսէյի
խրատներն առ Բօլ տը Մանէրվիլ : Յետոյ նախաճաշ
ուզեց . ապա երկու ժամ հազուելու անցուց , ճիշդ
երկու ժամ , Պ. Տը Մարսէյի պէս :

Բաւական յօճախ տեսայ զինքը ձմրան մէջ՝ հաս-
կընալու համար թէ ի՛նչպէս կը դործադրէր իւր վար-
պետին դասերն : Եթէ ճշմարիտ է որ աշխատութիւնն

արժանի է վարձուց, պէտք էր որ ամուսնութեան
առնուր Մօտէսթ Մինեոնը, Էօթէնի կրանտէն կամօրի-
որդ Թայրֆէրն: Ինքզինք ամեն տեղ կը ցուցնէր՝ երեւ-
նալու ժամերուն մէջ: Ամեն իրիկուն Պուլոյնի անտառը
կ'երթար ձիարչաւ, այնպիսի ճշդութեամբ, որ կար-
ծես թէ իւր արչաւը վճարուած էր, լաւ թատերա-
խաղերու առաջին ներկայացմանց ոչ մէկէն չվրիպե-
ցաւ: Իտալական թատրոնին գլխաւոր յաճախորդն էր՝
իրբեւ սիրահար նուագարանաց, ոչ մի հրաւէր չմեր-
ժեց, ոչ մի պարահանդէս չկնքսնցուց, ոչ մի մարտ-
զական այցելութիւն չմուսցաւ: Ամեն բանէ աւելի
կ'սքանչանայի սա բանին վրայ. հազուաւոր խիտ վա-
յելուչ, կոշիկները կատարեալ, կտաւիքն հրաշալի էին:
Ես կ'ամուսնէի կիրակի օրերն անոր հետ զուրս ելնե-
լու, շոհեալ շապիկներով: Իսկ նա յօժարակամ գուրս
կ'ելնէր ինձ հետ. նոր կառք մը վարձած էր վեց ամ-
սուան համար, և կառավարն անոր զինանշանները
նկարած էր առժամանակեայ կերպիւ:

Ընկերութեանց մէջ սկիզբէն ինքզինք յանձնա-
բարեց երկու տաղանդով, որ հազիւ երբէք ի միա-
սին կը գտնուին, պարոզ և միանգամայն խօսող էր:
Յոյժ լաւ կը խաղար, այնպէս որ «մինչև սոքին ծայ-
րերը խելք ունի» կ'ըսէին: Պնդակազմ սրունք ու-
նէր, և կորովի բազուկ մը՝ պարողուհիներն յաջողա-
պէս դարձնելու համար: Հետը պարող աղջկանց ա-
մենն ալ յոյժ գոհ եղած էին իրենք իրենցմէ և հե-
տեւաբար անկէ: Մայրերն ալ իրենց կողմէ միշտ բարի
կը կամենային այս երիտասարդին համար, որ իրենց
աղջիկները կը փայլեցնէր. բայց երբ ընդդիմապարէ
կամ զուգապարէ մը յետոյ երթար քիչ շատ հասակա-
ւոր կանանց մէջ նստէր, անոր նկատմամբ ունեցած
համակրութիւննին խանդի կը փոխուէր: Մէկուն կամ
միւսին գլխուն ուղղակի գովեստ արձակել իւր կերթ

ճաշակին չէր ձգեր, այլ գազափարնէր դանել կուտար իւր հետ խօսողներուն, և ամենէն տխմարները խելացի կը լինէին՝ անոր խելքին հետ շիտելով: Քամբասանքի քաղցրութիւններէն խաախ կը հրածարէր, որ և է ծաղրաշարժ բան չէր նշմարեր, որ և է անմիտ խօսք չէր ուզգեր, և ամեն բանի վրայ կը զուարճարանէր առանց մէկը վերաւորելու, որ ամեն ժամանակ դիւրին չէ: Քաղաքական խնդրոց վրայ բնաւ կարծիք չունէր, վասն զի չէր գիտեր թէ սէրն ո՞ր ընտանեաց մէջ կրնար զինքը մտցնել: Ինքզինք կը գիտէր, իւր վրայ կը հսկէր շարունակ՝ առանց նշմարել տալու, իրիկուններն հարիւր անգամ կ'ըսէր ինքնիրեն. « Ազջիկս, ինքզինքդ շիտակ բռնէ: »

Որչափ շնորհալի էր կանանց առջեւ, այնչափ պաղ էր արանց հետ ունեցած յարաբերութեանց մէջ: Այսպէս միջոց մ'էր բծնելու կանանց, որոցմէ կ'սպասէր ամեն բան. անուզողակի ձեւ մ'էր անոնց ըսելու, « Ես ձեզ համար միայն կ'ապրիմ »: Տկար սեռն զգայուն է զօրուարին յարգանաց, և կրկնապատիկ բերկրութիւն է խրոխտ դուրս մը խոնարհեցնել: Իւր գոռօղութիւնը չափազանց կեղծ լինելուն՝ չէր կրնար աննշմարելի անցնել, ուստի կռիւներ հրստիբեց իւր վրայ: Երեք անգամ մենամարտեցաւ և իւր հակառակորդները քաղաքավարարար ուզգեց սուրին ծայրով, ամենէն աւելի հիւանդացոյցը տասնհինգ օրէ տակի շժառայեց անկողնի: Ամեն մարդ գովեց լէոնսի չափաւորութիւնն, ինչպէս քաջութիւնը, և կեղեցիկ խաղարկու մը ճանչեցին զայն, որ իւր կեանքը կը շռայլէր՝ այլոց կեանքը խնայելով:

Մնաց որ, այս միակ խաղն էր որ ներեց իրեն՝ Եթէ Մորձոփի նամակը չզգուշացնէր զայն թղթախաղէ, ինք պիտի զգուշանար՝ իւր համբաւին և միանգամայն քսակին շահուն համար: Դրամը լիաձեռն կը

վատնէր, բայց ոչ մի նուագահանդէսի, ոչ մի վիճակահանութեան տոմսակ չէր մերժեր: Փարիզի գահալիճներուն ոչ մի քաղաքացին իւր հանդանակութիւնն աւելի առատութեամբ չէր վճարեր: Իւր դրամապանակն ըստ պարագային դիտէր պարպել աղքատի համար կամ այլ բարեգործական նպատակաւ դրամ հաւաքող տիկնանց քսակին մէջ, կամ քսան լուի դըրուիլ ոգորմահաւաք տիկնոջ մը հաշուատետրակին վրայ: Յոյցի համար առաւել, իսկ զուարճութեան համար խիտա քիչ կը ծախսէր, առանց վկայի ծախքն անօգուտ համարելով: Այս մասին էր մանաւանդ որ կը տարբերէր իւր տիպարներէն, Ռիւպանբրէներէն և Տը Մարսէյներէն, որք զեղխութեամբ և զուարճութեամբք միայն կ'ապրէին: Պարտք չէր ընել, սիրուհի չունէր, իւր ընթացքին մէջ գինքն արգիլող բաներէ կ'զղուշանար: Կ'ուզէր անյապաղ և անտողխտ հասնիլ իւր նպատակին:

Այս գովելի ճգանց հակառակ, ձմրան երեք ամիսն և 35,000 ֆրանք ծախսեց առանց իւր փնառածը գտնելու: Թերեւս քիչ մը ճարպիկութիւն կը պակասէր իրեն: Կ'ուզէի որ աւելի բաղցրաբարոյ լինէր: Զինքը մտէն քննելով՝ Պրըլմայնցիի ականջին ծայրը կը տեսնուէր, որ կրնար խրտեցնել ամուսնութիւնը: Չափազանց յուզեալ, չափազանց ջղային, չափազանց ձիգ էր, գերազանցապէս յարգարեալ մեքենայ մ'էր, բայց անխնայուն շփնդը կը լսուէր: Երեսնամեայ կին մը կրնար անոր քաղաքավարական ձեւերուն պակասը զրացնել, և եթէ համբաւին հաւատամ, դատատուններուն էր ընտրելու, բայց իւր որոշումն եղած էր, և մարդմէ դաս չընդունեց:

Էրբօր նօր տարւոյ այցելութիւնն առի իրեն, անցած երեք ամիսն աչքէ անցուց, և դեռ իւր փառաքածին մօտ բան մը չէր գտած, թեթեւաբարոյ և

Թեթեւապէս փլած այրի մը . Ռուս իշխանուհի մը աւելի հարուստ , բայց առաջին ամուսնէն երեք դուստկ հետը , և ինկած շահագէտի մ'ազդիկը :

— Չեմ հասկնար այս բանն , ըսաւ ինձ դառնութեամբ : Ես բարեկամներ ունիմ և բնաւ թշնամի : Բոլոր փարիզ կը ճանչեմ և ճանչուած եմ . ամեն տեղ կերթամ , ամենուն հաճոյ կը լինիմ , կը նետուիմ , և բանի մը չեմ հասնիր : Ուղղակի նպատակիս կը դիմեմ առանց կանգ առնլու , և կարծես թէ այդ նպատակ կ'ընկրկի իմ առջևս եթէ անհնար բան մը փրնտըռէի , կրնար հասկցուիլ այս անյաջողութիւն . բայց ինչ է ուղածս : Ինձ յարմար կին մը , որ զիս ինձ համար սիրէ : Գերբնական բան մը չէ այս : Մտթիէօ իւր ընկերութեան մէջ դտաւ ինչ որ ես ի դուր կորոնեմ իմ ընկերութեանս մէջ : Եւ սակայն ես Մտթիէօէն աւելի կ'արժեմ :

— Գոնէ Ֆիզիքապէս : Լուր ունի՞ս անոնցմէ :

— Ոչ յաճախ : Երջանիկներն ինքնամոլ կը լինին , Մտթիէօ իւր հողերը կը բարւոքէ , կը պարարտացնէ , եգիպտացորեն կը ցանէ , ծառեր կը տնկէ , և ուրիշ հարիւր տեսակ անտիք : Իւր կինն ալ իւր վիճակին ներերուն շափ լու է : Յառաջիկայ ապրիլին Բ. Մտթիէօի դալուն կ'սպասուի : Կը տեսնես ահա որ պարապ ժամանակ չեն անցուցած :

— Ես չեմ հարցներ քեզ թէ զիրար միշտ կը սիրեն :

— Ինչպէս նոյի տապանին մէջ : Հայրս և մայրս ծունդի վրայ եկած են իրենց հարսին առջև : Տիկին Պուրկատալ շատ յարգի է , կ'երեւի թէ ստուգիս նըշանաւոր կին մ'է : Ամենն ալ կ'զբազին , կ'զբօսնուն և զիրար կը պաշտեն . երջանկութիւն ունին :

— Դու բնաւ չմտածեցի՞ր երթալ անոնց հետ միանալ ձեռք մնացած գրամով :

— Քշմարիտն ըսելով ոչ , ես իմ ճանձրութիւննե-

բէս աւելի գոհ եմ՝ քան անոնց զուարճութիւններէն։ Ասկէ զատ, դեռ երթալու պահուըտելու ժամանակն եկած չէ :

Վերջապէս ութ օր յետոյ լէոնս վարժարանին խօսարանն եկաւ պայծառ դէմքով :

— Պր՛ր, ըրաւ, հոս տաք չէ :

— Տասն և հինգ աստիճան, սիրելիս, կանոնն այսպէս է :

— Կանոնն ինձ չափ մըսող չէ, և աղէկ ըրի որ զիս մերժել տուի, մանաւանդ որ նպատակիս կը հասնիմ :

— Ճանաբուն վրայ ես :

— Գտա՛յ : »

Լէոնս փոքրիկ կնոջ մը գեղեցկութիւնն ու վայելչութիւնը նշմարած էր, սիրուն և նրբահասակ կնոջ մը, որոյ կատարելութեանց վրայ մանրացուցով պէտք էր սխրանալ : Լէոնս զուգապար խաղցեր էր անոր հետ, և քանի մ'անգամ քիչ մնացեր էր որ կորսնցընէր զայն, այնչափ թեթեւ էր և այնչափ քիչ զգայի էր իւր ձեռքին մէջ : Խօսած էր անոր հետ և զմայլած : Չզջիկան պէս կը կտրկաչէր փոքրիկ բայց բաւական ներդաշնակ ձայնիւ մը, որ Ովիդիոսի պատմած կերպարանափոխութիւններէն մին կը յիշեցնէր : Մէկ նիւթէ միւսը կը ցատկէր գիւթիչ առատախօսութեամբ : Իւր գաղափարները կարծես թէ կը ծածանէին ըստ հաճոյից օդին, ինչպէս իւր շրջազգեստին առջևը զարդարող ժապաւէնները : Լէոնս այդ դեռատի թռչնիկին անունն հարցնելով իմացաւ որ ոչ կին էր, ոչ այրի, հակառակ երեւութին, և անունն Օրիորդ Տը Սթոք էր : Չինքը ճանչողները քօան և հինգ տարեկան կը հաշուէին, և մեծ հարստութեան տէր : Այս տեղեկութեանց վրայ լէոնս սկսաւ սիրել զայն :

Քաղաքակիրթ ժողովրդոց մէջ բնագէտք երկու տեսակ պարկեշտ սէր կը ճանչեն. մին վայրի տունկ

մ^Է, որ ինքնին կը բուսնի սիրտերու մէջ, առանց մը-
շակելու կ'աճի և մինչև մեր էութեան խորերն ար-
մատ ձգելով, հովի, անձրևի, կարկուտի և սառի կը
գիմանայ, կորզես՝ նորէն կը բուսնի և անյաղթելի
կորով մ'և տակունտութիւն կ'ստանայ բնութենէն. միւ-
սը պարտէզի տունկ մ^Է, զոր մեք կը մշակենք իւր
ծաղիկներուն կամ պտուղներուն համար: Մերթ-
մայր մը կը ցանէ զայն իւր աղջկան սրտին մէջ,
որպէս զի փայլուն ամուսնութեան մը պատրաս-
տէ զայն անզգայաբար, մերթ երկու ընտանիք,
միմեանց հետ սերտ կապով մը միանալու փափա-
քով իրենց զուակաց սրտին մէջ փոքրիկ պտղաբեր
կիրք մը կը ցանեն ու կ'ոռագեն. երբեմն ալ, լէսնսի
պէս փառամոլ երիտասարդ մը կ'աշխատի իւր սրտին
մէջ անեցնել այնպիսի սիրոյ մը բողբոջն, որ ոսկեղէն
պտուղներ կը խոստանայ: Այս վերջին տեսակն, որ
առաջիններէն աւելի սովորական է, թաղարներով կը
մշակուի փարիզի դահլիճներուն մէջ. բայց պարտիզի
ամեն տունկերուն պէս քնքուշ է, ինչպէս կը պահան-
ջէ. ցուրտի չգիմանար, իսկ թշուառութեան բնա-
կերէք:

Լէսնս ցուցնել տուաւ իրեն Օրիորդ Տը Սթորի
հայրը, Պարոն Տը Սթոր, որ թուղթ կը խաղար դրա-
մով և մեծ գումարներ կը կորսնցնէր միլիոնատէրի
մ'անհոգութեամբ: Օրիորդ Տը Սթոր աւաւել եւս
գեղեցիկ երեւցաւ իրեն: Պարոնն օտար պատուանը-
շաններու բառալան քեղեցիկ շարք մը կը կրէր իւր
վրայ: Աղջիկը պաշտելի է, ըստ Լէսնս իւր մտքէն,
ինքզինք պարոնու հոյն ներկայել տուաւ, որ Գերմա-
նական ազնիւ պաճուճապատանք մ^Էր, հին ժխտած
աղամանդներով ծածկեալ: Այդ յարգի կիներ ալ ա-
ռաջին նայուածքով հաճելի եղաւ Լէսնսի: Թերմուս
քիչ մը ծաղրելի դատէր զայն եթէ այնպիսի խելացի

ազխիկ մ'ունեցամ զինէր : Թերևս այնպէս դասեր նաև թէ Օրիորդ Տը Սթար ըստ բաւականի ազնուական երեւոյթ չունէր, եթէ այնպիսի մեծափառ մայր մ'ունեցամ զինէր :

Իրիկուն մը շարունակ պարեց գեղանի Տորթէի (Օրիորդ Տը Սթարի անունն էր) հետ, և անոր ականջն ի վար այնպիսի փաղարշական խօսքեր մըմնջեց, որք շատ կը նմանէին սիրոյ խօսքերու : Նա այ պատասխանեց այնպիսի պշտանքով մը, որ չէր նմաներ ասելու թեան : Պարտնուհին, պէտք եղած տեղեկութիւններն ստանալէ յետոյ, իւր չարեքշարթիներուն հրաւիրեց զէննս, նա այ կանոնաւորապէս գնաց : Պ. Տը Սթար՝ Ռիւ Տըլա Ռոյֆուքոյ փողոցը կը բնակէր փարբիկ օթելանի մը մէջ, որ իւր ստացուածքն էր : Էննս, իրեն համար կահեր գնելէն ի վեր կը հասկնար կահերէ : Առանց ներհուն լինելու՝ վայելչութեան զգացումն ունէր : Բայց կրնար ամեն մարդոց պէս խարուիլ. փսն գի ի պաշտօնէ փորձ գնահատ պէտք է լինի մարդ, որպէս զի գեղարուեստական ձող պղինձ մը պարզ կաղապարէ մ'որոշէ, կարենայ հասկնայ թէ ասթառի կամ բազմոցի մը մէջը ձիւ մազով թէ թեթեւագին խճուծով խճողուած է, առաջին նայուածքով ճանչէ թէ փարագոյր մը Չինական լամպակէ՞ շինուած է թէ մեաւքսով ու բուրդով խառն գամասկոյէ : Սակայն փայտեղէններու մասին մարդ խարել գիւրին չէ, և Պարտնին տան կահերն զմալեցուցին զէննս. սպասաւորներն, որ թարնջադոյն զգետոններ հագած էին, քառակուսի լու գլուխներ ունէին և Գերմանական արտասանութիւն մը, որ հեշտապի կերպիւ կը սկրդէր բոցին ականջը : Յայտնի կը տեսնուէր որ Պարտնին տան հին ծառայներն էին, թերևս Սթարի գղեակին հովանոյն ներքեւ ծնած հպտականեր : Տանը ներքին ընթացքը տարին վաթսու ն հազար ֆը-

րանք ծախք կը ներկայէր : Այն օրն, ուր Լէոնս Պարո-
նին ներկայացաւ, Պարոնուհիէն մեծարուեցաւ և ա-
նոնց աղջկան գորովալիր նայուածքին արժանացաւ,
կրցաւ առանց կասկածի ըսել. « գտայ փնտռածս : »

Յունվարի մէջ իմացաւ որ Տորոթէ ողորմութիւն
պիտի հաւաքէր Նոթր-Տամ Տը Լորէթի աղքատաց
համար : Ինքն, որ յաճախ պատարագէ ետ կը մնար,
օրինակելի ճշդութեամբ ներկայ գտնուեցաւ այն ա-
ւուր պատարագին : Շտապով նախաճաշ մ'ընել տուա-
ինձ և ժամ մէկին զիս իւր հետ տարաւ : Հազուե-
լուն մանրամասնութիւնները մոռցայ . բայց քաջ կը յի-
շեմ որ աչք կը զոշտէր : Օրիորդ Տը Սթորը ճանչցի
այն նկարագրէն զոր Լէոնս ըրած էր ինձ, թէ և մոռ-
ցած էր ըսել ինձ թէ Մայթուհւոյ մը պէս թուխ էր : Թը-
խամորթ գերմանուհի մը բաւական հազուադէպ երե-
ւոյթ մը լինելով արժանի է յիշատակութեան : Պա-
տարագէն վերջը՝ հաւատացեալք մի առ մի անցան
ողորմահաւաք տիկնանց առջևէն, որք եկեղեցւոյն
մէն մի դրան մէջ ծունգի վրայ կեցած էին : Տորոթէ՝
անցնողներէն ողորմութիւն կը խնդրէր հարցական
նայուածքով մ'և բոլորովին աշխարհային շնորհքով :
Ես երկու սու դրի անոր թաւիչէ բսակին մէջ, աղ-
քատ ուսանողի մը լուծայն : Լէոնս ողջունեց ողորմա-
հասօք օրիորդն, ինչպէս դահլճի մը մէջ, և հազար
Ֆրանքնոց պանքտոմն մը տուաւ չորսի ծալած :

— Որչափ ստակդ մնաց, հարցուցի իրեն գա-
թին մէջ :

— Տասներեք հազար ֆրանք և քանի մը սանթիմ :

— Քիչ է :

— Բաւական է : Տուած ողորմութիւնս հարիւրա-
պատիկ պիտի հատուցուի ինձ : »

Պատասխան չտուի : Մատիէօի խեղճ տասն ֆը-
րանքները միտքս եկան :

Ռիւ ար Բաովանս փողոցը վերադարձած ժամանակ, ողորմաւէր բարեկամս ինչ ինչ ծանօթութիւններ տուաւ ինձ Գերմանիոյ ազնուապետական գղեակներուն կենաց վրայ: Նկարագրեց ինձ Թոքէյլի և Ժոհաննիսպուրկի գինիներով առողջած մեծ ճաշերն, համազգեստներով և ժապաւէններով շքեղագարգետոյ գումարումներն, այն դահլիճներն՝ ուր Ռիչլիէօի դուքսին արքունեաց զգեստը դեռ նորածեւութեան կարգն է, այն հրաշալի որսորդութիւններն, որոց մէջ զարնուած նապաստակներն հազարներով կը համբուին, և էրէոց միսերն մինչև երսուն փարսախս հեռաւորութեամբ շրջակայ մնավաճառանոցներուն մէջ կը վաճառուին:

Դունէն ներս մտած ժամանակ եղբորմէն նամակ մը գտաւ յոյժ հակիրճ:

« Ինչ կրնամ ըսել քեզ, կը գրէր Մաթիէօ. մեր կեանքն հայելիի մը պէս է. մեր ամեն օրերն իրարու կը նմանին, ինչպէս կաթի կայլակները մի և նոյն գաւաթի մէջ: Աշխատութիւնք դադրած են ձմրան պատճառաւ, և մեր օրերը կրակին մօտ կ'անցունենք իրարու հետ: Գիտես որ մեր վառարանը լայն է, ամենուն ալ տեղ կայ: Կրնայ նաեւ թիկնաթոս մ'աւելի դրուել, քիչ մը խիտ նստելով, եթէ կ'ուզես: Հայրիկը շարունակ կրակը կ'արծարծէ: Գիտես որ իւր միակ մնլութիւնն է այս: Եթէ ունելիները ձեռքէն առնուին, սաստիկ կը արամի: Մայրիկ Տըպէ և մայրիկ Պուրկատ՝ օրերնին մանկական բաճկոճակներու շորեր կարելով և փոքրիկ գտակներ ասղնեգործելով կ'անցունեն: Իմէ ալ քաշմիրէ գուլպաներ կը հիւսէ, պաճուճապատանքի գուլպաներ: Երբոր այս ամեն պատրաստութիւնները կը տեսնեմ, ծիծաղելու և միանգամայն լալու իզձ կուգայ ինձ: Սիրելի փոքրիկ արարածը թագաւորական խանձարուր մը պիտի ունե-

նայ : Ընտանեկան խորհուրդն որոշեց , որ եթէ մանչ լինի , անուձը Լէոնս դրուի : Քու անունդ երջանկաթիւն կը բերէ իրեն . միայն թէ իւր հօրը նմանիլ չը մտաբերէ : Քու պատկերդ մեր գնեկին մէջ դրած ենք . այն գեղեցիկ պատկերը զոր Պուլանժէ հանեց Հռոմ երթալէն առաջ : Ամեն առաւօտ և իրկուսն էմէի կը ցուցնեմ զայն : Փոքրիկ Լէոնս այժմէն կը խոստանայ որ քեզի պէս անհանգարտ պիտի լինի : Մայրը կը գանգատի անկէ , և որ առաւել գարմանալին է , մայրիկ Տըպէ կը հաւատտէ թէ անոր ամեն շարժմանց հակահարուածը կ'զգայ ինք : Ըսի քեզ թէ Էմէ իւր յգութեան սկիզբներն ստամբսի ցաւեր ունեցաւ , բայց քանի մը շիշ հանքային ջուր և իւր զուկին ապրիլն զգալու ուրախութիւնը բժշկեց զինք , և հիմա օր քան զօր կը գիրնայ : Իսկ ես միշտ նոյն եմ , սա տարբերութեամբ միայն որ շատ շեմ աշխատիր . կը յիշես գեղացւոյն պատասխանն՝ երբոր կը հարցնէին իրեն թէ ինչ էր իւր արհեստը : « Կինս դայեակ է » : Ես ալ գրեթէ այնպէս եմ . որդւոյս գալուն կ'սպասեմ : Վարժապետական ըննութեան համար պատրաստելիք հռչակաւոր ճառերս մեծ յառաջդիմութիւն մը չըրին . Պելոպոնէսի պատերազմը մինչեւ Պերիկլէսի մահը հասած է , և Քորնէլի գործերուն վրայ դրած ճառս մինչեւ Քլիթմոսը հասած կը կենայ : Թող Աէննի ճեմարանն սպասէ , Վարժապետ լինելէ առաջ հայր կ'ուզեմ լինիլ : Ահ , եզրալլո եթէ զխոնայիր թէ քու զուարճութիւններդ սրշտփ անհամ են մերիններուն քոյ , ժամ մը շէիր կենար հօգ , և փոխանակ ազնուայեատական կառքին , որով սպառնացար մեզ , հանրային ճեպակառքով կուգայիր : Քու միայն կը պակսիս մեզ , դու ես մեր միակ հօգը : Հայրիկին ճակատը կը կնճատի երբոր Ռիւտը Բաովանս փողոցին խօսքն ընեն , Վերջապէս , ես

կը քաջալերեմ զինքն ըսելով որ եթէ աշխարհի վրայ մարդ մը պէտք է յաջողի, այն մարդը դու ես ։ »

— Բարեմիտ մարդիկ, ըսաւ Լէոնս՝ նամակն իւր գրասեղանին վրայ նետելով ։ Քիչ օրէն կ'իմանան լուրերս ։ »

Քանի մ'որ յետոյ պարոնն յանկարծ երկինքէն իյնալու պէս ժամը տասնին (կէս օրէն երկու ժամ առաջ) այցելութիւն մը տուաւ Լէոնսի ։ Այս այցելութիւն բարեգուշակ նշան մ'էր ։ Պ. Տը Սթար՝ Լէոնսի բնակարանն աչքէ անցուց և կահերուն ու կարասիներուն հաշիւն ըրաւ մտքէն ։ Ամեն տղամիտ մարդ՝ ընտանեաց որդւոյ մը բնակարանին մէջ կը կարծէր զինք ։ Պարոնն զմայլեցաւ ։ Սիրուն մարդ մ'էր այս Գերմանացին ։ Ամեն մարդ գիտէր որ Ֆրանքֆորթի մէջ սեղանաւորութիւն ըրած էր, և սակայն երբէք իւր հարստութեան խօսքը չէր ըներ ։ Ոչ ոք կը ժխտէր անոր ազնուականութիւնն, և սակայն իւր տխրասներուն խօսքը բնաւ չէր ըներ ։ Իւր գլխակները, հոգերը, անտառները բնաւ չէր յիշեր, կամ այնպէս կը թուէր Անոնց վրայ բառ մը չըսու Լէոնսի, և Լէոնս մակաբերեց այս նշաններէն թէ ճշմարիտ հարուստ մ'է և ճշմարիտ ազնուական մ'էր ։

Իւր կողմէ ալ Լէոնս փափկասրտութեամբ չէր ուղեր որ զինքը հարուստ կարծելով խաբուին ։ Թող կուտար որ երեւակայութիւննին արշաւէ, և չէր վիճարաներ այն անձանց հետ՝ որ կ'ըսէին իրեն. « Գուք որ հարուստ էք » ։ Բայց չէր ալ պարծիր ։ Երբոր իւր ընտանեաց վրայ խօսէր, առանց մեծաբանութեան կ'ըսէր. « Ծնողքս իրենց Պրըթայնի հոգերուն մէջ կը բնակին » ։ Եւ սուտ չէր այս ։ Սր մը գիտողութիւն ըրի թէ օր մ'ամեն բան երեւան կ'եղնէ, և ինք կը հարկադրի խոստովանիլ իւր ազնուականութեան ծագումն և ունեցած հարստութեան ոչնչութիւնը ։ « Թող տուր

ընեմ, պատասխանեց . Պարոնը բաւական հարուստ է
և կրնայ թողուլ իւր աղջկան սիրոյ ամուսնութիւն մը
կատարել : Տորթթէ կը սիրէ զիս , աներկբայ եմ , ինքն
ըսաւ ինձ : Երբոր ծնողքը տեսնեն որ իրենց աղջկան
երջանկութեանը պէտք եմ ես , շատ բաներ անտես
կ'ընեն : Մնաց որ , ես մարդ չպիտի խաբեմ , ամեն
բան պիտի իմանան ամուսնութենէս առաջ :

Հրապարակաւ չէր քծներ Օրիորդ Տը Սթոքի , բայց
ամեն իրիկուն կը տեսնէր զայն ընկերութեան մէջ ,
իրենց յարաբերութիւնը՝ քիչ մը բռնազբօսեալ լինե-
լով աւելի հրապոյր ունէր : Մանր խոչերը , ամենուն
կողմէ ամենուն վրայ եղած հսկողութիւնը , պատշա-
ճից յարգը , կեղծաւորելու հարկը , չեմ գիտեր ինչ
գողտր և խորհրդաւոր բան մը կ'աւելցնեն այն սէրե-
րուն վրայ , որք դահլիճէ ի դահլիճ մինչեւ եկեղեցւոյ
դուռը կ'ուղեւորին : Բռնազբօսումն հրաշալի զըս-
պանակ մ'է , որ կը կրկնապատկէ սրտին վայելքն ,
ինչպէս մտքին զօրութիւնը : Տաղաչափեալ խորհրդա-
ծութեան մը արձակէն աւելի գեղեցիկ լինելուն պատ-
ճառը բռնազբօսումն է : Լէոնս և Տորթթէ ամեն
օր արձակ կամ ոտանաւոր նամակներ կը գրէին իրա-
րու , և զուարճութիւն մ'էր տեսնել որ իրենց տոմ-
սակներն իրարու կուտային թաշկինակի մը կամ հո-
վահարի մ'ետեւէն : Պարոնուհին կ'զբօսնուր այս մանր
հնարիմացութիւններէն , աղջկան սրտին երասանա-
կը թուլցուցած էր , թող կուտար որ սիրէ զՊ. Տը
Պէյ :

Փետրվարի վերջին օրերը , Լէոնս քաջութիւնը
ձեռքն առաւ , և իւր խնդիրը ներկայեց : Պ. և Տիկին
Տը Սթոք , Տորթթէէն ազգարարուելով , հանգիստաւոր
ունկնդրութեան մ'ընդունեցին զայն :

« Տէ՛ր Պարոն , Տիկին Պարոնուհի , ըսաւ , պատիւ
անձին կը համարիմ ձեր օրիորդ դուստրն ամուսնու-

Թեան խնդրել Է եւ որպէս զի իմ վիճակիս կատարեալ ծանօթութիւն ունենար »

Պարոնն իշխանական շարժմամբ մ'ընդ միջեց անոր խօսքը . « Կանգ առէք հող , Պարոն մարքիզ , կ'աղաչեմ . ես չեմ ուզեր աւելի բան մ'իմանալ : Չեր անունն աննշան խկ լինէր , ձեր հայրն իւր հարստութիւնը կերած խկ լինէր , ես դարձեալ պիտի ըսէի ձեզ թէ « Տորոթէ ձերն է : »

Չայս ըսելով Պարոնն համբուրեց զԼէոնս , Պարոնուհին ալ իւր ձեռքն ի համբոյր տուաւ անոր . « Գուրջէք գիտեր մեր վիպասանական Գերմանիան , ըսաւ Պարոնուհին : Մեք ամենս ալ այսպէս ենք . . . գոնէ բարձր դատու մէջ : »

Լէոնս ուրախութենէն զզլիսեալ , իւր սրտին մէջ պարկեշտութեան ապստամբութիւն մ'զգաց : « Չեմ կրնար այս բարի մարդիկը խաբել , ըսաւ ինքնիրեն , և ես անպատիւ մարդ մը կը լինիմ եթէ չարաչար դորժած եմ ստոնց բարեմտութիւնն : » Եւ բարձր ձայնիւ ըսաւ . « Տէ՛ր Պարոն , ձեր ինձ ցուցած ազնիւ վստահութիւնը կը պարտաւորէ զիս քանի մը տեղեկութիւն տալ . . . »

— Տէ՛ր Մարքիզ , զիս ծանրապէս կը վշտացնէք պնդելով այդ կէտի վրայ : Պիտի կարծեմ որ դուք այդ տեղեկութիւններն ինձ տալու կը յամառիք , որպէս զի ես ալ իմ աստիճանին և հարստութեանս ապացոյցները տամ ձեզ : »

Պարոնուհին ալ հաստատեց այս խօսքը բարեկամական շարժմամբ մը , որ ըսել կ'ուզէր . « Մի՛ պնդեր , գիւրազգած է : »

« Օ՛ն , ըսաւ Լէոնս մտքէն , ուրիշ ժամանակի կը մնայ : Ամուսնութեան պայմանագրին կնքուած օրը կամայ ակամայ կը բացատրենք ամեն բան : »

Բայց Պարոնը չուզեց պայմանագրի խօսք ըսել :

« Աղնուական մարդոց մէջ : ըսաւ , այդ պայմանաւ
դըրուածինք , այդ ստորագրութիւնք և այդ երաշխա-
ւորութիւնք նուաստացուցիչ նախազգուշութիւններ
են : Կը սիրէ՞ք զՏորթէ : — Այո՛ : Նա ալ կը սիրէ՞ ձեզ :
— Տարակոյս չունիմ : Ուրեմն ի՞նչ հարկ կայնօտար մը
ձեր մէջ գնելու : Ես կ'երեւակայեմ որ ձեր սէրը դը-
րսշմուսը թուղթի պէտք չունի :

— Սակայն թէ որ ձեզ խաբած լինին իմ վիճա-
կիս . . .

— Բայց , սարսափելի՛ տղայ , զիս չխաբեցին , ինձ
բան մը չըսին : Ես բան մը չեմ գիտեր ձեր վրայ ,
բայց միայն թէ հաճելի էք աղջկանս , կնոջս , ինձ և
համայն աշխարհի : Ասկէց աւելի բան մը գիտնալ չեմ
ուզեր : Մի՛թէ ես ձեր ստակին պէ՞տք ունիմ : Եթէ
հարուստ էք , աւելի շաւ . եթէ աղքատ էք , աւելի
գէշ : Նոյնը դուք ալ ըսէք ինձ համար , և կը լինինք
հաւասար : Աւասիկ բան մը՝ որ ձեր խիղճը պիտի
անդորրէ . դուք բան մը չունիք , աղջիկս ալ չունի .
ձեր անունը լէոնս է , աղջկանս Տորթէ է , և ես իմ
հայրական օրհնութիւնս կուտամ ձեզ : Գ՞՞հ էք :

Լէոնս կուլար ուրախութենէն , Նոյն միջոցին ներս
բերին Տորթէ :

— Ե՛կ , աղջիկս , ըսաւ Պարոնուհին , ե՛կ ըսէ
Մարքիզին թէ դու ոչ անոր անունը կ'անծուս ամուս-
նութեան , ոչ հարստութիւնը , այլ միայն անձը :

— Սիրելի՛ Լէոնս , ըսաւ Տորթէ , ձեզ յիմարարար
կը սիրեմ :

Աղջկան խօսքը շատ ճշմարիտ էր :

Լէոնս ամուսնացաւ մարտ ամսոյ մէջ , և ժամանա-
կըն էր . հարսանեաց կողմէն սպանեց Լէոնսի վեր-
ջին հազար ֆրանքնոց ամուսակն : Այս անգամ՝ ես վը-
կայութիւն չըրի . վկայները մեծ մարդիկ էին : Մա-
թիէօ շիլլցաւ փարիզ գալ՝ իւր կնոջ ծննդաբերու-

Թեանն սպասելով : Ինձ յանձնարարած էր որ հարսանեաց պատմութիւնը գրեմ իրեն , և ես պատուաւորապէս կատարեցի պատմագրի պաշտօնս : Տորոթէ , իւր սպիտակ թաւիչէ գնտասեղաւոր շրջագգեստով պաշտելի յաջողութիւն մ'ունեցաւ . « Սեուլիկ հրեշտակ » կը կոչէին զայն : Պսակէն յետոյ քառասուն հոգւոյ սեղան մը տրուեցաւ Պարոնին տան մէջ , և լէոնս զիս հրաւիրելու բարեկամութիւնն ըրաւ : Սեղանէն ելած ժամանակնիս իւր կնոջ ներկայեց զիս : « Սիրելի՛ Տորոթէս , ըսաւ , իմ գպրոցական վաղեմի ընկերներէս մին է , որ օր մը մեր սրգւոց վարժապետը պիտի լինի : Կը յուսամ որ միշտ բաւ ընդունելութիւն պիտի ընես իրեն . լաւագոյն բարեկամներն ամենէն փայլունները չեն , այլ ամենէն հաւատարիմներն :

— Պարոն վարժապետ , ըսաւ գեղանին Տորոթէ , գուք միշտ սիրով պիտի ընդունուիք մեր տան մէջ : Կ'ըզձայի որ լէոնս իւր ամեն բարեկամներն ինձ բերէր իւր ամուսնութեան առթիւ : Գերմաներէն գիտէ՞ք :

— Ո՛չ , Տիկին , ի մեծ ամօթ ինձ : Կը զաւիմ միշտ որ չեմ կրնար Հերման աւ Տորոթէն բնագրին մէջ կարգալ :

— Կորուստնիդ մեծ չէ . հաւատացէք ինձ . ճառով հովուական մը , սրնդի եղանակ մը՝ գալարափողով նուագուած : Գուք անկէ լաւագոյնն ունիք Ֆրանսայի մէջ : Պալզաքը կը սերէ՞ք , իմ մարդս է : »

— Սիրուն մարքիդուհւոյն խօսակցութիւնն և իմ խոշոր կոշիկներով պարելու բերկրութիւնս մոռցնել տուին ինձ վարժարանին կանոնը : Մէկ ժամ ուշ վերագարծայ , և տասնհինգ օր դուրս չեմնելու պատիժ ստացայ : Տասնևվեցերորդ օրը , գուրս ելնելուս պէս ,

առաջին այցելութիւնս Լէննսի տուի : Տեսայ որ առանձին նստած՝ իւր գեղեցիկ մազերը կը փետտէր :

— Բարեկամ, ըստ ողորմուկ ձայնով մը, զիս անգլթարար խարեցին :

— Արդէն :

— Աներս ինձ պէս հարուստ, ինձ պէս աղնուական է եղեր : Անունը միավանկ Սթոք է, և քան հազար ֆրանքի չափ պարտքէ զատ ուրիշ հարստութիւն չունի :

— Անհնարին է այդ :

— Կատարեղապէս ճշմարիտ է. կինս ամեն բան խոստովանեցաւ ինձ հարսնիքին իրիկունը : Տանը մէջ հինգ հարիւր ֆրանք խակ չկար :

— Բայց տունը միայն հարիւր հազար ֆրանք կ'ընէ :

— Վճարուած չէ : Պ. Սթոք հարուստ էր հինգ վեց տարի առաջ : Ֆրանքֆորթի մէջ բաւական բարձր դիրք ունէր, և գործէն քաշուած ժամանակ երսուն հազար ֆրանքէն աւելի տարեկան եկամուտ շինած էր : Բայց խաղամոլութեամբ իւր հարստութիւնն ամբողջապէս կորսնցուց այն անմեղ բազմախաղերուն մէջ, զորս Գերմանիա յոյժ լաւ կը գործածէ մեզ կողմապետու համար : Չմիտն սկիզբն իւր փողուն հարստութենէն ուրիշ բան չէր Յնացած՝ բայց միայն պատուանշաններու շամիրիկ մը, զոր թեթեւ գնով ստացած էր Հիւսիսային Գերմանիոյ մանր իշխանութիւններէն, և քանի մը պատուաւոր յարաբերութիւն, ծախսելու ունակութիւն, խաղամոլութիւն, և յիսուն հազարի չափ ֆրանք : Մտածեց այս դրամադրուիսն իւր Տորթէ աղջկան վրայ դնել, և գալ փարիզ վերջին խաղ մը խոստայ : Կը յուսար Շոսէ : — Տ'Անթէնի դժոխային ընկերութեան պղտոր ջուրին մէջ բաւական հարուստ փետայ մը գաննել, որ զինքն ազատէ իւր աղջկան հոգէն, զինքն և իւր կինը սնուցանէ, և ամեն ամառ քանի մը ծրար լուի տայ՝ Աէնի

եղերքը տանելու և հոն խաղի մէջ կորսնցնելու համար ։
Նողկալի վատութիւն մը չէ՞ այս ։

— Զգուշացիր , ըսի իրեն ։ Գիտե՞ս ի՞նչպէս կը խօսի քու վրադ այս միջոցիս ։

— Ի՞նչ մեծ տարբերութիւն ։ Էս զինքը շխաբեցի ։ Էս կ'ուղէի անկեղծաբար հասկցնել իրեն իմ գործերու միճակն ։ Ինք թող շտուաւ և բերանս փակեց ։ Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՞ւ համար , և իւր այն վրատահութիւնն ոչ եւս կը դարմացնէ զիս ։ Ինք քաշեց ձգեց զիս այս անգունեղին մէջ , ուր կը թաւալինք ի միասին ։

— Խօսեցա՞ք իրարու հետ ։

— Վաղեցի տունը գնացի զինքը կշտամբելու , և կ'աղաչեմ՝ քեզ հաւատալ թէ բոլոր ճարտարխօսութիւնս թափեցի ։ Գիտե՞ս ի՞նչ պատասխան տուաւ ինձ ։ Փոխանակ սրդողելու , ինչպէս կ'սպասէի , ձեռքէս բռնեց և յուղեալ ձայնիւ մ'ըսաւ . « Գժբաղդու թեան հանդիպեցանք ։ Երկուքս ալ կրնայինք հարստութիւն մը գանել , շատ ցաւալի է որ իրարու « պատահեցանք ։ »

— Իմաստութեամբ խօսեր է ։

— Ի՞նչ պիտի ընեմ՝ ես ։

— Խորհո՞ւրդ կը հարցնես ինձ ։

— Անշուշտ , քանի որ ուրիշ բան մը չես կրնար տալ ինձ ։

— Սիրելի՛ Ղէսնս , ես միակ պատուաւոր միջոց մը կը տեսնեմ՝ քեզ այդ ձախող միճակէն հանելու ։ Կարասիներդ վաճառէ՛ քաջաբար , գնա անշուք թաղի մը մէջ պահուրտէ , Ռիւ Տէզ Իւրսիւլինի կամ Պուլվառ Մոնրարնասի կողմերը , իրաւագիտական ուսումը աւարտէ , քննութիւնդ անցու և փատաբան եղիլ ։ Գու տաղանդ ունիս , աշխատելու վարժութիւնդ բարորոյին կորուսած չես կրնար լինիլ . այս վեց ամիս

ներուն մէջ կադմած, յարաբերութիւններդ ետքէն օգտակար կը լինին քեզ . կորուսած ժամանակդ՝ ինչպէս նաև դրամդ՝ վերստին կը շահիս :

— Այո՛, եթէ ամուրի լինէի : Խեղճ բարեկամս , կը տեսնուի որ դու տուփի մը մէջ կ'ապրիս . աշխարհէ տեղեկութիւն չունիս : Պալղաք երկար ժամանակէ ի վեր հաստատած է թէ ամուրի երիտասարդ մը կրնայ ամեն բանի հասնիլ . բայց երբոր ամուսնանայ , իւր ուժը կը մաշեցնէ աղօտաբար մաքառելով խոհարարուհւոյն ըրած յաւելմանցն և տնական ծախուց տու մարին դէմ : Կ'ուզես որ ուսման աշխատիմ՝ ընդ մէջ կնոջ մը , աներոջ մը , զոքանչի մը և դաւակաց՝ սրբ կրնան վրայ գալ , ընտանեկան հողերէ պաշարուած , և այդ ամեն անձանց հետ 400 ֆրանքնոց յարկի մը մէջ փակուած : Ո՛հ , չեմ կրնար դիմանալ , կը մեռնիմ :

— Ուրեմն ուրիշ բան մ'ըրէ : Նոր ընտանիքդ Պրըթայն տար : Իվոն մօրեղբօր տունը բաւական մեծ է և կրնայ ամենդ ալ պատսպարել . սեղանին յաւելուած մը կը կցուի , և ճաշին վրայ տեսակ մը կերակուր կ'աւելնայ :

— Կը փլցնենք զանոնք :

— Ամենեւին . Լ.մէ շրջադգեստ մը պակաս պիտի գնէ տարին , և Մաթիէօ իւր հուշակաւոր կաղնեգոյն կրկնոցին կեանքը պիտի երկարէ :

— Ո՛հ , ես կը ճանչչեմ անոնց սիրտը : Բայց դու չես ճանչեր աներս ու զոքանչս : Եթէ կրնս ընկերութեանց մէջ մտնել կը սիրէ , իւր ծնողքը մոլեգնաբար կը սիրեն : Տիկին Սթոք ժամեր կ'անցունէ իւր հայելին առջև ինքզինք ծեքծեքելու վարժութեան համար : Պ. Սթոք չկրնար երբէք հանդուրժել Պրըթոն լինիլ . պիտի խոթոտէ մեր հիւրընկալութեան դէմ , մեր սիրելի տունը պիտի նուաստացնէ , իրեն տուած հացերնիս մեր երեսին պիտի զարնէ :

— Ուրեմն աներդ ու դորանչդ փարիզ թո՛ղ, և կինդ վերցուր տար : Նա դեռ նորատի է, կրնաս զինքը կրթել :

— Բայց մտածէ անգամ մը որ այս ծերուկը շատ պարտք ունի, և վերջապէս աներս է, չեմ կրնար Բլիշիի սոցոստային վրայ թողուլ :

— Թող վաճառէ իւր կարասիները, քսան հազար ֆրանքէն աւելի կ'ընեն :

— Իրենք ինչո՞վ ապրին :

— Բերկրութեամբ կը տեսնեմ որ կը մեղքնաս զանոնք, բայց ես ալ պիտի հարցնեմ քեզ թէ ի՞նչ պիտի ընես : Այլ չեմ դիտեր ի՞նչ խորհուրդ տամ քեզ, դրամագլուխս սպառեցաւ :

— Պաշտօն մը պիտի խնդրեմ : կը կարծեն թէ պէտք չունիմ, և կուտան :

Սկսաւ պաշտօն փնտռել և մէկ ամսէն աւելի ժամանակ կորսնցուց : Իւր այս տաղնապին մէջ իմացաւ որ Լէմէ խոշոր մանչ մը ծներ էր : « Կ'քահայր պիտի լինիս անոր, կը գրէր Մաթիէօ, և դեղանի Տորսթէ հօրաբոյրն ալ կը հաճի անշուշտ կնքամայր լինիլ : Կ'ըստասենք ձեզ. ձեր անկողինը պատրաստ է, շուտով լծել տուր ձեր կառքը : »

Լէոնս՝ գլխուն եկած ձախորդութիւնը դեռ չէր ծանուցած իւր ծնողաց. ի՞նչ օգուտ ունէր անհաճոյ լուր մը ձգել անոնց երջանկութեան ճանրուն մէջ : Խեղճ երիտասարդն յուսացածէս աւելի արիութիւն ունեցաւ : Մինչ ապրելու համար իւր նկարները կը վաճառէր, կնոջը հետ շատ սիրով էր : Ներկայ նեղութիւնն, ապագային անստուգութիւնն, և իւր շահագիտական հաշուոց սխալ ելնելուն կսկիծն երկար ժամանակ չիտանդարեցին իւր բնական ղուարթութիւնը : Գո՛նէ իւր կսկիծը ծածկելու մարդալարութիւնն ունեցաւ : Արդարութեան պարտք մ'է ըսել թէ Տորսթէ

այ կրցածին չափ կը մխիթարէր զայն : Եթէ երբեմն լար, գազանի էր : Ամուսնութեան կողովին մէկ մասն ետ տուաւ վաճառողներուն : Տարակոյս չկայ որ մեղրալուսինն առաւել ժայլուն պիտի լինէր եթէ նորակազմ տունը բան մը պակաս շունենար և Պ. Սթոք պարտք ըրած չլինէր : Բայց, հակառակ ամեն տեսակ դժուարութեանց և պահանջատեարց կողմէ տրուած նեղութեանց, զիրար կը սիրէին, Ղէոնս և Տորոթէ իրարու քով կը սեղմուէին, խնչպէս փոթորիկէ բռնուած տղայք : Երջանիկ էին, որչափ կարելի էր երջանիկ լինել ամեն կողմէ ջուր առնող նառու մը մէջ : Ամեն անգամ դուրս ելնելուս՝ կ'երթայի կը տեսնէի զիրենք, և մէն մի այցելութիւն լաւագոյն կը ցուցնէր ինձ զանոնք և աւելի սիրելի կ'ընէր :

Հինգշաբթի օր մը, ժամը մէկ ու կէսին (կէս օրէն մէկ ու կէս ժամ յետոյ) միջոցները՝ վարժարանէն ելլած անոնց տունը կ'երթայի, Ռիւ տ'ուլմ փողոցին մէջ փոքրիկ մարդ մը տեսայ թաւիչէ զգեստով : Հին ծանօթ մ'էր զոր Մաթիէօի ամուսնութենէն ի վեր քիչ մ'անտես ըրած էի :

— Բարի լոյս, Բրթի-կոի, ըսի, զվարկդ գլուխդ դիր : Չիս տեսնել կուգայիր :

— Այո՛, Պարոն, և շատ ուրախ եմ որ հանդիպեցայ ձեզ՝ խորհուրդ հարցնելու համար :

— Կը յուսամ՝ որ ձեր տունը բան մը չպատահեցաւ : Կիսգ լաւ է, ձեր աւելածութեան պաշտօնը կը շարունակէք փարիզի մէջ :

— Միշտ, Պարոն, և կը համարձակիմ ըսել թէ կլինս և ես աւելի հարուած մը կուտանք օր պատիւ կը բերէ ձեզ : Մեզ այդ գործին դնելնուդ համար ոչ ոք պիտի մեղադրէ ձեզ :

— Ես չեմ գնողը, Բրթի-կոի, այլ բարեկամ ե-

րիտասարդ մը, որուն ես ալ կ'ուզէի որ նոյն ծառայութիւնը կարենայի ընել :

— Պ. Մաթիէօ դո՛հ է միշտ, այդ տիկիններն հիւանդ չե՞ն :

— Մաթիէօ մանչ դաւակ մ'ունի, և բոլոր ընտանիքը քաջառողջ են :

— Ուրեմն պատմեմ եղելութիւնը : Այս առաւօտ, երբոր գործէ նոր վերադարձած էինք, և կինս թանը պիտի խմէր, զոր մեր անկողնին մէջ տաքը գրած էր, Պարոն մը ներս մտաւ, որ դրեթէ իմ հասակս ուտարիքս ունէր : Հարցուց ինձ թէ Տիկին Պուրկատի ժամանակ տանը մէջն էի ես : Ես ալ գիտցածս ըսի, որովհետեւ պահելու բան մը չունիմ, բնաւ դէշութիւն չեմ ըներ և մէկու մը պարտք չունիմ : Երբ իմացաւ որ ես կը ճանչէի այն տիկնայքն, սկսաւ սրկէ նրկէ հարցումներ ընել ինձ, թէ որո՞ւ հետ տմուսնացած էր օրիորդն, ի՞նչ կ'ընէր այրը, ի՞նչ կ'ուտէր աղջիկը ճաշըրած ժամանակ, ո՞րչափ ժամանակ կեցած էր թաղին մէջ, և վերջնապէս այժմ ո՞ւր կը բնակի : Երբ տեսայ որ զիս խոտտովանցնելու գիտաւորութիւն ունէր, չուզեցի պատասխանել : Բնաւ տեսած մարդս չէր : Հարուստի աչքով կը նայէր մեր տան, կարծես թէ մեր սենեակը օրտին կը դայէր, և հասկցայ որ Պ. Մաթիէօի հասցէն իմանալու հետաքրքրութիւն ունէր, բայց չէի գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէր : Ըսի թէ չէի ճանչեր զայն, սակայն կարելի էր թերեւս անոր հասցէն գրտնել : Ասոր վրայ մեծ պարզեւ խոտտացաւ ինձ եթէ դտնէի և իրեն տանէի : « Պարոն, ըսի, ես պարզեւի պէտք չունիմ, ես երկու պաշտօնավայր ունիմ կառաւ վարութեան կողմէ : » Այս պատասխանիս վրայ իւր հասցէին տոմսակը տուաւ ինձ, զոր չկարդացի, և կը հասկնայք ինչո՞ւ համար, և եկայ ձեզ ցուցնելու, որպէս զի գիտնամ թէ ի՞նչ պէտք է ընել : »

Բըթի-Կաի գրպանէն գեղեցիկ այցեւորն մը հանեց, որոյ վրայ կարգացի .

ԼՈՒԻ ՊՈՒՐԿԱՏ

ՕՒԷԼ ՏԷ ԲԵԷՆ

« Լուի Պուրկատ, ըսաւ Բըթի-Կաի, ազգական մ'է . . . »

— Օթէլ Տէ Բրէնս . հարուստ ազգական մը պէտք է լինի .

— Աւելի առաջ պէտք էր դար, երբ այդ խեղճ տիկնայք նօթու թենէ կը մեռնէին . այժմ՝ պէտք չկայ իրեն .

— Թերեւս այդ պատճառաւ է որ այժմ երեւան կ'ելնէ, սիրելի Բըթի-Կաի . օրիորդ Էմէին ամուսնութիւնն իմացեր է : Բայց ամեն մեղաց ողորմութիւն : Հասցէն տալու է .

— Օ՛ն, կ'երթամ կուտամ : Օթէլ Տէ Բուէնս հեռի՞ է ասկէջ .

— Գուր մի՛ յօգնիք . իմ ճանքուս վրայ է, առջեւէն անցած ժամանակ ներս կը մտնեմ և կը խօսակցիմ այդ պարտնին հետ : Երթաք բարեաւ, եթէ քան մ'ունենայ, կուգամ կ'ըսեմ ձեզ . »

Ճանքան կը խորհէի : « Հարուստ ազգական մը . այսպիսի ժառանգութիւն մը Լէոնսին դալու էր . »

Պ. Պուրկատ հարցօւցի և խօսոյն օթեւանին ըստպատճառներէն մին առջեւս ինկաւ զիս անսրբօր տանելու համար . Պ. Պուրկատ շքեղ յարկ մը բռնած էր առաջին դատիկոնին մէջ, փողօցին վրայ : Մէկէն հասկըցայ թրալէրսէն փողօցի անպիտան տուներն արհամարհելուն պատճառը . Հարուստ պարտնը զիս տասն վայրկեան սպասեցուց, զոր ես իրեն դէմ մըմուտլու գործածեցի խղճմտաբար . Բուռն զայրուց մը կ'եռար սրտիս մէջ Ժան-Ժաք Ռուսոյի ոճով : « Ա՛հ, անպիտան սնապարծ, կ'ըսէի կէս ձայնիւ, դու անոնց

ազգականն ես, դու Օթէլ Տէ Օբաէնս կը բնակիս, Պուրկատ կը կոչուիս, և նախասենեակ ընել կուտաս ինձ (նախասենեկի մէջ սպասեցնել) : »

Երբոր դուռը բացուեցաւ, ճարտասանութեանս հասանքը թող տուի : Երիտասարդ էի. հազիւ դիմացինիս երեսը նայեցայ, աչերս շանթ կ'արձակէին. խրոխտաբար ինքզինքս ներկայեցի իբրև հին բարեկամ Տիկին և Օրիորդ Պուրկատի : Պատմեցի թէ ինչպէս ծանօթացած էի անոնց հետ՝ առանց ազգականութեան պատիւն ունենալու. սրտաշարժ նկարագիր մ'ըրի անոնց թշուառութեան, արիութեան, աշխատութեան և առաքինութեան : Հաւատացէք որ դոյները չէի խընայեր նկարագրէս, և բնաւ կէս գոյն չէի դորժած երթածախ կը կրկնէի Պուրկատ անունն, և ամեն անգամ կ'ստորագծէի :

Գատասացութիւնս իւր ազդեցութիւնն ըրաւ : Պ. Պուրկատ չէր համարձակիր երեսս նայիլ. գլուխը ձեռներուն մէջ ծածկած էր, և ընկճեալ կը թուէր : Վերջին հարուածը տալու համար՝ Մատիէօսի ըրածները հասկցուցի, տառն ֆրանքի համար կրկնոցը գրաւի դնելը պատմեցի, ինչպէս նաև այն ամեն նեղութիւններն ու անձնազրկութիւնները, զորս այդ առաքինի երիտասարդն յանձն առեր էր, առանց այդ ընտանեաց մի անգամը լինելու և Պուրկատ անունը կրելու : Ազնիւ Մատիէօ, իւր անհրաժեշտէն կը զրկէր ինքզինք, երբոր ուրիշ շատեր կ'ծծի են իրենց աւելորդով : Վերջապէս ամուսնութեան առած էր այդ լքեալ որբն, և իւր հայրենական տունը տարած էր յ'Օրէյ. անուն, հարստութիւն և ընտանիք մը տուած էր անոր : Այսօր, էմէ Պուրկատ, երջանիկ կին, երջանիկ մայր, մարդու կարօտութիւն չունէր, կրնար ինքն ալ իւր կարգին արհամարհել այն ինքնամոլ աշխարհն որ երեսի վրայ թողած էր զինքը :

Պ. Պարկատ ձեռքը վար առաւ և տեսա՛ր որ երեսներն ողողած էին արօտաուօք : « Աղջիկս է , ըսաւ : շնորհակալ եմ որ այդպէս կը սիրէք զայն : Սիրելի՛ սրգեակ , թոյլ տուէք որ համարեմ ձեզ : »

Կրկնել շատի ար առաջարկը : Չհարցուցի իրեն թէ ինչպէս և ինչո՛ւ սղ էր : Ոչ հարցումներ ուզեցի իրեն , ոչ առարկութիւններ . պարանոցէն բռնեցի և շոք հինգ անգամ երկու այտերն համարեցի : Աներկբայ էի որ չէի խարուեր : Հօր մը արտաւրք կը հանչուի միշտ :

Սակայն երբոր առաջին արտայուղութիւնս անցաւ , խորին զարմանքով մ' երեսը նայեցայ : Պ. Պարկատ նշմարեց . « Ամեն բան պիտի հասկցնեմ ձեզ , ըսաւ : երբոր կինս և աղջիկս տեսնեմ . Հիմա ճանբայ պիտի երնեմ Օրէյ երթալու համար : Շնորհակալ եմ . Մնաք բարեաւ , ի կրկին տեսութիւն : »

— Կեցի՛ք , եթէ կը հաճիք , ըսի : Ես ձեզ չեմ թողուր տակաւին : Նախ որ շոգեկառքն իրիկուան ժամ եօթնին կ' ելնէ . երկրորդ նախազգուշութիւններ պէտք են . չէք կրնաք յախուռն Օրէյ երթալ : Չեր կինն ու աղջիկն յանկարծակիի գալով կը մեռնին , և Պրքթայնցի գիւղացիք ալ ձեզ կ' սպաննեն երկժանիի հարուածներով իրբեւ ուրուական : Նստէք հօս , և պատմեցէք ինձ ձեր պատմութիւնն : Այնուհետեւ ես ալ կ' ըսեմ ձեր ընելիք նախազգուշութիւնները : Բայց թ' նչպէս եզաւ որ նաւարեկութենէն կրցիք ազատիլ , Կայմի կտորի՞ վրայ , հաւու վանդակի՞ վրայ :

— Ամենապարզ պատճառով մը Շողենաւին կորած ժամանակ ես մէջը չէի : Գիտէք ինչ ընել կ' երթայի Ամերիկա : Աթ օր թիոյ Ժանէրոյ կեցանք՝ ուզեա՛ր և վաճառք առնլու համար : Յամար իջայ միւս ուղեւորաց պէս . նամակներ աւելի հօն բնակող քանի մը Յըրանսացիներու , ի մէջ այրոց Շարլիէ անուն անձի մը ,

որ ներկայացաւ զամբասանէն էր հոն . հետք խօսակց
ցած միջոցիս հասկցուցի անոր իմ հնարած գրութիւն
նրս , և շատ հաւնեցաւ : Ամենուն խելքն ու սիրտը
դէպի Քալիֆօրնիա դարձած էր : Շարլիէ հաւաստեց
ինձ թէ հնարած գիտս գերազանց էր , բայց ես զայն
միայնակ գործածելու ուժ չունէի , և գործաւոր չափ-
աի կրնայի գտնել : « Բայց ձեր այդ գիտէն օգուտ
քաղելու ուրիշ լուազոյն միջոց մը կայ , ըսաւ : Հաս
եկէք և բնակութիւն հաստատեցէք իրբև մեքենայ
շինող , և Բ-ժ-ն-ը Պ-ր-դ-ն հոս շահագործեցէք : Ամ-
բողջ մեքենան հինգ հարիւր ֆրանքի կրնայ շինուիլ ,
և հազար ֆրանքի կը վաճառէր : Սան-Ֆրանչիսքոյ գը-
նացող ամեն հանքահան ասկէց անցած ժամանակ հաս
մը կը դնէ անպատճառ : Հաւտուացէք ինձ , ձեզ հա-
մար բուն Քալիֆօրնիան հոս է : Դուք գրամ չունիք
այս ձեռնարկութեան համար , բայց տուող կը գըտ-
նուի : Լաւ գործ մը գիւրու կրնայ գրամագլուխ գըտ-
նել , մանաւանդ Ամերիկայի մէջ : Եթէ ընկեր մը կու-
ղէք , աւստիկ ես » Այսպէս ասա հիմնեցինք Շարլիէ
Պուրկաս և Ընկ . տունն , որոյ բաժինները փարիզի
Պորսային մէջ ընդունուած են : Հինգ հարիւրական
ֆրանքէն հանեցինք , տասնապատկեցաւ արժէքն , և
տակաւին պիտի բարձրանայ : Ես իմ մասիս հազար
բաժին ունիմ :

— Ի՞նչ կըսէք , հինգ միլիոն ֆրանք շահեցաք :

— Աւելի : Բայց ի՞նչ ընեմ , Ըսէք ինձ թէ ի՞նչ
հրաշքով իմ բոլոր նամակներս անպատասխանի մնացին :

— Թղթատարութեան պաշտօնատուներ մնացած
պէտք է լինին : Պէլ Անթուանէթի նաւարեկութիւնը
չուտով իմացուեցաւ փարիզ : Չեր առաջին նամակը
քանի մ'որ յետոյ հասած պէտք է լինի , երբոր այս
տիկնայք Ռիւ տ'Օրլէան փողոցէն մեկնած էին , կար-
ծեմ թէ առանց իրենց նոր հասցէն տալու անախ-

խութիւն քրին . վասն զի կ'ուզէին ծածկել իրենց թշուառութիւնը . միւս կողմէ , ոչ եւս լուր կ'սպասէին մէկէ մը : Թղթատարութիւնն ինչպէս կրնար գտնել զանոնք : Նամակ ցրուողն ութ օրն անգամ մը շմաներ թրավէրսէն փողոցը :

— Չէք կրնար երեւակայել կրած վիշտս . երկու տարի շարունակ նամակ գրել առանց բառ մը սպասխան ստանալու :

— Չեր կինն ու աղջիկն ալ նոյնչափ կը տառապէին :

— Գոնէ անոնք ծանուցեալ դժբաղդութեան մը վրայ կուլային : Իսկ ես հազարաւոր երեւակարական աղետներ կը տեսնէի : Գիտէի որ ապրուստ չունէին և հեռեւարար ամեն զրկմանց , թշուառութեան ամեն թելադրութիւններու , ենթակայ էին : Հարուստ էի և բան մը չէի կրնար բնել անոնց համար : 1849 ի անիծեալ քոլէճան շատ գիշերներ անքուն լուսցնել տուա ինձ : Կ'ուզէի փարիզ գալ , ուստիկանութիւնն հարցաքննել , բովանդակ քաղաքը խուզարկել , բայց գամուած մնացած էի հոն : Ծանուցում մը հրատարակել տուի Բաէս և Քոնսթիթիւսիոնէլ լրագրաց մէջ , և ոչ որ պատասխանեց : Գուք լրագիր չէ՞ք կարգար :

— Ոչ յաճախ , և այդ տիկնայք՝ երբէք :

— Ես ամենն ալ կը կարգայի , և լաւ կ'ընէի : վասն զի Էմէի ամուսնութիւնը Սիէքլի մէջ կարգացի :

— Կը մնայ հիմա ձեր վերադարձն աւետել անոր : Բայց մեղմով , եթէ կը հաճիք . վասն զի նորածին զաւկին ինք կաթ կուտայ : Եթէ զիս մտի՛ կ'ընէք , գեսպան մը զրկեցէք ձեր առջեւէն : Ես երիտասարդ մը գիտեմ որ պաշտօն մը կը փնտռէ . Մտթիէօի եզրայրն ու Էմէի տագրն է , խելացի մարդ մը որ կրնայ արժանապէս ներկայացնել մեծ աէրութիւն մը : Եթէ զոհ լինիք իւր ծառայութիւններէն , զիւրք վարձատ-

րելու միջոցը կը ցուցնեմ ձեզ : Առաջէք որ անոր տունը հանգիստինք : »

Քանի մը ժամ յետոյ, Պ. Գուրկատ, Լէոնս և Տորոթէ ուղեւորական գեղեցիկ կառք մը նստան, զոր երկաթուղին Անթէ ասրաւ : Երբոր վանն հասան, Պ. Պուրկատ օթեւանն իջաւ : Նոր ամուսնացեալք շարունակեցին իրենց ճանքան և Օրէյ հասան այն շքեղ կառքով, զոր Լէոնս ծանուցած էր ժամանակաւ :

Երբոր Տորոթէ, ասարտամ խօսքերով կարծիք յայտնեց թէ Պ. Պուրկատ թերեւս մեռած չէր, բարեմիտ աղբին պատասխանեց. « Կարելի է » : Պ. յնչափ շաւարժուած էր երջանկութեան, որ ոչ մի բան անհնարին չէր թուեր իրեն : Լէոնս յիշեցուց կեդրոնական վարժարանի աշակերտին ըսածը Բաթանիչ մեքենային համար : Եթէ գիւտն ասորած է, հնարողն ալ կրնայ աստատած լինիլ նաւարեկութենէն : Յոյսը մեղմ անձրելի պէս մտառ այդ բարի անձանց սրտին մէջ, և երբոր Պ. Պուրկատ երեւցաւ Օրէյի մէջ, իւր կրնն ու աղջկը գոչեցին միասնասրար. « Մեք գիտէի՞ք որ դու մեռած չէիր : »

Պ. Պուրկատ մեծ ազնուականի մը երեւոյթ չունի : Բայց ետքէն տեսածի ձեւեր ալ չունի : Երբոր քալելով երթալը տեսնէք, կը կարծէք թէ Աիւ տ'Օրլէան փողոցի ակնավաճառ մ'է : Այս պատուական միջահասակ մարդն արժանի էր Մաթիէօի պէս փեսայ մ'ունենալու : Երկու միլիոն օժիտ տուաւ իւր աղջկան, Մաթիէօ, ամօթահար շփոթելով ըսաւ. « Ես վարպետ մարդ եմ, իմ ֆիզիքական առաւելութիւններս չարաչար գործածեցի հարուստ ամուսնութիւն մ'ընելու համար : »

Տըպէի ընտանիքն իշխանական տուն մը շինեց : Իրենց պալատին գեղեցկութիւնը կ'աւելնայ մանաւանդ

այս պատճառաւ որ շրջականերն ազքատ չկար : Մա-
թիէօ իւր ճառերն աւարտելով տօքթէօրութեան
(առաջին ստորճանի վարժապետութեան) վկայական
ստացաւ : Յրանաայի մէջ երկու տօքթէօր չկայ իրեն
չափ հարուստ , ոչ ալ չորս տօքթէօր կայ իրեն չափ
աշխատասէր , էմէ ամեն տարի մէկ մէկ դաւակ կու-
տայ իւր ամուսնոյն : Լէոնա ոչ ևս կը խորհի Պ. Տը
Մարտէի նմանիլ . երկու աղջիկ և քիչ մ'ալ փոք ունի :
Այս պատճառներով Պրըթայնի մէջ կապրի ընտանի-
քին մէջ : Հարիւր հազար ֆրանք եկամուտ ունի , ո-
րովհետեւ Մաթիէօ ունի Պ. և Տիկին Սթոք՝ ովկիա-
նոսն անցնելով Բիօ տը Ժանէրոյ գնացին , ուր Պ.
Պուրկատ պաշածն մը տուաւ անոնց իւր դործարանին
մէջ : Տորթէի հայրը միշտ հանճարեղ և միշտ խաղա-
ցող է , կը շահի և ամենն ալ կը կորսնցնէ : Քրթի-կաի
և կինն ոչ ևս կը բնակին թրալէրսէն փողոցին մէջ :
Եթէ գիրենք տեսնել կուզէք , պէտք է Օրէյ երթաք :
Չեն կորուսած այն քանչելի աւելածութիւնն , որով
այնչափ կը փառաւորուէին : Տըպէյի պայտօք մարուք
կը պահեն , սաստիպապէս հայածելով փոշիները : Ես ալ
տարին հինգ վեց անգամ լուր կ'ստանամ բարեկամ-
ներէօ : Դեռ երէկ զամբիւղ մը լի տարէ ու սնտուկ մը
տարտին ստացաւ : Սարաիոնները լաւ էին , բայց ոտ-
րէնները ճանրան բացուեր էին :

ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՔ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ

1. ԲԱՆՏՔ ԻՄ — ՍԻԼՎԻՈՅ ԲԷԼԼԻՔՈՅ .
2. ԵՐԷՅ ՎԷՔՖԻԼՏԻ — ԿՈԼՏՍՄԻԹ (Սյառահալ) .
3. ԳԱՂՏՆԻՔ ՀԱԽԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ — Մ. Վ. ՏԸ ՖԷՐԷԱԼ .
4. ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՀՐԵԱՅ — ԷՅԺԷՆ ՍԻԻ (Սյառահալ) .
5. ԵՐԿԱԹԷ ԴԻՄԱԿՈՎ ՄԱՐԳՆ ԵՒ ԱԽԵՏԻՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ — ՄԱՐԻՈՍ ԹՈՐԷՆ .
6. ՍԿԶԲՈՒՆՔ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ — ԺՈԶԷՖ ԿԱՌՆԻԷ .
7. ԱՐՇԱՒԱՆՔ ԱՐԱԲԱՅ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ՔԱՂԵԱԼ ՅԱՐԱԲԱՅԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՅ Ի Պ. ՄՈՐԹՄԱՆԷ .
8. ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՐՄՆԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒԹՏԻՆ .
9. ՅԵՐԿՐԷ Ի ԼՈՒՍԻՆ — ԺԻԻԼ ՎԷՐՆ (Սյառահալ) .
10. ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՐԳՈՅ ԵՐԳՈՒՄԸ — ԲՈՆՍՈՆ ՏԻԻ ԹԷՐԱՅԼ .
11. ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՔ ՓԱՐԻԶԻ — ԷՏՄՈՆ ԱՊՈՒ .

